כתלנו

זכרון לבני הישיבה
שנפלו במלחמת יום הכפורים

(ז)

יום הזכרון לחללי צה"ל תשל"ה

אוצר הספרים שליד "ישיבת הכתל"
מרכז ישיבות בני-עקיבא
העיר העתיקה, ירושלים ת"ו

תוכן העניינים:

7 **דבר המערכת**

9 **עטופי טלית** – חיים ס.

נדבך ראשון: דברי הספד

12 **אגרא דהספידא** – הרב יעקב כץ

17 **באש ובמים** – הרב ישעיהו הדרי

נדבך שני: ישיבה על קברם

26 **בענין מאי חזית ובגדר חיוב הצלה** – הרב י. דז'ימיטרובסקי

33 **בטחון והשתדלות** – הרב אביגדור נבנצל

40 **סמכות ההוצאה למלחמת רשות** – הרב נחום נריה

נדבך שלישי: דבריהם וזכרונם

45 **אליהו** הכהן ליברמן

71 **אליהו** פייג (שגיא)

99 **יעקב** פרידמן

119 **ישעיהו** הולץ

143 **שמואל** אורלן

נדבך רביעי: אז נדברו

172 **כי חילצת נפשי ממות** – חיים סבתו

173 **בדד לאחר המלחמה** – חיים סבתו

174 **מתוך מכתבי חברים**

177 **"אז נדברו"** – שיח בני הישיבה על ימי המלחמה

196 **פרקים מיומני מלחמה** – ציון צ., ישראל ו.

245 **באלם דמימה** – הרב מ.צ. נריה

דבר המערכת

חוברת זו, השביעית בסדרת "כתלנו", מיוחדת היא במינה. במה זו נועדה לפרסום דברי-תורה שנתבררו בישיבת הכותל ובנאמנות מלאה משימה זו. והנה הפעם - אהה לשבר כי בא - "חכם שמת כל בתי המדרשות בטלים".

ענין זה של בטול ביהמ"ד נשנה במשנה (שבת קט"ו) נזכר בגמרא (שם קט"ז) נתפרש בזוהר ובתשובות הגאונים על זמן המנחה בשבת (שמות קנ"ו ע"א, אוצה"ג שבת שם.) ונפסק בטור ובשו"ע (או"ח ס' רצ"ב, וראה מ"ב סק"ט. על השתלשות הענין כולו, ראה, קובץ תושבע"פ כרך ט', עמ' קי"ט).

אף אנו מבטלים הפעם את "בית המדרש שבכתב", את הדפסת הברורים והענינים שנתחדשו בבית מדרשנו, מפני כבודם של תלמידי החכמים הצעירים ששבת למודם.

מאז עלות המנחה ביוהכ"פ שחל בשבת במוצאי השביעית, תשל"ד, ועד לתקופת האביב, היו רובם של בני הישיבה בשדות המערכה. "הארון וישראל ויהודה יושבים בסוכות... על פני השדה". וכשחזרו לאומנתם - לתורתם נתנו את דעתם להקים זכר לחברים שנפלו. ועלה במחשבה ללקט מתוך כתבי הנופלים, דברי תורה, דברי עיון והגות, כדי שדבריהם יהיו זכרונם. כולם בני ארץ-ישראל הם, גידולי הארץ ומספרי שבחה. כולם חניכי החנוך הדתי שעשו דרכם לאהלה של תורה, אותו האהל שיריעות א"י שלו נפרשו מחדש.

בלקט זה יש משום עדות לדרכם הרוחנית: ממוסדות החנוך היסודי לישיבות התיכוניות ולישיבות הגבוהות, וכאן מתוך למוד בשקידה ובטהרת-נפש, לברור סוגיות ושמועות, הערות בגליונות המסכתות, ספרי הטור וה"שולחן-ערוך", רשימות לפרשת-השבוע, הגיגים ורעיונות בפרקי מחשבה ומוסר. ויש בלקט הדים לקול התורה שחזר להתנגן בפיהם של בני א"י, אכסניא ועטרה שנתחדשו. ומכאן העמקה בתחושת האבלות על שירה שפסקה ועל צמיחה שנגדעה.

קשה מכמה בחינות היתה עבודת הלקט; מתוך רשימות מקוטעות, ציוני מקורות, ראשי-פרקים והערות נאסף החומר, מויין וסודר, בכונה לשמור נאמנות לצורת ההתבטאות של הכותב, לדרך למודו ומחשבתו, ולהציג בדייקנות ככל האפשר, את עולמו הרוחני. עבודה זו נתמשכה יותר מהצפוי, ומכאן הופעתה של החוברת במלאות שנה לחזרתם של בני הישיבה לספסלי ביהמ"ד.

אין צריך לומר שהאחריות כולה מוטלת על המערכת, שהרי רובו של הנדפס כאן לא נכתב לכתחילה לשם פרסום; ועדיין הלב מפרכס שמא לא שורטטו והוצגו הדמויות כפי הראוי והנאות. מ"מ דומה שיש בדברים להצביע על מה שהעסיק את מוחותיהם ולבותיהם של בני ציון היקרים בעידן הפלאות שאנו נתונים בו; סוגית "עד ודיין המצטרפין" בצדו של ברור אם "מהלך כעומד דמי", גדרי "ששים רבוא ברה"ר" ליד הערות ל"שולחן-ערוך" הלכות מקוואות ופלפול בעניני זכיה מטעם שליחות; וכל אלה רווים בטללי אורות בנושאי התפילה והמועדות ומעוטרים בעיוני מקרא והתחזקות בעמל התורה.

בדמע נכתב הפעם "כתלנו" על ארבעת נדבכיו. בראשון - דברי הספד ממה שנאמר בישיבה באזכרה לנופלים, בנדבך השני - דברי רבותיהם של הנופלים, בנדבך השלישי - דבריהם עצמם שהם-הם זכרונם, ובנדבך הרביעי - הדיון בבית המדרש פנימה. "אז נדברו יראי ד' איש אל רעהו ויקשב ד' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו". וגם אם נתבטל ביהמ"ד, הרי בטולו הוא קיומו, בהדפסת שיח בני הישיבה, בפרסום קטעים מיומני המלחמה, בהפקת לקחים ובהתחזקות בדרך "יראי ד' וחושבי שמו".

ביטול ביהמ"ד הוא בשעת מנחת-שבת והיא-היא אף שעת הגאולה. כך כתב ב"שבלי הלקט" (ס' קכ"ו), "מצינו באגדה שתחילת הגאולה תהי' בשבת בשעת תפילת מנחה, ע"כ נהגו לומר פסוקים של נחמה שהן מתנחמין בתנחומות הנביאים".

עטופי טלית

עֲטוּפֵי טַלִּית
נוֹטְלֵי לוּלָב
נִטְלוּ מִסְכָּתָם.
נָפְלוּ הַמְּחִיצוֹת...
נִתְעָרְבֵב הַסְּכַךְ...
בְּצֵל שָׁמַיִם חֲסוּתָם.

לְמַעֲרֹבֶלֶת מִלְחָמָה
מַאֲכֶלֶת אֵימָה
נִזְרְקוּ פִּתְאֹם
מִמֵּימֵי שַׁלְוָה
מִימֵי תְּשׁוּבָה
לְעֻמֶק אָיוֹם...

מִתּוֹךְ תְּפִלָּתָם
עוֹמְדִים עַל-נִשְׁמָתָם
מְעֻנֵּי-נֶפֶשׁ
בְּעֹז וּגְבוּרָה
קְדֻשָּׁה וְטָהֳרָה
מוֹסְרֵי-נֶפֶשׁ
חִיּוּתָם...
נָפְלוּ הַמְּחִיצוֹת
נִתְעָרְבֵב הַסְּכַךְ...
בְּצֵל שָׁמַיִם
חֲסוּתָם...

אגרא דהספידא

הרב יעקב כץ

הוטל עלי הפקיד הקשה להספיד את יקירינו, חמשת תלמידי הישיבה שנפלו ואינם עוד אתנו כאן היום.

לקחתי לידי את הרמב"ם, פתחתי בהלכות אבל וחפשתי כיצד עלי למלא חובה קדושה ונוראה זו. והנה נפגשתי בהלכה תמוהה, תמוהה עד מאד. וגמלה החלטה בלבי, אפרש הלכה תמוהה זו, ויהיו הדברים נר זכרון לחמשת הנרות הקדושים שכבה מאורם.

הרמב"ם פוסק (בפי"ג מהלכות אבל הלכה י') "אין בוכין על המת יותר משלשה ימים... במה דברים אמורים בשאר העם אבל תלמידי חכמים, הכל לפי חכמתן. ואין בוכין עליהם יותר משלושים יום, שאין לנו גדול ממשה רבנו, וכתיב ויתמו ימי בכי אבל משה". על הגדול שבגדולים, על משה רבנו בכבודו ובעצמו אין לבכות יותר משלשים יום.

מה פשרה של הלכה תמוהה זו? מדוע אסרו עלינו חכמינו לבכות על המת יותר משלשים יום? מדוע לא נפתח מקור דמעותינו, ונבכה מאין הפוגות על שברנו הגדול?.

מדוע נאסר עלינו בני הישיבה, לבכות כעת על יקירינו ר' שמואל אורלן, ישעיהו הולץ, אליהו ליברמן, יעקב פרידמן ואליהו שגיא, זכר קדושים לברכה? ומדוע נאסר על המשפחה הגדולה, משפחת בית ישראל לבכות יותר משלושים יום על אותן למעלה מאלפים נפשות זכות שנלקחו ואינן? מדוע?...

הלכה זו מבוססת על יסוד היסודות של אמונת ישראל הצרופה.

אמונת ישראל אינה מכירה במושג מות, כביטול ישותו של האדם, המות על פי אמונתנו הנו כניסה לטרקלין.

ר"ת בספר הישר כותב "והעולם הזה דומה למערה במדבר תחת הארץ, וזאת המערה, יחשוב השוכן בה, כי אין עולם אחר זולתה, מפני שלא ראה מה שיש בחוץ, ואילו יצא משם הי' רואה ארצות רחבות, והשמים והים הגדול, והמאורות והכוכבים, כן האדם, בעולם הזה יחשוב כי אין עולם אחר, ואילו יצא ממנו, הי' רואה רוחב העולם הבא ואת יקר תפארת גדולתו".

בספר מלכים מסופר על עליתו של אליהו הנביא בסערה השמימה. בני הנביאים יודעים ברוח קדשם שאליהו עתיד להלקח, ואלישע תלמידו לא מש ממנו.

בסופו של דבר "ויקח אליהו את אדרתו ויגלום ויכה את המים ויחצו." ואח"כ "והנה רכב אש וסוסי אש ויפרידו בין שניהם ויעל אליהו בסערה השמים", כשאדרתו נופלת מעליו.

המות - על פי אמונתנו - הנו מעין עלית אליהו בסערה השמים.

גופו של האדם, כל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו. כל דמו, עצמותיו ועורו, הנם רק אדרתו של האדם, אך אין הם עצמיותו. נשמתו של האדם היא היא עצמיותו, והיא אינה מתה לעולם.

במותו פושט האדם את אדרתו, גופו בטל, אך הנשמה - עצמיותו של האדם - ממשיכה לחיות. היא עולה השמימה לעולם אחר שכולו טוב.

אך אותה פשיטת האדרת אינה שווה אצל כולם. יש הפושט אדרתו על מיטתו לאחר שמלאו שנותיו, וישנם הפושטים אדרתם בסערה, כאליהו הנביא, תוך כדי חצית המים ועל גבי רכב אש וסוסי אש.

וכך פשטו מעליהם את אדרתם יקירינו שהתאספנו הערב להספדם.

תוך כדי חצית גשרי אש וגשרי מים יצאו מאותה מערה שמתחת לארץ, ועתה הם רואים את רוחב העולם הבא ואת יקר תפארת גדולתו, כדברי ר"ת שהבאנו קודם.

זהו פשרה של אותה הלכה תמוהה, שהזכרנו בראשית דברינו. "ואין בוכין עליהם יותר משלושים יום שאין לנו גדול ממשה רבנו, וכתיב ויתמו ימי בכי אבל משה". מדוע אין בוכין? כי אם הנך בוכה יותר משלשים יום, הרי משהו, חלילה, אינו כשורה באמונתך.

ימי הבכי ניתנו לאבל כדי לבכות את עצמו. כואב לו, האהוב עליו נלקח מעמו, איך יחיה בלעדיו, בלי שיראהו, בלי שידבר עמו, בלי שישפוך את לבו לפניו. אך גבול שמו חכמינו לבכי. חכמינו דורשים מן האבל לחדור יותר לעומק הדברים ולהרגיש שהמת - בעצם ממשיך לחיות. הוא רק העתיק את מקומו מעיר לעיר. ותוך כדי החיאת הרגשה זו, חייב האבל להתגבר על צערו ולהפסיק לבכות.

ומהיכן שאבו חכמינו דברים אלו? מהו מקור הדברים? - מקרא מפורש בספר דברים (פרק י"ד פסוק א') "בנים אתם לה' אלוקיכם לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת, כי עם קדוש אתה לה' אלוקיך". התורה אוסרת עלינו כאן לשרוט שריטות בבשר ולתלוש שערות הראש מרב צער על המת. ולמה הדברים הללו אסורים? מנמקת התורה עצמה "בנים אתם לה' אלוקיכם". "כי עם קדוש אתה לה' אלוקיך". וכמה פרושים להנמקה זו. ונזכיר שלשה מהם.

האבן עזרא כותב "וטעם בנים, אחר שתדעו שאתם בנים לשם, והוא אוהב אתכם יותר מהאב לבן, אל תתגודדו על כל מה שיעשה, כי כל אשר יעשה - לטוב הוא, ואם לא תבינוהו. כאשר לא יבינו הבנים הקטנים מעשה אביהם, - רק יסמכו עליו, - כן תעשו גם אתם"...

עם כל הכאב הנורא על אבדן נפש יקרה, חייב אדם מישראל לזכור, גם בשעותיו הקשות ביותר, שהוא בן לאביו שבשמים, ושאביו אוהבו מאד מאד, ויכול הוא לסמוך על האב בכל הנהגותיו עמו.

פרוש נוסף הוא פרושם של הספורנו ודעת זקנים מבעלי התוס'. "בנים אתם לה' אלוקיכם, ולכן אם מת אביכם הבשר ודם, לא תתגודדו, שהרי אינכם יתומים בכך, כי יש לכם אב שהוא חי וקיים יתברך ויתעלה שמו"...

יש, ואדם, שאהובו נלקח ממנו, נופל ליאוש מוחלט. הוא מרגיש שעולמו חשך בעדו, לא נשאר לו כלום בעולמו, והכל סביבו חלל ריק. והמקרא צווח כנגדו ואומר לו בנים אתם לה' אלוקיכם. יש לך אב שהוא חי וקיים שודאי יתמוך בך ויעזרך...

הפרוש השלישי הוא פרושו של הרמב"ן "ולפי דעתי כי טעם עם קדוש אתה, הבטחה בקיום הנפשות לפניו יתברך, יאמר אחרי שאתה עם קדוש וסגולת ה' אין ראוי לכם להתגודד ולהקרח על נפש, ואפי' ימות בנוער".

אין להתגודד כי הנפש קיימת לעולמים. וכדברי הרמב"ן עצמו בסוף פרשת אחרי מות "כי נשמת האדם - נר ה' אשר נופחה באפינו מפי עליון ונשמת שדי - כמו שנאמר "ויפח באפיו נשמת חיים", והנה היא בענינה ולא תמות... אבל קיומה ראוי והוא עומד לעד, כקיום השכלים הנבדלים" [מלאכי מעלה].

ואחד אחרון, האלשי"ך, חוזר על דברי הרמב"ן ביתר אריכות ובהדגשה רבה.

"כי יקרה אתכם, כאשר יקרה לאשה ובנה הדרים בעיר אחת. ואישה, אבי הבן ההוא, במדינה אחרת". האם והבן במדינה אחת, האב במדינה אחרת "והוא שם עשיר גדול מאד, שאם בנה חלף ועבר מאתה וילך אל ארץ שאביו שם, הגם שבצד מה, תדאג על פרידתו מאתה אבל הלא תשמח על טובת בנה כי יתענג בדשן בכל טוב אביו ונחת שלחנו".

הבן נוסע לאביו, והאם שמחה ובוכיה. היא בוכה כי בנה עוזב אותה, קשה לה להפרד ממנו, איך תחיה בלעדיו... אך היא שמחה, שהרי הבן נוסע אל אביו העשיר ושם יתענג בדשן בכל טוב אביו ונחת שולחנו.

"וכדבר הזה, - ממשיך האלשיך - אומר משה רבנו ע"ה לישראל, "בנים אתם לה' אלוקיכם", וא"כ אשר ימות לו מת, לא ידאג על מתו מצד עצמו, כי הלא הלך אל אביו שבשמים כי בן הוא לאביו שבשמים ואז יתענג על ה', וטוב לו שם מפה, על הארץ הלזו וע"כ לא תתגודדו".

איזו הסתכלות נפלאה על מותו וסילוקו של אדם מהו המות על פי מבט האמת? השלכת האדרת ועליה השמימה. נסיעה למדינה אחרת, להיות קרוב לאביו הכל-יכול, ושם יתענג על ה', וטוב לו שם מפה על הארץ הלזו.

והרמב"ן חי ומרגיש את אותה הרגשה נפלאה של קיום הנפשות, עד שקשתה לו קושיה. מדוע אסרה התורה רק להתגודד ולשים קרחה? מדוע לא נאסר הבכי על המת? מדוע לא נאמר בתורה "בנים אתם לה' אלוקיכם לא תבכו על מת"? והוא משיב "ולא יאסור הכתוב הבכי, כי הטבע יתעורר לבכות בפירות האוהבים ונדודם, אף בחיים"... מותר לבכות על מת - מסביר הרמב"ן משום שגם כשבן חי נוסע למרחקים, למדינה אחרת, בוכה האם בכי של פרידה וגעגועים... והרמב"ן מסיים "ומכאן סמך לרבותינו באסרם להתאבל יותר מדי".

זהו מקורה של אותה הלכה ברמב"ם שהזכרנו בראשית דברינו. יש לבכות על המת בכי של פרידה. הבן נוסע למרחקים וזה כואב, כואב עד מאד, אך חלילה וחלילה לבות משום שהבן איננו, שהרי הנפשות קיימות והן מתענגות בטרקלין עם האב הטוב, החי וקיים, יתברך ויתעלה שמו...

הגמ' בסנהדרין (ס"ח ע"א) מספרת באריכות על פטירתו של ר' אליעזר הגדול. הוא השיב לשואליו עד הרגע האחרון, וכשפסק "טהור" יצאה נשמתו בטהרה. פגע בו רבי עקיבא מן קסרי ללוד [שהיו נושאין מטתו מקסרי ללוד, רש"י], היה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ.

ר׳ עקיבא, הכיצד? והרי התורה ציותה "לא תתגודדו" (דברים י"ד א), ושורט לנפש לא תתנו בבשרכם (ויקרא י"ט)?

ר"ע מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ והרי "בנים אתם לה׳ אלוקיכם"? היכן האמונה בקיום הנפשות, הרי ר"א קיים, הוא נסע לישיבה של מעלה להתענג על ה׳.

ר׳ עקיבא!! מדוע אתה בוכה ומכה בבשרך עד שדמך שותת לארץ?.

התוס׳ (שם) מקשים קושיה עצומה זו. והם משיבים "דמשום תורה קעבידי", כהמשך הברייתא שם "פתח עליו (ר"ע) בשורה ואמר, "אבי אבי רכב ישראל ופרשיו", הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן [כלומר הרבה שאלות יש לי לשאול, ואין למי לשאול, רש"י].

ר"ע לא הכה בבשרו על שר׳ אליעזר הגדול איננו. הוא יודע, הוא מאמין, והוא חי את אמונתו שר׳ אליעזר הפשיט אדרתו, ועלה השמימה לעולם שכולו טוב.

הוא מכה בבשרו על שהתורה נלקחה ממנו. למי יפנה שאלותיו?.

הוא בוכה על שארון הברית נשבה בידי אראלים מלאכי מעלה... "הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן...".

אחי ורעי! אסור לנו לבכות על יקירינו שהתאספנו להספידם, אבל מותר לנו וחייבים אנו לבכות... אסור לנו לבכות על יקירינו שאינם כי זהו פגם באמונתנו חלילה, שהרי בנים אתם לה׳ אלוקיכם. הם קיימים. הם נסעו לאב הטוב ושם יתענגו על ה׳, וטוב להם שם מפה על הארץ הלזו, כדברי האלשי"ך.

הם הפכו לשכלים נבדלים, למלאכי מעלה כדברי הרמב"ן.

הם עלו כשהם טהורים, לאחר שנטהרו ביום הכיפורים הקדוש "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם".

והם נטהרו שוב במקוה מים ובמקוה אש, בהפשיטם את אדרתם כשליחי ההשגחה העליונה, להיות מצילי עם השם בארץ הקודש...

אין לנו לבכות על שאינם, אבל יש לנו לבכות על שאינם כאן עמנו כעת באולם הישיבה.

מותר להורים השכולים לבכות על התורה שחסרה, כדברי התוס׳ על ר"ע "דמשום תורה קעבידי". הבן היקר שהביא לבית את אור התורה, שהראה בהליכותיו איך נראה בן תורה, לא יבוא יותר הביתה, אור התורה שזרח בבית - כבה ועל זה יש לבכות ולבכות...

מותר לנו וצריכים אנו בני הישיבה לבכות על שיקירינו עברו לישיבה אחרת, לישיבה של מעלה...

שוב לא נשמע בכולל את קולו התקיף של ר׳ שמואל אורלן יקירנו. מי ילמדנו את תורת השינון והחזרה. מי ימריצנו להתקדם, להתעלות ולשאוף לגדולות.

שוב לא נשמע את שאלותיו של ישעיהו הולץ בשעת לימוד "חפץ חיים", את בעיותיו שנשאלו ע"מ לקיים, ע"מ לדעת איך לנהוג למעשה בענינים שבין אדם לחברו...

שוב לא ישמע קולם המתנגדן מעל דפי הגמ׳ של אליהו הכהן ליברמן ויעקב פרידמן זכרונם לברכה.

ואף שאיפתו של אליהו שגיא לשוב לספסלי הישיבה, לא תוכל כבר להתגשם.

על דא ודאי קא בכינא...

אגרא דהספדא דלויי. דלויי לשון הרמה, להרים. רש"י מפרש שהמספיד צריך להרים קולו בשעת ההספד. אך אפשר גם לפרש אחרת.

אגרא דהספדא דלויי. מטרת ההספד היא להתרומם, להתעלות.

אסור לנו לדרוך במקום. הם עלו ונתעלו בסילוקם, ואף עלינו החובה להתעלות בחיינו, איש איש לפי דרגתו.

עלינו בני הישיבה מוטלת החובה למלא את החסר, להרבות בלימוד התורה, אך לא לימוד לשם ידע בלבד. עלינו להדבק בתורה, באהבתה תשיגה תמיד, להפך לבני תורה בכל ישותנו.

ועיקר העיקרים, "והשבות אל לבבך", להחדיר ללב את אותה אמת ברורה וצרופה השנויה במסכת אבות "ר׳ יעקב אומר העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא. התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין".

באש ובמים

הרב ישעיהו הדרי

"כנאבק לו שר בלול מאש וממים
– הבטחתו היות עמו באש ובמים".

הוטל עלינו ללמוד ספרא דאיוב (ברכות י׳ ז ע"א) הוא איוב שבניו כשיתילי זיתים סביב לשולחנו (תהלים קכ"ח), הוא איוב שאחוה והרמוניה שוררים בביתו (איוב א׳ ד׳) הוא איוב שמעודו ידע פחד. והנה "אשר יגורתי יבא לי" (ג׳ כ"ה), הוא איוב הסובל – הוא איוב המאמין "הן יקטלני – לו איחל" (י"ג ט"ו).

ספור אמונתו ועיוניו של איוב נתונים במסגרת המספרת על רעיו, אלה המתמודדים אתו בבעית הגמול. "וישמעו שלשת רעי איוב את כל הרעה הזאת הבאה עליו ויבואו איש ממקומו, ויועדו יחדו לבוא לנוד לו ולנחמו" (א׳ י"א). ודרש על-כך רב יהודה בשם רב (ב"ב ט"ז ע"ב) "מלמד שנכנסו כולן בשער אחד", ומנין ידעו בצרתו של איוב – שתי תשובות בדבר. "כלילא הוו להו", "כתרים, ובכל כתר שלשה פרצופים ואיש את שמו מחוקק על פרצופו, וכשבאין יסורין על אחד מהן, פרצופו משתנה" (רש"י שם). ויש שאמר "אילני הוו להו" "וכיון דכמשי הוו ידעי", "ג׳ אילנות היו נטועין בפרדס, שכל אחד היה קורא לכל אחד ע"ש חברו, ואם היה מתייבש אחד מן האילנות היו יודעין שאין שרוי בטובה אותו שנקרא האילן על שמו" (רבינו גרשום, שם).

שתי גישות אלו הסתברו למהר"ל בפרושיו לאגדות הש"ס כמאוחדות, והרי הן כשני צדדים של מטבע אחד, מטבע האחדות החברית המופלאה של רעי איוב. "מאן דאמר שהיה להם כלילא היה חבור שלהם מצד המעלה, אשר היה מתחבר אל אלו הרעים, וללשון השני הי׳ חבור שלהם מצד המטה, הוא הארץ, ושניהם יש מהם חבור".

יסודות חבורנו עם רעינו שאינם, שתולים בפרדס המשותף, אותו פרדס שנשתל ליד הר-הבית והיו בו כל מיני מגדים (יומא כ"א ע"ב). היניקה היתה מן השיתין, מן האדמה אשר ברכה ד׳, והי׳ הגידול בצותא חדא – "אילני הוו להו". והנה השתרגו האילנות ועלו צמרותיהם עד למדרגת הכתר, "ואין כל ברי׳ יכולה לעמוד במחיצתן", (ב"ב י׳ ע"ב).

הם עצמם, חבורם עם שלמעלה מהם אינו בגדר תפיסתנו. "עטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה" ("דובר-צדק" עמ׳ נ"א, "ליקוטי מאמרים" עמ׳ נ"ה).

הוא בחינת הגילוי שבא לאיוב המתיסר והמאמין – מן הסערה (ל"ת א׳. מ׳ ו׳). ודרשו חכמים בבראשית רבה (פרשה ד׳ ד׳), מבין שערות ראשו, דהיינו מבחינת הכתר שבו עצמו, מההשגות שלמעלה משכלו ודרגתו.

הם, הנאהבים והנעימים, האהובים למטה וחביבים למעלה, נעקרו מהפרדס, נכמשו האילנות הנקראים על שמם, אבל כתרם מזהיר באור שאין לנו תפיסה בו, הם שחברותם וידידותם חושלה כברזל בברזל, שמותיהם חקוקים בכתר שבראש כסא הכבוד.

מה שנותר לנו ומה שאפשר לנו, הוא להתבונן בשרשים, בחלקה היתומה בבוסתן, זו שהצמיחה את הכתר המיוחד לכל אחד. "בכל אחד מישראל יש רז וסוד בפני עצמו שהוא שורש נפשו ובמתן תורה עטרו לכל אחד מישראל ב' כתרים. הכתר הוא סימן ההתנשאות (בלשוננו: היחוד האינדיבידואלי) שכל אחד עשה והביא לעולם שורשו בדברי תורה ובזה הוא מוכתר ומעוטר מהכל. ("פרי-צדיק" פ' שקלים ס' א').

תלמוד התורה בישיבה סייע לחברינו לעטר את אישיותם וללטשה, ומשם נתעלו להיות בכתר מלכו של עולם. אנו נתבונן במה שהורשינו, במקצת מבחינות פרצופם הרוחני.

*

המבוגר שבכולם יקירנו שמואל, הרב ר' שמואל אורלן.

במסכת סוטה (כ"ב ע"א) אמר רב הונא אמר רב, מאי דכתיב "ועצומים כל הרוגיה", זה ת"ח שהגיע להוראה ואינו מורה; והסביר רש"י ועצומים - לשון עוצם עיניו.

שמואל הגיע אלינו ותלמודו בידו, מעוטר בסמיכת חכמים, בסיומה של דרך שתחילתה בישיבה בנתניה, לאחריה - בישיבת חברון בירושלים, המשכה בישיבת "כרם-ביבנה" ורציפותה במסגרת למודי ה"כולל" אצלנו. יסודי הי' בלמודו, חוזר ובודק כל מקור, כל מובאה, ועובד אלקים בזה שהי' שונה פרקו (חגיגה ט' ע"ב) גם אם שלט בו כדבעי. יום לפני ערב יום הכפורים השתתף מרצונו וע"פ בקשתו בבחינה שנערכה ב"כולל" על הלכות בשר בחלב, למרות שהיו בידו מספר רב של תעודות סמיכה מגדולי הרבנים, ובבוקרו של יום הכפורים לפני התפילה מצאתיו יושב ליד עמודו ומתנועע על "יורה-דעה" פתוח. הצצתי וראיתי: הלכות בשר בחלב.

למרות כל זה ראה עצמו כתלמיד חכם שלא הגיע להוראה, אבל יבואו כל ה"סמיכות" שזכה להן בעמל ויגיעה ויעידו שהגיע להוראה, ואף שמש מורי הוראה מובהקים. ספר הרב ר' שלום אייזן, יבדל לחיים, מזקני מורי ההוראה בירושלים, שבאלול האחרון לחייו, ישב שמואל בצמוד אליו כשלוש שעות מדי יום בשעה שהי' משיב לשיואליו.

למוד ושמוש זה עמדו לו בלילה האחרון לימי חייו, ואז הוא הורה בהלכות שאינן שגרתיות, שודאי דורות הרבה לא נשאלו בהן מורי הוראה - הלכות מלכים ומלחמותיהם. בסעודה האחרונה לימי חייו, בסעודת יו"ט שבמוצאי יום-הכפורים שעליה בת-קול מכרזת ואומרת "לך אכול בשמחה לחמך" (קהלת רבה ט' ג'), הביא שמואל את "משנה תורה" לרמב"ם והקריא בעזוז ובהתלהבות באזני חבריו את פסקו של המימוני: "ומאחר שיכנס בקשירי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה וישים נפשו בכפו ולא ירא ולא יפחד" (הלכות מלכים פ"ז הט"ו). ולא שכח להורות לצעירים שלא יספרו על-כך בבית

כדי לא להדאיג את ההורים, וסיים בקריאת עדוד: "עולים על דמשק". ומאליהם מתבקשים דברי זכריה (ט׳ א׳) "ודמשק מנוחתו", והדרשה בספרי (ראש דברים) "עתידים שערי ירושלים להיות מגיעים עד דמשק".

את תורת ירושלים נשא אתו בדרך לדמשק, ובבוקר האחרון לחייו הורה את הוראתו האחרונה בקשר לפירות שביעית. אותם תפוחים ממחניים שנזרקו להם לתוך הטנק, תפוחים שהיו מאכלם היחיד, האם מותרים הם באכילה, הישׁ לנהוג בהם קדושת שביעית.

וכשם שהיה מורה הוראה בענינים שבין אדם למקום כך הורה בענינים שבין אדם לחברו. כשנעו הטנקים ליד ראש-פינה עמדו בני המקום בצדי הדרך ושפתו ספלי קפה. אחד החברים, שנבדל לחיים ארוכים, לא התאוה לשתות, וזרזו שמואל: שתה, כדי שלא להעליב את האנשים המתעסקים במצוה. על לוח המודעות ב"כולל" נשארה מודעה יתומה: "משפחה מרובת ילדים נשארה ללא מפרנס, עקב פטירתו הפתאומית של אבי המשפחה. תרומות אפשר למסור לשמואל אורלן".

"ועצומים כל הרוגיה", ופירשו רש"י לשון עוצם עיניו, תלמיד חכם שהגיע להוראה ואינו מורה כיון שעצם את עיניו, שאינו מורה כיון שלקח אותו האלוקים.

*

מאותו הטנק לקח האלוקים שנים. השני הי׳ איש חמודות, חמודנו ישעיהו, ישעיהו הולץ. בפרק ג׳ בזכריה נאמר, "ראה העברתי מעליך עוונך והלבש אותך מחלצות, וילבישוהו בגדים, ומלאך ד׳ עומד", וההבטחה - "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה". כל מציאותו של ישעיהו הופיעה לפנינו תמיד במחלצות, בבגדים זכים ונקיים; הלבושים שלו היו של בעל נפש, של יפה-נפש, איש צח ואנין הדעת. ואף דרכו זכה וברורה - ישיבת "חורב" וארבע שנים בבית מדרשנו.

כשנקבע בין החברים ללמוד הלכות שבת בסעודות שבת בישיבה, הי׳ ישעיהו הפותח. ובאותו ליל שבת לימד דיני מלבושי שבת, נקיון המלבושים, וסיים בהלכה למעשה: שעה שיורדים אל הכותל ברקוד צריך להזהר מלהתאבק באבק הדרך כדי לא לבוא לידי חשש ליבון.

אכן, כזה היה הוא "בכל עת יהיו בגדיך לבנים" (קהלת ט׳ ח׳) בלי רבב על בגדו, לבוש מחלצות של שבת. (נוסיף בסוגריים במפליא ובסתום ממנו, הי׳ ישעיהו הפותח באותו תלמוד תורה ברבים, ושנה לאחר מכאן הי׳ שמואל, חברו לטנק, החותם. בליל שבת-תשובה, למד הוא שמואל אורלן לאחרונה, הלכות שבת "תרי רעין דלא מתפרשין").

מדרגה זו של "הלבש אותך מחלצות" מותנית בדברי הנביא: "העברתי מעליך עונך", והיא-היא המתיחסת למחרת יום הכפורים, שהרי כך שנינו במשנת כריתות (פ"ו מ"ג): "אמרו עליו, על בבא בן בוטא, שהיה מתנדב אשם תלוי בכל יום, חוץ מאחר יוהכ"פ יום אחד. אמר, המעון הזה, אילו היו מניחים לי הייתי מביא, אלא אומרים לי, המתן עד שתכנס לספק". ישעיהו לא המתין עד שנכנס לספק; במוצאי יום הכפורים סמוך לחצות, עד שלא הגיעה מכונית הצבא

מרכז הספרים

והוא כבר לבוש מדי קרב, היה ישעיהו משיח את לבו בין חברים מקורבים: "טוב שיוצאים למלחמה למחרת יום הכפורים, בטהרה ובנקיות, אנו את שלנו עשינו". "העברתי מעליך עוונך - והלבש אותך מחלצות". אף בלילו האחרון נתונה היתה מחשבתו למלבושים צחים. "כפי גון המלבושים שאדם לובש בשבת בעוה"ז, כך ממש הלבוש אחר פטירתו." (ילקוט ראובני, בראשית).

בערב יום הכפורים סמוך למנחה גדולה היה ישעיהו וחברו - יבדל לחיים - היחידים בבית המדרש, יושבים ועוסקים בדברי הגמרא בברכות (ה' ע"א), על א"י הנקנית ביסורים, מתוך מחשבה לכתוב למשפחת הקצין, איש קבוץ ברעם, שנפל במרדף בו השתתף ישעיהו, ולנחמם בדברי חז"ל אלו. מתוך דברי תורה ונחמה עמד לטבול ולהטהר, וכשקדש עליו היום והגיעו הידיעות הראשונות על המתח הבטחוני, נגש - לפני "כל נדרי" לרב פריימן, יבדל לחיים, ולחש באזנו: צריך להתעצם בתפילה, כלל ישראל בסכנה.

מי שמלבישים אותו בגדים של מעלה הוא שנאמר עליו: ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה. ופרש"י, אלו שרפים ומלאכי השרת שאין להם ישיבה. כל שנותיו בישיבה היה ישעיהו עומד בתפילת יוהכ"פ כדברי המחבר באו"ח (ס' תרי"ט) על סמך המדרש: "יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת בשמים, מה מלאכי השרת אין להם קפיצים, כך ישראל עומדים על רגליהם ביום הכפורים". אלא שבנוסף לכך היה ישעיהו בבחינת מהלך. "ונתתי לך מהלכים", בכח ההליכה הזאת הוא עלה הרמתה, הוא וחבריו כש"רוממות א-ל בגרונם וחרב פיפיות בידם", שירי רוממות כפשוטם; כשבמערכת הקשר הפנימי של הטנק מתנגנים מילים ונעימות: "העולם הזה הוא גשר צר מאד והעיקר שלא להתפחד כלל" (מפיו של שג"ר יבדל לחיים). וב"שפת-אמת", (פסח תר"מ) "אז ישיר, כי ההכנה והרצון לשיר לפניו ב"ה, נרצה ונתקבל לפני הקב"ה יותר מגוף השירה". מי שעובר כך את פרוזדור העולם - בהכנות לשירת חייו - הרי הוא מהלך בין העומדים. "מה כאן עומד ומשמש - אף שם עומד ומשמש" (סוטה י"ג ע"ב).

*

"שנים שנים באו אל התבה כאשר צוה אלוקים" (בראשית ז' ט'). שנים הראשונים - למחרת יום הכפורים, שנים אחרונים - במוצאי שמחת-תורה, וביניהם עושה את דרכו, ביחידות, בעקשנות, סייר בודד, איש כחלמיש, הוא אליהו, אליהו פייג, שגיא באמונתו.

"ויקשב ד' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ד' ולחושבי שמו" (מלאכי ג' ט"ז). ודרש על-כך רב אשי (ברכות ו' ע"א) "מאי ולחושבי שמו, אפילו חושב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה". ופרש את הדברים מהר"ל ב"תפארת ישראל" (פ"ג) "מי שאי-אפשר לו שיוציא שלמותו אל הפועל, אשר הלך לעולמו קודם שהוציא שלמות שלו אל הפועל, אין אנו שוללים העולם הבא ממנו כלל, אם יש בו הכנה אל השלמות ומת, שאנוס היה שלא להוציא שלמות שלו לפועל. ויש לו שכר כאילו עשה המצוה, כי השכר לעתיד הוא לנשמה, וכאשר הוא אנוס לא היה עכוב זה מצד הנשמה רק לגוף, ולכך נותנין לנשמה שכר כאילו עשה המצוה".

בחינה זו של חשב לעשות מצוה, היא בחינתו של אליהו. את דרכו בישיבת כפר-הרואה ומשם לשונת הישיבה בבית מדרשנו עשה בעצמאות מתוך מחשבת המצוה, מתוך ידיעה על התועלת הרוחנית שתצמח לו; ואכן, היתה בו ה"הכנה" אל השלמות המיוחדת לו. מכוחה של שלימות פנימית זו טען שאם יתבטל קמעא ולא יעמוד במתח הנדרש לדעתו בלימודי הישיבה, יראה בזה מעילה בתפקיד. "הרי יכול אני להיות עתה בתעלה" כדבריו. מתוך גישה "סלעית" זו למד בישיבה עד יום לפני התגייסותו, ובכוחה עשה את נתיבו המיוחד בתוך אותה סיירת מהוללת.

בראש-השנה האחרון עשה עמנו את שלושת הימים. באשמורת הבוקר כבר ישב ליד עמודו ובמשך כל ימי החג, אי-אפשר היה לחוש שאכן, לא היה אליהו בן-ישיבה בפועל במשך שלש השנים האחרונות. תפלתו, למודו, שיחו ושיגו כשל כל חובש בית המדרש ברציפות. והיה ידוע וברור שעם שחרורו הוא חוזר להיות תלמיד מן המנין. "חשב לעשות מצוה ונאנס" והרי הוא מאלה שעליהם נתנבא מלאכי "ולחושבי שמו", שהם כתובים בספר הזכרון של מעלה.

ה"חפץ חיים" בספרו "שם-עולם" כתב שמכל חדושי הטכניקה יש להפיק לקחים לעבודת ד': מהטלפון, הטלגרף וכו'. סרטי ההקלטה מלמדים שאין דבר הולך לאבוד, לא רק מעשיו של אדם נכתבים בספר, אלא אף קולו, הטעמתו, הנגון של דבריו. "ויקשב ד' וישמע". וכך הוא בדידן. מהימים האחרונים לחייו של אליהו נשותמר סרט הקלטה, והוא עדות לעומק אמונתו, לראיתו המיוחדת, לשביל האישי שחצב בשחם המדברי, לסייר הכובש משעול יחיד בצורים. האונס היה, כדברי המהר"ל, לגוף, זה שעלה ונתעלה עם סוסי האש, אבל הנשמה שהיתה בה הכנה מופלאה של צייתנות, שקידה, התמדה, הרי היא מקבלת שכרה משלם.

*

שנים אחרונים באו אל התבה במוצאי שמחת-תורה, אבל הפעם לא עמדה התבה בפני המים. גבולותיה של א"י נזכרים במקרא בציון נהרות וימים; הים הגדול, הים האחרון, נחל מצרים, נהר פרת. עובדה זו נתפרשה לרמ"ק (טוה"א דף י"ז), כציון לטהרה המיוחדת, שא"י מזקיקה, הבא לא"י יבוא במים וטהר. ואף אנו נאמר, אלא שלהוותנו, בכוון הפוך. היציאה לארץ העמים, לאדמת מצרים, בשביל הגנתה של א"י, הצריכה טהרה, במים באו ויצאו בטהרה.

כשאמר יעקב ליוסף "לכה ואשלחך" -, "ויאמר לו - הנני" (בראשית ל"ז י"ג), ודרשו על-כך בבראשית רבה (פ"ד י"ב) "א"ר חמא בר חנינא הדברים הללו היה יעקב אחינו נזכר ומעיו מתחתכין", יודע היה בסכנות הצפויות לו, "והיית אומר לי הנני".

ענינו של מיודענו יעקב, יעקב פרידמן, מתמצה ב"הנני". דרכו אלינו עוברת דרך ישובת "הישוב החדש" ו"בית-התלמוד", ואעיקרא קאי. אבל שעה שטלפנתי אליו במוצאי יום הכפורים דומני שעמד באמצע תפילת ערבית, לא הסס מלהפסיק, וכששמע את דבר הצו אמר "הנני". "הנני" פירש רש"י (שם) לשון זריזות, נזדרז למצוה.

התייצבותו זו באה לידי ביטוי בפעילותו באמצעות "חבר-הפעילים", בישובי גבול הצפון לאחר אסון אביבים, ובסיוע לשקומו של מוסד לקליטת ילדות חסרות בית.

כשהתפוצץ הטנק שהם נסעו בו לראשונה והצוות נטשו היתה דאגתו הראשונה, מה יעשה למחרת שמחת-תורה, שהרי תפיליו נשרפו בטנק. רק מאוחר יותר נודע על הלואה שלוה כדי לרכוש לעצמו תפילין מהודרות. דקדוק במצוות והידור אחריהן באו אצלו, בתקופת השרות, לידי בטוי בדיני מאכל ומשתה, ובקביעת עיתים לתורה, וכאן קביעה במשמעות גזלנות "לקבע את קובעיהם נפש" (משלי כ"ב כ"ג ושם ברש"י), לגזול עיתים מן המנוחה, מן השינה, ובין קרב אחד למשנהו לעיין בספר, "ספר עם אותיות רש"י" כעדות מפקדו.

"הנני" אמר אברהם בדרכו אל העקדה ונתפרש המושג ב"עולת ראיה" (ח"א ע"א פ"ה): "מתוך חרדת קודש של דבר ד׳ ריכז עצמו מה שהוא בעצם הויתו הפרטית, מתוך אומר סלה זה נכנס הוא, ברום קדושת כל שאיפותיו, אל עצמיותו. והכנסה עצמית כזאת, שבאה מתוך החרדות העליונה לדבר ד׳, של ירא האלוקים העליון, היא חודרת ועמוקה. היא כבר מרכזת את כל החיים אל הפרטיות המהותית, כפי מידת ההכשרה היותר עמוקה, לחוש ולהרגיש את כל הרגשות הנשאים הגנוזים בטבע האדם, וכל יחושיו החביבים הנוגעים בנפשו, זהו הגודל של המאמר הנני.

"הנני" כה משמעותי אמר האב המוליך את בנו לעקדה. וספרו חז"ל ש"נעשה לפניהם כנהר גדול - שלא יוכלו לעבור, ירדו למים ועמדו להם עד צואריהם, תלה אברהם את עיניו לשמים, אמר, רבון העולמים, נגלית עלי ואמרת לי, אני יחיד ואתה יחיד, הודע שמי בעולם, ועכשיו באו מים עד נפש, אם טובע יצחק היאך יתיחד שמך" (ילק"ש וירא).

ואילו בדידן אמר הבן "הנני", ושמו של הקב"ה מתיחד לאחר ש"באו מים עד נפש, טבעתי ביון מצולה, ואין מעמד, באתי במעמקי מים ושבולת שטפתני" (תהלים ס"ט ב׳-ג׳).

על אלו שטבעו במים על קדוש השם דרשו במדרש שוחר-טוב (ס"ח) את הפסוק בתהלים: אמר ד׳ - אשיב ממצולות ים.

*

פתחנו במבוגר שבחבורה ונסיים בכהן שביניהם, הוא חביבנו אליהו, אליהו הכהן ליברמן. על דמותו של הכהן התנבא מלאכי: "עולה לא נמצא בשפתיו, בשלום ובמישור הלך אתי, ורבים השיב מעוון" (ב׳ ו׳), ובמדות אלו התיחדה דמותו של אליהו שהיה מבני-בניו של אהרן ומתלמידיו המקרבים את הבריות לתורה.

הכהנים נצטוו על בגדי כהונה; ובטעם הדבר כתב בספר "שם משמואל" בשם אביו בעל "אבני-נזר", שכהנים שהם פנימיים צריכים לבגדי כהונה לכסוי. (תצוה עמ׳ קכ"א). כל מציאותו ועבודתו של אליהו היו בפנימיות, בהצנע, בהסתר. בצניעות מתחכמת עשה את דרכו. דרך זו עברה מישיבת נחלים אל ה"סטנדר" כאן באולם, לכאורה באפיק שגרתי ומקובל. והנה מתברר שמתחת למעטה היתה דמות כהנית מיוחדת. כלאחר יד הביא הביתה "סדר תרומות ומעשרות" "כדי שיהיה תלוי במטבח", מבלי משים כביכול הקריא באזני האם קטעים מתוך הספר "שמחת לבב" של אחד הנופלים בסיני, בהבלעה פלט, "לא כדאי לדבר לשון הרע" - "עולה לא נמצא

בשפתיו"; וכל זה עשה בשלום ובמישור, בטקט ובנעימות ובפנים מסבירות.
בצניעות ערך את רשימותיו, כרטיסיות בעניני מחשבת-ישראל, סדר את משנתו, ובצניעות ובהעלם קרב רחוקים לתורה. "ובער עליה הכהן עצים בבוקר, בבוקר" ושאלו בזוהר (צו כ"ז ע"א) ולמה הכהן, והרי הוא מהימין, מהחסד, ותירצו שהכהן עושה זאת בבוקר, בעונת החסד, כדי לבשם את העולם, ואישו שלו מבטלת את האש האחרת. מכוחה של הכהונה כתב אליהו בגלויותיו האחרונות: "יש לי פה גם חבר'ה חילוניים, וחלק מהם כבר הבטיחו לי שאי"ה אחרי המלחמה הם יבואו ללמוד קצת בישיבה." הכהן הוא המקרב, הוא המבשם, הוא המפזר חסד ואמונה בעולם. אמונה זו עמדה לו ברגעי פרידתו מהבית. נשק המזוזה וקרא מעל המדרגות: "כשנחזור עם הנצחון, תזכרו שלא אנחנו המנצחים אלא הקב"ה".
טהור לב וצנוף במעטה תפארת הכהונה עבד בחשאי עבודה לגבוה במקדשו הפנימי. עליו ועל שכמותו, כהנים הטובלים במי-טהרה, פייט ר' אליעזר הקליר: צועה ומרחיץ כפיו בקדוש מים, קורא ומזה טהרת מים.
בקרבות הבלימה חש שאין התותח נשמע לו. חברו לטנק, יעקב, עמד אז בתפילה עטור בתפיליו אליהו בקש רשות מהמפקד "תן לי עשר דקות ואז תראה פגיעות במטרה". הרשות ניתנה. פארו חבוש עליו עמד אליהו בתפילת לחש, וכשחלץ תפיליו פלט התותח פגיעות בזה אחר זה. על אלה ועל שכמותן דרשו חז"ל, הני תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהו: מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. (ברכות ו' ע"א).

*

שני התאריכים שנקלענו לתוכם יש להם משמעות מיוחדת: למחרת יוהכ"פ ומוצאי שמחת-תורה. ה"אשל אברהם" לרב מבוצץ' סוף הלכות יוהכ"פ כתב טעם על שקורין את היום לאחר יוהכ"פ, שם ד', ומיסודו של האר"י הוא הענין המיוחד שיש בהקפות במוצאי שמחת-תורה. (יערי: תולדות חג ש"ת עמ' 267 ולהלן). הנראה בהסבר הדבר, שהערכים הנעלים יש להם לחרוג ממסגרתם ולהאציל מחוץ לתחומם. ענינו של יוהכ"פ נמדד בהתיחסו לימי החולין שבאים ממחרתו, כשם שההתרוממות של שמחת-תורה חייבת להדביק את ימי המעשה האפורים. המסות הגדולות והיחודים הנוראים שיצאו אל הפועל בידי חברינו הקדושים, במועדים יחודיים אלה, בדין שתהיה להם התייחסות לחיי היום-יום שלנו, אנו היושבים בסמוך להר-הקודש.

*

בהר הטוב הזה והלבנון עתידה להתקיים נבואת ישעיהו "ובלע בהר הזה פני הלוט, בלע המות לנצח, וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ" (כ"ה ז'-ח'), מעין חרפה זו היא חרפת חורבנה של ירושלים, עליה אמר נחמיה (ב' י"ז) "לכו ונבנה את חומת ירושלים, ולא נהיה עוד חרפה." חברינו ידעו שבסופו של חשבון הם נלחמים על חומת ירושלים, על חומת ישראל שלא תהיה לחרפה. נפילתם - נידבך היא בחומת ירושלים. בתורת ירושלים יונצחו ובירושלים ננוחם.

*

אמר שלמה בחכמתו: מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה - רשפיה, רשפי אש שלהבתיה. (שה"ש ח' ו'-ז'). ואמר ישעיהו בנחמותיו: אל תירא כי גאלתיך, קראתי בשמך לי אתה. כי תעבור במים אתך אני, ובנהרות לא ישטפוך, כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך, כי אני ד' אלוקיך, קדוש ישראל מושיעך. (ישעי' מ"ג א'-ג').

בבאור ענין מאי חזית ובגדר חיוב הצלה

הרב ישראל דזימיטרובסקי

גרסינן במסכת סנהדרין דף ע"ד ע"א. ומקיש נערה המאורסה לרוצח מה רוצח יהרג ואל יעבור אף נערה המאורסה תהרג ואל תעבור, רוצח גופיה מנלן סברא הוא וכו', מי יימר דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דההוא גברא סומק טפי ע"כ.

וכתב שם רש"י בד"ה סברא הוא, וז"ל שלא תדחה נפשו חבירו דאיכא תרתי אבוד נשמה ועבירה, מפני נפשו דליכא אלא חדא אבוד נשמה והוא לא יעבור דכי אמר רחמנא לעבור על המצוות משום וחי בהם משום דיקרה בעיניו נפשו של ישראל והכא גבי רוצח כיון דסוף סוף איכא אבוד נשמה למה יהא מותר לעבור מי יודע שנפשו חביבה ליוצרו יותר מנפש חבירו, הלכך דבר המקום לא ניתן לדחות עכ"ל.

ובתוס' שם ע"ב ד"ה והא אסתר כתבו וז"ל דקים ליה דמהני טעמא דקרקע עולם לענין דלא מיחייבא למסור עצמה משום ערוית דהא מרוצח ילפינן ורוצח גופיה כי מחייב למסור עצמו ה"מ קודם שיהרג בידים אבל היכא דלא עביד מעשה כגון שמשליכין אותו על התינוק ומתמעך מסתברא שאין חייב למסור עצמו דמצי אמר אדרבא מאי חזית דדמא דחבראי סומקי טפי דילמא דמא דידי סומק טפי כיון דלא עביד מעשה עכ"ל.

והנה בחדושי רבינו חיים הלוי בהלכות יסודי התורה כתב שמסתימת לשון הרמב"ם משמע דס"ל דנערה המאורסה בכל ענין תהרג ולא תעבור דלא כדברי התוס' הנ"ל, וא"כ קשיא על הרמב"ם הוכחת התוס' מרוצח. וכתב ליישב וז"ל אלא דברוצח גופא צ"ע בזה, דבאמת יש לפרש מאי דקאמר הגמ' הך סברא דמאי חזית וכו' בתרי גווני, או דנימא דכיון דשקולין הם שניהם ע"כ ממילא הוי דינא דצריך להיות בשב ואל תעשה ועל מעשה בידים יהרג ואל יעבור, או דנימא דכיון דשקולין הן ממילא אינה נדחית מפני פקו"נ, ואין חלוק בין שב ואל תעשה למעשה בידים, דלעולם אין בה דין דחיה, וממילא הוי דינא דיהרג ואל יעבור בכל גווני. וגם ברציחה גופא אם היה שב ואל תעשה בגוונא דיש בה דין רציחה ג"כ אמרינן כיון דשקולין הן ואין חבירו נדחה מפני פקוח נפשו ממילא יהרג ואל יעבור, כיון דלא חלה דין דחיה ברציחה, עכ"ד.

ונראה פשוט שכונתו, שבצד הראשון של החקירה אנו דנים רק מצד אבוד שתי הנפשות שלפנינו ועל כן בכל ענין אמרינן שב ואל תעשה, אמנם לפי הצד השני אנו אומרים כמו שכתב רש"י הניזכר לעיל שענין פקוח נפש אינו ענין פרטי של האדם שעליו דנים אם מותר לו לעבור את העבירה אלא ענין כללי שחביבה נפש אדם מישראל שדוחה אסורי תורה, ומכיון שכאן בין כה יהרג אדם מישראל, א"כ אין את הסברא שחביבה נפש אדם מישראל לדחות אסורי תורה, וא"כ אסורי הרציחה בעינו עומד, ומאחר שגם בשב ואל תעשה יש אסור רציחה ואין היתר פקו"נ, אסור לעבור על האסור. וממילא יהרג ואל יעבור.

והוכיח ר' חיים כהצד השני וז"ל שם ונראה דכן הוא כפירוש השני שכתבנו מהא דאיתא בב"מ דף ס"ב שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהם קיתון של מים וכו' עד שבא ר"ע ולימד וחי אחיך עמך חייך קודמין לחיי אחיך. הרי דאע"ג דהתם הוי בשב ואל תעשה ועוד יותר דלא הוי התם דין רציחה כלל, ורק משום דין הצלה, ומ"מ צריכינן לקרא דוחי אחיך עמך דחייך קודמין, אבל ברציחה דליכא קרא בכל ענין יהרג ואל יעבור, אף בשוא"ת ובלא עביד מעשה אם אך יש בו דין רציחה עכ"ד.

ועיין גם במנחת חנוך מצוה רצ"ו שהקשה על התוס' מגמ' זו מדברי בן פטורא, אלא שיכתב שדברי התוס' אמת הן לדעת ר"ע, ודבריו צ"ע שר"ע אמר רק בדין הצלה שחייך קודמין, אבל באסור רציחה בשב ואל תעשה לא מצינו דפליג ר"ע על בן פטורא וכמ"ש ר' חיים.

והנה עיקר דינו של בן פטורא לכאורה קשיא דהא קיי"ל דרק על ג' עבירות יהרג ואל יעבור, וא"כ אמאי חייב למסור נפשו למען הצלת חיי שעה של חבירו, וצריך לומר לפי דרכו של רש"י, שבאמת יסוד הדין שאין היתר של פקו"נ נאמר רק בגלוי עריות ובעבודה זרה, ולכן יהרג ואל יעבור, אבל בשפיכות דמים לא נאמר כלל שאין היתר על פקוח נפש, אלא שאין בה פקו"נ שהרי סוף סוף ימות אחד מהם, וזה גופא נאמר בדין יהרג ואל יעבור באסור רציחה שדין פקו"נ נאמר על הכלל ולא על הפרט וכנ"ל, וא"כ כל מקום שיש שם מצב כזה שאחד בין כך ובין כך ימות אינו נקרא פקו"נ, והרי זה בכלל רציחה, שהרי לפי רש"י אין זה בגלל חומר אסור רציחה אלא בגלל שברציחה אין היכי תמצי שיהיה פקו"נ, וכנ"ל, א"כ הכונה בגמ' רציחה וכל הדומים לה, אלא שר"ע חידש שבהצלה יש דין חדש של חייך קודמים.

והנה בדעת התוס' נראה לפרש דהתם ס"ל דדין פקו"נ נאמר על הפרט, כלומר על מי שדנים עליו אם מותר לו לעבור את האסור ואם אצלו הוי פקו"נ זה נקרא פקו"נ. ולכן אם אנו דנים אם יש כאן את החפצא של המתיר של פקו"נ. הרי התשובה היא כן, אלא שהסברא של מאי חזית אומרת לי שבאסור רציחה לא נאמר ההיתר של פקו"נ, כלומר אם אני דן אם ההיתר של פקו"נ נאמר על אסור רציחה הרי הסברא אומרת שאסור זה לא התירה התורה גם במקום שיש את החפצא של המתיר של פקו"נ.

נמצא שלפי דעת התוס' ביסוד של מאי חזית נאמרו שני דברים א) שבאסורים הנוגעים לנפש חבירו אין אנו דנים רק לפי הכללים של ההלכה, אלא גם לפי הכללים של הסברא, עד כמה חייבה התורה את האדם לקיים מצוה זו.

ב) אנו קובעים שמצד הסברא חייבה התורה את האדם באסור רציחה למות ולא לעבור על אסור זה. ולפ"ז אומרים תוס' שמסתבר שזה דוקא כשהאסור הוא בקום ועשה, אבל כשהאסור הוא בשב ואל תעשה מסתבר שהוא אינו חייב להרג ולא לעבור על אסור זה שהרי כדי להמנע ממעשה רציחה בשב ואל תעשה, הוא יעשה בקום ועשה מעשה רציחה על עצמו, וכמו שהקפידה התורה על נפש חבירו כן הקפידה התורה על נפשו שלו. ולכן מסתבר שבמצב כזה הוא צריך להיות בשב ואל תעשה, וא"כ לפ"ז אין כאן שום יסוד כללי של קום ועשה או שב ואל תעשה

אלא שיש הנחה של תוס׳ שבקום ועשה מסתבר שהתורה חייבה את האדם להההרג ולא לעבור. וכשעבירת הרציחה היא בשב ואל תעשה מסתבר שהתורה לא חייבה להההרג ולא לעבור. וא"כ גם בדינו של בן פטורא צריכים לדון מה אומרת הסברא עד כמה הוא חייב להציל את חבירו, והנה לבן פטורא הדבר פשוט שאם יש לפנינו שני בני אדם צמאים להצילם ויש קיתון אחד מים, הרי צריכים להשקות את שניהם אעפ"י שזה רק חיי שעה, וההנחה היא שלאחר מכן ימותו שניהם, ואסור להשקות רק אחד אעפ"י שאם ישקו רק אחד הרי הוא ינצל לגמרי. וטעם הדבר הוא שמכיון ששניהם נמצאים עכשיו בסכנה, עלינו להציל את שניהם ולא לעשות חשבון מה יהיה מחר. וסובר בן פטורא שמכיון שנאמר בתורה ואהבת לרעך כמוך, כמוך ממש בלי שום הפרש, הרי יש לפני בעל הקיתון שני בני אדם צמאים שיש להצילם, את עצמו ואת חבירו, (ובנתינת חצי מן המים לחבירו אין זה מעשה רציחה בידים על עצמו, אלא מניעת הצלחת עצמו שהרי ע"י שתית המים הוא מציל עצמו).

ומכיון שכן הוא הדבר ואנו דנים מסברא עד כמה חייבה התורה את האדם הרי אנו אומרים שמכיון שצריך לדאוג לחבירו כמוהו ממש, והרי זה כאלו שיש לפניו שני אנשים להציל, הרי הוא חייב להציל את שניהם היום ולא לעשות חשבון מה יהיה מחר, נמצא שהוא צריך להציל את עצמו ואת חבירו היום ולא לדאוג למחר של עצמו.

ובא ר"ע וחידש וחי אחיך עמך חייך קודמין, כלומר שחיוב הצלת חבירו מתחיל רק לאחר שהבטחת את חיי עצמך לגמרי, כלומר שהמחר של עצמך קודם להוה של חבירך, אמנם במקום שיש לפנינו להציל שני אנשים אחרים נראה שר"ע מודה שישתו שניהם היום ולא נדאג למחר, ואין אומרים ישתה אחד מהם הכל כדי שינצל לגמרי, דבגמ׳ משמע דר"ע לא פליג אלא מטעם חייך קודמין.

אמנם בחזו"א חו"מ בלקוטים על ב"מ לדף ס"ב כתב שלר"ע מעדיפים חיי עולם על חיי שעה וישתה אחד מהם וינצל לגמרי, ודינם כמי שיש לפניו שנים להציל ויכול להציל רק אחד שהדין כמבואר בהוריות כהן קודם ללוי וכו׳. ובטעם הדבר כתב וז"ל ונראה דחייב ליתן לאחד כיון דבשביל חייך קודמין אמרה תורה דחיי עולם שלו קדם לחיי שעה של שנים גם הנותן צריך להשתדל טפי בהצלת חיי עולם עכ"ד. משמע מדבריו שאם היה הדין שאם יש לפניו שני צמאים צריך להשקות את שניהם ומעדיפים חיי שעה של שניהם על חיי עולם של אחד, היה צריך להיות שגם במחלוקת של בן פטורא ור"ע יהיה הדין כבן פטורא ולא היתה מועילה הדרשא של חייך קודמין, משום שהדין חייך קודמין מועיל רק כשאפשר להציל רק אחד, והנדון את מי, אבל כאן אם היה הדין כשיש לפניו שני צמאים צריך להציל את שניהם, וא"כ אמרינן שחיי שעה של שנים שקולים יותר מחיי עולם של אחד, גם חייך קודמין לא היה מועיל והיה צריך להציל חיי שעה של שנים.

אמנם דבריו צ"ע דמלשונו של ר"ע נראה שהוא חידש שאין זה כמו שיש לפניו שנים שצריך להצילם, אלא שחיוב הצלת חבירו הוא רק במקום שהמציל אינו זקוק להצלה, אבל כשיש

לפנינו שני צמאים גם הוא מודה לבן פטורא שהצלת חיי שעה של שנים חשובה מהצלת חיי עולם של אחד.

והנה ר"ע ובן פטורא נחלקו במקום שאם יחלקו את המים לשניהם תהיה הצלה של חיי שעה לשניהם, אמנם אם הם נמצאים במצב כזה שאם נחלק את המים לשניהם זה לא יועיל כלל אף לחיי שעה, א"כ ודאי הדין הוא שרק אחד ישתה, ויהיה לפנינו הדין שיש להציל שנים ואפשר להציל רק אחד דקיי"ל בהוריות כהן קודם ללוי וכו'. ונראה פשוט שגם לבן פטורא בעל הקיתון קודם לחבירו דבמקום כזה מודה בן פטורא שחייך קודמין דבמקום שהוא זקוק לאותה הצלה שחבירו זקוק לה לא נאמר כלל הלאו של לא תעמוד על דם רעך. שהרי כפי שנתבאר לעיל צריך לפרש בבן פטורא שיסוד דינו נובע שאם הוא צריך להציל את עצמו ואת חבירו הרי זה כמי שיש לפניו להציל שנים, וא"כ בנדון דידן שיש לפניו להציל שנים ואינו יכול להציל אלא אחד לא שייך הדין שיעסוק דוקא בהצלת אחד מהם מדין לא תעמוד על דם רעך אלא שיש לו לעסוק דוקא בהצלת אחד מהם מדין הקדימה הנזכרת בהוריות כהן קודם ללוי, וכו', וא"כ נראה פשוט שלגבי זה ודאי מודה בן פטורא שחייך קודמין אומר שהצלת עצמו יש לה דין קדימה הגדול ביותר מכל דיני הקדימה המוזכרים בהוריות. ואם באנו לומר שבמקום שיש לו להציל את עצמו ואת חבירו גרע ממי שיש לפניו להציל שני אנשים זהו דבר שלא ניתן להאמר בשום אופן. ובמנחת חנוך מצוה רצ"ו כתב דלבן פטורא כשחבירו קטן ואינו בר חיובא חייב ליתן את כל הקיתון לקטן, והיינו דלא כדברינו, ודבריו תמוהים מאד. אמנם במקרה הנזכר בדברינו (ולא באופן של מחלוקת בן פטורא ור"ע) אם בעל הקיתון ירצה לותר לחבירו אפשר דשרי שהרי השתיה היא בגדר הצלה ואינה מעשה רציחה על עצמו, וא"כ אין זה אלא נמנע מהצלת עצמו ועוסק בהצלת חבירו דאפשר דשרי.

אמנם במקום שהמציל אינו בסכנה נסתפק הרב במשפט כהן סימן קמ"ד אי שרי להכניס עצמו בסכנה ודאית כדי להציל חבירו ולפי דרכנו שתמיד מסתכלים כאלו יש לפנינו שני אנשים והמציל הוא אדם מן הצד, הרי נמצא לפ"ז שאם אדם מכניס עצמו בסכנה ודאית להציל חבירו בזמן שהמציל אינו בסכנה, הרי זה כהורג נפש להציל נפש אחרת דפשיטא שאסור

(וקרוב הדבר שגם אסור להכניס נפש חברו בספק של סכנה, כדי להציל חבר שני מסכנה ודאית, שהרי זה ספק מעשה רציחה להציל חברו.

וכשם שאסור לרצוח חבירו כדי להציל חבר שני, גם ספיקו אסור כדין כל ספק אסור.)

והנה יש לחקור בהא שחידש ר"ע חייך קודמין, - בין לפי פירושו של רש"י במאי חזית שבמקום שיש בין כה אבוד נשמה אין זה נקרא פקו"נ.

ובין לפירוש התוס' שיש לשקול מצד הסברא עד כמה חייבה התורה, ובמצבים מקויימים אומרת הסברא שהתורה חייבה גם במקום שקיים החפצא של ההיתר של פקו"נ. אם הפירוש שבמקום שהוא זקוק להציל את חיי העולם של עצמו לא נאמר הדין של לא תעמוד על דם רעך. או שהפירוש הוא לפי פירוש רש"י שהתורה חדשה שבלאו של לא תעמוד על דם רעך מתחשבים רק בפקו"נ של המציל ופקוח נפשו של הזקוק להצלה אינו נכנס בחשבון, וממילא בכל מקום שיש סכנה למציל יש כאן את החפצא של ההיתר של פקו"נ, וממילא גם את ההיתר

פקו"נ בפועל, ולפי תוס' לצד זה חדשה התורה שבלאו זה אין הולכים אחר הסברא אלא רק אחר הכלל שאין דבר העומד בפני פקו"נ,

והנה אם נאמר כהצד השני שהלאו של לא תעמוד על דם רעך נדחה מפני פקוח נפשו של המציל, הנה הדבר פשוט שאם יש איזו שהיא סכנה למציל הרי הוא פטור מהצלה שהרי קיי"ל שגם ספק פקו"נ דוחה את כל האסורים שבתורה, ואין הולכים בפקו"נ אחר הרוב, ולפי"ז ודאי קיי"ל כהרדב"ז בתשובה (הובא בפתחי תשובה יו"ד סימן קנ"ז ס"ק ט"ו) שאין אדם מחויב להכניס עצמו בספק סכנה להציל חבירו אפילו מסכנה ודאית, דלא כההגהות מיימוני בשם הירושלמי (הובא בכסף משנה סוף פרק א' מהל' רוצח). אמנם אם נאמר כהצד הראשון שבמקום שהמציל זקוק להציל את חיי העולם של לא נאמר הדין של לא תעמוד על דם רעך, א"כ יש מקום לומר שזה רק במקום שההצלה תגרום לאבוד ודאי של חיי העולם של המציל, כלומר שנאמרה הלכה שלגבי המציל חיי העולם שלו, שוקלים יותר מאשר חיי השעה של הזקוק להצלה, אבל במקום שהמציל נכנס רק לספק סכנה ששם יש כלל אין ספק מוציא מידי ודאי לכאורה המציל חייב להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל את חבירו מסכנה ודאית, וכדברי ההגהות מיימוני בשם הירושלמי.

ולפי דרך זו לדידן דקיי"ל כהרדב"ז, כמו שהכריעו האחרונים וכמו שפסק במשנה ברורה סוף סימן שכ"ט, נקטינן כהצד השני שהלאו של לא תעמוד על דם רעך נדחה מפני פקוח נפשו של המציל וכל הכללים של פקו"נ חלים עליו . וא"כ גם באסור זה יהיה הכלל אין הולכים בפקו"נ אחר הרוב, ואם יש אך ספק ספיקא של סכנה יהיה פטור מהצלה. אמנם יש לומר דרך שלישית שר"ע חידש תפיסה שונה בגדר של ואהבת לרעך כמוך, תפיסה הנכללת במשפט וחי אחיך עמך חייך קודמין שהתורה קובעת שדבר ראשון האדם צריך לדאוג לחיי עצמו ורק אח"כ לחיי חבירו, ולפ"ז לפי מש"כ לעיל בדעת התוס שגם בלאו של לא תעמוד על דם רעך הולכים אחר הסברא ודנים מצד הסברא עד כמה חייבה התורה את האדם בלאו זה, אלא שלפי תפיסתו של ר"ע משתנית הסברא ואני אומר שהסברא אומרת שאדם לא מחויב להציל את חיי השעה של חבירו במחיר חיי העולם של עצמו. ואפשר לומר לפי דרך זו שגם במקום ספק סכנה למציל הסברא אומרת שהוא אינו חייב להכנס בספק סכנה להציל את חבירו מסכנה ודאית.

אמנם לדרך זו נראה שיש מקום לומר שזה רק בספק השקול או בספק הקרוב לשקול, אבל במקום שיש רוב, או עכ"פ רוב גדול שאין בזה סכנה, הרי אעפ"י שבהלכות פקו"נ בכל התורה גם זה נקרא ספק פקו"נ, הדוחה אסורי תורה. מ"מ לענין הצלה קיימת הסברא שמעוט הסכנה שיש פה איננו פוטר אותו מחיוב הצלה.

והנה לכאורה הסברנו בדין זה שאין אדם צריך להכניס עצמו לספק סכנה שקול, הוא אליבא דר"ע שחייך קודמין אמנם נראה שאין צורך לכך, ודין זה הוא גם אליבא דבן פטורא, והיינו דאם היה באמת מדובר במקום שהוא בספק סכנה וחבירו בסכנה ודאית והשאלה אם עליו להציל את עצמו או את חבירו, אז באמת אליבא דבן פטורא הרי זה כמו אדם שלישי שיש בפניו שני אנשים אחד נתון בספק סכנה ואחד בסכנה ודאית שהדין נותן שיציל את מי שנתון בסכנה ודאית.

ולפי הסברנו לעיל בשיטת ר"ע יחלוק ר"ע בזה ויסבור שאם המציל עצמו בספק סכנה הדין הוא שיציל עצמו אעפ"י שהוא רק בספק סכנה וחבירו בסכנה ודאית. אמנם במקום שהוא אינו כלל בסכנה והוא מכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל את חבירו שהוא בסכנה ודאית, הרי כפי שכבר כתבנו לעיל הרי זה כמו שיש לפנינו שני אנשים ואנו מכניסים את האחד בספק סכנה, שזהו ספק מעשה רציחה כדי להציל את חבירו מסכנה ודאית, וכבר כתבנו לעיל שנראים הדברים שאסור לעשות ספק מעשה רציחה כדי להציל חבר שני מסכנה ודאית, וא"כ לפ"ז אסור ג"כ להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל חבירו ובזה מודה גם בן פטורא. אמנם במקום שיש רק מעוט סכנה ורוב שאין כאן סכנה יש מקום לומר שבאמת מותר להכניס גם את חבירו במעוט סכנה כדי להציל חבר שני מסכנה ודאית שהרי יש כאן רוב שאין כאן מעשה רציחה וא"כ ודאי הוא הדין שמותר לו להכניס עצמו במעוט סכנה כדי להציל חבירו מסכנה ודאית ומכיון שכתבנו שבין לרש"י ובין לתוס' יש לומר שאין בדיני הצלה את ההיתר המיוחד של פקו"נ א"כ במקום שיש מעוט סכנה הוא יהיה חייב להכניס עצמו במעוט סכנה כדי להציל חבירו, וכמו שנתבאר לעיל.

(אמנם בדעת ההגהות מיימוני בשם הירושלמי נראה שהם באמת סוברים שמותר להכניס את חבירו בספק סכנה שקול (דהיינו לעשות ספק מעשה רציחה) כדי להציל חבירו מסכנה ודאית משום שאין כאן מאי חזית דדמא דהאי גברא סומק טפי, שהרי זה ודאי וזה ספק).

והנה כתב הרמב"ם בפרק ב' מהלכות שבת הל' כ"ג וז"ל עובדי כוכבים ומזלות שצרו על עיירות ישראל וכו' ובכל מקום אם באו על עסקי נפשות או שערכו מלחמה או שצרו סתם יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין עליהם את השבת, ומצוה על כל ישראל שיכולין לבוא ולצאת ולעזור לאחיהם שבמצור ולהצילם מיד העובדי כוכבים ומזלות בשבת עכ"ל.

ועיין בספר ארץ חמדה ספר א' שער א' י"א אות ה'. שכתב שמדברי הרמב"ם הנ"ל משמע שחייב אדם להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל את חבירו מסכנה ודאית שהרי כל מלחמה היא ספק סכנה, וברמב"ם ובגמ' משמע שחיוב זה הוא גם לא על פי מלך או גוף מוסמך אחר להוציא את העם למלחמה, כך שאין לפרש שזה מדיני מלחמה, עיי"ש בדבריו. ומכח זה הוכיח כדברי השיטה שאומרת שהאדם חייב להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל חבירו מסכנה ודאית. והנה בעיקר דבריו שהוכחה זו היא הוכחה גמורה, יש לדחות ולומר שמכיון ששם מדובר לגבי אסור שבת לא דובר שם על ההיבטים של נדון זה לגבי מכניס עצמו לספק סכנה, ואפשר שע"כ מיירי באופן שאין סכנה למצילים כגון שבאים הרבה יחד נגד מעוט גוים או באופן אחר, או שמיירי שיש סכנה גם למצילים שכולם בכלל הסכנה, אמנם זהו דוחק,

ולפמש"כ מיושב בפשיטות שבאמת הלאו של לא תעמוד על דם רעך אינו נדחה לגמרי מפני פקו"נ אלא שלדעת ר"ע אמרינן שמסברא אינו מחויב להמנע מהצלת חייב עולם שלו כדי להציל חיי שעה של חבירו, והסברא אומרת שבין לר"ע ובין לבן פטורא שאדם אינו מחויב להכניס עצמו בקום ועשה לספק השקול של סכנה כדי להציל חבירו אפילו מסכנה ודאית

וכנ"ל. אמנם במקום שזה לא ספק השקול אלא רק חשש סכנה ויש רוב שאין בזה סכנה הרי אעפ"י שבהלכות פקו"נ גם חשש סכנה כזה דוחה אסורי תורה, מ"מ בנדון דידן אמרינן שמכיון שיש רוב שאין זה סכנה הרי הסברא נותנת שמחמת חשש סכנה זה אינו נפטר מחיוב הצלת חבירו, ומיושב הרמב"ם בפשיטות שהצלה מנכרים שצרו על עיירות ישראל אינו ספק שקול של סכנה, אלא רק חשש סכנה, ועכ"פ יש לומר שבאופן זה מיירי הגמ' והרמב"ם. ובאופן זה באמת חייב להכניס עצמו לחשש סכנה כדי להציל חבירו, אמנם עדיין צ"ע איזה רוב צריך שיהיה אם מספיק רוב רגיל או צריך רוב גדול ואם באנו להוכיח מדברי הרמב"ם הנ"ל יהיה מוכח שיש חיוב להכניס עצמו לכזה חשש סכנה - הדומה למצב של נכרים שצרו על עיירות ישראל - כדי להציל חבירו מסכנה ודאית. אמנם קשה להורות הלכה מדברי הרמב"ם הללו משום שיש לדחות אם כי בדוחק, שמשם אין ראיה כלל.

בטחון והשתדלות

מפי סופרים וספרים

"הבוטחים בה' כהר ציון לא ימוט לעולם ישב"

הרב אביגדור נבנצאל

א) כתב הרמח"ל (מסלת ישרים פרק א'): "והנה שמו הקב"ה לאדם במקום שרבים בו המרחיקים אותו ממנו יתברך וכו' כי כל עניני העולם, בין לטוב בין לרע, הנה הם נסיונות לאדם. העוני מצד אחד והעושר מצד אחד וכו' השלוה מצד אחד והיסורין מצד אחד. עד שנמצאת המלחמה אליו פנים ואחור". אולי המלחמה הקשה ביותר "פנים ואחור" היא המלחמה בנפש האדם (והמדובר באדם החפץ לעשות רצון אביו שבשמים) בין התביעה לבטוח בה' "כגמול עלי אמו", כתינוק אשר לא יצעד מבלי שתוליכנו אמו ואשר לא יאכל כי אם את אשר תניקנו אמו, ובין חובת ההשתדלות בעניני העולם הבא, וגם בעניני העולם הזה כפרוזדור לעולם הבא, המוטלת עליו. לא אתימר ח"ו להזרות דרך סלולה במבוך זה, כי זאת יוכל לעשות רק מי שכבר עבר את "גן המבוכה" (כמשלו של ה"מסלת ישרים" בפרק ג'), אלא להצביע על נקודות בודדות בלבד.

מהו הבטחון בה', מייחסים לר' ישראל סלנטר, אבי תנועת המוסר, ותלמידיו, בעיקר מאסכולת נובהרדוק, את ההשקפה כי בטחון פירושו כי אם אדם יאמין בלב שלם כי הקב"ה יעשה כך וכך, או אז יתגשם הדבר באמת. למשל, אם רצנו להגיע למקום פלוני אשר(אשר)אין תחבורה מצויה שמה, והוא יבטח בכל לבבו בצור עולמים, ודאי שיזמין לו הבורא רכב שיביאהו שמה. ומסופר על ר' ישראל שדרש פעם בענין זה ברבים, ואמר שמי שיאמין בלב שלם בקב"ה שיזכהו בזכי' הגדולה ביותר בהגרלה הממשלתית - מובטח לו שיזכה בה. שמע את הדברים פועל אחד, נטש את מקצעו וציפה לזכי'. עבר זמן מה וזכיתו בושה לבוא וחסרה הפרנסה בביתו. פנה בצר לו אל ר' ישראל ושאלו כיצד לנהוג. חקר ר' ישראל: "שמא תסכים לקבל ממני מיד את מחצית סכום ההגרלה, בכסף זה תוכל להתפרנס ברווח, ואתה תוסיף לשבת ולבטוח שתזכה בגורל, ולכשתזכה תתן לי את הסכום במלואו?" הסכים אותו פועל. אמר לו ר' ישראל: "אם מוכן אתה למכור גורל שלם בדמי מחצית הזכיה, ודאי שאין לבך בטוח במאה אחוז שתזכה בזכיה כולה, ובהעדר מדת הבטחון אין ודאות שתזכה בגורל, חזור למקצועך".

נגד גישה זו יצא ה"חזון איש" (אמונה ובטחון פרק ב') בטוענו "אין הוראה זו בבטחון נכונה, שכל שלא נתברר בנבואה גורל העתיד אין עתיד מוכרע כי מי יודע משפטי ה' וגמולותיו ית'" לבטוח שבודאי יקרה הטוב בעינינו. ובאמת, אין אנו יודעים כלל מה טוב לנו. לדוגמה, היו אנשים שנתברכו בריבוי נכסים, אבל ברכה זו היתה למראית עין בלבד, כי נכסיהם קשרום

לארצות הגולה ומנעום מעליה לארץ הקודש, עד אשר הדביקתם השואה. ומגדיר ה"חזון איש" "ענין הבטחון הוא האמון שאין מקרה בעולם וכל הנעשה וכו' בהכרזה מאתו ית' וכו' ולהשרות בקרבו את האמת הידועה כי אין וכו' שום פע"ר רע מיד המקרה רק הכל מאתו ית' וכו' ענין זה יקראוהו מדת הבטחון".

ב) מצויים אנו בעולם המתנהג על פי חוקיות מסוימת, הקרויה בפינו בשם "טבע". בדרך כלל, כל פעם שנעשה מעשה פלוני, כגון שפיתת קומקום מים על האש, מתרחש מאורע אלמוני, במשל שלנו - המים רותחים. ויכול אדם לחשב מראש, ולפי רוב הנתונים שבידו גם במירב דיוק במשך כמה זמן ירתחו המים, קיימת נטיה לראות סיבתיות בדבר: שפיתת הקומקום היא סיבת רתיחת המים. המסקנה הראשונית היא: מים רותחים מפני שאש מרתיחה מים. מסקנתו של המאמין היא: מים רותחים מפני שאש מרתיחה מים מפני שהבורא שם כח באש להרתיח מים. כלומר, ברצות הבורא שמים ירתחו, משתמש הוא באש להרתיחם.

אם המאמין בקב"ה, הלא הוא מאמין כי הקב"ה הוא כל יכול, וברצונו הוא מהוה את הכל, ואין קיום לשום נברא ולשום מצב אלא מאמיתת רצונו ית', אם כן עצם רצונו שהמים ירתחו הוא סיבה מספקת לרתיחתם, ואין כל מקום הגיוני לסיבה נוספת. נכון, אמנם, שרצונו הוא שמים ירתחו בדרך כלל בשעה שהם מתחממים. אבל אין זאת אומרת שהאש היא סיבת הרתיחה, אלא תנאי הרתיחה בלבד. אין האש, או כל כח אחר, שותף ח"ו לקב"ה במעשה, ואף לא מכשיר בידו. אין פעולה כי אם פעולת רצונו ית', "ה' תשפת שלו' לנו כי גם כל מעשינו פעלת לנו" (ישעיה כ"ו י"ב).

ומה הוא תפקידה של החוקיות בעולם? טובה גדולה היא לאדם, שבלעדי' הי' משולל בחירה לחלוטין. לא היתה לו שום מטרה בעולם הגשמי, שכן לא הי' יודע מה יבא בעקבותי'. אם יאכל, האם ירעב או ישבע? אם יישן, היחליף כח או יאבדו? ואילו אף היתה לו מטרה כלשהי, לא הי' נוקט שום צעד לקראת השגתה, מאחר שאין לו כל אפשרות לדעת שאם ינקוט בצעד זה אכן ישיגנה. רק על ידי התנאים שהתנה רצונו ית' להגביל ולצמצם את פעולתו בדרך כלל לחוקיות מסוימת, יש מקום לרצון כלשהו מצד האדם.

ולא זו אף זו: האדם נברא בעולם הזה לבחור בין טוב לרע, על מנת שכשיבוא למקום העונג האמיתי אחר יציאתו מכאן יתענג על ה'. בבחינת מקבל שכר ולא בבחינת "נהמא דכיסופא" של מתנת חנם. אילו ראה האדם בכל דבר את יד ה' הפועלת לבדה, לא היה אצלו מקום לבחירה אם להאמין בבורא או ח"ו לכפור בו. לכך נבראה חוקיות הטבע, ליתן מקום לכל הרוצה לטעות לבא ולתלות את המקרים בסיבות מדומות, במקום בממציא כל הנמצאים.

והשלם בבחירתו רואה בבהירות את היד הגדולה אשר אין לגבי' כל חילוק בין טבע לנס, ואינו זקוק יותר להסואת ההנהגה במסוה החוקיות, כי אין היא תורמת עוד מאומה לעבודת הבורא שלו, באשר נקודת הבחירה שלו כבר התעלתה מעל לנסיון הטשטוש. לפיכך יכול רבי חנינא בן דוסא לומר "מי שאמר לשמן וידלק יאמר לחומץ וידלק" והקב"ה מקיים, מה שאין כן מי שלא הגיע למדריגה זו.

ג) ובאמת, אין הטבע שבכל יום כי אם חדוש מעשה בראשית. בכל רגע ורגע גוזר רצונו ית' שיימצא בעולם כך וכך ברואים בעלי תכונות אלו ואלו, וסיבת מציאותם ברגע זה אינה היותם מצויים ברגע הקודם בצורה זו או קרובה לזו, כי אם רצונו יתברך בלבד. וכן היה ברגע הראשון, לפני כששת אלפים שנה, אשר בבת אחת הועמדו על עמדם כל יצורי בראשית, והשינויים בהם בששת ימי בראשית נבעו מרצונו ית' בלבד, ללא סיבתיות אחרת, בין ברגע הראשון שאז לא קדם כל דבר אחר שיכול הי' לשמש סיבה, ובין לאחריו.

וכשם שבכל רגע ורגע אין הבריאה מתחדשת במצב התחלתי, לא האנשים נראים כתינוקות בני יומם, ולא החי והצומח והדומם דומים עלינו כאילו הם בראשית דרכם, אלא כולם מתחדשים בעלי "גיל" מסויים, כל אחד לפי צרכו, כך גם בבריאתו של עולם נברא העולם בעל "גיל" מסויים. כבר מן הסיפור בתורה שבכתב נראה שאדם וחוה נבראו כמבוגרים ולא כתינוקות. כן מסרו לנו חז"ל שכל מעשה בראשית בקומתם נבראו. הלכך נברא גם הדומם ב"גיל" מסויים, וכל קרן אור הצריכה להגיע לעין האדם מכוכב מרוחק מיליוני שנות אור לא נבראה בראשית דרכה, כי אם ליד כדור הארץ.

לפיכך אין כל סתירה בין מסקנות המדע ביחס ל"גיל" של היקום, ובין ידיעתנו שזמנו בפועל הוא כששת אלפים שנה. והמנסה להקיש ממצב העולם כיום על שנות העולם בפועל, משול למי שרואה זנב נר בוער, ובהכירו סוג זה של נרות ינסה להקיש מכך לפני כמה שעות הדליקוהו, מבלי לדעת אם הדליקו נר חדש או נר שכבר דלק פעם קודמת למחצה לשליש ולרביע.

גם המאובנים ה"קדומים" המצויים אינם שרידי חיות שחיו אי פעם, אלא נבראו מיד באותה צורה שהיו צריכים להיראות אילו הי' גיל העולם בפועל כפי שהוא נראה, שאז באמת הי' עובר את שלבי ההתפתחות שהמדענים מייחסים לו. וגם מאובנים אלו, עם שאר דברים, ממלאים תפקיד נכבד בעולם, בתיתם מקום לכל הרוצה לטעות ל"הוכיח" מתוכם את גיל העולם בפועל, ועל ידי המקום לטעות יש מקום לצדיק לבחור בטוב ולהאמין בתורת משה, בראותו את המאובנים ושאר הברואים רק כמשקפי "גיל" העולם בכוח.

ד) והמתעקש לטעות ימצא חוקי טבע גם במקום שהנס גלוי, כי עד כדי כך ניתנה הבחירה לאדם. בשנת אלף תרנ"ו לבריאת העולם הי' מבול, והקב"ה הודיע לנח מראש על בואו, ונח החזיר את אנשי דורו מאה ועשרים שנה, וכל זאת בהדגשה כי המבול בא כעונש, ובכח התשובה למונעו. באו אנשי דור הפלגה, כנמסר לנו ע"י חז"ל, וטענו כי אחת לאלף תרנ"ו שנה הרקיע מתמוטט, ואפשר לתקן זאת ע"י חיזוקו במגדל. כאן הוא הקיצוץ בנטיעות, הגורס כי העולם הגשמי פועל על פי חוקיותו, ולא על פי רצון עליון.

כיוצא בזה סיפרו לנו חז"ל על אותם רשעים שגנבו את הדורון שהוליך נחום איש גם זו לקיסר, ושמו עפר במקומו. כשראה הקיסר שישראל מכבדים אותו בעפר קצף, אבל אליהו הנביא אמר לו לנסות שמא זה מעפרו של אברהם אבינו שנאמר בו "יתן כעפר חרבו", והשתמש הקיסר בעפר זה, והקב"ה עשה נס והעפר הפך לחרבות. כיבד הקיסר את נחום מאד. באו הרשעים

והביאו עפר מאותו מקום וציפו גם הם לכבוד. להם, כמובן, לא נתרחש נס, והקיסר הרגם. הרי לפנינו שהמוכה בטנורים תולה את הנסים שנעשו לאברהם אבינו ולנחום איש גם זה בטיבעו של עפר מסויים ההופך לחרבות, בניגוד לכל הטבע המוכר לנו, ובלבד שלא יאמין כי הקב"ה קובע אימתי לפנינו עפר ואימתי חרב.

ה) אמנם, אף על פי שהבורא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, הנה ברא את האדם בצלם אלקים ומסר בידו את כח הבחירה, לטוב לו. וזו היא כביכול בחינת צמצום כבודו יתברך במידה מירבית, בזה שלאדם אשר עצם מציאותו מכח רצונו ית' ניתן רצון שאינו כפוף לרצונו ית', וביכלתו לבחור גם ברע. אולם עלינו לדעת כי יכולת זו מוגבלת לרצון בלבד, אכן המעשים אינם ביד נברא כל עיקר, והבורא לבדו עושם. השפעתו של האדם על המעשה היא רק בכך שבדרך כלל, כל עוד אין הדבר מתנגש במטרה האלוקית שבעולם, בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו, ולפיכך הבוחר בטוב יעשה על פי רוב מעשים טובים, ולהפך. אולם המתייחס אל האדם על פי האמת אינו המעשה, כי אותו עשה הבורא, אלא הרצון בלבד.

ולכן יכלו חז"ל לפרש: "אז יבנה שלמה במה" - שביקש לבנות ולא בנה, שהוא תמוה לכאורה, שהרי אין מקרא יוצא מידי פשוטו. אכן להמבואר זה ממש פשוטו של מקרא, המקרא מייחס פעולה מסוימת לאדם אין היא מתייחסת אליו אלא מבחינת היותו הרוצה בפעולה, אבל גוף הפעולה לא הוא ביצע, אלא שבדרך כלל מוליכין אותו לפי בחירתו, ומסרו לנו חז"ל שכאן הי' קיים רק רצונו של שלמה, אבל לא בא הדבר לכלל ביצוע.

לפיכך הנותן צדקה לעני צריך להכיר שבחירתו היא רק אם לרצות לתת לעני או לא, אבל העני עצמו מזונותיו קצובים לו מראש השנה, ואין ביד העשיר להוסיף עליהם או לגרוע מהם, ובזה יובן מה שסיפרו לנו חז"ל (ב"ב י') שרבן יוחנן בן זכאי גבה כסף מבני אחותו לצדקה והעדיף לקחת מהם שש מאות ושמונים ושלשה דינרים שיתנום לשם מצוה, מאשר שבע מאות שלא לשם מצוה גמורה. והשאלה נשאלת, האם בשביל לזכות את בני אחותו במצוה יפסיד ריב"ז שבעה עשר דינר לעניים? אך ריב"ז ידע שיותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעל הבית כי לעני אין מתווסף מאומה בדינרי העשיר ואילו העשיר זוכה לחיי נצח בבחירתו להיטיב, על כן העדיף את טובת בני אחותו, ביודעו כי פרנסת העניים מובטחת להם.

וכן פסקו חז"ל (ב"מ ל"ב:) כי אם נזדמנו לפניו אוהבו הזקוק לעזרה בפריקת משאו ושונאו הנצרך לסיוע בטעינת משא, יקדים את שונאו כדי לכוף את יצר השנאה שבלבו, אף על פי שבינתיים בהמת חבירו - מצטערת מכובד המשא. ואין זה כי הבהמה צריכה לסבול כדי שיתקן הוא את מדותיו, אלא כי סיבלה של הבהמה אינו תלוי בו כלל כי אם בגזירת עליון, ותקון מדותיו תלוי במדה רבה בו.

וכדי לחנך את ישראל להכרה זו ניתנת תורה לאוכלי מן דווקא, במן למדו כל ישראל להכיר כי השתדלות האדם אינה משפיעה כלל על מצבו הגשמי, כי המרבה ללקוט ויש רק נפש אחת בביתו לוקט עומר אחד בלבד, והממעיט ללקוט ובביתו עשר נפשות ימצא עשרה עמרים. אין השתדלות

האדם סיבת מציאות פרנסה אלא גזירת מלך להשתדל ללקוט כדי להסוות קצת את ההנהגה העליונה, וליתן מקום לבחירה.

ו) ומעתה ניצב האדם במערכה "פנים ואחור". עליו להשתדל ולעמול כאילו הכל תלוי בו, ועם זאת להאמין ששום דבר אינו תלוי בו. אין לו רשות להימנע מליתן צדקה בסומכו על רחמי שמים על העני, ואין לו להאמין שנתינתו תועיל במשהו. עליו לדאוג לפרנסת אשתו ובני ביתו, ועליו לדעת שלא הוא המפרנס. עליו לנסות להשיג מצה ושופר ולולב ועליו להרגיש שאין קשר ישיר בין נסיונותיו ובין השגתם. עליו לשמור על בריאות גופו, ועליו לזכור (כלשון הרמב"ן בסוף פרשת בא) "שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם בין ברבים בין ביחיד אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו וכו' הכל בגזרת עליון". אם כן עיקר מקומו של הבטחון במישור ההשקפה, ומקום ההשתדלות בחיי המעשה.

אלא שבגבולות מצומצמים, אשר, כאמור לעיל, אינני מתימר להגדירם בפסקנות, דומני שחייב הבטחון להשפיע גם על חיי המעשה.

כלל גדול הוא בדרכי ההנהגה העליונה, שבמדה שאדם מודד בה מודדים לו. אמרו חז"ל, והביאו כמה מעשים בגמרא על כך, שכל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים, וכל המעביר על מדותיו מעבירים לו על כל פשעיו, וכיו"ב. יש מהראשונים שפירשו שהברית שנכרתה עם משה רבינו על י"ג מדות היא דווקא כל זמן שישראל עושין כסדר הזה, דהיינו שהם עצמם משתדלים לילך בשלשה עשרה מדות רחמים של מעלה, אז ההנהגה אתם היא במדות אלו. ולכן גם במדת הבטחון כן הוא. ככל שהאמונה מושרשת יותר בלב האדם, והכרתו ב"אין עוד מלבדו" איתנה, כן יוכל לבטוח יותר כי מלאכתו נעשית בידי שמים, ולהשתדל פחות. במה דברים אמורים, כשחובותיו מתנגשות זו בזו והבטחון בא כדי שיוכל להשלים את המוטל עליו, אבל לא כשמניעת ההשתדלות באה מתוך עצלות וכדומה. כגון הרוצה לזכות בכתר תורה וללמוד בלילה אך חושש הוא שהדבר יזיק לבריאותו, הנה לפי חוזק בטחונו יוכל לצמצם שעות השינה ולהרבות בלימוד, אבל לא לסמוך על נס גלוי לגמרי, אלא אם כן הוא כרבי חנינא בן דוסא וחבריו. כללו של דבר: הבטחון נמדד, בין השאר, בהיותו נקי מפניות וסיוע לעבודת ה' שעליו, והיפוכו בעצלות. ובדיקת מצפוני הלב אם נקי הוא מפניות או לא, זוהי מעיקרי עבודת המוסר.

ופעמים שהסכנות במניעת השתדלות הן כה חמורות, שאין זה רצוי שיאחז אדם במדת הבטחון במקום סכנה רבה כזו. וזקוקים אנו למאזני צדק לשקול את מה שה"מסלת ישרים" מכנה משקל החסידות. הוא מדגים זאת על ידי מעשה גדלי', שבטח בה' ולא רצה לחוש שמא ישמעאל בן נתני' בא להורגו, וסופו שנהרג ונסתבבה על ידו גלות שארית ישראל ותענית לדורות. וכן במעשה רבי זכרי' בן אבקולס, שהחמיר על עצמו וחביריו במעשה בר קמצא, ונזקף לחובתו חורבן שני עד היום.

אף על פי כן, באופן כללי כל הגדול מחבירו ראוי לו להרבות בבטחון ולמעט בהשתדלות.

ז) ליחיד נאמר לא לעמוד במקום סכנה ולסמוך על הנס. מסופקני אם גם לכלל ישראל נאמרה הלכה זו. היחיד לא תמיד יודע את מצבו אם ראוי הוא לנס, ומה ישאר מזכויותיו לאחר הנס, אם אמנם יתרחש. מה שאין כן בכנסת ישראל, שעליו נאמר "כלך יפה רעיתי ומום אין בך". (שמעתי פעם בשם גדול אחד שליט"א שאמר שלפיכך כל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים, לפי שכל הנביאים מונים פגמים בישראל, ואילו שיר השירים מתאר את הבחינה העליונה, שבה כולה יפה ומום אין בה).

כתבו האחרונים שבימים נוראים צריך אדם להראות על עצמו אימת הדין, כי מי יודע אם יזכה, ומצד שני יסתפר בערב יום הדין וילבש לבנים להראות בטחונו בבורא כי יוציא לאור דיננו, כי מה שנוגע ליחיד אין הוא יודע אם הוא מהנכתבים לחיים אם לאו, ומצד זה צריך שתהא אימת הדין עליו, אבל מה שנוגע לכנסת ישראל יודעים אנו שהיא זוכה בדין. גם בשנים הקשות ביותר, כגון שנות החורבן ושנות השואה, לא נגזר הדין אלא על מיליוני היחידים, אבל לא על האומה בכללותה. ואמרו חז"ל כי מצות נטילת לולב בסוכות היא כאדם הנוטל חותם מבית המלך להראות שזכה בדין. והנה מצוה זו נוהגת לדורות עולם, כי הובטחנו מראש שכל שנה נצא זכאים בדין.

הילכך נלענ"ד שגם היחיד לפי מצבו נתבע להרבות בבטחון ולמעט בהשתדלות, הציבור בודאי זו זכותו וחובתו להשתמש בדרכי הבטחון, במקום שאין הסכנה מצוי מאד או תמורה מאד.

ח) וכן גם ההנהגה בארץ ישראל שונה מאד מהנהגת חו"ל בעוצם קדושתה. מקרא מלא הוא: ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלוקיך בה (דברים י"א י"ב). ואמרו חז"ל שכל הדר בחו"ל כאילו עובד ע"ז, לפי שהוא תחת השגחת שרי האומות, וכל הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוק. והביא הרמב"ן ראי' מהכותים דאפילו גויים בא"י מושגחים יותר, לחיוב ולשלילה, מבחו"ל. ובהנהגה עליונה זו יש הרבה יותר מקום לישועה נגלית כנגד הטבע מאשר בהנהגת חו"ל. לפיכך ראוי לעם הקדש יושבי א"י להוסיף עוז ותעצומות בבטחונם.

ט) ופעמים רבות תבעו הנביאים מישראל על השתדלותם בדרכי הטבע במקום שהי' מן הראוי להעלות את מדריגתם בבטחון. "ובעת ההיא בא חנני הראה אל אסא מלך יהוד' ויאמר אליו בהשענך על מלך ארם ולא נשענת על ה' אלקיך על כן נמלט חיל מלך ארם מידך: הלא הכושים והלובים היו לחיל לרב לרכב ולפרשים להרבה מאד ובהשענך על ה' נתנם בידך: כי ה' עיניו משטטות בכל הארץ להתחזק עם לבבם שלם אליו נסכלת על זאת כי מעתה יש עמך מלחמות:" (דברי הימים ב' ט"ז ז'-ט'). ומסרו לנו חז"ל שאילו בטח אסא אז בה' לבדו היתה הממלכה על כל ישראל חוזרת לבית דוד, ומן הסתם הי' נמנע בזאת חורבן הבית. "וגיל את מסך יהודה ותכל ביום ההוא אל נשק בית היער: ואת בקיעי עיר דוד ראיתם כי רבו ותקבצו את מי הברכה התחתונה: ואת בתי ירושלם ספרתם ותתצו הבתים לבצר החומה: ומקוה עשיתם בין החמתים למי הברכה הישנה ולא הבטתם אל עשיה ויצרה מרחוק לא ראיתם:" (ישעי' כ"ב ח'-י"א). וגם ביחיד מצינו שכתב עליו הנביא "וגם בחליו לא דרש את ה' כי ברפאים" (דברי הימים ב' ט"ז י"ב) וביאר הרמב"ן שזה כאומר לא אוכל מצה בפסח כי אם חמץ, ששתים רעות עשה.

י) כשאנו שואלים את עצמנו בימים קשים אלו מה צפוי לנו בעתיד, בפנינו שתי תשובות, אחת לשלב הבינים ואחת לבסוף, אשר לסוף, יודעים אנו מפי מרע"ה והנביאים כי תבוא גאולה וישועת עולמים "והי' לך ה' לאור עולם". אך בנוגע לשלב הבינים, לפי הגדרתו של ה"חזון איש" למרשג בטחון, אין אנו יודעים את העתיד, אולם בוטחים אנו כי כל דעביד רחמנא לטב עביד, ומתפללים על גילוי כבודו ית' בישועת ישראל, ובישועת כל יחיד מישראל. אולם כל האומר כי יודע הוא מתוך כתבי הקדש את העתידות בדיוק, - אינו אלא טועה, לפחות לדעת הרמב"ם. הרמב"ם כתב מפורש (פרק י"ב מהל' מלכים ה"ב) "וכל אלו הדברים וכיוצא בהן לא ידע אדם וכו' שדברים סתומין הן אצל הנביאים גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו". וכנראה עיקר סתימת הדברים היא בכך שיש מהנבואות שנאמרו למצב שישראל זכו ויש מהן שנאמרו למצב שחי"ו לא זכו, ואפילו בתוך אותו פסוק כדרשת חז"ל על "בעתה אחישנה", ויש מהן שאם זכו יותר תתפרשנה באופן זה ואם לאו באופן אחר. אמרו חז"ל שראויים היו ישראל לנסים בביאה שני' בימי זרבבל כבביאה ראשונה בחציית הירדן ומלחמת ז' אומות, אלא שגרם החטא, שנאמר עד יעבר עמך ה' עד יעבר עם זו קנית. וג' דאין כוונתם דהחטא ביטל הפסוק לגמרי, אלא שהוא מתקיים בביאה שלישית. וכן אמרו שביקש הקב"ה לעשות חזקי' משיח וסנחריב גוג ומגוג, וא"כ היתה נבואת אלדד ומידד מתקיימת בימות סנחריב, ועכשיו שלא זכינו הנבואה עדיין תלוי' ועומדת. כללו של דבר. דווקא הבטחון באמיתת הנבואות מחייב אותנו להרבות בהשתדלות הרוחנית ולהתחזק בתורה ובתפלה ובמעשים טובים. בזמן שהקול קול יעקב אין ידי עשו שולטות. וחובל עול של סנחריב מפני שמן שול חזקי' שדולק בבתי מדרשות, והי' כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל.

יא) בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים. לא נאמר נהי' כחולמים, אלא היינו. ומבואר בגמ' שזה מוסב על זמן הגלות. ופירש ר' שמחה זיסל מקלם, דפעמים שהאדם מקבל מכות נוראות, ובבקר הוא רואה שהוא בריא ושלם והמכות לא היו כי אם חלום. כן בזמן הגאולה נראה שכל הצרות שבאו עלינו בחשכת הגלות לא היו צרות אמיתיות, כי כל דעביד רחמנא לטב עביד, ורק חלום חלמנו. כל העולם החולף הזה אינו אלא דמיון לעומת המצב של תשועת עולמים. להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות - עתה בחשכת הלילה אנו מאמינים ובוטחים, ופתאום יבוא אל היכלו האדון, ואור חסדו ימלא את כל הארץ, בב"א.

סמכות ההוצאה למלחמת הרשות

הרב נחום נריה

א) סמכות הכפיה ליציאה לצבא להלחם מלחמת רשות,ממשיפטי המלוכה היא - לדעת הרמב"ם - ומסורה אך ורק למלך ישראל בלבד[1] - ולדעת הרמב"ן מסורה הרשות למלכות והם מלך ושופט או למי שהעם ברשותו[2].

ב) לדעת ר' יצחק אברבנאל סמכות הוצאה למלחמה מסורה למלכי ישראל ולשופטי[3] ישראל "שאלה ואלה היו ממונים על המלחמות לצאת ולבוא לפני העם". אפשרות ההוצאה למלחמה ע"י השופטים היא רק בזמן שאין מלך לישראל והיה לשופטים כח השופט וכח המלך[4]. בשעה שאין שופט מוסמך - "בית דין הגדול הם המוציאים למלחמת הרשות שבמקום שלא היה מלך הם היו הלוחמים"[5].

ג) יש שהבין בדעת הרמב"ם[6] שסמכות הוצאה למלחמת רשות נתונה לבי"ד הגדול של ע"א (4) בלבד ונדחו דבריו.

מקורות:

1. בפיהמ"ש לרמב"ם פרק ב' דסנהדרין "ומתנאי מלחמת הרשות שלא תהי' אלא במלך וסנהדרין". וברמב"ם פ"ד מהל' מלכים הלכה י' פסק ... שאין ממליכין מלך תחילה אלא לעשות משפט ומלחמות שנאמר "ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו" ואם סמכות הוצאה למלחמת רשות מסורה לידי שופט או מי שהעם ברשותו, לשם מה דרשו ישראל משמואל למשוח להם מלך, הרי שמואל עצמו הי' יכול להוציאם למלחמות רשות? וכן כתב הנצי"ב בספרו "מרומי-שדה" עירובין מ"ה ב' (ודלא כרש"י שם) בפירוש ראית הגמ' שם דמלחמה שרי גם ברשות זה אינו אלא במלך כדאיתא בשבת דף נ"ה ובקדושין מ"ג א' מה חרב בני עמון אי אתה נענש עליו. וכן ב"משפט כהן" למרן הגראי"ה קוק זצ"ל תשובה קמ"ה נקט דמלחמת רשות אינה מסורה אלא למלך. ור' בשו"ת עמוד הימיני לגר"ש ישראלי שליט"א סימן ז' בהגה"ה. שעמד בסתירת דברי הרב זצ"ל וכן עמד בזה הרב וולדנברג שליט"א בספרו הלכות-מדינה ח"ד פ"ג שער ד'.

2. הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות מצוות לא תעשה בסכמו מנינו ושיטתו "ויש לי ענין מצוה מסתפק עלי והוא שיראה לי שמצוה על המלך או על השופט ומי שהעם ברשותו להוציאם לצבא במלחמת רשות או מצוה להיות שואל באורים ותומים ועל פיהם יתנהג בענין. והוא אמרו יתעלה "לפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני ה' על פיו יצאו ועל פיו יבואו הוא וכל בני ישראל אתו וכל העדה". (במדבר כ"ז). יצוה ביהושע שהוא המושל הו אשון אשר הוא פקיד על העדה שישאל באורים-ותומים ועל פי משפטם יוציאם ויביאם וכן בכל השופטים והמלכים".
ונראה שהסבר ומקור דברי הרמב"ן הוא מדברי הגמ' בסנהדרין דף ט"ז א' המצוטטת בדבריו "אין מוציאין למלחמת הרשות אלא עפ"י בי"ד של שבעים ואחד". מנא הני מילי אמר ר' אבהו דאמר קרא (במדבר כ"ז) ולפני אלעזר הכהן יעמוד הוא זה מלך וכל בני ישראל אתו זה משוח-מלחמה וכל העדה זה סנהדרי, ודילמא לסנהדרי הוא דקאמר להו רחמנא דלישיילו באורים ותומים אלא כי האי דאמר רב אחא בר ביזנא... כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו אמרו לו אדוננו המלך עמך ישראל צריכים לפרנסה... אמר להן לכו ופשטו ידיכם בגדוד מיד יועצין באחיתופל ונמלכין בסנהדרין ושואלין באורים ותומים. (סנהדרין ט"ז א').
וקשה: הרי מלחמות יהושע מלחמות-מצוה הן וכיצד רוצה הגמרא ללמוד שאין מוציאין למלחמת-

רשות אלא עפ"י בי"ד של ע"א? ויש לישב שליהושע נמסרו סמכויות הוצאה למלחמת רשות כמו מלחמת מצוה והפסוק מיירי במלחמת רשות. וכך מצאתי בחידושי ר' יונה למס' סנהדרין שהקשה ותירץ: וקרא במלחמות הרשות כתיב - דכיון דדריש אותו זה משוח מלחמה ממילא ידעינן דבמלחמת מצוה ליכא משוח דלא אשכחן משוח מלחמה אלא בפרשת ודברו השוטרים וקרא במלחמות הרשות כתיב שאם רצה יהושע לעשות מלחמת הרשות צריך לשאול באלעזר הכהן. והוסיף מ"מ מצאתי לה"ר משה [הרמב"ם] שכתב אחד מלחמת מצוה ואחד מלחמת הרשות ממנים כהן לדבר אל העם.

ומפורש שלדעת הרמב"ן ורבינו יונה נמסרה סמכות הוצאה למלחמת רשות ליהושע בן נון שהי' אך שופט ומהרמב"ן שפירש במהלך הסוגיא שלמדנו ממעשה דדוד שאין מוציאין למלחמת רשות אלא עפ"י בי"ד. ונראה ששוב מתפרש הפסוק ולפני אלעזר הכהן יעמוד כפי שנקטה הגמ' בהו"א שהפסוק מדבר בהוצאה למלחמת רשות ואין מוציאין למלחמת רשות אלא עפ"י בי"ד של ע"א ואורים-ותומים. והרמב"ם לשיטתו בדין משוח מלחמה לא פירש כן. וכמו שהעיר ר' יונה, שהפסוק מדבר גם במלחמת מצוה ולדבריו צריך לישב כתירוצו הראשון של ר' יונה דהוה מצי למידחי אלא דעדיפא מינה פריך.

ואם כנים אנו בדרכנו דהפסוק מיירי במלחמת רשות מתבאר דחובת שאילה באורים ותומים - לדעת הרמב"ן - היא אך ורק במלחמת רשות ומש"כ ומי שהעם ברשותו להוציאם לצבא במלחמת רשות או מצוה - כוונתו רק לקביעת הגברא המחויב במצוה והוא המוציא למלחמת מצוה ורשות אשר מחוייב להשאל באורים-ותומים בהוצאת העם למלחמה וב"כלי חמדה" לג"ר מאיר דן פלוצקי וכן בספר "בגדי כהונה" לגרמ"ל שחור נקטו בדעת הרמב"ן דמצוה להשאל באו"ת במלחמת-מצוה ובמלחמת רשות והקשו עליו מהגמ' בעירובין ס"ג א' דלא אשכחן דאצטריך יהושע לשאול באו"ת אצל אליעזר הכהן והרי מצוה היא - לדעת הרמב"ן להשאל באו"ת - ולדברינו ניחא דהמצוה רק במלחמת רשות היא ובמלחמת רשות לא נלחם יהושע. וע' בספר "משפט-המלוכה" לר"י גרשוני פ"ה ה"ב ממלכים. והלכות-מדינה לגרא"י וולדנברג שליט"א ח"ב שער ד' פרק ב'.

ונראה להוסיף שלשון הרמב"ן ולמי שהעם ברשותו להוציאם לצבא כוונתו שהחיוב מוטל על המלך שהוא הסמכות המאשרת את המלחמה או על שר הצבא המבצע הם החייבים להשאל באורים ותומים. ומבוארת לשון הגמ' בסנהדרין שם: ושואלין באורים ותומים. והיינו דהמצוה היתה מוטלת גם על שרי הצבא המפקדים, [ועי' בספר "בגדי כהונה" לגרמ"ל שחור פרק "האורים והתומים" סוף אות מ"ו שתמה בזה על דברי הרמב"ן].

והנה לשיטת הרמב"ן שסמכות כפיה להוצאה למלחמת רשות נתנה גם ליהושע שהי' נביא ושופט אך מעמד אישי של מלך לא ניתן לו (במעמדו של שופט בכלל ויהושע בפרט, ע' באברבנאל בהקדמתו לספר שופטים ובביאור מפורט בענין משה ויהושע וגדר שופט ומלך, ראה בספרו של הגר"ש ישראלי "עמוד הימיני" סי' ז'.) חזינן דהוצאה למלחמת הרשות אינם ממשפטי המלך כ"א נמסרו למלכות. והרמב"ם כפמש"נ חולק וס"ל דרק למלך נמסרה הסמכות.

נמצינו למדים שנחלקו הרמב"ם והרמב"ן אם כפיה למלחמת רשות ממשפטי המלוכה שנתיחדו למלך היא ממשפטי המלוכה אשר נמסרו למנהיגי הציבור. והגדרתו של הרמב"ם לתפקידו של מלך ישראל "שאין ממליכין מלך תחילה אלא לעשות משפט ומלחמות שנאמר ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו" (פ"ד ממלכים ה"י) אינה תופסת לדעתו של הרמב"ן שכן גם שופטי ישראל יכולים להלחם את מלחמות-ה'. ולדעת הרמב"ן תפקידו של מלך הוא פנימי - וכדברי הרמב"ם בספר המצוות מצוה קע"ג "למנות עלינו מלך יקבץ כל אומתנו וינהיגנו" (וצ"ע בסתירת דברי הרמב"ם). וכדברי הרמב"ן מצינו מפורש דעת רש"י בסנהדרין כ' ב' ד"ה עמי הארץ קלקלו שאילו זקנים שאלוהו לשופטם ולרדות הסרבנים שבהם אבל עמי הארץ תלו עליו מלחמותיהם שאמרו ויצא בראשינו ונלחם את מלחמתנו". וע' בהוספות הרי"ף (לר" יעקב פידנקי ז"ל) על פירוש האברבנל בשמואל שהעיר מדברי רש"י אלו העומדים בניגוד לדעת הרמב"ם. אולם ציין כמקור לדברי הרמב"ם הגמ' בקידושין ל"ז ב' מלך דדרכו לכבש ופירש"י "ישימו עליהם לאלתר ויצא לפניהם".

"הלכות מלכים ומלחמותיהם" הכותרת אשר קבע הרמב"ם להלכות מלכים, הם לשיטתו שתפקיד המלך הוא להלחם אך לרמב"ן ולרש"י המלחמות אינם מתפקידי המלך במיוחד. [דברי הרמב"ם נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל והיה אותו המלך הולך בדרך התורה והמצוה ונלחם מלחמות ה' הרי זה מלך וכל מצוות המלכות נוהגות בו (פ"א ממלכים ה"ח) וכן דבריו ואם יעמוד מלך

מבית-דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו. וילחם מלחמות ה' הרי זה בחזקת שהוא משיח וכו' נראה שאף הם יסודותיהם בתפיסתו בלבד וע'].
וברמב"ן שם "והנה הרב בעצמו כתב בהקדמתו למצוות בלשון הזה וידוע שהמלחמות וכיבוש הארצות לא יהיה אלא במלך ועצת סנהדרין גדולה וכהן גדול כמו שאמר "ולפני אלעזר הכהן יעמוד" וצ"ע בסתירת דברי הרמב"ם, ולפמש"כ ניחא דבספר המצוות מצוה קצ"א נקט הרמב"ם דמלחמת מצוה אין משוח-מלחמה וכרמב"ן ואז נתפרשה לו הגמרא כדעת הרמב"ן שלמסקנה ניתן ללמוד מ"ו לפני אלעזר הכהן יעמוד" ולפי"ז גם ליהושע היתה סמכות הוצאה למלחמת-רשות ואין הוצאה למלחמת רשות בלעדית למלך ישראל. ולכן בסה"מ הגדיר הרמב"ם תפקידו של מלך שיקבץ כל אומתנו וינהיגנו ושלא כדבריו בהל' מלכים שמלך תפקידו למשפט ומלחמות והדברים מאירים.

3. שופט - לדעת ר' יצחק אברבנאל - הוא המתמנה ע"י בי"ד או קבלת ישראל על עצמם "ואין ספק שהשופטים היה מעירם ראשונה רוח ה' רוח עצה וגבורה ושרשו ממו"נ לרמב"ם ח"ב פרק מה' ובראות ישראל ששם ה' נקרא עליהם יבחרו בהם וימנו אותם לשופטים עפ"י בי"ד" (אברבנאל בהקדמתו לספר שופטים) וסמכויותיו: שיפוט, לוחמה והענשה שלא מן התורה כהוראת שעה.

4. אברבנאל בהקדמה לספר שופטים.

5. אברבנאל דברים פרק כ' פסוק י'. דעתו של ר' יצחק אברבנאל שרשיה נעוצים בשיטתו שמלך באומות הוא רע הכרחי, ובישראל מצות מינוי מלך תלויה ברצון העם ואינה חיובית, ובהתאם לכך אין אפשרות שהוצאה למלחמה ומשפט ימסרו למלך בלבד. ר' פירושו לספר דברים פרק י"ז פסוקים י"ד, בהקדמה ראשונה ובהקדמה השניה שם ובפרושו לפרשת המלך בשמוא

6. ר' יום-טוב העליר ליפמן בעל התוספות יו"ט על המשניות בפירושו לסנהדרין פ"ב משנה ד', יעו"ש שכל תפיסתו בדעת הרמב"ם תמוהה - דעת הרמב"ם היא כמבואר בדבריו שהמלך הוא המוציא את העם למלחמה, זכות הכפי' היא בלעדית למלך אלא שלשם אפשרות הכפיה במלחמת הרשות זקוק המלך לרשות בי"ד. ר' בספר "יין הרקח" לר' אלעזר רוקח מאמסטרדם (הובא "לאור ההלכה"לגרש"י זוין, שליט"א, הלכות מדינה לגרא"י וולדנברג ה"ב שער ד' פ"ח ור' בספר "נר ליחזקאל" לזכרו של יחזקאל עזרא בצלאל הי"ד בבירורו של הרב משה מירניק עמ' 109.

אליזר הכהן לזברמן

נולד בז' אדר תשי"ב
נפל בכ"ג חשרי תשל"ד

אליהו ליברמן

אליהו נולד בכ"ז אדר תשי"ב בתל-אביב, בן להורים ניצולי השואה ואח יחיד לאחותו. שחי שנות חייו הראשונות עברו עליו בשכונת גבעת עליה שביפו ולאחר מכן עברה המשפחה להתגורר בתל-אביב. את חנוכו היסודי קנה בבית הספר הדתי "עציון" בתל-אביב. בגיל 8 התחיל ללמוד שיעור תלמוד אחר הצהרים אצל רב, שבא מידי יום ביומו ללמד מספר ילדים. כבר מאז החלה התעניינותו בסוגיות ובאגדות חז"ל ונתגלה רצונו להוסיף ידיעות בתחום זה. באותה תקופה החל גם ללמוד נגינה בכינור, בקשתו זו ששו הוריו למלא למרות מצבם הכלכלי שלא היה אז בכי טוב. הוא לא אכזב ועל אף היותו ילד שובב, תאב משחקים, הקדיש חלק רב מזמנו לנגינה בכנורו אותו לא זנח עד שנותיו האחרונות.

את לימודיו התיכוניים משך ארבע שנים עשה בישיבת בני-עקיבא "נחל יצחק" שבמושב נחלים. בתום לימודיו התיכוניים נקלע להתלבטות קשה בין השאיפה ללכת לצבא ולהתנדב ליחידה נחברת לבין רצונו, מאידך, ללכת לישיבה גבוהה במסגרת ההסדר ולשלב לימודים תורניים עם שרות קרבי בצבא. כפתרון זמני אמנם החליט ללמוד שנה כנסיון בישיבת הכותל. במהלך שנה זו גיבש את החלטתו שמוטב לו לשלב את שרותו בצבא עם לימודים בישיבה והצטרף לשורות ההסדר. מאז עשה את דרכו בהתמדה גוברת בלימודים תורניים, ואילו דרכו בצבא, בטירונות ובבית-הספר לשריון אף היא בשקידה ובהתלהבות ואכן גם שם קיבל כתותחן בטנק יחד עם חבריו לצוות את הצטיינות גדודו. בין שני עסוקים עקריים אלו נהג לנצל את ימי החופש המעטים או בבית בחיק משפחתו אותה כה אהב, או ביציאה לטיולים בארץ עם חבריו.

בי"א תשרי תשל"ד הצטרף ליחידתו בשריון למרות שלא קיבל צו קריאה, ומשך 12 יום לחם בסיני בקרבות המרים.

במוצאי שמחת תורה, אור לכ"ג בתשרי נפל בעת חציית התעלה והוא בן כ"א שנים.

רשימות שנותרו בעזבונו

<u>מקרא</u>

1) שיחות במדרשי פרשת שבוע
2) שיחות על פרקי תהלים
3) שיעורים בספר יחזקאל

<u>גמרא</u>

1) שיעורים במסכת כתובות (חורף תשל"ב)
2) שיעורים במסכת שבועות (קיץ תשל"ב)
3) שיעורים במסכת בבא קמא (חורף תשל"ג)
4) שיעורים במסכת קדושין (קיץ תשל"ג)

<u>מחשבת ישראל</u>

1) שיעורים בספר ה"כוזרי"
2) שיעורים ב"אורות התשובה" ובמשנת הרב קוק
3) שיעורים במשנת ר' צדוק הכהן
4) שיעורים ב"באר הגולה" למהר"ל.
5) כרטסת על נושאים שונים במחשבת ישראל

פרשת "עקב"

"ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך, כי אם ליראה את ה' אלוקיך, ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו, ולעבוד את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך" (דברים ג' פס' יב). רבותינו דרשו מכאן (במס' ברכות לג) "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" ע"י היראה שהיא בידי האדם ורצונו, באים ומסתעפים שמירת המצוות והמדות, ולכן דורש הקב"ה רק את זה ממנו, אבל יתר הקנינים והשלמות, בידי שמים הן, והקב"ה ינחילם את האדם הירא אותו (תורה תמימה). לפי פרוש זה ניתן להסביר את מאמר חז"ל האומר "פתחו לי פתח כפתחו של מחט, ואפתח לכם פתח כפתחו של אולם". די לו לאדם שיפתח פתח זעיר של תשובה ויראת שמים הנתונים לבחירתו ומן השמים יסייעו בידו להשיג את יתר המדות להגיע אל תכלית השלמות, וכמו"ש בגמ' הבא ליטהר מסייעין אותו, ומוליכין את האדם מן השמים בדרך שרוצה לילך.

רוב הפרשנים מתקשים בפסוק זה, שהרי בתחילה דורש הקב"ה מן האדם רק ליראה אותו ותו לא מידי, ומיד בהמשך מופיעות דרישות נוספות, ללכת בכל דרכיו, לאהבה אותו, לעבוד אותו, ולשמור את מצוותיו וחוקותיו, וא"כ מדוע אמר משה שהקב"ה דורש רק ליראה אותו? וכן במדרש תהלים [שוח"ט כ"ז] "אחת שאלתי מאת ה'" אמר הקב"ה לדוד בתחילה אמרת אחת שאלתי, שבתי בבית ה', וחזרת ואמרת לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו? אמר לפניו רבש"ע לא יהא עבד שווה לרבו? בתחילה באת לנו באחת "כי אם ליראה" ואח"כ פתחת לנו במצוות הרבה, הוי דיו לעבד להיות כרבו". בעל התורה תמימה מישב זאת ע"י הגמ' בשבת (ל"א) "א"ר יוחנן משום ר"א אין לו להקב"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד..." משל לאדם שאמר לשלוחו העלה לי כור חיטין לעליה, הלך והעלה לו, א"ל ערבת בהם חומטין? (חומר משמר) אמר ליה, לא. א"ל א"כ מוטב אם לא העלית, והנמשל הוא מי שיש בו תורה ואין בו יראת שמים, מוטב שלא היה בו גם תורה. ולפי זה יתפרש הפסוק "מה ה' שואל מעמך, כי אם ליראה. כלומר בכל המצוות ומעשים טובים שאדם עושה, שיעשה אותם ביראת ה'. יראת שמים היא יסוד כל המצוות, ולאחר שאדם השיג מידה זו, מן השמים מסייעים לו ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו וכו'.

אך הקושי הגדול בפסוק למי נאמרה פרשה זו? אם נאמרה לכלל ישראל כיצד יתכן שתהא אהבה ויראה בפחות שבישראל שאינו משיגם כלל? וכבר אמר הרמב"ם ב"שמונה פרקים" "ודע שזאת המדרגה היא מדרגה עליונה מאוד וחמודה, לא ישיגוה אלא מעט מזער ואחר הרגל גדול", ואם נאמרה רק לראויים, הרי לא נתפרש עם מי הוא מדבר? מסביר הנצי"ב שהקב"ה אינו שואל מכל ישראל מדה עליונה זו, אלא מכל אדם לפי ערכו. והוא מחלק את העם לארבע כיתות: א) ראשים ומנהיגים, ב) ת"ח הנקראים זיקני העם, ג) בעלי-בתים העוסקים בפרנסתם, ד) נשים, עבדים וקטנים. וכל אחת מהכיתות הללו אינה דומה לחברתה בשאלת הקב"ה ממנה.

וכן כתוב גם בפרשת "ניצבים" "אתם ניצבים היום כלכם... ראשיכם, שבטיכם, זקניכם ושוטריכם" "לעברך בברית וכו'". לכאורה מה היה מקרא חסר אילו כתב אתם נצבים היום כלכם ותו לא? אלא שלכל אחד ברית בפני עצמו. א) ראשיכם שבטיכם - הם מנהיגי הדור העוסקים בצרכי ציבור מהם הקב"ה דורש ליראה אותו, מכיון שהוא עלול לבא להנאת עצמו וכבודו במעשיהם ולראות לטוב את מי שחונף לו, ולהיפך במי שפוגע בו יעלים עיניו מלראות בצר לו, ועליו מוטלת החובה ליראה את ה' ביותר מכל אדם מכיון שעבירות שבין אדם לחבירו אינו מתכפר בקל. ב) "ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך". אלו ת"ח שגם עליהם מוטלת החובה ליראה את ה' כי "ראשית חכמה יראת ה'" והרי התורה מכשירתם לכך. ג) אומנם מהמון ישראל הטרודים בפרנסתם עליהם מוטל לשמור המצוות בזמנם כדכתיב בהמשך הפסוק "לשמור את מצוות ה'" וגו' מכיוון שאי אפשר לשאול מאיש העמוס בעסקיו שקידת היראה והאהבה. ד) ולעומת זאת מהנשים, מהטף והעבדים מהם הקב"ה שואל "לטוב לך" למלא את תפקידם בדרך הטובה ביותר. וכן גם דוד המלך כשביקש מהקב"ה "אחת שאלתי מאת ה'" שאל לכל אחד את הראוי לו - ת"ח - ישיבתם בבית ה' ("שבתי בבית ה'"). ומי שאינו מוכשר בכך והוא מהלך בעסקיו - "כי יצפנני בסוכו ביום רעה". ומי שהולך למלחמה עם אויביו "בצור ירוממני". אך מדרגות אלו עשויות להשתנות באדם עצמו עם שינוי תפקידו, ולכן נאמרה פרשתנו לכל ישראל "ועתה ישראל".

כעת מובנת גם הגמ' במסכת ברכות (דף לג:) "אמר רבי חנינא... ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה" וגו' אטו יראת שמים מלתא זוטרתי היא? ומתרצת הגמ' אין, לגבי משה מלתא זוטרתי היא" אך תרוץ הגמ' תמוה מאד, וכי משה לא ידע שמדרגתו גבוהה משל העם? אך לפי פרוש הנצי"ב הדברים מובנים. הגמ' הקשתה וכי יראת שמים למנהיגי הדור מלתא זוטרתי היא? ומתרצת הגמ' לגבי משה - מנהיג הדור - שהוא תלמיד חכם מלתא זוטרתי היא משום שעסק התורה מסייעו לכך.

בדרך שונה במקצת מסביר בעל "הכלי יקר" גמ' זו, משה נתפס פה כמיצג דור המדבר, דור אשר ראה ניסים ונפלאות ביציאתו ממצרים ובמתן תורה, לפיכך היו מורגלים כבר במידת היראה ולגביהם זו שאלה קטנה, אבל את הדור החדש הנכנס לארץ ישראל קשה להכניסם בעול היראה כי רב הוא.

הגמ' במס' ברכות (ו:) אומרת "כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין, שנאמר "סוף דבר הכל נשמע את האלוקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם" (קוהלת י"ב) מאי כי זה כל האדם? אמר ר"א אמר הקב"ה כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה..." מסביר המהר"ל (נתיבות עולם ב') כיון שהוא עיקר העולם אמר שדבריו נשמעין, מכיון שהאדם נקרא על שם בריאתו שנברא מן האדמה, ומה האדם נחשב כאשר חסר התכלית שבעבורה נברא והיא יראת שמים? וזה "כל האדם", כאשר יש בו יראת שמים הוא כל, הוא עיקר בעולם, וכל מי שהוא עיקר בעולם דבריו נשמעין. כשם שהוא שומע ומקבל דברי ה' מכח היראה, כך ראוי לאחרים שיקבלו דבריו.

באור השיטות בסוגית "עד ודיין מצטרפין"

(כתובות כא:)

גמ' "אמר רב יהודה אמר שמואל עד ודיין מצטרפין, אמר רמי בר-חמא: כמה מעליא הא שמעתא! אמר רבא: מאי מעליותא? מאי דקא מסהיד סהדא לא קא מסהיד דיינא ומאי דקא מסהיד דיינא לא קא מסהיד סהדא" וכו'.

רש"י מפרש את הסוגיה שמדובר ב"שטר שכתוב בו הנפק וחתמו הדיינין על ההנפק שלו, ולאחר זמן כשהוציאו המלוה לגביה, ערער הלווה לומר מזויף הוא ובא אחד מעדי השטר והעיד על כתב ידו, ואחד מן הדיינים העיד על כתב ידו, מצטרפין להכשירו". עכ"ל.

ב"שיטה מקובצת" יש פירוש קצת שונה, ומסביר שבאים שני עדים, ומעידים על חתימת אחד מן העדים, ועל חתימת אחד מן הדיינים, הרי העד והדיין מצטרפין, ולא כפי' רש"י שאומר שהעד והדיין עצמם מעידים.

וכן מצינו בראי"ש שחולק על רש"י, ומסביר ששני העדים מעידים על חתימת הדיין, או הדיין ואחר מעידים על חתימת הדיין. כי אחרת כיצד מצטרפין הרי הדיין לא מעיד על מנה שבשטר?

הרי"ף מסביר שעד ודיין מצטרפין, פירושו שהדיין מעיד שהיה גמר דין לפניו, ופוסק בסוגיתינו שאינם מצטרפים, ולפי ר' יהודה פוסק ר' יונה שהדיין שמצטרף גם מעיד על גמר דין.

ב"בית יעקב" הקשה, מדוע הדיין לא מועיל הרי הוא כאילו מעיד שראה עדות שנחקרה בבי"ד (כמו"ש בתוס' דף כ' בד"ה ור"י)? אלא ראיית חקירת עדים גרע מהודאה אחר הלואה, דעדות אף שהאמינה רחמנא אין ברור שאומרים אמת, ולכך אין מצטרף עם העד ראיה.

וה"חידושי בתרא" מצטט את קושית ה"בית יעקב" שאומר שהדיין לא יהא גרוע מהשורף שטרותיו, והעדים שבאים מעידים על עדות שנחקרה בבי"ד, וא"כ ה"נ הווי כשני עדים שמעידים על מנה שבשטר, דנראה דאם ע"א מעיד שראה ההלואה, וע"א מעיד שראה עדות שנחקרה בבי"ד על ההלואה שמצטרפין. לכאורה נראה שה"בית יעקב" סבר שהחסרון של עד מפי עד יהיה דוקא אם הראשון לא נתקבל בב"ד, משא"כ בשטר שהוי כנחקר עדותו בבי"ד, מדוע לא יגיד העד בשם העדים בשטר? ו"החידושי בתרא" הולך ע"פ דרכו כמו שפירש בס' רצ"ד [שהסביר שם שהחסרון של עד מפי עד הוא משום שלראשונים אין כח עדים, דכל זמן שלא נתקבלו בבי"ד אין בדיבורם שום הגדה, ונמצא שהשניים לא מגידים לנו עדות אחרים אלא שיחתם בעלמא. (כמו שכתב בס' שמ"ה: שהחסרון בעד השני שאינו יודע מעצמו באמת מה קרה, והוי החסרון של מפיהם ולא מפי כתבם. הפשט, שצריך לדעת ע"י כתיבתו ולא ע"י אחרים) אבל כשמעידים על מה שכתוב בשטר, והעדים בשטר דינם כנחקרו בבי"ד, א"כ שומעים ב"ד הגדת עדות על דבר הגדת עדות אחרת, ואין בזה חסרון כלל, ע"כ לשונו שם].

ולכן גם פה באים הדיין והעד לומר עדות שנחקרה כבר בבי"ד ולכן יצטרפו. כך הבין ה"חידושי בתרא" בדעת ה"בית יעקב" בשאלתו. והוא מנסה לישב את הדברים בסברה. בזה שהעד יכול לומר מה שכתוב בשטר, זה משום שעדות שבשטר הוי כאלו נחקר ונפסק בבי"ד, והוי כאלו מעיד מה שנפסק בבי"ד, זה כבר לא יכולים, דהוי עמפ"ע. א"כ סובר רבא דבזמן שמקיימים שטר בי"ד פוסקים שהשטר כשר, אבל זה אין לצרף להגדת העד הראשון שמעיד על מנה שבשטר, וגם אין לומר דהדיין כשמעיד על שטר כשר, הוי כאלו אומר ששמע מעדים על מנה שבשטר, דמ"מ הוי עמפ"ע ולא מהני אע"פ שנחקר, שרק על הפסק יכולים להעיד, והפסק הוא שהשטר כשר ותו לא.

ושמואל יסבור כ"בית יעקב" שאין חסרון של עמפ"ע שהראשון דינו כנחקר. או שיסבור דכשב"ד מקיים שטר הוי כאלו אומרים שאין צורך לקיים, מכיון שידוע לנו שהמעשה אמת ושוב מעמידין על דין דאוריתא, דלא חיישינן לזיוף. וא"כ הפסק ב"ד הוי דאין צורך לקיום מכיון שידוע לנו מהמנה שבשטר, ונמצא שהדיין שווה בעדות לעדות העד.

דעת בעל "נתיבות המשפט", כדלהלן:

הפסול של עד אחד לא בגלל שאם נחשוש שמשקר אין עד אחר שנסמוך עליו, אלא בגלל שחוששים שעד אחד היה נדמה לו שראה כך, מה שאין כן בשניים. ומ"הנתיבות", לגבי שש שנות חזקה, משמע שיש כן את הפסול של אם עד אחד משקר לפחות שהשני יגיד אמת, ולכן יש לנו שלוש שנות חזקה.

אלא אפשר לומר שרבי יהודה סובר שעד אחד ודיין מצטרפים כי לא מסתכלים על הקיום כעל שני שלבים, ורבא סובר שיש כן שני שלבים. א) קיום השטר. ב) אם יש שטר הלואה ממילא כשמת עד אחד שאז הוא אינו מקיים שטרו, יש רק עד אחד על ההלואה ולא נאמן, לכן סובר רבי יהודה שעד ודיין לא מצטרפין, כי רק העד מעיד על הלואה, ובכך אינו נאמן.

"שערי יושר" (שער ז' פרק כ"ג) "ועפי"ז מובנים דברי הרשב"א שעד ודיין לא מצטרפין, דצרוף לא מהני רק אם כל אחד מעיד שראה או שמע מעשה שהוא סיבה המחייבת לנתבע, אבל שמיעת חקירת בי"ד אינו סיבה המחייבת, דשמא שקרו העדים, אלא שאם מתברר לבי"ד זה ע"פ שני עדים, אז הם עושים דין עפ"י העדים הראשונים שהעידו על עצם המעשה, אבל ע"פ ע"א אין בזה לבי"ד זה סיבה לפסק הדין מחמתם.

דברי הש"ך בחו"מ סימן מ"ו ס"ק ט"ז

הר"ן בפ"ב בכתובות "ואי דקא מסהיד סהדא" וכו' "עדי השטר מעידים על מנה שבשטר והדיינים מעידים בפנינו נתקימה, הלכך לא יצטרפו". וכתב הרא"ה שיש אפשרות שעד ודיין כן יצטרפו, במקרה שיש עד אחד מן השוק שמעיד על חתימת שני העדים, והדיין שמעיד על חתימתו, שהיא גם על שני עדים, וכל אחד מהם מקיים חצי מהשטר. וכן אם שניים מן השוק

יעידו על חתימת עד אחד וחתימת הדיין גם יצטרפו מאותה סברה. וכן מביאו גם הב"י, וכתב עליו המחבר בספר "בדק הבית" "שהרי על העד השני אין כאן אלא עדות הדיין בלבד, ולכן נראה למחוק תיבת עד, ולגרוס אלא ששניים מן השוק מעידים על הדיין.

חולק עליו הש"ך שאין זו טעות סופר, אלא צריך להבין את הפשט בר"ן. מכיון שאם דברי הר"ן היו כה פשוטים היה צריך לקצר בדבר ולומר שעד ודיין מצטרפין במקרה שיש עד אחד מן השוק שמעיד על חתימת שני העדים ודיין אחד שמעיד על חתימתו, או שני עדים מעידים על חתימתו. ועוד, למה ברישא כתב שהטעם הוא משום שע"י העד יש מחצית הקיום ובסיפא כתב שהטעם הוא שכולה סהדותא חדא הוא, אלא שכנראה פשוט לר"ן כששנים מעידים רק על ע"א ועל הדיין, סגי בהכי. וכן משמע מהגמ', שהרי כל הדחייה שלה הוא משום דמה דמסהיד דיינא וכו' אבל אם לא הטעם הזה יהיה טוב, אפילו שאין עדות על העד השני חוץ מהדיין.

לפי זה אין הם מצטרפין כשהעד מעיד על חתימתו והדיין מעיד על חתימתו, בגלל הסיבה שאינם מעידים על אותו דבר, אבל כששנים מן השוק מעידין על העד ועל הדיין, וכעת כולה סהדותא חד הוא, כלומר שאע"פ שאין את קיום החצי האחר ולא נתקיים העד השני קיום גמור, סגי בהכי כיון דבכולה סהדותא חד הוא.

וכן כתוב בריטב"א: שואלת הגמ' מאי מעליותא וכו' מסביר רש"י שהרי העד מעיד על מנה שבשטר והדיין על כתב ידו. והקשו התוס' ואפי' לא מהצד הזה, השטר לא יהיה טוב, מכיון שיש פגם בקיומו, שהרי על העד השני אין מי שיעיד רק הדיין, ואנן תרי בעינן. וא"ת שהעד מעיד גם על כת"י חברו, גם נצטרך לעדים אחרים דלא נפיק ממונא אפומא דחד. ועוד דהרי למדנו שצריכים שנים מן השוק להעיד עליו. לכן נאלצו תוס' לפרש את הקושיה דמאי דמסהיד וכו' דהא דאמר שמואל שהעד מעיד על כת"י ועל כתב חבירו, והדיין שמעיד גם על שני העדים מצטרפין. וכעת יש שני עדים על כל כתב וכתב, ופריך רבא דמאי דמסהיד וכו' שהעד מעיד על המנה והדיין על הכתב, ואז העד לא זקוק לדיין והדיין זקוק לכתב של השני, ונפיק ריבעא דממונא. ולשון הש"ס דחוק לפי זה, ועוד כיצד שמואל ורמי בר חמא טעו בהלכה ברורה, שצריכים שנים מן השוק להעיד עליו הרי דברי הבל הוא? ולכן נראה לומר שצריכים שנים מן השוק רק בהתחלה בשביל ההנפק שאנו באים לקיים השטר, אבל שטר שכתוב בו הנפק לא שכיח בו זיוף, מכיון שהאדם לא יזייף גם עדים וגם דיינים, מכיון שמספיק לו לזיוף רק עדים, או רק דיינים, בכדי להכשיר את השטר, ומכיון שהתקיים בשטר שלנו גם העד וגם הדיין סגי בהכי, כיון שקיום שטרות דרבנן, ואפשר להקל קצת בזה, ולכן בא רמי בר חמא ומסביר כמה מעליא וכו' שזה חידוש שבמקרה כזה לא צריך שניים מן השוק, להעיד על השני ואמר לו רבא מאי מעליותא, הכל טוב ויפה, אבל הם חלוקים בעדותן דמאי דמסהיד האי לא מסהיד האי. מכאן מוכח שאם שניים מן השוק מעידים על העד ועל הדיין מהני. אפי' לרבא כיון דכולה סהדותא חד הוא. וזהו גם הוכחה שהריטב"א סובר כש"ך. וכן נראה גם במהר"ם. וחייב להסביר כך, דאם לא כן מאי מעליותא הרי אין כאן עדות שלמה, וכן

מדוע קלסה רמי בר חמא, הרי מימרא פירכא הוא? וא"ת שהוא חשב שוגם כך מהני, א"כ מה חידש רבא בקושיתו, מאי דקא מסהיד וכו', הרי הוא חשב כך, כלומר שכך הוא סובר, אלא ודאי רמי בר חמא קילס מכיון שיש פה חידוש שבכה"ג לא בעינא עדות שלמה, ובא רבא ואמר, אין הכי נמי, אבל הם חלוקים בעדות, ולכן לא יכולים להצטרף, ואין לפקפק בזה שעד ודיין יכולים לקיים שטר, שהרי קיום שטרות הוא מדרבנן, ובהרבה מקומות הקשו בזה, כמו שהיו מקיימים משתי שטרי שדות, או שתי כתובות, למרות שלא היו בטוחים באמיתותם, וכ"ש הכא שיש סברא טובה שזה לא מזויף. וכן כתב המרדכי פ"ב דכתובות "שקיום שטרות הוא מדרבנן, ובסברה מועטת יש להקל". ע"כ דברי הש"ך בקיצור.

דברי בעל ה"הפלאה"

רא"ש - אם עד החתום בשטר מעיד על כתב ידו, ושני עדים מעידים על כתב יד אחד מן הדיינים, או <u>הדיין עצמו ואחר עמו</u>, מצטרפין. אבל הדיין עצמו לבדו, לא, אפילו לרבנן דאין מעיד על מנה שבשטר. והר"ר יונה מפרש שאם באו שני דיינים ומקימים את חתימותיהם השטר מקוים, ולא אמרינן על כתב ידן הם מעידים וממילא לא יצטרפו (אא"כ יהיה עוד עד לכל אחד שיקיים את חתימת ידי חבירו) אלא כל אחד מעיד על קיום השטר, נמצא שהם מעידים על אותו דבר. וצריך להבין מדוע חילק הרא"ש בין עד לדיין? ומנסה ה"הפלאה" לומר שבעד המקיים חתימתו הוא מעיד על מנה שבשטר, מכיון דבעינן שיזכור עדותו. לעומת זאת בעדים שבאים לקיים חתימות עדים אחרים, שלא שייך בהו זכירה, ופסק כבר הריב"ש (מובא ברמ"א בהג"ה בח"מ סימן מ"ו ס' ז') דיכולים להעיד מתוך כתבם, נמצא שהם מעידים על החתימה, כך גם הדיינים לא זוכרים אם המלווה היה טוב, או שלא זוכרים בכלל את המלוה, נמצא שהם מעידים על חתימתם, כמו עדים שבאים לקיים חתימות עדים אחרים. ולכן אם בא דיין אחד והרי הוא מעיד חתימתו, וחתימתו אינה מתקיימת ע"י אחד לכן צריך עד נוסף. ולפי זה צ"ל דהא דקאמר מאי דקא מסהיד האי לא מסהיד האי היינו משום דהדיין מעיד על כתב ידו (לא כהר"ר יונה שהבין שהוא מעיד על קיום השטר). נמצא דעד מעיד על חתימת העדים. והדיין מעיד על כתב ידו (ואפי' אם יבוא עוד עד שיעיד על חתימת הדיין לא יצטרפו, כמ"ש הרא"ש שהדיין מעיד על חתימתו והעד על חתימתו, מ"מ מכיון שלא חד סהדותא היא אינם מצטרפין). אך באמת פרוש זה לא יתכן בדברי הרא"ש, שהרי הרא"ש אמר בפירוש כדברי התוס' דאפי' מעידין בפרוש על כתב ידם, אמרינן דעל מנה שבשטר הם מעידים, ולפי"ז צריך שכן יצטרפו, ולכן לא יצטרפו לצרף עמהם אחר. (ומאותה סיבה גם לא נוכל לומר שהעד מעיד על כתב ידו וכתב חברו, שהרי הב"י? לא כתב זאת) והרבה מן הראשונים כבר הקשו, דמאי ס"ד דשמואל, הא על העד השני אין אלו קיום של עד אחד? וע"ז מנסה ה"הפלאה" לומר דרך חדשה בסוגיה, כיון שהדיין מעיד שזה השטר נתקיים בפניו, ושני עדים חתומים בו (כדעת הר"ר יונה) א"כ הא מעיד על חצי ממון, כי אפי' שיחזור בו העד לאו כלום הוא, בכל? עדות הדיין, דקיי"ל

כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, נמצא שהדיין אינו צריך לעד, ומעיד על חצי ממון, וכיון דקי"ל שהעד מעיד על מנה שבשטר הוא נמי מעיד על חצי ממון, א"כ נפיק פלגא דממונא ע"פ כל אחד מהן. (ולא דמי להאי לעיל דקאמר דקנפיק נכי ריבעא דממונא וכו', דהתם העד המעיד על חתימת המת, אע"פ שהוא מעיד נמי על חתימת החי, מ"מ אינו מעיד על מנה שבשטר דהוי ליה עד מפי עד, וצריך להעיד רק על החתימות והב"ד צריכים לדון אף לפי דבריו, ל"ב עדי השטר, וכיון דכבר נפיק פלגא דממונא ע"פ עדות החי שהעיד על מנה שבשטר, א"כ הוי ליה תלתא רבעי דממונא אפומיה דחד, משא"כ הדיין שהעיד שנתקיים בפניו השטר, הוא ממש מעיד על מנה שבשטר, שהרי הוא מעיד שהחוב שבשטר הוא אמת ע"פ קיום בי"ד. ועל דרך זו אפשר להבין את הכתוב בגמ' "מאי דקמסהיד האי" וכו' כי הרי לכאורה קשה שהרי למדנו שעדות מיוחדת כשר לדיני ממונות, כלומר שאם אחד העיד שלוה מנה בלילה ואחד העיד שלוה מנה ביום מתחייב לפחות מנה אחת, ועדותן מצטרפת בהלואה אחר הלואה בשנים מנים שמצטרפין לעדות מנה אחד. ולכן מדוע גם כאן לא נצרפם אף שאינם מעידים על דבר אחד, אלא שה"הפלאה" ע"פ תרוצו מישב זאת. דאף שהדיין מעיד על מנה שבשטר, שהרי הדיין מעיד שכבר נתקיים השטר בבי"ד, הוי לי' העד כאילו כבר הגיד, ושוב לא חוזר ומגיד, נמצאת עדותו לא כלום הוא לפי עדות הדיין, שהרי אין באפשרותו לחזור, מכיון שהדיין מעיד שכך היה, נמצא שעדותו אינה מועילה ולכן צריך עד אחר עמו בכדי שיוכלו להצטרף. כעת מובנים דברי הרא"ש שאומר שצריך לצרף אחר עמו, מכיון שעדות העד לאו כלום הוא.

ולפי תירוץ זה רוצה ההפלאה לתרץ גם קושית הב"י בח"מ סימן מ"ו על הר"ן והרא"ה, שכתבו דמהני היכא ששנים מן השוק מעידים על העד ועל הדיין, והקשה הב"י דהא אין על העד השני אלא עדות הדיין, ומתרץ ה"הפלאה", דכיון ששני העדים מעידים על הדיין הרי הוא כאילו עומד בפנינו ומעיד על השטר שהוא אמת, והוי פלגא דממונא, והרי אותם עדים גם מעידים על עד אחד שהוא גם מעיד כדאמר רבא, מאי מעלי' ? וכו' היינו, משום דלפי דעת הדיין אין העד יכול להעיד עתה על מנה שבשטר, דכבר הגיד, אבל כששני עדים מעידים על חתימתו שוב אינו חוזר ומגיד) והוי הגדה קמייתא עדות על פלגא דממונא, וזה ודאי מהני דהרי חד סהדותא הוא.

דעת ה"פני יהושע":

פרש"י שאחד מעדי השטר מעיד על חתימתו, והדיין מעיד על חתימתו, על הקיום. וכבר שאלו האחרונים שהרי על העד השני אין אלא עדות של עד אחד והוא הדיין. אלא שבפנ"י יהושע תרץ שאין לחשוש בשטר כזה שהוא מזויף, מכיון שכבר נתקיימה חתימת ע"א כהוגן, א"כ אין לומר שהדיין חתם בשקר והחתים עמו עוד שני דיינים בזיוף, מכיון שזה דבר העשוי להתגלות שהרי יתפרסם הדבר ע"י העד השני, או ע"י הדיינים שיאמרו מעולם לא חתמנו על שטר זה, וכי למה לו לדיין להסתבך כך, אם היה רוצה באמת לשקר, יכל הוא עצמו לחתום כעד שני על השטר, וממילא לא יתפרסם הדבר לעולם, ומכיון שלא עשה כן משמע שאמת הוא מעיד.

על עניני תפילה

מתוך שיחתו של הרב אביגדור נבנצאל

לתפילה צריכים שתי מידות: ענוה (כ"כ תלמידי רבנו יונה) וגאוה. ענוה - שיאמר לפני הקב"ה וירגיש בלבו שאין לו משלו כלום והכל מתנת שמים. החכמה, הבינה והדעת מהקב"ה. בלי הרגשה זו אין הוא יכול להתפלל, כי אנו אלא פולט מלים מן השפה ולחוץ, שהרי אם הוא בריא בכוחות עצמו ומתפרנס בעצמו וכדומה, א"כ מדוע הוא מתפלל? עליו להכיר כי הכל מאת הבורא ולכן הוא מתפלל.

והגאוה - לדעת שבתפילתו יכול הוא לשנות את כל המצב, עד כדי כך שהפסוק אומר "תנו עז לאלקים". הקב"ה שכבודו מלא עולם - כביכול האדם בתפילתו מאפשר לו להיטיב. ולא ח"ו שהוא משנה את הקב"ה. הוא פותח את הצינור שבינו לבין הקב"ה. וכשהוא פותח את הצינור הרי אז יש באפשרות הקב"ה להיטיב. ואם אינו פותח - צינור השפע סתום.

הכל ביד האדם - ואין לו משלו כלום. גם התפילה עצמה אינה ברשות האדם, ולכן מקדים לומר "ה' שפתי תפתח". מבחינה גשמית אי אפשר לפתוח את הפה בלי סייעתא דשמיא, הקב"ה שולט על האדם ומחי' אותו ואת איבריו בכל רגע ורגע, "ואתה מחי' את כלם", ולכן הכל מהקב"ה ומבחינה רוחנית הדעת להתפלל גם היא מאתו ית'. על יונה הנביא כתב הרד"ק (יונה ב' ב') "נס גדול הי' שהי' במעי הדג שלשה ימים ושלשה לילות והוא חי ועוד נס אחר שלא נדהם אלא עמד בדעתו ובשכלו והתפלל". צריך להכיר שהתפילה היא מהקב"ה.

ברוך אתה ה' - "ברוך" (מסביר ה"נפש החיים") אין פירושו "תודה רבה", אלא זו נתינת כוחות, מלשון בריכה - שנובעת מים. ברוך - ענינו שפע. ברכה וקדושה הם שני הפכים, ברכה שפע, וקדושה צמצום. ברכו במן וקדשו במן - ברכו במן שירד לחם משנה, וקדשו במן שלא ירד בשבת. ברכה לבשר ודם היא נתינת שפע כח, וכן כביכול לקב"ה היא נתינת כוחות, כמו שר' חיים מוולוז'ין מסביר שזה ענין "תנו עז לאלקים". בכל פעם שיהודי אומר ברוך אתה ה' - צריך להאמין שתפילתו בוקעת ועולה למעלה ומשפיעה שפע ברכה בכל העולמות.

אלקינו ואלקי אבותינו - כשם שהאלקות התגלתה באברהם כך היא מתגלה בנו. דורשים מהאדם להיות בעל גאוה: כשם שאברהם סימל בהתנהגותו את האלקים, כך גם אני מגלה כבוד שמים. אנחנו מעידים שהקב"ה מתגלה בנו כמו באבותינו. כאשר אדם מרגיש עצמו שהוא מכלל ישראל אזי הוא יכול לומר זאת. כל אחד מישראל רשאי לומר "אלקינו" אבל עליו להתנהג במשך היום בהתאם לכך, ולהתחשב בהכרזתו. הנביא (ישעי' מ"ג י"ב) אומר "ואתם עדי נאם ה'". צריך להגיע למדרגה שכל מי שיראה יהודי ידע לפי התנהגותו שישו בורא לעולם.

הגדול - אין הכוונה במידה כלשהי ח"ו. הקב"ה למעלה ממושגי הגוף. צריך להבין שהקב"ה אין לו דמיון. הכל מושג רוחני בלבד. וזוהי כאן הגדולה - החסד. אלקי אברהם - חסד, אלקי יצחק - גבורה, ואלקי יעקב - אמת. היראה והאמת קשורים זה בזה. האמת היא השלימות של

מדת הדין והחסד. המיזוג של שניהם יוצר את מדת הרחמים, או מדת האמת. אדם ירא יראת הרוממות. יראת התבטלות, רק מפני שלמות, ושלמות של חסד ודין זוהי מדת היראה.

<u>אל עליון</u> - "עליון" אין כוונתו שהוא למעלה ואתה למטה, אלא שהוא נעלה ונשגב מכל גשמיות ומכל השגה, ולית שום מחשבה תפיסא בי׳ כלל.

<u>גומל חסדים טובים</u> - הקב"ה גומל חסדים טובים, והאדם כאשר הוא עושה זאת מתוך שקר וחנופה (מלבד מה שאינו יודע אם יצמיח חסדו טובה או רעה). מסרו לנו חז"ל שכשנברא האדם הי׳ ויכוח בין האמת והחסד, חסד אמר שייברא כי הוא גומל חסד, ואמת אמרה שלא ייברא כי כולו (גם חסד שבו) שקר. מה עשה הקב"ה? השליך את האמת ארצה, שנאמר "אמת מארץ תצמח" (תהלים פ"ה י"ב).

<u>וקונה הכל</u> - כשהאדם גומל חסד זה תשלום, כי כשהאדם נולד קיבל חסד מההורים, ולכן תמיד הוא משלם ואינו גומל חסד. אבל הקב"ה אינו חייב לאף אחד מאומה ובכל זאת הוא גומל חסד, ואלו חסדים אמיתיים. חסד - פירושו שגומלים עם המקבל יתר על מה שחייבים לו, מי שאינו משלם יתר על מה שקיבל אינו גומל חסד, אלא רק עושה אמת (הגר"א). הקב"ה קונה הכל, ולכן הוא גומל חסד של אמת.

<u>וזוכר חסדי אבות</u> - "מי הקדימני ואשלם" (איוב מ"א ג׳) - מי מל את בנו עד שלא נתתי לו בן, מי שם ציצית עד שלא נתתי לו בגד, מי בנה מעקה עד שלא נתתי לו בית. תמיד האדם רק פורע. ולמרות שהאדם לא עשה כלום, הקב"ה מחשיב חסדי אבות אף על פי שאינם חסד.

<u>ומביא גואל לבני בניהם למען שמו</u> - הקב"ה נשבע בשמו להביא גואל, ועוד שגלות ישראל היא חלול שמו, ועוד שישראל הם שמו (כלומר גלוי כבודו) של הקב"ה, ולכן "למען שמו".

<u>זכרנו לחיים</u> - חיים יש לבן אדם רק עם תורה. "כי הם חיינו ואורך ימינו". כל אדם צריך לבדוק את עצמו אם אינו מרמה את עצמו, שהרי אומר "זכרנו לחיים", פירושו שרוצה רק חיים בלי הפסקה, רק ללמוד תורה בלי לישון וכדומה. וזה שקר, שהרי מי אינו רוצה מעט מנוחה? האדם כולו שקר, וגם כשהוא מבקש אינו מתכוון באמת כי אם בשקר. אבל עליו לשאוף לאמת, ולהשתדל להתקרב למצב שפיו ולבו שווים.

תפילה - משורש "ונתן בפללים" - משפט, דין. ובגמ׳ התפלה נקראת בארמית רחמי, מלשון רחמים. מפני שבאמת התפילה היא גם רחמים, כי אין מגיע לו לאדם על פי דין שבקשתו תתמלא. אבל תפילה בדרגה העליונה היא מתקבלת על פי דין. אם מבקש בגלל כבוד שמים - לקב"ה מגיע, לנו לא מגיע. לקב"ה מגיע חסד ואמת וכבוד שמים, כלומר שכבוד שמים שכל יהודי יאכל לשובע ויהי׳ בריא. לא כואב לאדם שכואב לו, אלא כואב לכבוד שמים. כואב לו שהשכינה בביכול כואבת את הכאב הזה. ולקב"ה מגיע שלא יכאב לו כביכול. ואם ליהודי אחר כואב הראש צריך להתפלל במרירות כאילו לעצמו כואב הראש, שהרי השכינה כביכול כואבת את כאב שניהם, ואין הבדל ביניהם לגבי השכינה. ואם אנחנו מתפללים ולא מרגישים כך, זה כי אנחנו מרמים את עצמנו כאילו אנו מחפשים כבוד שמים. "וידע כל פעול כי אתה

פעלתו" ואם יש איזה כושי שאינו יודע על מציאות הבורא, זה צריך לכאוב ולהפריע לאדם. "למה יאמרו מצרים לאמר" - יהי׳ חלול ה׳ נורא אם לא תעשה כך. למשה כואב חלול השם הגדול, וזאת התפילה שהתקבלה, והיא נכתבה בתורה ללמדנו שזאת התפילה שמתקבלת.

<u>מלך עוזר ומושיע ומגן</u> - מלכי בשר ודם נבראו לתת דוגמא ליראת שמים, ומשל למלך עליון. כל העולם כולו הוא משל להבין עולמות עליונים. מלכות ניתנה לאדם להבין עול מלכות שמים ומאז שהתחילו לפרוק עול מלכות בשר ודם, התחילו גם לפרוק עול מלכות שמים, כי אם אין מבינים את המשל, גם הנמשל אינו מובן. אבל אנו צריכים ללמוד איך הי׳ פעם מורא מלכות, כמבואר ברמב"ם הלכות מלכים. וככל שאדם מקורב למלך יותר הוא יכול להשיג יותר, אפילו מבחינה גשמית. <u>עוזר</u> - כשאדם נלחם והקב"ה עוזרו, כמו דוד שלחם והקב"ה עזר לו.
<u>ומושיע</u> - שאדם לא עושה כלום והקב"ה מושיעו. <u>ומגן</u> - שהקב"ה משאיר את המצב ואינו מסלק את הצרה, כמו כבשן האש של חנני׳ מישאל ועזרי׳ שהאש נשארה, אבל האדם אינו סובל ממנה. אלו שלש בחינות של התגלות הצלת הקב"ה בעולם.
<u>מגן אברהם</u> - זכות אבות היא לכאורה תביעה עלינו, אדם ממשפחה טובה שחוטא מגיע לו עונש חמור יותר מכיון שקיבל חינוך טוב ובכל זאת חטא. אלא שזכות אבות זו זכות אבות. גם בנו יש משהו מצדקתו של אברהם וחלק ממדות אבותינו. והואיל וגם בנו חלק מצדקת אברהם - גם אנו מוגנים במגן אברהם.

למהות זמן חג השבועות ושמותיו

ראשית גאולת ישראל ממצרים מתחילה במעמד "הסנה הבוער", שם מבטיח הקב"ה למשה "וזה לך האות כי אנכי שלחתיך, בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה". קבלת התורה היא תכלית גאולת ישראל. והנה דוקא למאורע חשוב זה, שבעבורו נברא העולם, אין במקרא תאריך עצמאי, אלא כל כולו תלוי בספירת שבע שבתות מחג המצות. זאת ועוד, בפרשת "אמור" שהיא החשובה בפרשיות המועדות, ואשר בה נזכרות כל מצוות החג, לא נזכר אף לא שם אחד של החג, נראה כי תשובה לשתי השאלות הללו תנתן מתוך עיון באופיו המיוחד של החג.

חז"ל קראו לחג השבועות "עצרת", משום שנצטוינו לספור מחג הפסח עד שבועות שבע שבתות, שהם כנגד שבעת ימי חול המועד, "וביום האחרון מקרא קודש" - זהו חג השבועות, המקביל ליום השמיני של חג שהוא עצרת. אחד ההסברים שנתנו לחול המועד הוא, שאנו רוצים למשוך את קדושת המועד אל החול (כשם שבסעודת "מלוה מלכה" אנו רוצים למשוך את קדושת השבת אל ימי החול). בדרך זו אפשר גם להסביר מדוע בפרשת "אמור" נזכר הפסוק "כי עבד היית בארץ מצרים" דוקא אחרי שבועות, ולא אחרי פסח שהוא זכר ליציאת מצרים, מכיון שהכל הוא המשך אחד. אסמכתא לכך אפשר למצא בדברי חז"ל שקראו לחג זה בשם "עצרת", ומשמעו שעוצר בתוכו את כל מה שספג מן החג. ויתכן לומר גם שזוהי הסיבה שאין בשבועות שום מצוה המיוחדת ליום זה, מכיון שהכל נמשך מתחילת החג שהוא "חג המצות", ולכן חג השבועות אין לו תאריך עצמאי ושם המיוחד לו.

ההכנה לחג נמשכת שבע שבתות. הרב חרל"פ (במי מרום על שמונה פרקים לרמב"ם) מסביר כי ההבדל בין שבת ליום חול הוא: שבחול אנו אומרים "מה רבו מעשיך ה'" כלומר, כאשר אנו מתבוננים במעשי ה' וחסדיו מבחינים בריבוי הפעולות, אך בשבת אנו אומרים "מה גדלו מעשיך ה'" אין ריבוי, הכל נובע ממקור גדול אחד. והרי חג השבועות - כשמו כן הוא - מקור כל השבתות, וגופו מורכב משבע שבתות הספירה, ודאי שאין להגדירו בזמן מסוים, מכיון שכל מדרגתו היא "ממחרת השבת" - מעל השבת, והזמן הוא בחינת ריבוי. וזו אולי הסיבה מדוע בחג זה לא מוזכרת בתורה המילה שבת (כמו שבת שיבתון וכו') שכן זו מהותו - שבת.

אחד משמותיו של החג, המבטא את מהותו היסודית, שהיא היותו יום מתן תורה אינו מופיע בתורה על אף שבתפילה ובקדוש מזכירים אנו אותו - "זמן מתן תורתינו". הדבר מוסבר בכך שלתורה אין יום מסוים שבו היא ניתנת, שהרי ניתנת היא בכל יום ובכל שעה, ולכן לא שייך לקבוע יום מסוים, כיום מתן תורה.

נקודה זו מפנה אותנו ליסוד העיקרי שבחג, והוא יסוד ההתחדשות, זאת ניתן ללמוד משמותיו של החג, שבועות - מקור כל השבועות, וביכורים - שנתבכר בו האילן, התחדש, וגם התורה נמשלה לעץ שנאמר "עץ חיים היא למחזיקים בה". ההתחדשות היא, שבכל שנה מתעורר חג זה מחדש, ולכן גם מקריבים מנחה חדשה בשבועות. כאשר יש לו לאדם חפץ חדש הוא בודקו מכל צדדיו, ישנה התלהבות, מה שאין כן בישן, ההתלהבות פגה מכיון שהאדם התרגל אליו כבר. לכן אפילו החמץ הבא בחג עם שתי הלחם, שנמשל ליצר הרע, אינו יכול להפריע, מכיון שכתוצאה מן ההתחדשות הוא בטל. אפשר לתלות דברים במדרש המופיע במסכת שבת פרק תשיעי "ואמר ריב"ל בשעה שירד משה מלפני הקב"ה בא שטן ואמר לפניו: רבונו של עולם, תורה היכן היא? אמר ליה נתתיה לארץ... חזר ואמר לפני הקב"ה, רבונו של עולם חפשתיה בכל הארץ ולא מצאתיה, אמר לו לך אצל בן עמרם..." ומסביר הריא"ף "בעין יעקב" שבשעת נתינת התורה למשה לא יכול היה השטן לקטרג, מכיון שראה שהמלאכים קיטרגו באומרם "רבונו של עולם מה לילוד אשה בינינו?" ולסבוף הודו למשה, ואמרו "מה אדיר שמך בכל הארץ". אבל בשעה שירד משה והשליך מידיו הלוחות ושבר אותם מצא השטן מקום לקטרג ולומר "תורה היכן היא?" שמתוך שנתת אותם לבני אדם נשתברו הלוחות ונזדלזל כבוד התורה, אך לא יכול לקטרג מכיון שנמסרו כבר עשרת הדברות לישראל, ומשום כך אמר השטן "חיפשתיה בכל הארץ ולא מצאתיה". נמצא שבשעת הנתינה וההתחדשות אין קטרוג השטן מועיל עוד. וכן מסביר בעל "הכלי יקר" את הפסוק "והקרבתם מנחה חדשה לה'" סימן ליום מתן תורה, כי התורה צריכה להיות חדשה אצל האדם בכל יום, כאלו היום קיבלה מהר סיני, ומה שלא נזכר בתורה בפירוש כי יום זה מתן תורה, מכיון שה' לא רצה להגביל יום ידוע לנתינתה, כי כל יום צריך האדם לחדש בתורה כאילו היא חדשה.

חז"ל קבעו לומר בתפילה ובקידוש היום דוקא "זמן מתן תורתינו" ולא זמן קבלת תורתינו, כי הנתינה כאשר היא באה מצידו של הקב"ה היא מושלמת ואינה מוגבלת, אבל הקבלה תלויה בהכנת המקבל - לפי כחו (המהר"ל "דרך החיים" א'). מעלה זו היא המאפיינת את החג משאר המועדים. שהרי את יתר החגים קבלנו מהקב"ה ללא הכנה, כמו בפסח "בחוזק יד הוציא ה'", סוכות "בסוכות הושבתי את בנ"י" ואילו בעצרת צריכים הכנה לקבלת התורה בבטול כל תענוגות הגוף. הלכך הוצרך משה לעורר את העם משנתם לפני קבלת תורה שנאמר "ויוצא משה את העם", המדרש מוסיף ששינת עצרת ערבה, ובזה בטלו את תענוגות הגוף. אך כעת לאחר שהתורה כבר ניתנה אפשר לבטל את היצר ואת תענוגות הגוף ע"י לימוד התורה, כמו שכתוב: "בראתי יצר הרע, בראתי לו תורה תבלין".

*

"והיה מחניך קדוש"

אמנם לא ר"ח היום, אך לאחר עיון מעמיק בדף הקשר האחרון, החלטתי שיגם אני צריך לתרום משהו...

ברצוני להפיק מספר לקחים הנראים לי חשובים ומועילים מאד גם לשאר החברה הנמצאים בצה"ל ראשית, בעיית ניבול הפה. במשך חמשת החדשים ששירתתי עד כה נוכחתי לדעת שהמצב הוא מזעזע. החייל או המפקד מעיזים להוציא מפיהם ביטויים, שרק הם עצמם עד לפני גיוסם לצה"ל היו מבנים זאת גסות רוח. ב"דיני צבא ומלחמה" כותב הרב מן ההר: "כי תצא מחנה על אויבך ונשמרת מכל דבר רע". מכל דבר רע זה ניבול פה (בעה"ט דברים כ"ג). סגנון הדבור בצבא מפורסם בכמות הצורמת של גידופים וקללות שהוא מכיל. אדם מרשה לעצמו לומר דברים שאין הוא מעיז להשמיעם במסגרת אחרת. הקללות וניבול הפה נחשבים ל"פורקן" שאדם מוציא כדי להפיג את המתח והלחץ בהם החיל נתון. חיל הרוצה בכך יכול במקצת מאמץ שלא לסגל לעצמו את הסגנון הצבאי. לשם כך ישתדל לדבר בנחת, יקפיד על שמוש במלות נימוס וימנע בכל כוחו מגידופים וניבול פה. דברים אלה נראים פעוטים, אבל ההקפדה עליהם משמשת לחיל שריון נגד הדרדרות, שומרת על עדינותו ומעלה את רמתו בתחומים נוספים. יתירה מזו, חיל אחד העומד איתן ושומר על נימוסיו ולשונו, מעלה את הרמה בין חבריו כולם, כאשר הם נמנעים מלנבל פיהם בגללו. אלה אינם דברי מליצה. זכורני כאשר אנחנו היינו בצבא, היינו משתיקים את המפקדים ללא פחד (גם אם היה זה קצין) כאשר היו מנבלים את פיהם. המפקדים הבינו אותנו. אבל כל זה יכול להיות רק בתנאי אחד: שהחיל עצמו לא ינבל פיו. כי אז באיזו זכות יכול הוא לדרוש ממפקדו החילוני דבר שהוא עצמו אינו יכול לקיים?

דבר נוסף החשוב לא פחות, היא העובדה שהמפקד הדתי משתדל להסתיר את העובדה שהוא שומר מצות. ומעשה שהיה כך היה: כשהיינו באימון גדודי היה לנו מ"מ דתי. פנינו אליו ואמרנו לו כי לא התפללנו מנחה ואנו מבקשים שיתן לנו זמן להתפלל. בקשתנו התקבלה והתחלנו להתפלל, ולרוב תדהמתנו נוכחנו לדעת כי גם המ"מ שלנו מתפלל. הוא עמד עמנו והתפלל שמונה-עשרה, שאר הסגל שלא היה דתי עמד במרחק 20 מ' מאתנו. הוא עמד זקוף ולא התנועע בכלל, שמא חס ושלום יבחינו בו שגם הוא דתי. האם קיים דין האומר: במקום שחיל מתפלל אין המפקד מתפלל? ואולי יש הבדל אצל הקב"ה בין קצין לחיל? ושוב אני מצטט מ"דיני צבא ומלחמה" - "חלילה לו לאדם להסתיר את העובדה שהוא שומר מצות". התמונות מוכרות ומצערות למדי. אדם קורא עתון בסיומה של ארוחה ושפתיו מדובבות ברכת המזון. חיל חובש כובע עבודה כל היום כולו, כדי שלא יחבוש כיפה. אדם מסתתר בזמן תפילתו, כל אלה מראים על עמדת התגוננות קיצונית. אדם מוכן לוותר על ערכיו, כדי שאחרים המזלזלים בהם לא יראוהו עומד על שלו. לפעמים גישה זו היא נחלת מפקדים דתיים החוששים שחיליהם הדתיים ינצלו את המשותף שביניהם ויבקשו זכויות יתר. גישה זו מופרכת מיסודה: עובדה היא שלא

כך לא ידוע על מקרים בהם מפקדים לא דתיים העמידו פני דתיים כדי שחילים שאינם דתיים לא ידרשו מהם זכויות יתר... מפקד היודע את עבודתו ומכיר את כוחו ידע להענות לבקשה צודקת ולסרב לבקשה לא מוצדקת, ויהיה המבקש אשר יהיה.

ולבסוף: אני רוצה למחות בפני אלה המנצלים את הדת לצרכיהם.

באימון הגדודי סיפר לי אחד ממפקדי הכתות שלנו, כי בטירונות במחנה 80 פנו אליו מספר חיילים וביקשו ממנו שיתן להם זמן להתפלל "תפילת הקשת". או מקרה אחר שקרה ב-80 שקבוצת חיילים דתיים בקשה שחרור מאימונים בטענה שהם צמים "צום ישעיהו". רבותי, אם אתם רוצים שהחילוני יעריך את החיל הדתי אל תנצלו לרעה את הזכויות שנתנו לכם. כשם שהגמרא אומרת במסכת יומא (פ"ו) "ואהבת את ה' אלוקיך - שיהא שם שמים מתאהב על ידך, שיהא קורא ושונה ומשמש תלמיד חכם, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות. מה הבריות אומרות עליו - אשרי אביו שלמדו תורה אשרי רבו שלמדו תורה, אי להם לבריות שלא למדו תורה. פלוני שלמד תורה - ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו".

אני תקוה שדברי אלה יפלו על אוזן קשבת, ויקויים בנו הכתוב "קדושים תהיו - כי קדוש אני ה', אלוקיכם".

ממכתביו

ליעקב ולכל החבר׳ה שלום!

מה נשמע אצלכם? אני תקוה שהכל מסתדר על הצד הטוב ביותר. שמעתי שיש לכם סגל דתי (פחות או יותר) ויש לשער שאין לכם בעיות דת. שמתי לב שצביקה סיפר לכם כבר את הכל, וסתם ל"זבל" אין טעם, לכן אכתוב לכם "מהלך" נחמד שראיתי במהר"ל ב"נצח ישראל".

מזמור קמ"ה בתהילים שהוא "אשרי יושבי ביתך", נחשב לאחד החשובים ביותר, כמאמר הגמ׳ בברכות "אמר ר"א בר אבינא כל האומר תהלה לדוד ג׳ פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא" ואחד הטעמים בגמ׳ משום שהוא מסודר לפי הא"ב. לבד מהאות נו"ן שהיא חסרה. והסיבה, מכיון שבאות זו יש בה משום מפלתם של ישראל. וכיצד יש בה משום מפלתם של ישראל? מכיון שאם נוסיף לכ"ב אותיות הא"ב את אותיות מנצפ"ך שהם האותיות הסופיות נמצא שיש לנו עשרים ושבעה אותיות, האות האמצעית היא נו"ן שהרי לפניה שלש עשרה אותיות, ואחריה שלוש עשרה אותיות, והרי ידוע כי כל דבר שעומד באמצע, עומד בפני עצמו, ואין לו חיבור לא לימין ולא לשמאל. ועוד כי כל האותיות מתחברות, כמו יו"ד ו-צ׳ הם ק׳ ביחד (100 = 90 + 10), וכן כ׳ ו-פ׳ הם ק׳ ו-ל׳ ו-ע׳ הם ק׳, מ׳ ו-ס׳ הם ק׳, חוץ מהאות נו"ן שאין לה חיבור והיא עומדת לבד. ולמרות שגם האות ה"א יש לה תכונה זו, כי א׳ ו-ט׳ = ליו"ד, ב + ח = י וכן הלאה חוץ מאשר הה"א אין לה צרוף לאף אות. וע"ז אומר הכתוב "הן עם לבדד ישכון" ה"א ו-נו"ן של הן שהם עומדות בפני עצמן גורמים "לבדד" לבדידות. אבל לה"א אין את תכונת האמצע שיש לנו"ן שהזכרנו למעלה, שלאמצע אין שום חיבור, לא לשמאל ולא לימין. לכן נופלת הנו"ן גם בדיקדוק העברי כמו "אטע" במקום "אנטע", יטע במקום ינטע שהרי ידוע (קהלת ד) "טובים השנים מן האחד" וזאת משום שאם יפול האחד, השני מקיימו ואילו אחד שיפול מי יקימנו? ולכן אמרה הגמרא משום שיש בה משום מפלתם של ישראל.

כן גם בחיים היום-יומיים, האחד בודד אין לו כוח, אבל ברגע שהוא מתלכד ומתחבר עם בודדים נוספים, הרי הם מהווים חיבור, והציבור יש לו כוח רב. ואותו כוח נותן גם לפרט להרגיש שהוא חזק. אני יודע שקשה מאוד ללמוד בטירונות, אבל מנסיוני הדל, אני זוכר כי בשבתות היינו מתכנסים יחד, ושרים זמירות של שבת ושירי קודש, אין כל ספק שדבר זה היה מעודד. יש בכך הרגשה פעם אחת בשבוע שהנך לא בהמה או עבד, או סתם "טירון", אלא יש לך גם אישיות. נסו, ותווכחו! ולסיום אני מאחל לכולם שנה טובה ומוצלחת, והעיקר טירונות קלה והרבה חוויות.

כתיבה וחתימה טובה

אלי ליברמן

בס"ד יום ד' ערב חג סוכות תשל"ד

אמא אבא לאה היקרים.

אני ב"ה מרגיש בסדר גמור, מצב הרוח הוא גבוה, איך אתם מרגישים אני תקוה שהכל בסדר גמור, ובאמת אין לכם מה לדאוג. אני יחד עם פרידמן בצוות, חג שמח לכולכם. ולהתראות בקרוב, אלי.

אנא תעבירו בבקשה ד"ש חמה מיעקב פרידמן. הכתובת היא רח' המרגנית 8, רמת-גן.

* * *

בס"ד מוצש"ק חוהמ"ס תשל"ד

אמא אבא ולאה היקרים!

המצב אצלנו ב"ה טוב, וגם האוירה נחמדה מאוד. אני תקוה שאתם מרגישים ב"ה בסדר, ולא דואגים. השבת היתה פה נחמדה מאוד והיה לנו אפי' מנין לתפילה. אני מקוה שגם אילו מרגיש טוב, בשלב זה אני לא יודע את הכתובת של המקום בו אני נמצא ולכן אני מצטער מאוד שלא אוכל לקבל מכם מכתב, אבל אני מקוה שאתם ב"ה מרגישים טוב ומחזיקים מעמד. אנחנו נמצאים כעת בדרום ומקבלים עתונים וסיגריות חינם. דיברנו עם קצין הדת פה והוא הבטיח שהוא יביא לנו לולב ואתרוג פגשתי פה כבר הרבה חברים שלמדו איתי בנחלים וזה נותן הרגשה טובה.

אנשי הצוות שלי נחמדים מאוד, ואפי' החלטנו ללמוד כל יום מספר משניות ממסכת אבות למרות שרובם (חוץ מפרידמן) אינם דתיים. ד"ש חם לשירלט ולדודה חביבה ולכל המשפחה.

להתראות בקרוב וחג שמח

מאלי

* * *

יום ראשון ה' חוהמ"ס תשל"ד

אמא ואבא ולאה היקרים!

יום נוסף עבר ב"ה, והמצב לא נשתנה במיוחד אנחנו ב"ה מרגישים טוב, ונהנים מהתנאים הטובים שיש לנו. אני תקוה שאתם מחזיקים מעמד וכולכם מרגישים טוב ובריאים, אני מקוה שהקב"ה יעזור לנו והמלחמה תגמר מהר ונוכל לחזור הביתה במהרה. אנחנו מקבלים פה אפילו לבנים חדשים וגרביים. פגשתי פה כבר הרבה חברה מנחלים. ביום הראשון פגשתי גם את דוד ישראלי בשק"ם אבל לא הספקתי לדבר אתו הרבה. אין לי הרבה מה להוסיף, אני אשתדל לכתוב בכל הזדמנות שתהיה לי, ואתם אל תדאגו, הקב"ה יעזור וגם זה יעבור מהר, יש לי פה גם חברה חילוניים וחלק מהם כבר הבטיחו לי שאי"ה אחרי המלחמה הם יבואו ללמוד קצת בישיבה ובכלל הם מאוד נהנים מאתנו. ד"ש חם לדודה חביבה שרלט ולכל המשפחה, תהיו בריאים.

אלי

לדמותו

אלי חכהן

"בילר נפל" – היו אלה שתי מילים שהעבירו בי צמרמורת עזה כאשר שמעתי זאת לראשונה. עדיין קשה לעכל את הידיעה למרות שזמן רב כבר עבר מאז. לא המילים הם שיגידו את אשר חש הלב.

אני מנסה לצרף מחשבה למחשבה ע"מ לכתוב דברים כסדרם אבל אי אפשר. "אלי – איננו" הזעקה והמילים נשארות בפנים.

הוא היה איש חברה ומקובל עליה. תמיד נהג להסביר ולהבהיר כל דבר שהיה טעון הסבר או הבהרה והשתדל בכל כחו ומרצו להשפיע בדברו אל האחרים. זכורני ב"מבצע פסח" שנה שעברה הוא היה במוצב בבקעת בית שאן, לאחר החג בא אלי וסיפר בהתלהבות כיצד הצליח לשכנע ולהסביר לחיילים שבמוצב בעיות שבהשקפה יהודית.

אלי היה אחראי על תלמידים חדשים שהגיעו לישיבה וזכורני כיצד קיבלם והתיחס אליהם בהבנה ובסלחנות, כיצד השפיע עליהם בדברי נועם כאשר היו בתחילת דרכם בישיבה, כאשר צעד את ראשית צעדיהם בישיבה גבוהה, נהג להשפיע עליהם ודיבר עימם ארוכות ברגעי חולשה או בעתות משבר. תפילתו היתה בדביקות ובהתלהבות. יום יום היתה תפילתו בהתעוררות פנימית, אשר נבעה מרצון להתעלות בתפילה. זאת יודע אני משום שלמדתי אתו את הסברו של ר' חיים מוולוז'ין ב"נפש החיים" לברכת אבות בשמונה עשרה. למדנו דברים אלה בהתלהבות פעמים ביום, בסוף סדר בוקר לפני תפילת מנחה ולפני תפילת ערבית. היתה בתפילתו נימה חסידית שאף היא תרמה להתעוררות זו. הוא הקפיד במיוחד לא לדבר בתפילה. בכנוסים שערכנו מידי שבוע היה מעורר בעיה זו ואף יעץ לתקן, שכל הרוצה לדבר יצא מחוץ לבית המדרש. העיר באזני מישהו שאליהו היה פעיל מאד בכנוסים אלה שתכליתם היתה לעורר מבפנים לתיקון המדות. אלי הידר במצוות, כל מצוה ומצוה היתה חביבה עליו. זכורני כיצד טרח ויגע למצוא אתרוג מהודר לחג הסוכות ובאשר מצא בסופו של דבר אתרוג מהודר שמח שמחה מרובה – קנה אתרוג שלא זכה ליטול אותו.

אלי התמיד מאד בלמוד. בחדרו בישיבה לאחר ה"סדר" בלילה היה שוכב במיטתו וקורא ולומד "מחשבת ישראל" עד לשעות המאוחרות של הלילה וזאת כשמנורה קטנה דלוקה לו למראשותיו מנורה המכוסה בנייר כסף, שלא להפריע שנת חבריו.

דרכו בלימוד התורה היתה בעלת ישרות מדהימה בתוקפה ובהחלטיותה. נראה כי את המילה אשליה לא הכיר, מכל מקום לא אימץ. הוא לא היה מוכן ללמוד המאוחר לפני שהבין המוקדם. היה בו קב של עקשנות במשאו ובמתנו ועם כך ידע לקבל את האמתיות.

לאחרונה החל "חוטא" בחסידות. זכורני באיזה שמחה ובאיזה עיון קרא ב"אור-הגנוז" ומכאן לספרו של צייטלין "בפרדס הקבלה והחסידות" הדרך היתה קצרה, הוא לא ראה את הדברים במודד המידע הטמון בהם אלא כדרך להעשרת אישיות אשר בלאו הכי היתה עשירה ומעודנת.

החלטתו להשאר ב"הסדר" באה אחרי התלבטויות קשות, שמא לא ילמד כראוי למי שמשתחרר משירות צבאי רגיל.

יודעים אנו לספר על מצות כבוד הורים שהקפיד בה מאד. כיצד נהג לבקרם בכל הזדמנות, ובכל שבת שהוריו היו לבדם בבית היה נוסע אליהם כדי לשהות עמם ולהוציאם מבדידותם.

כשיצא מפתח בית למלחמה אמר על סף הדלת: אמא, אני יודע שזו תהיה מלחמה קשה, אבל אני מבטיח לך שבעהי"ת אנחנו ננצח. עם אמונה חזקה בלב עלה בסערה השמימה.

על הפס': "דודי ירק לגנו לערוגות הבושם לרעות בגנים וללקוט שושנים" אומר המדרש: הגן זה העולם, ערוגות הבושם אלו ישראל, והשושנים אלו הצדיקים. הקב"ה יורד לגנו ומחפש צדיקים ומלקט אותם.

ידיעה זו צריכה להשקיט את כאבנו היות ועלית צדיקים מכפרת על עוונותינו. צדיק ותמים כמו אליהו ז"ל שעלה בסערה השמימה יש בה כדי לנחמנו. נתנחם בעובדה שאלי הקדוש הסתלק מאתנו כשהוא ניחן במדות נעלות ונדע אנחנו ללכת בדרכיו שהנחתה אותו בחייו.

בדרך לשלמות

ישעיהו טישלר (גיסו)

מה אפשר לומר על בחור צעיר שנהרג? שהיה בן טוב להוריו? שהיה מוכשר? או יפה או חביב? לדאבון הלב ולמגינת הנפש מאבדות המילים, לא אחת, את משמעותן העמוקה והופכות כאילו להד רחוק של מנגינה מופלאה ששמענו פעם. הופכות כאילו למצבה סינטטית קפואה ודהויה שאינה משקפת מציאות שהיתה ואינה מביעה את כל רחשי הלב של השכולים אלא רק את פריקת אותו כאב הנפשי שנמצא לו בטוי מלולי. והקורא? נד בעצב בראשו - "עוד אחד..."

מאד הייתי רוצה שאלי לא יהיה עוד אחד, כי באמת לא היה כזה, נמצאה בו מזיגה נדירה ומופלאה של תכונות שאי אפשר היה לו לאדם שלא להעריכן ולהתפעל מהן.
מעל לכל שבתה את לבי השלמות, התמימות שהיתה בו, כל מכלול הזיקות בינו לבין העולם הסובב - הקב"ה, אנשים הוא עצמו - נעדר היה סתירות מאבקים ניגודיים. אצל אלי - הכל היה פשוט ברור ושלם. וכל זה בגיל 21! שלמות זאת לא צמחה יש מאין, כל בעל עין בוחנת יכול היה להבחין כי אלי שקד והשקיע מאמצים רבים בבניתה. עיקר לימודיו לא היה שינון גרידא וידענות לשמה, אלא התמדה בגיבוש קוים מנחים לניהול אורח חייו.
זכור לי היטב מקרה שבו נהגתי שלא כשורה. נדמה היה לי כי אלי חש מורת רוח אולם לא היתה להרגשתי אחיזה בהתנהגותו. זמן מה לאחר מכן העיר לי, כאילו דרך אגב, בחיבה על אותו המקרה. הערכתי מאד את התאפקותו ואת הדרך היפה בה נקט כדי להעמידני על טעותי. אולם, עיקרו של דבר - זמן נוסף חלף, ובאחת השיחות בישיבה הועלה אותו נושא עצמו של תוכחה מאופקת, ונמצא כי אלי נהג על פי מה שנאמר. בטוחני שלא היה זה צרוף מקרים.
מקרה זה מאפיין את התנהגותו של אלי. מעולם לא ניגלו בה סדקים או בקיעים ומעולם לא ראיתיו בעידנא דריתחא. להיפך - גם כאשר ניטשו בינינו ויכוחים שטבעם, בדרך כלל, מעורר בני אדם ומשלהב את יצריהם, תמיד, תמיד שמר על רוח טובה, הקפיד להשיב מענה רך ולהעניק יחס של כבוד לבן שיחו. אילו התגלמו תכונות אלו של סבלנות, מתינות ואורך רוח באישיותו של אדם בוגר ועתיר נסיון חיים - גם אז היה בעליהן ראוי להערכה. כאן - התגלמו באישיותו של נער, והן ראויות להערכה פי כמה וכמה.
אלי הצליח לשלב באישיותו את שובבות הנעורים - ואת כובד הראש של אדם בוגר, את ההתלהבות והאימפולסיביות - ואת שיקול הדעת והתבונה. ובעיקר - את אמות המידה הנכונות לאלה גם אלה.
בני אדם נוטים, בדרך כלל להתייחס בשלילה ובאי רצון, לנסיונות המכוונים לשנות את דרכם מתוך נימוקים אידיאולוגיים או ציוויים דתיים. קשה היה לעמוד בפני קסמו של אלי, קשה היה שלא לקבל בקשות שלו. בראשית הכרותנו מצאני אוכל כעך שנאפה ונמכר בירושלים המזרחית.

"מכיון שלא ידעת (את האיסור לאכול פת נכרי) אין הדבר נחשב לך", אמר בחיוך, ומיד הוסיף: "יש מאפית כעכים לא הרחק מכאן, ותוצרתה מותרת וטובה", ולקחני לשם. הלכתי ברצון. סיפורים דומים סיפר מפקד הטנק שבו לחם במלחמת יום הכיפורים. בכלל, ידוע כי בפגישותיו עם צעירים לא דתיים, חיילים בעיקר, הצליח בדרכו הנעימה, לעורר בהם תודעה יהודית ולגרום להם לשקול ולהעריך באור חדש את יחסם, לדת ישראל. דרכו בקרוב לבבות לאמונת היהדות היתה עפ"י הכתוב "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום". הנני זוכר כי התפעלתי וחזרתי והתפעלתי מידי פעם מחדש מהאמונה הבלתי מסויגת, מהלהט בדבריו מהנהרה שהיתה שפוכה על פניו ומברקן של עיניו.

שלמותו של אלי, טבועה היתה בכל הויתו, בכל דרך הנהגת חייו, ובמיוחד הרשימתני תפילתו. היתה זו חויה מיוחדת במינה, מעין התרוממות הרוח כאשר שהית במחיצתו בעת תפילתו. יכולת יותר מלחוש, כמעט למשש את האהבה שהיתה בתפילתו כאשר אמר "ברוך אתה השם הבוחר בעמו ישראל באהבה" או את נימת הבטחון השופע והאמונה ללא סייג כאשר אמר: "השם נפשנו בחיים ולא נתן למוט רגלינו, המדריכנו על במות אויבינו וירם קרננו על שונאינו".

כל שורה מהשורות כאן קשורה ומובילה להרבה סיפורים ולהרבה הרבה שורות נוספות. כיצד היה מסור למשפחתו וכמה שיקדן ומסודר היה ואיזה חיוך מלבב היה לו ועוד ועוד... נדמה כי יש הרבה במה שאמר על אלי אחד מחבריו הקרובים שעה שניצב על קברו: "הרבה אפשר לומר על אלי ועדיין תהא האמת חסרה". אותו החבר צדק, המילים דלות, דלות מאד מול שיעור קומתו של אלי.

חברים מספרים על אלי

כדרכה של חבורה אשר גדלה וצמחה וחייתה יחד נוצר בנו מחד חלל אשר לא ניתן למילוי עם הסתלקותו של אלי ז"ל ומאידך אין הדעת והלב מעכלים היפקדותו של עצם אשר היה חלק בלתי נפרד מחיינו.

הפגישה הראשונה היתה באותה עת בה לוותו כולנו ע"י האמהות לקראת הבלתי ידוע כשהילקוט צמוד לגב וכשהלב מלא גאוה על הכניסה לבית-הספר.

כשאנו בוחנים את ימי בית-הספר היסודי דווקא על רקע רצינותו של אלי בבגרותו עולה שוב לפנינו אורח חייו השובב ותעלוליו. כמונו היה בעל מעשי קונדס והיו אף כאלה שבהם בלט, בכל אותם מעשי ילדות הקשורים במלאכת ידיים לא היה שני לו. החל מיידוי אבן בה גם נדרשה ראיה טובה למרות שאלי היה קצר רואי ועד פרוק והרכבת כלי בית שונים. החריג הבולט מבחינה זו ואשר בו נבדל מכולנו היתה בנגינה בכנור. שטח אשר על אף היותו שובב וחסר מנוח עשה בו חיל בזכות כשרון מוסיקלי לא מבוטל. ימי בית הספר היסודי חלפו והחבילה נתפרדה, כל אחד לדרכו לשם המשך הלימודים בתיכון. אחדים מאתנו ובתוכם אלי פנו ללמוד ביב"ע נחלים. המעבר לחיי פנימייה היה קשה לכלנו ואף לאלי אשר קשריו העמוקים לבית היו לשם דבר. אולם בדרך האופיינית לעקשותו התערה במהרה בחברת הישיבה ובאורח חייה.

על אף היותנו צעירים בתחילת דרכנו בישיבה ניתן היה להבחין עוד בשנים הראשונות בישיבה במגמה ובדרך אשר אלי אימץ לו ואשר הלכו והתגבשו בעבור השנים בישיבה.

אלי הקפיד על הנהגות התואמות בן ישיבה תיכונית אף בדרך אשר אינה מאפיינת כל תלמיד בגילים אלה. לעיצוב דרכו זאת, כבר בישיבה בנחלים תרמו למעשה שני גורמים עיקריים הישיבה עצמה והבית אשר היו ספוגים יראת שמים וקיום מצוות. ונוסף לכך אישיותו הכנה והבלתי מתפשרת של אלי.

מספר אחד מן החבורה: באחת מן הפעמים הרבות בהן הלכתי עם אלי למופע ספורט מסויים נאלצנו לשרך רגלינו זמן די ממושך עד לאותו מקום. אותו יום יום חם היה, הלאות, הרעב והצמאון הציקו. עם תום התחרות עת פנינו לשוב הביתה חלפנו על פני דוכנים אשר לגבי ההיתר לטעום דבר הנמכר בהם היה ספק הלכתי. הצמא והרעב המציקים כמעט והניעו אותי להתעלם מן הספק אולם אלי הביע פליאה על העלאת מחשבה מעין זו. עמידתו המוצקה ומלאת הכרה זו, העבירה בי את התחושה כי נפלתי ממנו בעומק ובשורשיות יראת השמיים שבי.

כבר בגיל התיכון ניתן היה להבחין בחשיבות הרבה שייחס אלי לקשר ולסיוע אשר בין חברים. הוא לא הסתפק בבנין אישיותו וקביעת דרכו אלא שאף להוליך ולסייע ביד אחרים ללכת בדרך זו. זוכרים אנו כיצד כאב את עובדת עזיבת אחד מחברינו הקרובים [מימי בית הספר היסודי] את דרך קיום המצוות.

צדדים נוספים באדם אשר לא ניתן לעמוד עליהם במסגרת קשרי חברה רגילים נתגלו לנו בעת שהייתנו יחד בתנאי פנימייה בישיבה בנחלים. מספר אורי, במחצית השנה האחרונה לשהייתנו בישיבה גרתי בחדר עם אלי. מה שאיפיין את שהותנו יחד היה רצון של אלי לתרום ולדחוף לאוירת שיתוף ואחוה בחדר. בין אם היתה זו עזרה בכל נושא שהוא או התחשבות בחבר בכל אותם דברים הצצים בעת שהייה בחדר אחד. בהגיע חבילה מן הבית, חבילה אשר יצא לה שם בחדר הפך אותה אלי למצרך הכלל ובעת שרצה מאן דהוא לישון העלה הוא את הדאגה להפרעת מנוחתו.

עם תום תקופת הלמודים בישיבה עמדנו כלנו לפני פרשת דרכים. לאלי היה ברור כי הדרך־ בה עליו להמשיך היא היא דרך התורה. אולם במקביל מושרשת היתה בו ההכרה כי עליו לתרום במיטב יכולתו להגנת העם. לאור התלבטויות אלה פנה אלי ללמודיו בישיבת ה"כתל".

את אלי פגשנו בעת למודיו בישיבה הגבוהה בעיקר בשבתות עת בא לביתו להיות במחיצת הוריו אשר כבודם עמד תמיד לנגד עיניו.

התאר "בן ישיבה" אשר דבק בו קיבל ממשות ותוכן בראותנו את הליכותיו בהיותו בבית. אנו שגדלנו עם אלי מקטנותנו נוכחנו בערכים הרבים ובעקרונות שאימץ לעצמו. עניין ההקפדה על הימנעות מלשון הרע ורכילות היה מושרש בו. בשל הקפדתו הרבה במצוות הקפיד אף על צורת התפילה אשר התנהלה בסניף בני עקיבא אשר בשכונתנו. לאחר שלא עלה בידו לעקור מספר מנהגים והנהגות אשר לא תאמו אורחות תפילה וביה"כ החל מדיר פעמיו מן הסניף ופנה להתפלל בביכ"נ אחר בשכונתו.

בשבת בבואו לבקר בבית הקפיד לקבוע עיתים ללמוד, ונוסף ללמוד בחברותא עם אחד מן החבורה ישב ושנן את הסוגיות אשר למד במשך השבוע בישיבה.

על אף היותו שייך למסגרת שונה, חשיבות רבה היתה בעיניו לכבוד ושמירה על קשרי רעות עם חבר. סיפרה לנו אמו של אלי כי באחת הפעמים בהן שב הביתה לשבת אחר סדרת אמונים מפרכת בשריון, בהן לא עצם עין בא לבקרו בערב שבת חבר אשר מזה זמן רב לא נשמר הקשר ביניהם על אף היותו תשדש ועייף ישב עם החבר עד שעה מאוחרת ולא עוד אלא הסה את אמו לפי שחשד כי רמזה לאותו חבר על עייפותו.

בהיותו בשלבי האמון הצבאי השונים לא הירבה לספר לנו את הקורות אותו. אחד החריגים ממינהג זה היה כשסיפר לנו בשובו מעריכת סדר פסח באחד ממוצבי הבקעה על הקשר האמיץ שקשר עם החיילים. התלהבותו הרבה היתה על אשר חשף בפניהם את היהדות ופניה הרב-גוניים. הוא סיפר זאת משום שלענין קירוב הלבבות ייחס חשיבות מרובה.

נועם הליכות וטוהר מידות איפיינו את דרכו, הילקחו מאתנו הוא חסרון הכלל.

אליהו פייג (שגיא)

נולד בי"ג אב תשי"א
נפל בכ' תשרי תשל"ד

אליהו פייג (שגיא)

אליהו נולד בי"ג אב תשי"א בנתניה, כעבור תקופה קצרה עברו הוריו מהמעברה שליד נתניה לגור בבני ברק. שם גדל אלי ושם נתחנך בביה"ס הממ"ד "מעלות" והצטרף כחבר לתנועת הנוער בני-עקיבא. כאשר סיים את לימודיו עבר ללמוד בישיבת בני-עקיבא בכפר הרא"ה, מקום בו נתעצבה דמותו. כבר בתקופה זו בלט אלי בכושרו הגופני המעולה שהביאו להישגים יפים בספורט, וביחסיו החברתיים הטובים היה לגורם משפיע על חבריו למחזור.

עם סיום הלימודים בישיבה התיכונית חש צורך ליחד זמן ללימודים בישיבה גבוהה, כדי לבסס את ידיעותיו ולחזק את אישיותו ואז בשלה בלבו ההחלטה ללמוד בשנת תש"ל בישיבת "הכותל" בירושלים. אלי ניצל תקופה זו ללמוד הלכה ומחשבה בצורה יסודית ביותר ואף הגיע להישגים יפים בתחומים אלו. אולם עם כל הרצון להמשיך בישיבה הרגיש אלי כורח פנימי לשרת בצה"ל ביחידה מובחרת. היו לכך שתי סיבות עיקריות: הראשונה, המצב בו היתה שרויה המדינה, תקופת מלחמת ההתשה, שנית הרצון להיות דוגמא של חייל דתי היודע הן לשמור על חובותיו הדתיות והן להגיע להישגים ראויים לציון בצבא בלא כל סתירה ביניהם. כדוגמא לשאיפות אלו היתה לו דמותו של חברו למחזור ראובן שפורן ז"ל (נפל בעזה - שבט תשל"ב).

בחודש אב תש"ל לאחר התלבטויות קשות, מתגייס אלי לצה"ל ומוצא את מקומו "בסיירת שקד". אלי עובר את הטירונות ואימון הלוחם ומגיע כעבור שבעה חודשי אימונים לפלוגה מבצעית בעזה. והתקופה - תקופת המלחמה במחבלים. במסגרת פעילותו במחנה הפליטים ג'יבליה עשה אלי מעשה שזכה אותו בציון לשבח, וזאת כאשר נחלץ להצלתם של מספר ילדים מקרב הפליטים העומדים בסכנת דריסה ע"י קומנדקר מתדרדר, תוך כדי מעשה ההצלה נפצע ושכב כחודש ימים בבית החולים. בפסח תשל"ג קיבל אלי על המעשה את עיטור המופת מידי הרמטכ"ל.

באלול תשל"א יוצא אלי לקורס מפקדי כיתות וזאת על אף פציעתו. לאחר סיום הקורס הוא חוזר לפלוגה להדריך כמפקד כיתה. בחודש שבט, אותה שנה, היה אמור לצאת לקורס קצינים, אלא שאז, בעזה, נהרג ראובן שפורן חברו הטוב למחזור וליחידה. נפילתו של ראובן, ששימש לו דוגמא ומופת, גרמה לאלי משבר רציני אם כי הוא מסרב להכיר במציאות החדשה שנוצרה. מפקד היחידה שידע על הקשר בין שני חברים טובים אלו מאשר לאלי חופשה ללא הגבלה כדי שאלי יתאושש ויחזור לאיתנו. היציאה לקורס קצינים נדחית.

כעבור שבועיים חוזר אלי ליחידתו ומשחכנע שאמנם יש ללכת לקורס על אף מה שאירע. בחודש אדר יוצא אלי לקורס קצינים ובהיותו צוער הוא מוזמן ביום העצמאות הכ"ד למדינת ישראל להיות בין מאה החיילים המצטיינים המתקבלים אצל הנשיא.

אלי מסיים קורס קצינים וחוזר ליחידה. בתחילה כמ"מ בפלוגה מבצעית וכעבור שלושה חודשים הוא עובר לפלוגת הדרכה ומשמש כמפקד מחלקת טירונים. בתפקיד זה נשא אלי כחצי שנה, ואחר חזר לשמש כסמ"פ בפלוגה מבצעית. לפני פרוץ המלחמה מתמנה אלי למפקד פלוגה. בתפקיד זה שרת עד יומו האחרון אלי נפל במדבר סיני במהלך הפריצה לגדה המערבית של תעלת סואץ באוגדתו של האלוף שרון.

רשימות שנותרו בעזבונו

(משנת הלימודים בישיבת הכותל)

<u>גמרא</u>

מסכת שבת (חורף תש"ל)

א. סכום שיטות הראשונים בסוגיות השונות.

ב. שעורים במלאכות שבת.

ג. שעור מפי הרב אונטרמן "זמר וצריך לעצים'

<u>מסכת מכות (קיץ תש"ל)</u>

א. סכומים בסוגיות הזמה.

ב. שעורים בעניני עדות.

ג. שעור ביום ירושלים בענין "לשכנו תדרשו

<u>מחשבת ישראל</u>

סכומי שעורים בדרך ה' לרמח"ל.

גדרי ששים ריבוא ברשות הרבים*

גרסינן במס׳ עירובין ו׳ ע"א תר׳ כיצד מערבין דרך רה"ר עושה צורת הפתח מכאן ולחי וקורה מכאן. חנניה אומר ב"ש אומרים עושה דלת מכאן ולחי וקורה מכאן. ופרש"י רה"ר משמע רחב שש עשרה אמה ועיר שמצויין בה ששים ריבוא ואין בה חומה שהיה רה"ר שלה מכוון משער לשער שיהא מפולש דומה לדגלי מדבר. מבואר מדברי רש"י שמתנאי רה"ר הוא שצריך שיהיו מצויין בעיר ששים ריבוא. בסוף דבריו כתב רש"י דומה לדגלי מדבר. והנה בדברי רש"י כאן לא מבואר להדיא שגם ס׳ רבוא למדים מדגלי מדבר כי אפשר שרש"י מסיים בלמוד זה לגבי התנאי שרה"ר צריך שיהיה מכוון משער לשער דהיינו מפולש. וכן משמע בדברי הרא"ש כאן בסי׳ ח׳ שכתב שיהא פילושו דומה לדגלי מדבר. אולם בדף נ"ט ע"א פרש"י במשנה דעיר של יחיד ונעשית של רבים שלא היו נכנסין בה תמיד ס׳ רבוא של בני אדם ולא חשיבה רה"ר דלא דמיא לדגלי מדבר. מפורש בדבריו שגם תנאי זה של ששים רבוא למדים משם.

התוס׳ בדף ו׳ ע"א ד"ה כיצד מערבין ציינו שגם שיטת הבה"ג כן היא שצריך ס׳ ריבוא לרה"ר דאורייתא. ומקשים שבדגלי מדבר היו טף ונשים לאין מספר ונוספו עליהם גם ערב רב ותרצו שלמדים ממשכן רק ממה שכתוב מפורש במספרים. והרמב"ן בחידושיו שם הוסיף להקשות שא"כ יצטרכו ששים רבוא מבני עשרים ועד ששים דומיא דהתם ממש. עוד הקשה מדוע לא מבואר תנאי זה בברייתא במס׳ שבת ו׳ ע"א דאיזהו רה"ר סרטיא ופלטיא גדולה ומבואות המפולשין והוא שיעברו שם ששים ריבוא. וא"א לומר שבמקומות קמיירי באינשי לא קמיירי שהרי הגמ׳ שאלת וליתני נמי מדבר ומתרץ אביי שמדבר הוי רה"ר רק כשישראל היו שם א"כ קמיירי גם באינשי. ומכח קושיות אלו דחה הרמב"ן שיטת רש"י ומסיק שאין לנו אלא מה שמוזכר בתלמוד דהיינו רה"ר ט"ז אמה ושאינו מקורה. והנה על גמ׳ זו במס׳ שבת ו׳ ע"ב שהזכיר הרמב"ן שמחלקת במדבר בין הזמן שישראל היו מצויין שם לזמן שאין ישראל מצויין שם כתבו התוס׳ שם בד"ה כאן וז"ל משמע קצת דאינה רה"ר אלא א"כ מצויין שם ששים רבוא כמו במדבר. ונראה מדבריהם שכתבו משמע קצת שהם מסתפקים אם זו ראיה מוכחת לתנאי דששים רבוא.

לשיטת רש"י והבה"ג יש מקום להסתפק אם צריך ס׳ רבוא הדרים בעיר דוקא ואז כל רחוב שנתמלאו בו התנאים האחרים של רה"ר כט"ז אמה ואינו מקורה הוא רה"ר או שאף אם הם באים מעיר אחרת ובצרוף עם בני העיר נמצאים ס׳ רבוא. עוד אפשר להסתפק אם צריך שדווקא ברשות הרבים עצמה יעברו ס׳ רבוא או מספיק שיהיו בכל העיר ס׳ רבוא שמשתמשים ברה"ר פעם אלו ופעם אלו זה כבר מספיק לקרותו רה"ר. ונראה שאפשר לפשוט ספיקות אלו מדברי רש"י עצמו שהרי כתב בעירובין ו׳ ע"א עיר שמצויין בה ששים רבוא ושם בע"ב לגבי ירושלים שאלמלא דלתותיה ננעלות בלילה היו חייבין עליהו משום רה"ר כתב שיש בירושלים דריסת

*עבודה זו זכתה בפרס משרד הדתות לעבודות תורניות.

ששים רבוא. אולם בדף נ"ט ע"א כתב שעיר של יחיד היינו שלא היו נכנסים בה תמיד ס' רבוא משמע שאין הם צריכים להיות מבני העיר אלא אף אם הם בצרוף עם אנשי הסביבה ג"כ יוצרים רשות הרבים. ומזה נלמד למה שפירש בדף ו' שמציירין בה הכונה שמצויירין בכל אופן בין קבועים בה ובין שאינם קבועים בה וכן מה שפירש שבירושלים היה בה דריסת ששים רבוא היינו עצם העובדה שדורסים בה ס' רבוא לא שנא מבני העיר ולא שנא אחרים.

אלא שלכאורה דברי רש"י אלו סותרים למה שכתב בהמשך פירושו למשנה שם כיצד נעשתה העיר של רבים ע"י שנתוספו בה דיורין או נקבעו בה שוקים הרי שפירש דווקא שע"י רבוי הדיורין בה נוצרה בה רה"ר משמע שהם צריכים לדור בה ולא סגי במה שמשתמשים בה גם בני הסביבה העוברים בה. אולם אפשר לישב סתירה זו ממה שנקט רש"י או נקבעו בה שוקים שלכאורה מיותרת דוגמא זו. ונראה שרש"י מפרש שנעשתה של רבים בשני אופנים. במקרה ונתוספו בה דיורין הרי היא רה"ר אף בלא שוקים אלא כל מקום רחב ט"ז אמה ואינו מקורה המשמש את כל בני העיר שהם ששים רבוא חייבים עליו משום רה"ר. ובדוגמת שוקים נתכוון רש"י שגם בלא בני המקום הקבועים שם אלא בצירוף עם בני הסביבה הבאים לשווקי עיר זו ונתוספו בה עד ס' רבוא הרי גם היא בכלל רה"ר. והדברים מפורשים בפירוש הריטב"א לעירובין דף נ"ט ע"א שהביא קושית ר"ת על שיטת רש"י שאם צריך ס' רבוא א"כ היכי משכחת לה עיר שהיתה של רבים בתחילתה ונעשית של יחיד (שזה המשך המשנה שם) דהא ודאי מילתא דלא שכיחא הוא שיתישבו שם בתחילתה ששים רבוא ולעולם לא משכחת לה אלא שהיתה בתחילתה עיר של יחיד ובטלה דין משנתנו בעיר של רבים. וכתב הריטב"א שגם זו אינה קושיה כ"כ כי רש"י ז"ל אינו מצריך שיתישבו בעיר ס' רבוא אלא שיכנסו בה ששים רבוא כאלו הכרכים והעיירות שהם פתוחים למקומות הרבה ורגילין בהם סוחרים וכיוצא בהם. ותדע שאף ירושלים לא היו בה ששים רבוא תדיר ואעפ"כ יש בה משום רשות הרבים אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה ומעתה כל שתחילה נתישבה בכרכים ושוקים גדולים להיות רוכלת העמים זו היא של רבים. עכ"ל. ונראה שפירוש הריטב"א הוא ממש כמו שנתבאר לעיל בדעת רש"י שגם בלא דיורין קבועים הרי היא רה"ר. ולדברנו הדברים מפורשים בלשון רש"י עצמו במה שכתב שנקבעו בה שוקים (אולם עדיין צ"ע בדברי רש"י שבעירובין מ"ז ע"א כשפירש שם את המשך המשנה בדף נ"ט ע"א בעיר של רבים ונעשית של יחיד פירש רש"י שנתמעטו אוכלוסיה מעבור ברחובותיה ס' רבוא ולא דמיא השתא לדגלי מדבר. שהרי אוכלוסיה הם התושבים הקבועים בה וצ"ל שרש"י נקט רק מקרה אחד לגבי הקבועים והה"ד שאם נתמעטו העוברים בה מאלו שבאו לשווקים ג"כ תיהפך לעיר של יחיד).

עוד אפשר להוכיח גם מדברי הר"ן שכתב בחידושיו לשבת ו' ע"ב בשם הרא"ה שבזמן שהיו ישראל במדבר אפילו שאר מדבריות שהיו להם דרך לשם היה רה"ה ולא דבעינן ס' רבוא אלא שיש כאן דרך לס' רבוא ובמדבר היו שיירות עצומות של ס' רבוא ואף שלא היו כולם בדרך אחד עכ"ל. הרי שפירש להדיא כמו שפירש הריטב"א בדעת רש"י.

ומה שהסתפקנו לעיל אם דוקא ברשות עצמה צריך ס' רבוא, או מספיק שיהיו בעיר נראה מפשטות לשון רש"י בכל המובא לעיל שאינו מתיחס לרשות הרבים עצמה אלא מזכיר תמיד שהס' ריבוא נמצאים בעיר כולה ולאו דוקא ברה"ר עצמה. אולם מלשון הרא"ש בפק' דעירובין סי' ה' נראה לכאורה שלא כמו שביארנו שהרי העתיק לשון רש"י לגבי ס' רבוא וכתב ורה"ר פרש"י צריך שיהיה רחב ט"ז אמה ומצויין בה ששים רבוא הרי שהס' רבוא צריכים להמצא דוקא באותו מקום שהוא רחב ט"ז אמה ויש לו את התנאים האחרים של רה"ר.

כתב הרמב"ן בחידושיו לשבת נ"ז ע"א לאחר שהביא את שיטת ספר התרומה שאף הוא הולך בשיטת הבה"ג ורש"י שצריך ס' רבוא לרה"ר וכתב הרמב"ן שעכשיו במקומות הללו אין בהם רה"ר גמורה מפני שאין המבואות רחבים ט"ז אמה ועוד שאין עוברים בהן ס' רבוא בכל יום. עכ"ל. וזהו כדברי הרא"ש שצריך שהס' רבוא יעברו ברה"ר עצמה ולא מספיק במה שזה משמש את בני העיר שהם ס' רבוא.

והנראה לומר בהסבר מחלוקתם של הראשונים אם צריך ס' רבוא כתנאי לרה"ר, שהיא תלויה בעצם ההגדרה של רה"ר. לשיטת הסוברים שלא צריך ס' רבוא הם לומדים מזאת מעצם השם שזה מקום שהוא רשות של רבים ומסור לרבים וכמו שכתב הרמב"ן בחידושיו לעירובין נ"ט ע"י רשות הרבים כשמה. וכמה הם שיעור רבים אין זה משנה אלא רק התנאי שרבים משתמשים בה. ואף שמלאכות שבת למדים ממשכן ומעצמנו לא היינו יודעים זאת, דבר זה אמור רק לגבי עצם המלאכה ותנאיה אבל אחר שלמדנו שיש מלאכת הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים יודעים שרשות הרבים כשמה. ורק לגבי התנאים האחרים של רה"ר כרוחב ט"ז אמה ושאינו מקורה וכדומה צריך ללמוד מהמשכן שזה לא היינו יודעים מעצמנו כי אין זה מונח בשם רשות הרבים.

אולם הסוברים שצריך ששים רבוא למדים גם לגבי המנין של הרבים ממלאכת המשכן וכמ"ש רש"י דילפינן לה מדגלי מדבר כי אין אנו יודעים כמה הם רבים ואין זה מונח בעצם המושג רשות הרבים שהרי רואים שהוא מושג שמנינו משתנה כגון לגבי טומאה שבשלושה כבר נקרא המקום רשות הרבים כי למדים מסוטה שבשלושה אין זה כבר מקום סתירה. משא"כ לגבי שבת ודאי שאין זו אותה הגדרה ולכך לא ידענו מספרם וצריך ללמוד גם זה מדגלי מדבר. וכשם ששם היו ששים רבוא שזהו המספר המפורש בתורה, למדים שלגבי שבת רק מספר זה קובע את שם רה"ר.

ואין הס' רבוא תנאי לחיוב במלאכת הוצאה כט"ז אמה ואינו מקורה אלא שקודם אנו דנים לגבי המקום אם הוא משמש לס' רבוא ואז כשנתמלאו התנאים האחרים אפשר להתחייב עליו משום רה"ר.

ולפי מה שנתבאר אפשר לישב קושית הרמב"ן על שיטת רש"י שהבאנו לעיל שהקשה מדוע לא מוזכר תנאי זה בגמ' כמו שמוזכרים התנאים האחרים. ולדברנו מיושב שבאמת אין זה מתנאי החיוב אלא שהוא מונח בעצם המושג דהיינו שהמקום צריך לשמש ס' רבוא שזהו השעור רבים

האמור לגבי הוצאה ואין צורך להזכירו כמו הפרטים האחרים דמילתא דפשיטא הוא לשיטת הסוברים כן שבפתות מס' רבוא אין זה שם רבים לגבי שבת.

ויש להוסיף עוד שבאמת הס' ריבוא לשם רבים ותנאי הט"ז אמה רוחב ואינו מקורה חלוקים בדיניהם שהס' ריבוא אינם צריכים להיות ממש באותו זמן שהמוציא מרשות לרשות עובר על המלאכה אלא מספיק שהמקום משמש באופן כללי לס' ריבוא כבר חל עליו שם רשות הרבים שאל"כ לא מצינו מי שמתחייב על הוצאה כי העדים יצטרכו לדעת אם בשעת ההוצאה היו ס' ריבוא. משא"כ התנאים של ט"ז אמה ואינו מקורה הם תנאים שחייבים להתמלא ממש בזמן שעובר על המלאכה. וזהו כמו שביארנו שס' ריבוא אינו תנאי לחיוב אלא הגדרה לשם רשות הרבים וסגי במה שיכבר חל עליו השם. משא"כ התנאים האחרים אינם בהגדרת הרשות אלא תנאים לחיוב ולכך צריכים להתמלא בשעת מעשה המלאכה. אולם לכאורה קשה למה שביארנו שט"ז אמה הוא תנאי לחיוב שהרי מבואות המפולשים לרה"ר אינם רחבים ט"ז אמה והגמ' קוראת להם בשבת ו' ע"א רה"ר וכמו שכתבו התוס' בעירובין ו' ע"ב ד"ה וכי תימא כשרה"ר אחת משני צידי המבוי רוחב ט"ז אמה ואורך רה"ר מהלכת דרך מבוי גם המבוי הוא רה"ר אף שאינו רחב ט"ז אמה. רד"ל שזה בטל לגבי רה"ר כמו בין העמודים וכמ"ש התוס' שם.

ומה שיש לומר לעצם קושית הרמב"ן שלא מוזכר תנאי ס' ריבוא בגמ' כבר העירו האחרונים עפ"י הגמ' בשבת צ"ו ע"ב שלמדים מלאכת הוצאה מהפסוק ויצו משה ויעבירו קול במחנה. משה היכן הוה יתיב במחנה לויה ומחנה לויה רה"ר הואי וקאמר להו לישראל לא תפיקו ותיתו מרה"י דידכו לרה"ר ומפרש רש"י שמחנה לויה היה רה"ר לפי שהיו הכל מצויין אצל משה.

ויש להבין מדוע דוקא מחנה לויה היה רה"ר ולא כל מחנה ישראל שהרי לכאורה היה צריך לעבור על מלאכת הוצאה מיד כשיצא עם תרומת המשכן בידו מפתח אהלו למחנה ומדוע התחייב רק כשהגיע למחנה לויה (וע"י במשכנות יעקב סי' שהקשה א"כ הוי מוציא מרה"י לרה"ר דרך סטיו). עכ"פ נראה לכאורה שרק מחנה לויה היה רה"ר ומפני שהיו מצויים בו ששים ריבוא שהביאו את התרומה אל משה ולא כל המחנה בין האהלים כי שם לא עברו כולם.

ובזה נראה להסביר גם את המחלוקת שהבאנו לעיל אם צריך שדוקא באותו רחוב יעברו ששים ריבוא או מספיק שדרים במקום ששים ריבוא שרה"ר משמש להם. שלשיטת רש"י שכתב בעירובין נ"ט ע"א שמצויין בעיר ס' ריבוא וכמו שפירש הריטב"א בדעתו הם מפרשים את הגמ' בשבת לגבי מחנה לויה שלא רק מחנה לויה היה רה"ר אלא באמת כל המחנה בכל מקום שעברו בו רבים היה רה"ר ולא בדוקא נקטה הגמ' מחנה לויה אלא שזו האמת שגם מחנה זה היה רה"ר והר"ן בשם הרא"ה כתב שגם כל המדבר היה רה"ר וכמו שהבאנו לעיל. אולם לשיטת סה"ת והרא"ש בדעת רש"י הסוברים שצריך שהס' ריבוא יעברו ממש באותו רחוב הם למדים שהגמ' נקטה בדוקא מחנה לויה מפני שרק שם היה רה"ר שהיו הכל מצויין אצל משה אף שכל המחנה היה מקום הילוך לרבים אולם לא עברו כל הס' ריבוא כאחד אלא פעם זה ופעם זה.

ולפי שיטתם מישב המשכנות יעקב בסי' את קושית ר"ת שהקשה בתוס' עירובין ו' ע"א

שיצטרכו יותר מששים רבוא גם כנגד נשים וטף וערב רב (ועי׳ בריטב"א עירובין נ"ט ע"א שכתב דלא חשיבי למיעל במנינא) ואומר שרש"י למד זאת מהסוגיא בריש הזורק שמחנה לויה רה"ר הוה מפני שבאו אל משה לתרום לצרכי המשכן וטף ונשים וערב רב לא באו לזה רק נשים ביום הראשון שהרי כתוב ויבוא האנשים על הנשים, מפני שאין זה מכבודו של משה. אולם הוא מפרש זאת לדעת רש"י אבל למה שנתבאר לעיל הרי זה רק לשיטת סה"ת והרא"ש בדעת רש"י.

עוד אפשר להוכיח מגמ׳ זו את דעת הסוברים שצריך שיעברו ס׳ ריבוא בכל יום וכן מפורש בשו"ע ע"י שמה׳ ס"ז כשמביא המחבר דעת הסוברים שצריך ס׳ ריבוא הוא כותב בכל יום. ותמה המשנה ברורה בסכ"ד היכן מצינו שמי שסובר שצריך ס׳ ריבוא בכל יום שאין דבר זה מפורש בשום אחד מהראשונים העומדים בדעה זו. ותמוה שהרי הרמב"ן בחידושיו לריש פ׳ במה אשה כתב דלא מחוורא האי סברא שלא מצינו שהזכירו חכמים ברה"ד עוברים שם ס׳ ריבוא בכל יום (והובאו דבריו בבי׳ סי׳ שמה) הרי שגם הר"ן כשמביא דעת הסוברים שבעי ס׳ ריבוא כתב בדעתם שהם מצריכים שיעברו בכל יום.

ונראה שראיתם מהגמ׳ בשבת צ"ו ע"ב שהזכרנו. שהרי הגמ׳ שואלת שם הוצאה היכא כתיבא א"ר יוחנן דאמר קרא ויצו משה ויעבירו קול במחנה, משה היכן הוא יתיב, במחנה לויה ומחנה לויה רה"ר הואי דקאמרו להו לישראל לא תפיקו ותיתי מרה"י דידיכו לרה"ר וממאי דבשבת קאי דילמא בחול קאי ומשום דשלימא לה מלאכה כדכתיב והמלאכה היתה דיים וגו׳. וגמר העברה מיוה"כפ. כתיב הכא ויעבירו קול במחנה וכתיב התם והעברת שופר תרועה מה להלן ביום אסור. ובתוס׳ שם ד"ה וממאי כתבו שהרח׳ אינו גורס כל הקושיא דממאי דבשבת קאי ואת הגז"ש שהגמ׳ לומדת מיוהכ"פ דהא אפילו אי בחול קאי נפקא ליה שפיר דהוצאה מלאכה הוא דהא רחמנא קרייה מלאכה דכתיב ואיש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש וכתיב ויכלא העם מהביא אלמא קרי להוצאה מלאכה וכן דריש בהדיא עכ"ל התוס׳. ונראה שהבבלי לפי גירסתנו סובר שצריך שיעברו הרבים בכל יום וזה בין לשיטת הסוברים שמספיק רבים סתם ובין לסוברים שצריך ס׳ ריבוא ולכך טורח להעמיד את הפסוק בשבת עצמה ע"פ הגז"ש מיוהכ"פ אולם הירושלמי וגם הבבלי לגירסת הר"ח סוברים שאף אם לא עוברים בכל יום אלא בדרך כלל עוברים שם רבים זה כבר מספיק כדי שיחול שם רה"ר על המקום.

נחלקו תנאים בעירובין כ"ב ע"א לגבי פס׳ ביראות כשרשות הרבים עוברת בין הפסין שלדעת רבי יהודה צריך לסלקה לצדדין ולדעת חכמים אין צריך. ובגמ׳ שם ר׳ יוחנן ור׳ אליעזר דאמרי תרווייהו כאן הודיעך כוחן של מחיצות וס"ל כן. ופרש"י בדף כ׳ ע"א כאן הודיעוך חכמים כמה גדול כוחן של מחיצות דלא מיבטלי משום בקיעת רבים. ומקשה הגמ׳ סתירה בדברי ר׳ יוחנן שהרי אמר ירושלים אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים. א"כ רואים שצריך דוקא דלתות ננעלות ולא סגי פס׳ ביראות ומתרצת הגמ׳ כאן הודיעוך כוחן של מחיצות אולם ר׳ יוחנן לא ס"ל כן אלא צריך דוקא דלתות ננעלות מפני שפסי ביראות אינה מחיצה מספקת כדי שלא יבטלוה רבים בבקיעתן.

וכתב האור זרוע על גמ' זו וז"ל ולא בעי לשינוי דר' יוחנן אדר' יוחנן לא קשיא דרבים שהם ששים ריבוא כמו ברה"ר שבירושלים מבטל מחיצתא אבל רבים דמתני' דליכא ס' רבוא, דמסתמא ליכא ס' רבוא בין הפסין הנהו כרבנן ס"ל דלא מבטלי מחיצתא ולעולם כאן וס"ל. דאע"ג דלא הותרו פס' ביראות אלא לעולי רגלים ואיכא ס' רבוא מ"מ בין הפסין לא עברו ס' רבוא שיבטלו המחיצות, לא ניחא ליה למימר הכי דרבים אפי' אינם ס' רבוא מבטלי מחיצתא למאן דאית ליה דרבים מבטלי מחיצתא עכ"ל. וכן משמע בהג"א בפק' דעירובין סי' ח' דאפילו לרש"י דלא הוי רה"ר אלא בבקיעת ס' רבוא הנ"מ לענין חיובא אבל לענין איסור טלטול לא. כלומר שלגבי איסור טלטול אף בפחות משעור זה ומשום דאתו רבים ומבטלי מחיצתא וא"כ רואים מדבריהם שלדין אתו רבים ומבטלי מחיצתא לא צריך ס' רבוא אף לשיטת הראשונים שלגבי רה"ר צריך מספר זה.

אולם השלטי הגבורים על הרי"ף בעירובין ו' ע"א הביא לשון ריא"ז האומר שמבואות של כרכים המפולשים חוץ לעיר מצד זה ומצד זה רחבים ט"ז אמה והן מעבר לס' רבוא כדרך הכרכים שכל באי עולם עוברין שם הרי המבואות הללו הן רה"ר גמורה ואע"פ שעשו להם צורת הפתח והעמידו בהן דלתות מצד זה ומצד זה הרי הן רה"ר ואם היו דלתותיהן נעולות בלילה הרי זה כרה"י. ונראה מדבריו שגם לדין אתו רבים ומבטלי מחיצתא צריך ס' רבוא למאן דאית ליה הכי שהרי הריא"ז סובר שצריך ס' רבוא לרה"ר וכתב שאין הרשות ניתרת בצורת הפתח או דלתות פתוחות ביום ובלילה וע"כ מפני שגם לאתו רבים ומבטלי מחיצתא צריך ס' רבוא. והמגן אברהם בסי' שס"ג סק"מ כתב ג"כ שאפשר שצריך ס' רבוא גם לגבי דין רבים מבטלי מחיצתא. והחזון איש בעירובין סי' מ"ד סקי"ב כתב דמסתבר הוא והביא דעת האו"ז והג"א שהעתקנו לעיל. ומסביר בדעת האו"ז שמכיון שתנאי ס' רבוא נלמד מדגלי מדבר ולענין רה"ר צריך תנאי זה מ"מ לענין ביטול מחיצות סגי במה שהוא מעבר לרבים כשיעור שאר רה"ר אף שאין עוברים בו ס' רבוא. ופוסק להלכה שמכיון שכל הפוסקים סתמו בזה נראין דברי המג"א. אולם המשנה ברורה בביאור הלכה סס"י שס"ג כתב דחילוק המג"א לא ניחא להו לאחרונים ועי' בתוספת שבת.

והנראה לומר בהסבר מחלוקתם עפ"י מה שאפשר לחקור בדין אתו רבים ומבטלי מחיצתא אם הוא דין שנאמר בהלכות מחיצה שמחיצה שאינה מציאותית אלא הלכתית כמו לחי או צורת הפתח נאמר בה דין שרבים שעוברים דרכה מבטלים את דין המחיצה הקיימת כאן, או שדין זה נאמר ברשות כלומר שעצם הרבים שעוברים ברשות הזו מבטלים את שם המחיצה. ובמילא אם נסבור שזה דין במחיצה יצטרכו הרבים לעבור במקום המחיצה כדי לבטלה. אבל אם הוא דין שנאמר ברשות הרבים כשעוברים בה הרבים אין צורך שיעברו הרבים דרך מקום המחיצה אלא מספיק שהם עוברים ברשות ואז נאמר הדין של אתו רבים ומבטלי מחיצתא. נמצא שלדעת האו"ז והמג"א אף שגם הם סוברים שלשם רה"ר צריך ששים רבוא אולם זה רק תנאי בשם רשות הרבים וכמ"ש הג"א לענין חיוב אבל לא נאמר תנאי זה במנין הרבים. משא"כ הדין של אתו רבים ומבטלי מחיצתא נאמר בהלכות מחיצה כשרבים עוברים במקום המחיצה הם מבטלים אותה ע"י

בקיעתם ולכך אף אם הם פחות מס׳ רבוא יש כאן ביטול מחיצה וזהו שכתב האו"ז דמסתמא לא עוברים ס׳ רבוא בין הפסין כי כדי לבטל הם צריכים לעבור בין הפסין עצמן דהיינו במקום המחיצה. ולדעת הריא"ז והמג"א שגם לביטול מחיצות צריך ס׳ רבוא מפני שלמדים מדגלי מדבר שהשם רבים של שבת הוא בשיעור ס׳ רבוא וגם דין רבים מבטלי מחיצתא נאמר ברשות שכשס׳ רבוא עוברים ברשות זו הם מבטלים את המחיצה אף כשלא עוברים במקומה אלא בכל הרשות. ולכך אף שבין הפסין עצמן מסתמא לא עוברים ס׳ רבוא וכמ"ש האו"ז מ"מ עוברים ס׳ רבוא בכל הרשות וזה כבר מבטל את השם מחיצה ואדרבא מוכחת שיטתם מרוחב המקום שבין הפסין שהרי בין הפסין או רוחב ט"ז אמה אלא י"ג אמה ושליש ומ"מ סובר רבי יהודה שהרבים מבטלים את הפסין וע"כ שמצרפים גם את הרוחב שמחוץ לפסין לרוחב ואותו דבר נאמר גם לגבי הס׳ רבוא שמצרפים הם את אלה שאינם עוברים בין הפסין. משא"כ לדעת האו"ז אמנם מצרפים לרוחב ט"ז את המקום שמחוץ לבין הפסין מפני שבלא זה אין כאן שם רה"ר וכן גם הס׳ רבוא מצטרפים מאלה שעוברים מחוץ לפסין וזה גם שייך לשם רה"ר אבל לדין אתי רבים ומבטלי מחיצתא אינם מצטרפים אלה שלא עוברים בין הפסין מפני שלביטול השם מחיצה צריך שהם יעברו במקום המחיצה דהיינו בין הפסים ממש.

אולם מה שביארנו שבין הפסין אין רוחב ט"ז אמה נכון רק לפי תירוץ אחד בתוס׳ עירובין ו׳ ע"ב ד"ה וכי תימא. אולם בתירוץ השני שם סוברים שבין הפסין יכול להיות רחב ט"ז אמה וא"כ אין צורך לצרף את הרוחב שמחוץ לפסין מ"מ החילוק שכתבנו לגבי ס׳ רבוא שמצטרפים מכל הרשות נכון והאו"ז אינו סובר כן וכמו שנתבאר שצריך שיעברו במקום המחיצה עצמה וע"ז כתב האור זרוע שמסתמא לא עוברים ס׳ רבוא בין הפסין ומ"מ נאמר הדין של אתו רבים ומבטלי מחיצתא.

החזון איש בחידושיו לעירובין סי׳ מ"ד סקי"ב הקשה על דברי האור זרוע האומר שמסתמא לא עוברים ס׳ רבוא בין הפסין מהגמ׳ בשבת ו׳ ע"א דרשות הרבים גמורה היא דוקא סרטיא ופלטיא ומבואות המפולשין ולא רה"ר העוברת בין הפסים שלדעת רבי יהודה בעירובין כ"ב ע"א אתו רבים ומבטלי מחיצתא. וא"כ זה שלא כדעת האו"ז שהרי שם הגמ׳ קוראת לרשות העוברת בין הפסין רה"ר וע"כ שעוברים שם ס׳ רבוא לשיטות הסוברות כן. ודבריו תמוהים לפי מה שביארנו שאמנם לשם רה"ר צריך ט"ז אמה וששים רבוא אולם לא לדין רבים מבטלי מחיצתא מפני שצריך שהרבים יעברו דרך המחיצה כדי לבטלה ולכך אומרת שם הגמ׳ שגם רה"ר העוברת בין הפסין היא רה"ר לכל תנאיה מפני שמצרפים לזה גם את הרוחב וגם את מנין העוברים מחוץ לפסין אולם אין זה שייך לדין ביטול מחיצה שמסתמא לא עוברים ס׳ רבוא בתוך מקום המחיצה.

אגב יש להעיר כאן שבשו"ת מהר"י אסאד יהודה יעלה סי׳ פ"ז מחלק לדעת הסוברים שברה"ר צריך ס׳ רבוא שזה נאמר רק לגבי הוצאה מרשות לרשות ולא לגבי רה"ר של מעביר ד׳ אמות. וטעמו מפני שלגבי הוצאה למדים מהפסוק ויכלא העם מהביא וצריך שיהיה דומה לדגלי מדבר אולם לגבי מעביר ד׳ אמות ברה"ר שהגמ׳ אומרת בשבת צ"ו ע"ב גמרא גמירי לה לא צריך

שיהיו ס' רבוא כי אין זה נלמד כלל מדגלי מדבר. ובחילוק זה הוא מתרץ מדוע אומרת הגמ' לגבי גזירת תקיעת שופר ונטילת לולב בשבת שגזרו שלא לקיימם מחשש שמא יעבירנו ד' אמות ברה"ר ולא שמא יוציאנו מרשות היחיד לרה"ר. מפני שא"כ הרי זו גזירה שהרי אין ס' רבוא מצויין בדרך כלל וא"כ אין רה"ר דאורייתא ורק מדרבנן אסור להוציא והוי גזירה לגזירה. אולם ד' אמות ברה"ר הוי רק גזירה אחת כיון שלא צריך ס' רבוא. והוסיף שאף שהר"ן בר"פ כלל גדול הרז"ה בפ' הזורק כתבו שמעביר ד"א הוא בכלל הוצאה מ"מ הרמב"ם חולק ע"ז כמ"ש הפמ"ג. ולפי"ז הרמב"ם לטעמיה ס"ל שלא צריך ס' רבוא לרה"ר גם בהוצאה ולכן העתיק בהל' שופר ומגילה תרתי שמא יוצאנו מרשות לרשות או יעבירנו ד' אמות ברה"ר.

והנה מלבד מה שהקשה שזו גזירה לגזירה לגבי הוצאה כי אין ס' רבוא שאין זו קושיא כיון שבכל אופן קיימת רה"ר כזו שיש בה ס' רבוא וכבר גזרו בכל מקום כעין דאורייתא, יש להעיר שרש"י פירש במס' סוכה מ"ג ע"א על דברי הגמ' שם שמא יעבירנו שבאמת יש חשש גם שמא יוציאנו מרשות לרשות והגמ' נקטה את השכיח יותר שיש לחוש יותר להעברת ד"א ברה"ר מהוצאה. ואדרבא רש"י עצמו הוא מן הסוברים שצריך ס' רבוא לרה"ר וכאן פירש שהגזירה היא בשני האופנים.

עוד אפשר להוסיף ולדחות חילוקו ע"פ משכ' הריטב"א בחידושיו לשבת ר"פ הזורק שא"א לפרש שגמרא גמירי לה ד"א ברה"ר שההלכה לממ"ס חידשה את עצם האיסור שא"כ הרי קמ"ל דאין עונשין מהלכה לממ"ס ויקשה למ"ד שמקושש, ד"א ברה"ר הוה, אלא ע"כ שד"א ברה"ר גמרא גמירי לה שזה בכלל הוצאה. ועוד אפשר להוסיף על דברי הריטב"א מלבד מה שהקשה למד' מקושש ד"א ברה"ר הוה שהרי סוגיות מפורשות שד"א ברה"ר חייב כמו שאומרת הגמ' בשבת צ"ז ע"ב בנתכוון לזרוק שתים וזרק ארבע, נתכון לזרוק ארבע וזרק שמונה שהגמ' דנה אם הוא חייב. וכן שם ק' ע"א במשנת הזורק ד' אמות בארץ חייב. והמהר"י אסאד עצמו הביא את דברי הר"ן והרז"ה שכתבו שד"א ברה"ר היא בכלל הוצאה וכתב שהרמב"ם חולק ע"ז. אולם לדברי הרמב"ם תקשה קושית הריטב"א שאין עונשין מהלכה לממ"ס. וע"כ שאין לחלק בין ד"א ברה"ר למוציא מרשות לרשות שחייב בכל אופן ובעי לשני המקרים ס' רבוא לשיטות הראשונים הסוברים כן.

פרידה*

והיה שלום גם אתה,
היה שלום ראובן.
הנך חקוק על לוח ליבי, ענו עולם, טהור נפש, צנוע הגות ואופי, ממעט דברים ומרבה מעש.
אמן השתיקה, פיך – שער נעול, שפתיך – בת צחוק. אתה השומר הנאמן לצלם אלוקים בעולם.

שבת בפלוגה המבצעית.
קדושת היום נמהלת בחולין הבא בהכרח בשל קיום השגרה המבצעית. אנשי הפלוגה מכבר אבדו את המונח שבת מהלקסיקון שלהם, שהרי כל הפעילות בשבת כהרי יום חול. על השבת – קדושתה ומצוותיה לא היה ראובן מוכן לותר. ואף לו גם ברצועת עזה, לדוגמא, לא היה מוכן שתהיה השבת כיום חול.
מה עשה? – ארגן לעצמו מערכת כללים שבעזרת קיומם השבת היתה ניכרת.
השו"ע האישי שלו כלל בין השאר:
שבת, בכל מקרה, מבלים בבגדי א׳;
אין אוכלין לפני תפילה וקדוש;
אין מטלטלים אוכל לשטח;
(הדברים אמורים לגבי סיורים שהיו חוזרים בצהרי היום, לדוגמא – שבת האסון).
בשבת לומדים, בין אם יש זמן ובין אם אין;
הגנרטור הפלוגתי מודלק כחצי שעה לפני השבת;
בסיורי רכב שרים מזמורי שבת...
... הסיור יצא לדרכו. ראובן – מפקדו של הכח. כובע פלדה לראשו, חגור אפוד על בגדי הא׳ שלו. הקלצ׳ניקוב נדרך בידו השמאלית (ידו הימנית לא תקינה, כבר מפציעה באמונים). מחלק הוא עוד הוראה או שניים. גוער בנהג על שלקח סבוב בצורה לא אחראית ומיד מתפנה למזמורי השבת שלו, כשהוא ישוב על דופן הזחל"ם ומבטו משוטט בחשכה מתחיל ב"ידיד נפש" ועובר ל"אשת חיל" כשבין מזמור למזמור עושה אתנחתא קלה שתפקידה לחלק הוראות מתאימות לכח.
לחברה זה לא חדש. הם מכירים את ראובן ומכירים את מנהגיו. לא עובר זמן רב עד שכל הכח מצטרף לשירה. אין שום סיבה הגיונית שבגללה לא כדאי להצטרף לשירה הם טוענים, שכן השירה יפה, מרגיעה ומעבירה את הזמן.
הסיבה המקורית לשירתו בסיורים היתה כזו: "עמדתי לצאת" – הוא סיפר לי פעם – "לסיור הראשון שלי בתעלה. אמת – ההלכה מתירה נסיעה כעין זו בשבת. אבל מה לעשות וההרגשה לא טובה ושום הסבר הגיוני לא יכול לשפר את מצב הרוח. מה עשיתי? – לבשתי בגדי א׳ ועם

[דברים שכתב אליהו לזכרו של ראובן שפורן הי"ד]

תזוזת הסיור התחלתי שר מזמורי שבת. בהתחלה זה היה מלאכותי ולאחר מכן מצב הרוח השתפר מעצמו".

כמ"כ באימון הלוחם

כשהגיע אלינו כמ"כ עשיתי חשבון פשוט וריאלי שהביא אותי למסקנה שראובן עם תכונות האופי שלו, שעמדתי על טיבם בחיינו האזרחיים, אין מקומו בהדרכה.

האמנתי שעדינותו, השקט הנפשי שלו, טוהרו וטוב ליבו, חוש הצדק והסלחנות הטבועים בו, כל אלה יעמדו לו למכשול.

הערב הראשון לבואו היה מבחנו הראשון כמ"כ.

ראובן הוציא את המחלקה לתרגול נוסף. בשלב מסוים התחילו הקשיים. אנשי המחלקה החלו מתמרמרים, מיבבים ומציצים. ההרגשה היתה שמתמוטטים וזהו. לראובן היה ברור שאם הכח מתמוטט הוא מאבד את המנהיגות שלו על המחלקה. בשלב זה עצר את הכח ובלי שום הפגנת התרגשות שאל חרישית: "יש אדם בכח שסבור שהתרגול הנוסף לא מגיע לו?" - שום תשובה לא באה. כאן הוסיף ואמר: "אני מאמין שהדומיה, ברגעים כאלו יכולה להיות לכם לתהילה ולא הבכיה. קבלו את המגיע לכם כגברים" והמשיך. במשך הזמן הגעתי למסקנה שהכרתי את ראובן במסולף והתחילה להיווצר אצלי הנוסחה היותר מדויקת לאופיו מאשר האופי שהכרתי לפני שהתחיל להדריך אותנו.

התחלתי להכיר: - שבת הצחוק רבת הסליחה אשר לשפתיו תיעלם במקום שהקשיחות תצטרך לתפוס את מקומה.

שעין זר לא תשלוט בתכונת העדינות והסלחנות שלו, שעה שחיל צריך לחטוף.

שעם השקט שלו הוא יודע להנהיג מחלקה שתלך אחריו לכל מקום בכל שעה.

בחופשה

הוחלט שהפעם מטיילים ברמה. התכנית היתה כזו: בסיס האם יהיה בכפר-גלעדי ביתם של יהודה והדסה - דודים של ראובן, ובבוקר יציאה לשטח.

ברגע האחרון בקשתי מראובן לדחות את רעיון כפר-גלעדי מהסיבות - לא נעים לי, איך ישיגו לנו אוכל כשר, איך ישיגו מקום לשינה עבורנו ובכלל לשם מה נחוץ לדודים שלך כל הכאב ראש. ראובן חייך סתם ולא פרש.

ההסבר בא מיד בצורת הכנסת אורחים נהדרת והשמחה על שבאנו היתה ממש מדהימה.

לאחר שקבלנו יערץ מקצועי מיהודה (היה לוחם הגנה ותיק ואדם נהדר - נפטר לפני כמה חדשים ממחלה) הוחלט שהיום הראשון הולך על הדבוריה הואדי והמפל.

את המפל ראינו מגבוה ומרחוק. התמונה היתה נפלאה. המפל, הצמחיה, בעלי החיים והמים גרמו לראובן להשתובב והוא החל לצוטט בצעקות את הפסוקים:

"המשלח מעיינים בנחלים... בין הרים יהלכון... ישקו כל חייתו שדי... ישברו פראים צמאם... עליהם עוף השמים ישכון... מבין עפאים יתנו קול..."
והד עונה לו וחוזר על דבריו משפט משפט.
כשגמר את המשפט האחרון החל רץ כאחוז תזזית לקרקעית המפל כשתוך כדי ריצה התפשט.
כשהגיע לאגם המפל זרק את בגדיו וזינק למים. לא היה קל אחרי כמה שעות להוציא אותו מהמים.

בבית קיי - בית הבראה לפצועי צה"ל

חבר פגש את הרס"ר של בית קיי וסיפר לו על נפילת ראובן. הרס"ר שאלפי פצועים עברו תחת ידו נזכר בו בלי מאמץ. הזדעזע וסיפר שראובן כל בוקר היה מתישב בדשא לפני הביתן שלו, גמרא לפניו ולומד, כשהרבה מבריאים מתישבים בכסאות נוח סביבו שותקים ומקשיבים.
הרס"ר גם ידע לספר שראובן, עם ידו האחת, היה דוחף את עגלות הנכים לחדר האוכל ומחזירם לחדרים.
במופעים היה ראובן דואג שפצועי הרגלים ישבו בשורה הראשונה ע"מ שיוכלו להתרווח.

בלויה

נאבקתי... לא ליפול... לא למעוד... לא להתמוטט... חשבתי על דבר אחד - איך להחזיק מעמד... רעדתי כעלה נידף... הרגשתי שאני נושר... לא יכולתי לעמוד בזה... בכיתי... אני לא הייתי שם. רק מאוחר יותר מתחילה ההבנה לחדור ולהשתלט. לא בבת אחת... לא בחטף... לאט לאט...
אחרון המלוים מכבר עזב. מאות קברים סביבי ורק האחד בראשי. רק האחד לנגד עיני. זה של הסמל ראובן שפורן. היה חברי בישיבה...
היה חברי בחיים האזרחיים... בבית...
היה מפקדי בפלוגת האימון הלוחם...
היה מפקדי בפלוגה המבצעית...
דאג לי יותר מכל אדם אחר כששכבתי בבית החולים.
היה איש וראו: איננו עוד. קודם זמנו מת האיש הזה ושירת חייו באמצע נפסקה.

ממכתביו

שלום רב!

מקוה שמכתבי זה יפגוש את הרב שעה שהוא בקו הבריאות ומתקוה זו לתקוה שניה, שלאורך כל המכתב ינסה הרב לרדת לסוף דעתי, דהיינו בכל נקודה ונקודה שאעלה במכתב ינסה הרב לעשות את החשבון שלי של אליהו פייג שנתון להשפעות העבר וההווה. לא את חשבונו של הרב המשוחרר מאותן השפעות ומשום כך אני חושש שהרב לא ירגיש את הרגשותי בנידון.

אני חייב להקדים ולומר שיודע אני את כל התכונות של ה"הסדר" הן היתרונות התורניים ואף הכלכליים על פני מסגרת הנח"ל וכמובן על פני צבא רגיל לא פחות ויתכן שאף יותר (כיון שחשבתי רבות בנידון) מבחור רגיל הממשיך במסגרת הישיבתית נחלאית, במסגרת ה"הסדר". כוונתי להדגיש בזאת שבאם אני עוזב מסגרת זו אין הסיבה לכך ראיה לקויה או בלתי מושלמת נהפוך הוא - החשיבות שבדרך ה"הסדר" ברורה לי וידועה לפיכך אם בסופו של דבר לא בחרתי בדרך זו לא באה החלטה זו מ"שנאת המן", אלא מ"אהבת מרדכי".

הרב כותב אלי שההחלטה הטובה ביותר והאמתית ביותר יכולה לבוא תוך הסתכלות בבעיה בצורה אובייקטיבית באספקלריא נטולת בעיות ולבטים אישיים אין ספק שזו הדרך הטובה ביותר בגישה לכל בעיה ובעיה אך גם להתעלם מהבעיות האישיות אין, כיון שהן קיימות.

ועוד, לעולם לא אמרתי שהנטיה שלי לעזוב את הישיבה ולהמשיך בצבא באו עקב סיבות אישיות בלבד. האמת היא שבעבר נדחפתי ע"י בעיותי האישיות ונדמה לי שהם המרכיבים הראשונים שגרמו להחלטתי העכשוית אך כיום לא הם הסיבות העיקריות והיחידות שהביאו להחלטתי לעזוב את הישיבה. דומני שהשאיפה העזה שבי לשרת שירות מלא בצה"ל ולתת בשירות זה את המקסימום שיש בכחי לתת לעם ולמולדת (כפשוטו) היא זו שהובילה אותי למצבי. סיבה זו היא תת הכרתית, סיבה מצפונית, שאין בכוחי להלחם בה בעזרת משואות. קל להוכיח כי מקומי בישיבה. אולם המצב הבטחוני הקשה השורר בארץ מאז ששוחחתי עם הרב ובעיקר בחודש האחרון ודאי שלא עזר לשנות את דעתי בנוגע להמשך לימודי אלא הפך את החלטתי לנחושה יותר. יתכן וצעד זה שאני מתכונן לעשות עלול להצביע על כך שערך לימודי התורה עדיין לא הושרש בי בצורה מספקת, חייב אני להודות שאמנם עדיין איני חש בצורה שבן תורה צריך לחוש את ערך התורה.

בשנה זו הקדשתי את כל כוחי ללימוד, והלימוד היה מתוך "לשמה" אמיתי אך יודע אני כי באם הייתי ממשיך ללמוד מצפוני לא היה מפסיק מלהציק לי בכל פעם שאשמע ח"ו על הרוג נוסף או על פצוע נוסף (לאור תאוריה זו מסתבר שבימים כתקנם הייתי מגיע להחלטה שונה).

הייתי רוצה לסכם ולומר שעל אף השיקול האובייקטיבי, בעיותי עדיין לא נפתרו וכמובן בתוספת השיקול האישי ההחלטה רק מתחזקת.

שאלות רבות התעוררו בדרכי למסקנא החד משמעית שהגעתי אליה. כגון "ותורה מה יהא עליה". וכן האם הידע המחשבתי וההלכתי שרכשתי לעצמי במשך השנה בישיבה יעמדו לי בצבא, ובאם החלטתי על אף החששות האמיתיים שעומדים לפני ושיעמדו לפני במשך השרות מצביע הדבר על החלטה מחושבת ונחושה ולא החלטה חטופה ומתחמקת.

יתכן וגישתי לבעיה היתה משתנה לו הייתי מתחרט וכן באם מועד גיוסי היה רחוק, אך מסתבר שההחלטה לא תשתנה עקב קירבתו של תאריך הגיוס (חודשיים) וכן איני מתלבט יותר (ומסיבה זו התחלתי ללמוד ביסודיות את ההלכות השוטפות שאני עלול להתקל בהם בזמן שרותי ובעיקר מהספר "פסקי צבא", שמירת שבת ועוד. וכן התחלתי להרחיב את הידע המחשבתי שלי).

בהוקרה
אלי

חג שמח.

ר' אשר רב שלומות!
באופן מקרי ביותר קבלתי חופשה קצרה בת 48 שעות. וללא הרבה התלבטויות הגעתי למסקנה שלפחות שעה אחת מחופשה זו מגיעה לך ע"כ החלטתי להתישב ולכתוב.
הרבה לא אספר לך מה אני עובר בימים אלו (בשטח האימונים) מה אני עתיד לעבור (במבצעית) אך כללית ניתן לסכם שהאימונים כרגע הרבה יותר קלים ויחד עם זאת רמת הביצועים משכנעת מאד מאד.
בקרוב עם תום הפסקת האש אנו יורדים למטה במטרה לתת את מה שנתנו קודמינו, ולבצע את מה שביצענו עד עתה רק באימונים. אנסה לספר לך מעט על בעיות הדת הקורות אותי ואת יחזקאל לפני כשלושה שבועות, ביום שישי בבוקר מגיע המג"ד לשדה האימונים שלנו ומספר שלמחרת דהיינו בשבת בבוקר עלינו לרדת לאחת ממחנות הפליטים ברצועה ולסגור על קבוצת מחבלים. ההרגשה האישית שלי היתה מאד מאד מזופתת שכן ידעתי שאני עומד לפני הנסיעה הראשונה שלי בשבת (שלא לדבר על שאר הבעיות שיתעוררו עקב נסיעה זו, טלטול, מוקצה וכו') ואע"פ שברור היה לי שזו נסיעה למטרה מבצעית ממדרגה ראשונה, קשה לי מאד לשכנע את המצפון שזה מותר. פניתי בענין זה למ"פ ובקשתי ממנו לצאת לשם עוד ביום השישי, הוא ניסה לסדר זאת אך לא הצליח מסיבות שונות של חוסר מקום ללון. אותו יום שבת היה סיוט עבורי אך כללית עברתי אותו במינימום איסורים. לקראת צאת השבת חזרה הפלוגה לבסיס ואילו אני הצלחתי להשאר במקום עד צאת השבת, כך שלפחות בחזרתי לא נסעתי בשבת.
בעיה נוספת שבקושי התגברנו עליה היתה הכשרות. לאחרונה אני ויחזקאל משתדלים להתגבר יותר ויותר על הבעיה ויש לנו גישה חופשית למטבח כך שכמעט ואין בכלל בעיות במטבח הזה. השבת שלכאורה צריכה להיות בעית הבעיות אינה מקשה עלינו כלל שכן אנו תמיד מבלים כמעט את כולה בערד או בבית הכנסת שבו אנו מצליחים לעבור על פרשת השבוע ולשנן או לחזור על איזה דף גמרא או אצל המשפחה המאמצת שאצלה אנו אוכלים כל השבת (אגב, כל הפלוגה שלנו מאומצת ע"י משפחות בערד).

לסיום בוא נעשה עיסקה!
אתה תשתף אותי בזכיות שאתה קונה לעצמך בלימוד תורה ואני אשתף אותך בזכיות שאני קונה לעצמי בהגנת הארץ.

להתראות
אלי

שלום רב,
איני מתכונן להאריך הכתיבה מחוסר זמן ומעודף עיפות. לא על אימוני ולא על מקום האימונים אספר כדרך כל חייל. אך כדי שתוכל לקלוט את קושי האימונים אספר שהורדתי כעשרה ק"ג. אך עם כל זאת הסיפוק הוא עצום וחוסר החרטה מוחלט.
מבחינה דתית אין שום בעיות ועיכובים. החבר׳ה עוזרים לי וכן הסמל, ובעיקר הטבח שמנהל מטבח כשר למהדרין. אך בתנאי שדה לשמור על שבת בצורה מכסימלית אין זה קל, עירוב איני יכול לעשות כך שאיני יכול לטלטל ושבת שלמה לא לטלטל בכלל או ע"י מקום פטור אין זה נעים. גם לא נעים לשבת באהל כשקולות הטרנזיסטור מגיעים אליך וריח הסיגריות מרחף סביבך. גם תפילה ללא מנין וללא קריאה בתורה אינו דבר מעודד. אך ההכרה בחשיבות הענין שאליו התנדבתי מקילה מעט על ההרגשה.
את ראש השנה אצטרך לבלות בצורה "חולית" מאד, אי שם בעזה ללא מנין ומקוה לשמוע לפחות תקיעת שופר. אך את יום הכיפורים אני מתכונן לבלות בקדושה כנראה בישיבה.

שנה טובה ולימוד פורה
מבן טפוחך

אלי

כוחה של אמונה

מאת
יעקב אנמון
שחר בגלי צה"ל

אלי שגיא, צעיר ישראלי דתי, תלמיד ישיבה
לשעבר, ומפקד פלוגה באחת
היחידות המובחרות של צה"ל. הלך בדרכו
מתוך אמונה עמוקה – עד הסוף.
זמן קצר אחרי הראיון הזה שנערך בחג
הסוכות, נפל אלי שגיא (פייג) במערכה

נשמן: אלי שגיא, נאמר לי שאתה מפורסם דתי. איך אתה מגדיר את עצמך?

אלי: אני בחור ישיבה לשעבר. למדתי כ־5 שנים בישיבות תיכוניות, ישיבות גבוהות. כשבאתי אלי לראיין אותי ביום קדוש לנו, התלבטתי מבחינה הילכתית. ידוע לי שהרמב"ם מתיר בשעת מלחמה דברים רבים האסורים בימים רגילים, אבל אולי מפני שעידוד הציבור והחיילים חשוב לנו ולכל עם ישראל, הסכמתי להתראיין.

ש: שכעי הוא שהעיתוי כזה? משה שנעשה בחזית והוא צמא לכל ידיעה משם. מהי התרשים שלך לגבי העורף?

אלי: ידיעות על מה שקורה פה מעורפלות מאד. אנחנו יושבים בגזרות מסוימות בסיני ולאנשים נדמה שאנחנו כל הזמן בנקודה אחת, לא מתקדמים. בסוריה שומעים על הישגים פנסטטים, וכאן בסיני הכל שיקבי. אולי מוטב שנשאיר את התכניות לאנשים הגדולים, ויש תכניות עד כמה שידוע לנו. לנו אין ספק שהמצלחה תהיה גדולה מאד, אף שהיא מתעכבת, לפי שעה, מסיבות שיודעו אחר כך.

אנחנו פה בחזית איננו מדאגים. אולי חששים קצת מפגיעות שלנו אישיות, אבל היה כדאי אולי שנתפנה לכמה שעות וערב לעורף ונראה להם: אנחנו איתנים ברוחנו ומן הראוי שיהיו כמונו, ואולי חשוב שיתפללו למענו, אבל חשוב יותר לנו שיסמכו עלינו ובכל.

ש: אלי, מתי היתה מכילת הפש הראשונה שלך?

אלי: זה היה ביום הראשון. ירדנו עם אחד ממפקדי הבחינת כאן. הוגחתה עלינו ארטילריה רצינית מאד, ובדרך גם לא היו נפגעים לכוח שלנו, כנראה, בגלל אי ניצול נכון של הארטילריה שלהם.

ש: האם השתתפת בקרבות אחרים בתקופת קורסות של שרותך בצה"ל?

אלי: כן, בהחלט. ברצועה ששתה היחידה שלי מלאכת מאסוא של המחבלים. היתה זו עבודה יוצאת מן הכלל. זה נמשך תקופה אריכה. יחסית היו לנו נפגעים לא מעטים, אבל ההישג הכללי היה פנסטטי, והיום אנחנו סובלים מעט מאד מהרצועה. השתתפתי בהיתק־לויות עם מחבלים ובמבצעים דומים.

התעוררות ושקיעה

איך אתה מרגיש? אתה שש לקרב?

אלי: כלל וכלל לא. ברצועה, לדוגמא, כשנתקלתי בפעם הראשונה במחבל הרוג חבר שלי הכניס בו צרור מתוך אי־ידיעה, כנראה, שהוא כבר מת, כעסתי עליו מאד. היתי חייל או. שש לקרב? — חלילה. אני לא מכין אדם כזה, אלא אם כן הוא מעוות בנפשו ובמוסר שלו.

ש: בעת שהיית שרוי בסיכונים פיזיים קשים, האם — כאדם דתי ומאמין — לא התגנבה אליך לפעמים ההרגשה: אם יש אלהים בשמיים, כיצד ניתכות צרות בלתי פוסקות על העם הקטן הזה?

אלי: קשה לי לענות לך, רוב האנשים כאן אינם מאמינים. כאדם מאמין, בשעה שאני רואה את כל מה שסובב אותי מבחינה חילונית, זה מדאיג אותי תמיד. כשדובר, למשל, על השואה, שהיינו די אחראים לה משום שלא הגענו לארץ בזמן הנכון, וגם מפני שהיהדות החלה להתבולל, היו רבנים גדולים שטענו שאולי היתה זו מכה שנועדה לעורר אותנו. אינני יודע אם כל המלחמות של היום לא נועדו אלא לעורר אותנו.

במלחמת ששת הימים היתה לנו הצלחה פנסטטית, ואנו כאנשים דתיים חשבנו שהאומה תתעורר ויתחיל גל התעוררות דתית, ובשלבים מסוימים אכן כך היה. הכותל היה בידינו, אך לפתע החל העם לשקוע שיב. הכל החל שוב להיעלם. נושא השחיתויות ותופעות דומות הדאיגו אותי מאד מבחינת המוסר היהודי. כי יודע, אולי המכות האלה ניעדו שיב לעורר אותנו כעם ולהזכיר לנו מחדש את הסיטואציה שלנו. אולי יתחילו האנשים להרהר מחדש בכל מה שסובב אותנו: כי אנו, מה אנו, בשביל מה אנו חיים.

ש: אני מבין שהמפגרת בה אתם נמצאים היא כמנרת מתנרבת.

אלי: כן, אנו אחת הסיירות, מן המעולות — לפי הגדרות הסיפקדים הגבוהים של צה"ל. אני מפקד השלוגה ואחד החיילים הדתיים הבודדים. אני מ"פ דתי ורוב הסיקודים שלי חילוניים.

ש: כשאתה חי בתוכם, בקירבתם, האם אתה באמת מרגיש שוני בהתנושת האחריות הלאומית או נסונות ההקריבה בין אנשים דתיים ולא־דתיים?

אלי: המלחמה היא של כולנו. המטרה היא של כולנו. לי יש אולי איזו כישענה כלשהי, איתנה קצת יותר מזו של אדם חילוני — כישענת העבר, ההיסטוריה שלנו. אריק שרון אמר לנו, למפקדי הכוחות, לפני שיצאנו לקרבות: תכניסו ללב האנשים את הציונות שלנו. זה כה טיעורר ווה כה שיעזור בקרב. אנשינו חייבים לזכור את העבר, עליהם להמשיך את מסורתם של דוד, שלמה, יהודה המכבי, בר־כוכבא, של גבורת החשמונאים ותקופת השואה. כרגע, בשעת קרב, אינני מבחין בשוני גדול בין אדם דתי לחילוני. המשימה היא של כולנו — הצלת עם ישראל.

ש: האם אתה חש באבת אזו תחושה של כפץ הצלה?

אלי: אין לי שום ספק שאנחנו מנהלים מלחמת מצווה, כלומר מלחמת הגנה כמדרגה ראשונה. בשום פנים ואופן לא יציאה לקרב לשם השמדת אויב שאולי ברבות הימים יציק לנו יותר. עמדנו בפני התקדמות כוחות אויב גדולים מאד, והמשימה של כולנו היתה להדוף אותם בשלב ראשון. הדפנו אותם. בשלב השני הכיטרה שלנו היא להשכיד אותם לא מתוך מטרה של השמדת אויב, אלא כתוך הגנה לאומית. אין ספק שאם לא נעשה זאת, נימצא במצב שבזמנו, לפני מלחמת ששת הימים, הוגדר כהשכדת עם ישראל.

ש: מהו לנביך ההבדל בין מלחמת ששת הימים והמלחמה הנוכחית?

אלי: ההבדל הגיאוגרפי הוא גדול. העורף ניתון רק משמעותי. אינו חש במלחמה הרגילה ממנו מאד. אבל מבחינת הסיכון, מבחינת מטרותינו ואף מבחינת כיטרת האויב, זו אותה מטרה. המטרה שלהם היא להשמיד אותנו ולא רק לכבוש את השטחים הגיאוגרפיים שכבשנו במלחמת ששת הימים. המטרה שלהם היא להשתלט על כל מה שאיבדו ב־1948 ואף קודם לכן. המטרה שלנו היא לגונן על עצמנו, ואם לא החזירנו את השטחים, בעיקר את סיני, הרי זה לא כסיבות הסיטוריות (אני מדבר על סיני) אלא מסיבות בטחוניות. היום כולנו חשים בכך. בעורף יוצאים לליכודים — עד כמה שאנו שימעים כאן. בעורף נמיכים תעים תקינים, והציבור רהוק מלהתנסות בחוויית מלחמת ששת הימים. אך מה שנוגע לאויב, הרי משימתו היא בדיוק זו של מלחמת ששת הימים.

שנאה ואהבה

לי, אתה זוכה לפני זמן מה באות המיפת. על מה קיבלת את האות הזה?

אלי: בזכות, כשפעלנו ברצועה, ארעה תאונה שהחלה בהידרדרות של קומנדקר. אני הייתי אז חייל. ישבתי באחד מצידי הדרך במירד, על חוף הים באחד ממחנות הפליטים וחילקתי מזון לילדים קטנים. חיבבנו אותם, ילדים נחמדים כמו כל הילדים. עמדה לפני קבוצה גדולה של ילדים והקומנדקר הזל להידרדר על הילדים. ישבתי בצד הדרך. הילדים היו קטנים ולא הבחינו כלל בסכנה המרחפת עליהם. התחלתי לפנות אותם מהדרך, בתחילה בצעקות ולאחר מכן פיזית. בינתיים צבר הקומנדקר מהירות, ולא היתה לי שהות למלט את עצמי. הקומנדקר עלה עלי. באותו מקרה נהרגו שלושה ילדים קטנים.

כאמור, נפצעתי. וכשבאו החובשים שלנו לטפל בי, שלחתי אותם קודם כל אל הילדים הקטנים. באותו רגע תרגשתי שאלה ילדים ככל הילדים, כמו האחים שלי וכמו התברית שלי בשכונה. כשלעצמי לא חשבתי שאני עושה בכך מעשה גדול, כפי שהגדירו אותו המפקדים שלי — אריק שרון ואחרים. כיום כשאני חושב על כך, שנה שאני משתתף כאן בקרבות סיני, וכשהמטרה שלי היא להשמיד אויב, להכות, לירות, הרי זה נשמע כפרדוכס. לפני תקופה מסוימת היצלתי נוער שייתכן והיום הוא ענר לאלה שאני צריך להרוג אותם. אבל אינני מצטער על מה שעשיתי.

ש: אתה בכלל מרגיש שנאה?

אלי: שנאה? — לא. פשוט יש לי אהבת העם שלי וזה מתגבר על שנאת האויב. כלומר, המטרה שלי היא להציל את העם שלי, בכוחי ובעזרת האל, ולא מתוך שנאת האויב. ברור שאני לא יכול לאהוב אדם שבא להרוג אותי. כשחבר שלי נופל או כשפיקוד שלי נופל, אני חש שנאה לכל מי שאחראי לכך, אבל ככל שאני מביט אל האויב שכעבר לזה — אין לי שנאה אליו.

ש: אלי, אחרי קרבות ולאחר שמאבדים הברים ופיקודים, האינך חש שהחושיך והרגשותיך מתקהים במקצת?

אלי: ברצועה, אחרי שסיימנו את פעולותינו שם, היה לנו זמן להתפנות ולחשוב על כל הדברים האלה — בעיות מוסר וכל הכרוך בזה. כרגע, טרם נפגיתי לעצמי כדי להרהר בבעיות הללו. כשתיגמר המלחמה — בעזרת השם, בוקדם — יהיה לי זמן לחזור אל עצמי. ברצועה, בכל אופן, זכור לי שהיינו יושבים בלילות וממש מתלבטים איך לפתור את בעיות המוסר האלה. כשהיינו הורגים מחבל, ההרגשה היתה מזופפת לחלוטין. לאחר מכן היית משלים עם עצמך, מפני שהשכל היה גובר על הרגש. בפרוש השכל. כרגע, המלחמה גדולה מדי, הסכנה גדולה מדי. כשאנו עולים על יעד, הסכנה היא גדולה מאד, וכשאתה הורג אדם המכוון אליך את נשקו, יורה עליך ורוצה להרוג אותך, אז אינך מתלבט עם עצמך. ברור לך שאין כאן שום בעיות מוסר.

ש: אלי, אתה בצבא קבע?

אלי: כמו כל קצין אני במהצית שנת השרות שלי. סיימתי שלוש שנות שרות ולפני חודש התחלתי את החצי שנה שלי בשביל צה"ל, שאני חייב לו כקצין.

ש: היית רוצה לראות בצבא את המקצוע שלך?

לדמותו

אלי חשגיא

את אלי הכרנו בשתי תקופות שהטביעו את חותמן עליו. תקופת למודו בישיבה ותקופת שירותו בצבא.

בעת שהותו בישיבה כבר ניכרו בו הניצנים שעתידים היו לפרוח באישיות הנפלאה שנתגלתה בצבא.

הוא השכיל לקלוט ולספוג אל תוכו במשך זמן קצר יחסית את התוכן שהישיבה מעניקה לבניה, וגילם בכל דרכיו - כפי שיאכן ראה את עצמו - את "בחור הישיבה", בכל אשר עשה.

דומה, שהתכונה השלטת באופיו המוצק, המופלא, היתה: מסירות-נפש. מסירות-נפש ומסירות הגוף בכל אשר פעל. בשנת-למודו בישיבה שאף להגיע לניצול המירבי של הזמן ולהישגים הגבוהים ביותר. וכדבריו הוא בראיון עמו "ללמוד לא רק למען עצמי אלא גם למען אחרים, להקנות לזולת את כל מה שאצבור לעצמי במשך השנים שבהן אשב ואלמד. אם אשיג רמת-למוד טובה, להתייצב באיזה שהוא יישוב ולהקנות תורה, או אם אגיע לרמה נמוכה יותר, אשב וארביץ תורה במקום יותר מצומצם". ואכן התמדתו היתה נפלאה. היה נהוג אז בישיבה ובעיקר בשיעור שלנו ללמוד בלילות שישי כל הלילה מה שקרוי "משמר" הוא הי' ממיסדי המנהג בישיבה וממריציו.

בכל דרכיו, ברוחניות ובגשמיות היתה מחשבתו נתונה לכלל-ישראל. נזדמן לנו לשוחח לא פעם על המשך שירותו בצבא והתקדמותו בסולם התפקידים כפי שדרשו ממנו מפקדיו שהכירו בו כמפקד מעולה ביותר.

הוא נקרע בין מסירות הנפש שלו לכלל-ישראל בתפקידו הצבאי, שהיה ברור לו לחלוטין, לבין מסירותו לתורה ולעסוק בתפקידים רוחניים.

וכדבריו, "רציתי להמשיך במסגרת הישיבתית אני סבור שהעם זקוק לתיגבור רוחני לא פחות מתיגבור מפקדים".

ולעומת זאת אמר: "אנשי הצבא אינם אנשי מקצוע, הם אידיאליסטים המקריבים את כל כולם למען מטרות, שאחרים אולי לא היו מוכנים להקריב עצמם".

אור זה האיר את דרכו שהיתה נהירה לו לחלוטין. כדבריו "פשוט, אני אוהב את העם שלי" או "המשימה היא להציל את עם ישראל".

הגמרא דורשת "ואהבת את ה' אלוקיך" שיהא שם-שמים מתאהב על ידך. וזוהי הדוגמא לקידוש שם-שמים.

זכה אלי ודרכו רצופה קידוש שם-שמים בחייו ובמותו. כל מי ששוחח עם חבריו ליחידה, פקודיו ומפקדיו, יבין מהי דרגת "שם שמים מתאהב על ידך" ומהו קידוש שם-שמים שבדבר.

לא היה חייל שלא התפעל מדמותו המוצקה, מרוחו האיתנה, ומדרכו העקבית והישרה! דאגתו לזולת היתה לשם-דבר ביחידה.

בהיותו בפעולה בשטח לבנון בסוכות תשל"ג, טרח מפקדו להשיג בעבורו ארבעה מינים מהודרים ביודעו את ערך המצוה לאלי, וברצונו לגרום לו נחת-רוח.

לכשהוקמה ספריה תורנית בבית הכנסת בסיירת, לזכר נשמת ראובן שפורן, אלי היה זה שמילא אותו בתוכן רוחני. הוא היה הרוח החיה בבית הכנסת.

הוא טרח בכל כוחו להכניס מאוירת הישיבה אותה ספג, לכל מקום בו היה.

כל כולו, בחייו ובנפילתו, היה מלא אמונה; מסירות והקרב, ומידת האמת האירה דמותו.

למשפחת פייג היקרה שלום רב!

בראשית מכתבי אציג עצמי לפניכם כמורו של אלי הי"ד זצ"ל. לימדתו עותו עת למד ב"ישיבת הכותל" במשך כל אותה שנה והיתה לנו קביעות של שעתיים מדי יום ביומו בשעות אחה"צ. אם אפשר לומר כי אליהו למד תורה מפי הרי נכון יותר כי אני הוא זה שזכיתי ללמוד ממנו את תורת המידות והמוסר אשר לאמיתו של דבר קשה ומסובכת יותר מכל תורה אחרת.

את הידיעה על נפילתו של אלי קיבלתי בהיותי בביהכ"נ של סיירת "שקד". בבית כנסת זה מצאתי ספריה תורנית שמושית ביותר אשר למחרת שמעתי מפי סמל הדת של היחידה כי אלי יסד ספריה זו וטפחה לזכר חברו ראובן שפורן הי"ד. הוא הוסיף לספר לי כי כאן במקום זה בילה עם אלי שעות רבות בעיקר בימי שבת בלימוד בחברותא. מה שחסר שם הוא ש"ס ע"כ נדרתי באותו רגע כי אתרום ש"ס בבלי לעילוי נשמתו של אלי. מה שהאיץ בי יותר באותו רגע היתה ההרגשה שמזה זמן רב הרגשתי חובה לעצמי לקנות לאלי ספרים במתנה ומשום כך גמלה החלטתי אם אפשר לעשות משהו ולגרום לו נחת רוח בעולם האמת ודאי שיסכים כי במקום שרותו הצבאי תתפתח הספריה התורנית ויהא בזה משהו ממה שאמרו חז"ל על גדולי ישראל שבשעה שנפטרו הושיבו ישיבה על שמם.

במה אנחמכם הורים יקרים?

ודאי הכרתם את אלי הי"ד יותר מאשר כל אדם אחר, אולם מפני שלא תמיד אפשרי הדבר למי שקרוב אל האור לראותו ולהנות ממנו כמו למי שרחוק יותר ממנו, ארשה לעצמי לתארו בפניכם כפי שאני הכרתיו.

המגדלור מאיר למרחקים ומבשר לרחוקים את גבול האופק המסמן את היבשה והוא המכוון את האניה הבאה ממרחקי הים ומוליכה למקום מבטחים.

כמשל הזה היה נראה לי אלי, רבות למדתי ממנו, אולי יותר ממה שהוא למד ממני. כך ראו אותו גם חבריו בישיבה ובצבא. כך שמעתי בחייו מחבריו במשך השנים שהכירוהו מאז למד אתם וכך שמעתי מחבריו ליחידה אחרי נפילתו.

אני נזכר בימים המופלאים עת הגה בתורה, עת עיצב את דמותו המוצקה וחישל את אפיו ויצר את האדם, הגיבור והישר שבו.

במה שעסק ויהיה זה מה שיהיה, אשר חשב שיש לעשות באותו רגע, עשה זאת במסירות הגדולה ביותר. אם החליט לבוא וללמוד בישיבה למשך שנה ולקבל מטען רוחני אשר בעזרתו אפשר לעבור את החיים ולנצל את מה שניתן מן השמים במטרה לנצל, הרי עשה זאת בשיא הרצינות.

כבר נזדמן לי במשך השנים מאז הכרתיו להשתמש בדמותו כדי להראות כיצד מסוגל אדם לנצל את הזמן העומד לרשותו. לאחרונה הזכרתי זאת עת שוחחתי עם כתתי בישיבת "נתיב מאיר" על המצב בו שרוי עם ישראל ונשאתי מספר מילות הספד על הנופלים בכללם ועל אלי במיוחד אותו הזכרתי בשמו למען ילמדו ממנו. אולי גם לכם ידוע הדבר כי בימי ששי במשך כל שנת לימודו בישיבת הכתל היה עורך מסעות ברגל למדבר יהודה כדי לאמן את גופו ע"מ שיהיה ראוי להתקבל לסיירת עליה חלם זמן רב.

עתים היו חבריו נלוים אליו ועתים כאשר לא מצא מי שמוכן להתלוות היה עושה זאת לבד. המטרה היתה ברורה לו: אם אני מסוגל מבחינה פיזית ונפשית לתרום למען העם ולהתגייס ליחידה אשר מעטים המתנדבים אליה הרי אני צריך להוכיח את עצמי ולתגבר את כח סבלי כדי לא לנחול כשלון המכשיל לא רק אותי אישית אלא הרי זה בבחינת אבידה לעם ישראל כולו. אולם כיצד אפשר לגזול ששית מן הזמן שהקצבתי לי ללמוד ולנצלו למטרה אחרת, מה עוד שמטרה זו נעלה יותר מן המטרה שהצבתי לי, מה עוד שמטרה זו נוכחית והמטרה השניה היא לעתיד".

גם לזה מצא אלי פתרון, הרי אפשר ללמוד במקום לישון. ואכן בלילות ששי היה עורך מה שנקרא בשפה הישיבתית "משמר" דהיינו לימוד לילה תמים ובחשק רב היה יושב כל הלילה והוגה בתורה. למחרת אחרי תפילת "ותיקין" ליד הכותל וארוחת בוקר קלה היה יוצא למסע מפרך. מה שאדם נורמלי אינו יכול מבחינה פיזית אחרי לילה שלם של לימוד היה הוא מסוגל בשאר רוחו לעשות. זאת מפני שידע בדיוק לקראת מה הוא חותר ומה עליו לבצע בימי חייו.

אלי ניצל את הזמן לא רק מבחינה כמותית אלא גם מבחינה איכותית אם לומדים הרי יש ללמוד לרוחב ולעומק כאחת. אם המסכת הנלמדת בישיבה היא מסכת שבת, מסכת ארוכה וקשה אשר היקפה עצום ורב, הרי צריך גם לדעת כיצד ליישם את ההלכות בחיי יום יום. לשם כך צריך ללמוד בעיון ובהעמקה.

באותו זמן עסקתי במסגרת לימודי בנושא רשויות שבת (דיני טלטול מרשות היחיד לרשות הרבים ולהיפך). כמובן שבתור חברותא שיתפתי אותו בנושא וליבנתי אתו מספר בעיות. הדבר מצא חן בעיניו והוא החליט לתרום מכשרונותיו ולמצות את הנושא באופן אישי. ישב, הגה, התעמק ודלה פנינים יקרים בנושא. יעצתי לו לשלוח את הנושא למשרד הדתות המעניק פרסים על עבודות תורניות לתלמידי ישיבות במגמה לעודדם. אחרי זמן השתכנע ושלח את עבודתו ואכן זכה גם לפרס כפי שידוע לכם. יחד עם זאת סיים את כל מסכת שבת במשך אותה תקופת חורף. בקיץ למדו בישיבה מסכת מכות וגם אותה סיים. אלי ידע כי בצבא מתמודדים עם הבעיות הנלמדות בגמרא באופן מעשי ביותר ולכן תרגם כל הלכה שנלמדה לשפת המעשה. אכן הוכיח את עצמו מכל הבחינות בחייו הצבאיים והאזרחיים כאחת.

ספר לי סמל הדת של יחידתו כי פעמים רבות נזדמן לו להכנס לויכוחים עם חיילים שאינם משתייכים למחנה הדתי ופעמים רבות שמע מהם יחס שלילי על אנשים דתיים.

אולם בשעה שהיה מוכיח להם את אי-צדקתם השתמש בנשק הכבד ביותר שהיה ברשותו. כמובן שהיתה זו דמותו של אלי באמרו להם "מה רע באלי שגיא ומה תאמרו עליו". בשמעם זאת נסתתמו טענותיהם. הכל יכול אולי להאמר אך לא מול דמותו של אלי שגיא. נגדו אין טענות, הוא חזק, עקבי, יודע מה הוא רוצה ויודע את הפסוק "ואהבת את ה' אלקיך" "שיהא שם שמים מתאהב על ידך". אם זכה אדם ללמוד תורה ולקיימה מה הבריות אומרות עליו: "אשריו שלמה תורה, אשרי הוריו ומוריו שלמדוהו תורה ואשר גדלו אדם זה. פלוני שלמד תורה כמה נאים מעשיו ומתוקנות דרכיו". הרי זה קידוש ה' בדרגה הגבוהה ביותר שיכולה להתקיים על ידי אדם.

זכה אלי לקדש שם שמים בחייו וזכה לזאת במותו. במסגרת בירורי ביחידתו אודות נפילתו בקרב הצגתי עצמי כמורה שלו וזו הסיבה שבגללה אמרתי להם כי כל כך נחוץ לי לדעת מה אתו, היו הכל מתבוננים בי, משל היו אומרים זכית כי תלמיד זה נפל בחלקך. ואני לעצמי אומר במה זכיתי אני שנזדמן לי ללמדו והרי יותר מזה למדתי אני ממנו.

הורים יקרים, פקדון יקר ערך נמסר לכם. זכיתם לשמרו במשך 22 שנות חייו. גדלתם וחנכתם אותו משך כל אותו זמן. אמנם נפלאו דרכי ההשגחה ואין אנו מסוגלים להבין די העומק את מה שאירע, אולם כנראה שעם ישראל היה חייב להביא כקרבן דוקא את הגדולים והמופלאים שבבניו על מזבח תקומתו. עלינו להעריך דמויות כאלה ולחנך את עצמנו ולהשיב אל לבנו כי אכן כך צריך אדם לחיות חייו בעולם הזה, להתבונן וללמוד מהם יותר אחרי שדמויות מסוג זה הולכות מאתנו. רק זכרם נשאר אתנו ודמותם עומדת לעינינו כמנחה לפנינו את הדרך נלך בה. נתפלל לה' שנזכה להתחנך לאור דמותו של אלי והיה זה למשיב נפשכם ונפש כל עם ישראל לקראת הגאולה העתידה אשר נראית כ"כ קרובה אלינו ואשר נראה כי עתה התקדמנו צעד גדול ומכריע לקראתה.

המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים ולא תוסיפו לדאבה עוד.

המשתתף בצערכם וכואב את כאבכם

הקשה מנשוא

אשר שפירא

אלי ברגעיו האחרונים

... נכנסו לפנינו שלושה טנקים. בינתיים היו כמה טנקים תקועים בדרך, שני שריונאים עלו על הזחל שלנו ושניים על הזחל שלפנינו של שגיא. כדי שנבין, הציר שנענו עליו היה דרך סוג ב' שמשני צידיו ביצות טובעניות וכך שאסור לרדת מן הציר. התחלנו לנוע על הציר הזה שמוביל למעוז שלנו שנמצא בידי האויב במקום זה היה עלינו לפרוץ ולאפשר הנחת הגשר הראשון שלנו שיוביל אל עברה המערבי של התעלה. התחלנו לנוע ב-9.20 לערך. הטנקים עברו לפנינו וכעבור כ-10-15 דקות, קשה להעריך, החלה הפגזה וירי טילים. קשה לדעת מאיפה. בערך דקה אחרי תחילת ההפגזה, חטף הזחל שלפנינו פגיעה ישירה, בול! שנים-עשרה חברה נהרגו במקום. התמוטטות המשיכה להתפוצץ עוד חצי שעה אח"כ. לי נשארה רק תמונה של זחל מתקדם ושניה אחרי זה להבה גדולה ופיצוצים. היו בזחל אלי שגיא המ"פ, בחור שקט ודתי שהיה מדבר תמיד מתון ובאדיבות. ובערב סוכות התרוצץ, אפילו שהיה עייף - הרוג בכל המחנה עד שהשיג באמצע סיני אתרוג, לולב, הדס וערבה וכוס יין וערך ברכה כדת וכדין. הוא הלך. נהרגו סנדובסקי, הקבלי ועצמון ועוד שניים שלא היכרתי. חיילים נהדרים ואנשים מצויינים, שקטים, מאורגנים. בכלל שגיא ארגן לו זחל עם המון תמוטשת ועם חיילים הכי טובים ביחידה. והם אינם.

* קטע זה המתאר את אליהו ברגעי הקרב היה גנוז בין כליו של סגן חיים בייסקי הי"ד, שצורף לכח של אליהו ונפל בקרב ההבקעה סמוך לראש הגשר.

נשיא מדינת ישראל

ירושלים, יום העצמאות תשל"ב

2113106 צוער פייג אליהו

שמחתי לשמוע מפי המפקד שלך כי במילוי חובתך בצה"ל הומלצת לקבל עיטור המופת ונכללת ברשימת החיילים המצטיינים לשנת תשל"ב.

חובה נעימה היא לי להביע לך היום, בפרוס חג העצמאות העשרים וארבעה למדינת ישראל, את הערכתי לחרומתך שתרמת להגברת הבטחון של המדינה ואזרחיה.

לך בדרכך זו והיית למופת לחבריך במילוי החובות להבטחת שלום ארצנו ולהרמת קרן ישראל.

בברכת חזק ואמץ,

זלמן שזר

לאות ולעדות

כי 2113106 טוראי שגיא (פייג) אליהו

גילה אומץ לב
הראוי לשמש מופת

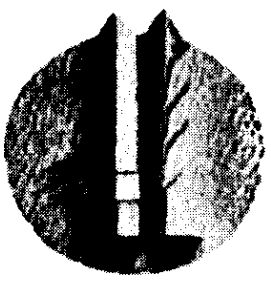
תאור המעשה

ביום ה־7 במאי 1971, הטיל על מטסר חיילים ובתוכם טור' אליהו פייג למלא שקי חול על שפת הים ליד נתיבות. לאחר שכלאו את השקים והעמיסו אותם על הנושאת, ניגש טור' אליהו פייג אל קבוצה של כ־25 ילדים עולים ממצרים הפליטים וחילק להם שוקולדים מנרכי מזון. תוך כדי כך, החלה הנושאת להתרחק במהרה אל עבר הילדים. טור' אליהו פייג, שראה את כלי הרכב הנתקרב במהירות של כ־7 מטר, זינק אל הילדים והצליח להדוף כ־10 מהם ובכך הצילם מוודאית, אולם הוא עצמו נגרם נפצע קשה. כאשר נגשו אליו חבריו לטפל בו, ביקש כי יטפלו תחילה בילדים שנפגעו, ורק אחרי כן יטפלו בו.
במעשה זה, שעשה תוך סיכון עצמי, הציל חייהם של ילדים רבים.

על מעשה זה הוענק לו

עיטור המופת

לפי חוק העיטורים בצבא הגנה לישראל תש"ל-1970

רב אלוף דוד אלעזר
ראש המטה הכללי

ניסן תשל"ג
אפריל 1973

„מופת נתתיך לבית ישראל"
יחזקאל י"ג

למשפחת שגיא
לזכר סרן אלי ז"ל
שנפל במלחמת יום הכיפורים תשל"ד
בחזית הדרום
מסיירת שקד

יעקב פרידמן

נולד בז' שבט חש"י
נפל בכ"ג חשרי תשל"ד

יעקב פרידמן

יעקב פרידמן נולד בתל-אביב בז' שבט תש"י.
בשנת תשט"ו למד בכתה מכינה של בית הספר היסודי "יסודי תורה" ומשם עבר ל"תלמוד תורה ר"ע" בבני-ברק וסיים בשנת תשכ"ג.
דרכו מ"התלמוד תורה" היה לישיבת ה"ישוב החדש" בתל-אביב, בשנות הלימודים תשכ"ד-תשכ"ח.
לאחר מכן המשיך בלמודיו בישיבת "בית התלמוד" בירושלים בשנים תשכ"ט-תשל"א. בישיבה זו החל גם לעסוק בפעילות בישובי גבול הצפון ובמוסדות חינוך שונים במרכז הארץ, בעיקר ב"בין הזמנים" ובימי ששי אחר שלמד במשך כל הלילה בישיבה ב"משמר".
בקיץ תשל"א עבר לישיבת "הכותל" ויצא לטירונות במסגרת הישיבה.
אל חיל השריון הועבר במסגרת האימון המתקדם בחורף תשל"ג ושימש כטען קשר. עם סיום התעסקותו המבצעית בצבא, חזר למסגרת הישיבה וקבע חברותות ושעורים אף בישיבת "בית התלמוד". כמו כן לא זנח את פעילותו למען הנוער במסגרת "חבר הפעילים".
התארס בקיץ תשל"ג. נפל בתעלה בכ"ג תשרי תשל"ד.

רשימות שנותרו בעזבונו

<u>מקרא</u>

1) עיונים ושיחות בפרשות השבוע - כי תשא, ויקהל, אמור, בהר.

<u>גמרא</u>

1) מאמר בענין פרה אדומה.

2) הערות במסכת מגילה.

3) שעורים כלליים במסכת כתובות.

4) שעורים כלליים במסכת נדרים.

5) הערות ושעורים במסכת קדושין.

6) עיון בספר החנוך מצוה שז.

<u>מחשבת ישראל</u>

1) עיונים ושיחות בנושאים מן המהר"ל ומנפש החיים לר' חיים מולוזין

סוגית "ושלח־ושלחה"

(קדושין מא.)

הגמ׳ אומרת ושלח - מלמד שהבעל עושה שליח, ושלחה - מלמד שהאישה עושה שליח, ושלח ושלחה מלמד שהשליח עושה שליח. ומקשה הרשב"א בשלמא שליח של הבעל יכול לעשות שליח, אבל שליח של האשה איך יכול למנות שליח, הרי למדנו בגיטין דף כט. שמילי לא מימסרן לשליח, וא"כ איך שליח יכול למנות שליח ה"ז מילי. מתרץ בעל־העיתים, הגמ׳ אצלינו, ששליח האישה יכול למנות שליח היא באופן שהאישה עשתה את מינוי השליחות ע"י קנין. הרשב"א מתרץ שתמיד החסרון הוא לא מצד מילי. רק על מינוי שליח אחר הבעל לא מינה אותו שליח. אבל אצלינו מדובר שהוא כן מינה אותו.

וצריך להבין את בעל העיתים, כי בשליחות עצמה ודאי - שלא מעלה ולא מוריד - הקנין. וא"כ איך לפי דבריו יורד החיסרון של מילי ע"י הקנין.

יש מחלוקת בגמ׳ בגיטין אם אדם אומר לשליחו שיגיד לשליח שני שהבעל ממנה אותו שליח. האם בכה"ג שליח עושה שליח או לא. מנסה הרעק"א לתלות את מחלוקתם במחלוקת אחרת. האם החיסרון במילי הוא גם בשליח הראשון או לא. ואומר כי המ"ד שסובר אומר אימרו כשר, סובר שהחיסרון של מילי הוא שלשליח הבעל אין כח להעביר את שליחותו. אם היא רק על מילים ולא על מעשה. אבל שליח ראשון ודאי שהבעל יכול למנות לכן אם כל השליחות היתה רק על מסירת הידיעה לשליח השני אז הרי השליח הראשון לא מעביר את שליחותו לשני כי הרי השליח הראשון תפקידו למסור מודעה לשליח השני. ותפקיד השליח השני היא לעשות את המעשה. המ"ד השני הסובר שאומר אימרו פסול, דעתו היא שא"א למנות אפי׳ שליח ראשון על מילי, לכן גם א"א למנות שליח שיגיד לסופר שיכתוב גט, כי שליחות כזאת היא מילי. ואכן כך סובר המהרי"ט שחסרון של מילי הוא גם על השליח הראשון. וכן אומר המהרי"ט שא"א למנות שליח על הקדיש לי דבר מסוים כי יש חיסרון של מילי.

וקשה על המהרי"ט מגמ׳ בנדרים, הגמ׳ חלוקה בדין שליח להפר נדר, מ"ד אחד סובר שאפשר למנות שליח על הפרת נדרים, מ"ד שני חולק וסובר שבנדר יש גזה"כ "אישה יקימנו ואישה יפרנו" לכן א"א להפר ע"י שליח. עכ"פ רואים מהגמ׳ שבהפרת נדרים אין חסרון של מילי. רק המ"ד השני סובר שיש גזה"כ ואילולא זאת אפשר היה למנות שליח.

וכן קשה על המהרי"ט מהגמ׳ בתמורה דף י. יש מחלוקת בגמ׳ על מי חל חיוב החומש על המתכפר, או על המקדיש - במקרה ואחד הקדיש קורבן לכפרת חבירו, וכן אם מקדיש עושה תמורה, או מתכפר עושה תמורה. אומר רבא א"כ מצינו ציבור ושותפין עושים תמורה באופן שעשו הציבור שליח להקדיש עבורם. עכ"פ רואים מהגמ׳ ששיך לעשות שליח להקדיש. אולם מהגמ׳ בתמורה זה לא קשה, כי ודאי לשון הגמ׳ כגון דשוי שליח לאקדושי ודאי הכונה לא מדין שליחות אלא הציבור ביקשו ממנו שיקדיש בשבילם. כי אם הכונה לשליחות הרי

שלוחו של אדם כמותו. והמקדיש והמתכפר זה היינו הך. אלא ודאי הכוונה בגמ' היא לא מצד שליחות, ולא קשה על המהרי"ט מהגמ' בתמורה.

הר"ן בפסחים אומר שביטול חמץ זה מתורת הפרק וא"א למנות ע"ז שליח כי זה מילי, ומילי לא מימסרן לשליח. אפי' שליח ראשון, ומסביר הב"י כי הפקר מתורת נדר, וקשה אפי' שזה מתורת נדר למה א"א למנות שליח ע"ז. וכן הרמ"א ביו"ד רכ"א מביא את הרמב"ן האומר שבנזירות א"א למנות שליח, וצריך להבין למה.

וכן קשה הבית-מאיר השואל אם נסבור כראשונים האומרים שמילי א"א למנות אפי' שליח ראשון א"כ איך אפשר למנות שליח על כתיבת גט והרי גמרות ערוכות שאפשר מתרץ הבית-מאיר שבכתיבת גט אין חיסרון של מילי. זה ודאי נגד כל הראשונים הסוברים שבכתיבת גט יש חיסרון של מילי לא ממיסרי לשליח.

התוס' רי"ד ברפ"ב דקידושין סובר שבקידושין יש חיסרון של מילי. ולכן אין שליח עושה שליח, משא"כ בגירושין. ומסביר הוא את ההבדל ביניהם. הגט הוא דבר המגרש שאם נאבד הגט אין כח ביד השליח לגרשה: משא"כ בקידושין אם נאבד יכול לקדשה משלו, וכן סובר הקצות. וקשה לדבריהם הרי לדברי רעק"א בשיטה שאומר אימרו הגט פסול שזה כשיטת המהרי"ט שגם שליח ראשון א"א למנות. א"כ איך אפשר למנות שליח על קידושין ה"ז מילי. וגמרות ערוכות שאפשר למנות שליח על קידושין?

הרעק"א בתשובה מקשה על תוס' בנזיר יב. האומר שא"א למנות שליח על דשלב"ע. שואל תוס' איך אפשר למנות שליח על הפרשת חלה ה"ז לא בא לעולם מתרץ תוס' היות ובידה להפריש עכשיו חלה מעיסה אחרת אין חיסרון של דשלבל"ע מקשה הרע"ק איך אפשר למנות שליח על כתיבת גט הרי זה דבר שלא בא לעולם. מתרץ הנתיבות ברמ"ג. בכיתבו ותנו השליחות היא לא על מעשה הגירושין אלא השליחות היא (על עצם מעשה המגרש) שהוא יהי' המגרש במקומו.

וודאי צריכים לומר שיש שני גדרים בשליחות. אני יכול למנות אדם שיעשה מעשה מסוים בשבילי. בין אם המעשה יש בו חלות, בין לא. כמו למשל במילה שלפי כל הדעות אני יכול למנות שליח, או בגירושין, השליחות היא על המעשה. דין שליחות זה שמעשה שהשליח עושה בשבילי יחשב כאילו אני עשיתי אותו לומדים מהפסוק ושלח - מלמד שהבעל עושה שליח. אבל יש דין נוסף בשליחות "ושילחה - מלמד שהאישה עושה שליח. מפה לומדים שיד השליח כיד המשלח. וברגע שהשליח מקבל את הגט כאילו האישה קיבלתו. אולם אני לומד דין נוסף מ"ושלחה" כשאני ממנה שליח על כיתבו ותנו, אני ממנה את השליח למגרש. השליח עושה את כל מעשה הגירושין כאילו הוא הי' המגרש.

הפרי-חדש מחדש דין כשאחד ממנה שליח על כיתבו ותנו השליח יכול לכתוב על הנייר שלו ואעפ"י שלמדנו שהנייר צריך להיות משל הבעל בכל זאת אין כאן חיסרון היות ועכשיו השליח הוא המגרש לכן הוא יכול לכתוב על נייר שלו. ועיין בדברי האור-שמח בפ"ב מהלכות גירושין.

הגמ׳ בגיטין כט. אומרת: כל העושה שליח על כיתבו ותנו גט לאשתי השליח לא יכול למנות שליח אחר כי זה מילי, ומילי לא מימסרן לשליח. ומסביר המרדכי בפרק התקבל, כל פעולה שאינה פועלת משהו כגון שליחות על כתיבה, נקראת מילי משא"כ שליחות על נתינת גט היות והיא פועלת גירושין אין בה חיסרון של מילי. ומקשה הקצות, הרי כל החיסרון של מילי הוא רק עד הכתיבה אבל נתינת הגט אין בה חיסרון מילי וא"כ זה כמו מינוי שליחות על נתינה שאין חיסרון של מילי. וא"כ קשה למה כתוב בבריתא הרי אלו יכתבו ויתנו משמע שגם על נתינת הגט אין ביכולתם להעביר את השליחות, למה, הרי אין פה חיסרון של מילי. אלא ודאי ההסבר כדברינו. היות וכשמינה אותו שליח על כתיבה ונתינה, הרי הוא מינה אותו להיות מגרש, להיות בעלים על הגירושין, אולם למנות שליח אחר שיהיה בעלים על הגירושין, ע"ז לא מיניתי אותו לכן הוא לא יכול להעביר אפי׳ את הנתינה למישהו אחר.

דעת רוב הראשונים ששליחות לקבלת גט יש בה חיסרון של מילי לא מימסרי לשליח. וידוע הספק בירושלמי אם שליח קבלה יכול לקבל את הגט בחצירו. הגמ׳ בב"מ אומרת שחצר משום שליחות איתרבאי. כלומר החצר היא שליח של השליח, ולכאורה קשה איך חצירו קונה לו הרי שליח לא ממנה שליח בשליחות קבלת גט כי יש חיסרון של מילי לא ממיסרי לשליח.

אלא ודאי צריכים להסביר שכל החסרון בשליחות של מילי הוא שהשליח לא יכול למנות שליח אחר אחרי שהבעלים העבירו את הבעלות על המעשה לשלח אבל אם בשעת מינוי השליחות כבר היה השליח הזה שליח שלי. ודאי שאין חיסרון של מילי, כי מה ההבדל בין נייר שאתה יכול לכתוב על נייר שלך וחצר שלך לא.

יש ראשונים הסוברים שאם השליח מקבל דבר ביד כגון גט או כסף קידושין הוא יכול למנות שליח. המרדכי סובר שבקידושין יש חיסרון של מילי ולכאורה קשה הרי השליח קיבל דבר ליד א"כ למה שלא יוכל למנות שליח, אלא ודאי צריכים לומר כמו שהסברנו, מתי השליח יכול לעשות עוד שליח כאשר השליחות הוא על מעשה מסוים, אולם כאשר השליח נהפך למקדש או למגרש בעצמו איך יש כח לשליח למנות מישהו אחר במקום הבעל, באיזה רשות הוא עושה זאת? ע"ז ודאי לא היתה השליחות שלו.

המהרי"ט סובר שבנזירות, נדרים והקדישות אני לא יכול למנות שליח שיעשה לי א"ז כיון שמילי לא מיסרי לשליח.

כפי שראינו לעיל קיימות שני סוגי שליחויות סוג אחד היא שהמשלח נהפך למקדש או למגרש. הסוג השני השליח עושה מעשה, ומעשה זה מתיחס להמשלח. נבדוק את שני סוגי שליחויות אלו בנדרים.

אם נאמר שהשליח נהפך למקדש או למגרש, א"כ גם בנדרים הוא יהפך לנודר או למתנזר. והיות ובנדרים יש דין של ביטוי שפתיים וזה ודאי שדיבור של השני לא יוכל לחייב אותי, אלא מה נאמר את סוג השליחות השני שהשליח רק עושה את המעשה בשבילי כלומר הוא ידבר את הדיבור בשבילי עקימת שפתיו תועיל לי כמו שמועיל מילת השליח עבורי. או כל דבר

אחר, שליחות זו ודאי שהינה שליחות רק על מילים. כי הרי כל הנדר זה מילי, ומילי לא מימסרי לשליח, ואפי' לשליח ראשון.

ומה שהקשינו מדוע הקידושין מועילה השליחות אעפ"י שזה מילי כי זו בדיוק השליחות הנדרשת מהפסוק "ושלחה - מלמד שהאישה עושה שליח" מפה למדנו שהשליח יכול ליהפך למקדש. כאילו הוא הבעלים המקדשים את האישה.

לפי זה מובנת קושית הרעק"א על המהרי"ט מהגמ' בנדרים, לגבי הפרה, בהפרה הרי הדין הוא שלבעל יש זכות להפר את נדרה של האישה. התורה נתנה לו בעלות על נדרה של האישה. בעלות אני יכול להעביר לשליח. כמו שאני יכול להעביר בעלות על מעשה קידושין או גירושין אני יכול להעביר בעלות על הפרה.

סוגית "זכיה מטעם שליחות"

(קדושין מב:)

הגמ' מביאה את המימרה של ר' גידל א"ר מנין ששליחו של אדם כמותו שנאמר "נשיא אחד נשיא אחד ממטה תיקחו" ומכאן שואלת הגמ' שתלמד ששלוחו של אדם כמותו דוחה הגמ' ואומרת איך יתכן שזה מצד שליחות והרי בחלוקה היו קטנים וקטנים הם לא בני שליחות, אלא אומרת הגמ' שלומדים מכאן דיני זכיה, מנין שזכין לאדם שלא בפניו שנאמר "ונשיא אחד, נשיא אחד ממטה תיקחו" ודוחה הגמ' גם א"ז מהטעם שזה לא זכות גמור היות ויש כאלה שנוח להם הבקעה ויש כאלה שנוח להם בהר. ובמסקנה לומדת הגמ' מהפסוק של "ונשיא אחד" את הדין של אפוטרופוס. א"כ במסקנה שלומדים מכאן את הדין של אפוטרופוס ודאי שזה לא שייך לגדרים של זכיה. ואילו כל הראשונים לומדים מהגמ' שלנו שזכיה מועילה מהפסוק של ונשיא, ואילו מדברי הגמ' משמע שהגמ' חזרה בה מלימוד זה.

הקצות בסי' ק"ה מסביר שגם למ"ד זכיה מטעם שליחות אז לא הפשט שיש פה מינוי בפועל רק היות וזה זכיה אז אני אומר כאילו הוא מינה אותו, אלא שמקשה הקצות ע"ז הרי אביי סובר שיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש כלומר ידיעת היאוש שלאח"כ לא מועילה על שעת הלקיחה. וכנ"ל כאן הידיעה של אח"כ לא יכולה להועיל לשעת המינוי? לכן מתרץ הקצות ואומר שזה גזה"כ, וכן לראשונים שזכיה לא מטעם שליחות ודאי שזה לא נלמד מסברה, אלא ממקור מסוים, וצריך לדעת מהו המקור, הרי מהגמ' אצלינו משמע שאין מקור.

התוס' בכתובות דף יא. שואל אם זכיה מטעם שליחות איך אפשר לגייר גר קטן הרי אין שליחות לקטן, מתרץ התוס' בסנהדרין שזכות גירות שונה משאר הזכויות. בגר לא זוכים בשבילו אלא הוא זוכה בגופו. הביאור בדברי התוס' הוא שזכית חפץ בשביל הקטן שונה מפעולה שמזקיקה רק את דעתו, ולא שזה יעשה בשבילו. ותוס' כאן בניגוד לתוס' בכתובות סובר שלא צריך שהמעשה של המילה והטבילה יהיה בשבילו, וכן משמע מהגמ' ביבמות שלא צריך שמעשה הגירות ייעשה על ידו צריך רק שמעשה הגירות יהיה מדעתו. וכן אומר הר"ם בפ"ח מעבדים שאפשר לקחת גר קטן ולהטבילו בע"כ מתוקף כבוש מלחמה, ולכן אומר תוס' שכאן כן שייך זכייה לקטן, כי מה שחמיד לא מועיל בקטן זו הזכיה הרגילה כאשר אני צריך לזכות עבורו חפץ א"כ ודאי שזה מצד שליחות. לכן קטן ממועט מסוג זה של זכייה, אבל בזכייה יש עוד דין שעצם הפעולה שאני עושה נקרא מדעתו, מיזה קטן לא ממועט. ומקשים תוס' היות ואמרנו שצריכים את דעתו א"כ למה אם הגדילו יכולים למחות. בשלמא בזכות חפץ אני צריך לשאול אותו אח"כ אם הוא רוצה את החפץ או לא, אבל פה מה שהוא לא רוצה עכשיו זה לא מגלה לי שאז הוא לא רצה. עכשיו לא נוח לו לקיים מצוות, ואז כן היה נוח לו, א"כ למה אם הגדילו יכולים למחות. מתרץ התוס' שבגירות אם לא מסכימים עכשיו יש חיסרון בעצם הגירות, יש חיסרון בקבלת מצוות.

בחלוקה רגילה נעשים שתי פעולות רגילות: א. עצם מעשה החלוקה. ב. זכיית החלקים לכל אחד ואחד שזוכה בחלקו. וכן משמעו מהרמב"ם פי"א משמיטה ויובל: "האחים שחלקו כלקוחות הן ומחזירין זה לזה חלקו ביובל, לא תיבטל חלוקתן מכמות שהיתה". ולכאורה אם מחזירין זה לזה למה החלוקה לא מתבטלת, אלא ודאי יש דין בחלוקה שלא קשור לקניינים, וכן הר"ם בתרומות פ"א ה"ב: חלק יהושע את א"י לשבטים אעפ"י שלא נכבשה עדיין, כלומר את עצם מעשה החלוקה אפשר לעשות אעפ"י שמצד הקניינים הרגילים זה לא שלו. וכן מוכח מתוס' ב"ב דף ג. עכ"פ אעפ"י שבחלוקה מעין זו צריך דעת הבעלים אבל ודאי שזה לא כמו בקניינים אחרים שצריך שהבעלים יעשו, אלא מספיק שזכיה תועיל כמו בגר וכמו בקטן.

וא"כ זה הפשט בגמ' אצלינו וזה הפשט בדברי הר"ן פה, לכתחילה חשבה הגמ' שמה שמועיל נשיא אחד זה מצד דיני שליחות. דחתה הגמ' א"ז מהטעם של אין שליחות לקטן, אלא אומרת הגמ' שזה מצד זכיה, ולא מצד שליחות ודוחה הגמ' שאיכא דניחא ליה בהר, ואיכא דניחא ליה בבקעה. דחיה זו היא ודאי לא על עצם החלוקה, כי הרי עצם החלוקה זה זכות גמור, אלא על החלק השני של החלוקה על זכיה לכאו"א, ע"ז שואלת הגמ' הרי זה לא זכות מתרצת הגמ' שזה מועיל מצד הדין של אפוטרופוס, אבל על עצם החלוקה שמועילה מצד זכיה זה הגמ' לא דחתה. ומכאן מקור הראשונים שזכיה מועילה מטעם של "ונשיא אחד".

בדברי ספר החנוך מצוה ש"ז

א) הסבר במחלוקת הראשונים אם לא ספר בלילה וסופר ביום אם קיים מצוה או לא.
ב) לדעת הראשונים שסוברים שיש מצוה ביום, כי זה מצוה נמשכת למה מברכים כל יום ויום הרי אין מצוה כל יום ויום.

יש מחלוקת בין הראשונים אם לא ספר בלילה וביום, אם יכול להמשיך ולברך בברכה בשאר הימים. לשיטות הראשונים שסוברים שלא יכול להמשיך ולברך כי זה לא תמימות אומר המנ"ח, בקטן שהגדיל ועבד שנשתחרר לא יוכלו לברך כיון שבטל החשבון של שבעת שבועות תספור לך. ולשיטות הראשונים הסוברות שיכול להמשיך ולברך כי זה מצוה מתמשכת וכמו אחד שנשתטה בליל פסח ואח"כ נתפקח. כלומר בהמשך הלילה נתפקח ודאי שחייב לאכול מצה היום וכל הלילה הוא החיוב ולא הפשט שהוא משלים כי גם עכשיו יש לו חיוב. וכנ"ל בספירת העומר יום שלם. וא"כ גם בקטן שהגדיל אעפ"י שמקודם לא קיים את המצוה מ"מ עכשיו הרי יש לו חיוב וא"כ יכול לברך ויהיה עליו חיוב מהתורה לברך ויקיים את מצוות ספירת העומר.

אבל יש להסתפק בקטן שהגדיל האם קטן והגדיל זה גדר של חיוב ופטור וא"כ היות כשהיה קטן היה פטור אע"פ שמנה מ"מ היות וזה מצוה אחת גם עכשיו הוא לא חייב בה. או שנאמר היות כשהיה קטן הוא מנה א"כ החשבון של הספירה עדיין לא נתבטל וא"כ גם מכאן ולהבא שייך למנות. כראיה לזה איתא במרדכי במגילה שחיוב דרבנן יכול להוציא חיוב דאורייתא הוא מדבר לגבי עוור אם יכול להוציא את בני ביתו בקידוש כי עיוור פטור מן המצוות מדאורייתא והמרדכי מביא ראיה לשיטתו שקידש (בתוספת שבת) שאז החיוב הוא מדרבנן והוא נפטר מלקדש בשבת. למה? היות ודרבנן פוטר דאורייתא וא"כ גם סומא יכול לפטור את ב"ב בחיובם דאורייתא ע"י קידוש שלו שהוא דרבנן וא"כ פה החיוב דרבנן של הקטן יכול להחשב כחשבון ואח"כ יתחייב מדאורייתא.

ולכאורה צריכים להבין את ראיית המנ"ח מהמרדכי כי הרי סומא וכן בקידוש מבע"י שייך לומר שהדרבנן יפטור את הדאורייתא כי הוא בר-הכי בדאורייתא. וכן אומר המרדכי סברה היות ויכול להביא א"ע לידי חיוב דאורייתא או שנאמר בסומא שהוא היה בחיוב דאורייתא ולכן שייך שיפטור דאורייתא אעפ"י שעכשיו הוא פטור, אבל קטן הרי אף פעם לא היה חייב בחיוב דאורייתא וא"כ אולי נאמר שכאן דרבנן לא יוכל להועיל לדאורייתא.

וכן דברי המרדכי עצמם צ"ע הרי לפני שבת אין בכלל חיוב מהתורה, ומה שתמיד דרבנן מוציא דאורייתא זה בגלל שהוא שייך במצוה הזאת אבל בקידוש הרי אין בכלל מצוה מהתורה. וכן איתא בתוס' בהחובל דף פ"ז שמחלק בין סומא שלא ראה מעולם שאין עליו אפילו חיוב מדרבנן לקרוא את שמע לבין ראה ונסתמא שכן יש עליו חיוב מדרבנן, ולכן יכול להוציא אחרים והסבר הדברים: אם הוא לא ראה אף פעם אז הוא לא שייך במצוה לכן יכול להוציא וא"כ ודאי שא"א ללמוד קטן מסומא כי קטן כל החיוב שלו זה רק כדי שלא יהיה כמו נכרי א"כ וודאי

שהוא מקיים מצות סוכה או לולב הוא לא מקיים מדרבנן אלא הוא מקיים מצוה כי חכמים הכניסו אותו בעצם המצוה. כלומר עצם החיוב שלו זה רק מדרבנן אבל אחרי שהוא מקיים א"כ הוא ודאי מקיים מצד עצם המצוה.

לכן צריך להבין מה שאומר המרדכי מפני שיכול לבוא לידי חיוב דאורייתא מה איכפת לי שיכול לבוא הרי עכשיו הוא אינו בחיוב דאורייתא. וא"כ למה שיוכל להוציא אחרים, אלא שאפשר לומר כמו שאומר הקובץ שיעורים לגבי תפילין, יש הרי דין מי שאינו בקשירה אינו בכתיבה, מ"מ יכול לכתוב תפילין בלילה, אפילו שלילה הוא לא זמן תפילין אלא שגם בלילה הוא נקרא שהוא בר חיובא בתפילין, אפילו שעכשיו אינו חייב, כי לגבי כתיבת תפילין לא צריך שיהיה חייב בתפילין אפילו שעכשיו אינו חייב. כי לגבי כתיבת תפילין לא צריך שיהיה חיוב בתפילין אלא שיהיה בר-חיובא, זה רק לגבי כתיבה אבל לגבי להוציא אחרים צריכים שני דברים א. שיהא בר-חיובא ב. שיהא חייב בפועל, א"כ לטעם שיהא בר-חיובא מועיל מה שיכול לבוא לידי חיוב לאחר זמן. אעפ"י שהוא לא חייב עכשו מ"מ היות ויש חיוב דרבנן, כי הרי מצוה דאורייתא לשמע דברי חכמים מצד לא תסור לכן הוא יכול להוציא.

א"כ וודאי לפ"ז שסומא לא דומה לקטן כדאיתא בתוס' מגילה דף י"ט שאומר שסומא יכול להוציא בקריאת הגדה בליל הפסח כי המ"ד הזה סובר שמצה בזמן הזה דרבנן ואיך סומא יכול להוציא הרי אמרנו שקטן לא יכול להוציא גדול לגבי הלל כי החיוב של גדול הוא דרבנן והחיוב של הקטן הוא מצד מצוות חינוך אזי לא אתי תרי דרבנן ומפיק חד מדרבנן וא"כ למה סומא יכול להוציא הרי לא אתי תרי דרבנן ומפקי לחד מדרבנן. מתרץ תוס' שסומא עדיף מקטן כי סומא כבר נתחייב מדאורייתא, וההסבר בתוס' שסומא נברא בר-חיובא רק שהוא פטור עכשיו בגלל שהוא סומא וגם עכשיו יש עליו את הדין חיוב עד שיתפקח משא"כ בקטן אין עליו דין חיוב גם על להבא רק כשהוא יגדל יתחדש עליו חיוב מצוות. והסברא בסומא למה הוא מתחייב מדאורייתא צריך לומר כמו בסריס שהגמ' אומרת ביבמות שהוא יכול להקים שם לאחיו כי היות והיה לו שעת כושר הוא נקרא בר הקמת שם. ונצטרך לחלק בין סומא שלא היה אף פעם פקח לסומא שהיה פיקח ונסתמא.

עכ"פ, אנחנו רואים שסומא עדיף מקטן וא"כ קשה המנ"ח שירוצה לדמות את המרדכי מסומא לקטן שהגדיל.

הירושלמי במגילה אומר שבן כרך לא יכול להוציא בן עיר היות בזמן שבן הכרך חייב בן העיר לא חייב ובזמן שבן העיר חייב בן הכרך לא חייב. לכן הוא לא יכול להוציא אחרים כי הוא לא חייב בזמנו. ואם כן קשה המנ"ח מה הדמיון של חיוב להוציא אחרים לחיוב עצמו? חייב להוציא אחרים אפי' בדרבנן אדאורייתא תלוי אם הוא בר-חיובא וכמו שהסברנו שסומא הוא בר-חיובא, אבל להוציא עצמו בכלל לא שייך לדברים של בר-חיובא או לא, וא"כ מה מדמה החינוך את שתיהם?

קטן אינו בר-דעת כלל והמצוות שהוא עושה זה רק כמתעסק על כל פנים אם גדול עומד על גביו ויורד החסרון של דעת אפשר לומר שמהני, ואעפ"י שיש מצוות שגדול עומד על גביו

ולא מהני כמו בקנינים, אפשר לומר ששמה צריכים רצון להקנות או רצון לגרש אבל במקום שלא צריבים רצון רק דעת אפשר לומר שגדול עומד ע"ג מהני והוא מקיים את המצוה ולכן הגדול יוכל לברך.

לפי זה אפשר להסביר את הרמב"ם בפ"ה מהלכות קרבן פסח ה"כ שפוסק: "וכן קטן שהגדיל בין שני פסחים חייב לעשות פסח שני ואם שחטו עליו בפסח ראשון יצא" ומקשה הכס"מ אטו קטן בר-חיובא ופטורא הוא? והוא מתרץ בשם הר"י קורקוס דכיון דרחמנא רבייה לקטן שישחטו עליו וממנין אותו נפטר הוא מן השני. וקשה הרי הוא לא קיים מצוה. אבל לפי דברינו שקטן לא נתמעט מעצם קיום המצוה רק שהתורה חסה עליו, א"כ אם עשה בכל אופן את המצוה יצא.

ממכתביו

יום א׳ ה׳ באלול תשל"ג

לשרה השלום והברכה.

אני מקוה שאת חשה בטוב. על אף עגמת הנפש שנגרמה לך עקב אי קבלת הכיתה אותה רצית לקבל. אומנם קשה יותר, אך ככל שהעבודה קשה יותר הסיפוק ממנה גדול יותר. אני מקוה שאת מקבלת את האתגר החינוכי שהוטל עליך ברוח טובה. הופקדו בידך שמונה נפשות שעד היום היו שרויות בחושך. את בכח מירצך - בלי כל כונה להחניף לך - אלא מתוך שאני מתימר להכיר אותך קצת - יכולה לשנות את אורח חייהם להוציאם מאפילה לאורה, את יכולה לשנות את אורח חייהן, את דרך עולמן שחיו בו עד עתה. "כל המציל נפש אחת מישראל כאילו הציל עולם מלא". את יכולה להציל שמונה עולמות. והיה אם תצילי אותן, ואי"ה תעשי זאת, שכרך יהיה גדול בשמים. ושאל יהיו לך נקיפות מצפון אם העבודה בבנות אלה תגזור את מירב זמנך. פעילות בצפת אינה שונה במהותה מפעילות באביבים או בספסופה. אדרבה יש עלַיִך חובה יותר גדולה לטפל בבנות צפת. היות ואנו מתעתדים לגור אי"ה בצפת יש להן דין של: "ענייי עירך וענייי עיר אחרת ענייי עירך קודמים".

כתוב בחז"ל: "החכם עיניו בראשו" - מסבירים המפרשים "בראשו" בראשיתו, בהתחלתו. "בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ". אומר הזוהר בחוכמתא ברא עלמא. פירוש המלה בראשית הוא בחוכמה. ולכאורה איפוא כתוב במלה בראשית - חוכמה? מלבד הפירוש הפשוט שבשביל לברוא עולם זקוקים לחכמה, ישנו פירוש עמוק יותר במלים אלו.

"סוף מעשה במחשבה תחילה" כבר במחשבה צריך להיות ברור לאדם סוף המעשה. כאשר עושה האדם מעשה מסוים חייב הוא לצפות ולחזות מה יהיו תוצאותיו הסופיות של מעשהו, החכם עיניו בראשו. הוא נקרא חכם כי הוא רואה את הראשית את ההתחלה של מעשהו, ואם אין סוף אין ראשית. כי ודאי שהראשית - ההתחלה הוא התיחסות למשהו מסוים. כי אין סתם התחלה. ההתיחסות היא לסוף. בראשית ברא ה׳ את השמים ואת הארץ. הקב"ה ברא את העולם מתוך מטרה מוצהרת מתוך מגמה שהברואים יגיעו למטרה הזאת "כל הנברא לכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו" "כל פועל ה׳ למענהו". כל מטרת הבריאה היא "לכבודי" להגדיל את כבוד ה׳ בבריאה "יום השישי ויכולו השמים והארץ". המדרש בבראשית על הפסוק אומר, למה כתוב "השישי" ה"א גדולה, כי העולם היה תלוי ועמד עד ה׳ בסיון, אם יקבלו את התורה מוטב, ואם לאו אהפוך אותו לתוהו ובוהו. מטרת העולם היתה קבלת התורה, ולא רק קבלה גרידא אלא יישומה בחיי היום יום. רק כך אפשר להגדיל את כבוד ה׳. חודש אלול הוא חודש הרחמים. אולם עם היותו חודש הרחמים הוא גם חודש התשובה ותשובה כידוע עושים ע"י חשבון...

כדכתיב בתורה: "על כן יאמרו המושלים בואו חשבון" על כן יאמרו המושלים ביצרם בואו ונעשה חשבונו של עולם. חשבונו של עולם הוא לחשב את המעשים שלנו. לחשב את התוצאות הסופיות של כל מעשה שאותו נעשה.

כתוב בפרשה: שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, יש מן הראשונים המקשים הרי חיוב מינוי השופטים ושוטרים הוא על בי"ד, ולא על כאו"א מישראל. אלא מסבירים הם שבאמת החיוב הוא על כל אדם ואדם "תתן לך". תתן לעצמך. בן-אדם חייב למנות על עצמו שופט ושוטר. שוטר הוא המונע מהאדם לעשות מעשים רעים. ושופט הוא השוקל ומחליט מהו מעשה טוב ומהו מעשה רע. אולם מתי באים לשופט כאשר מתעוררת בעיה, כאשר מתעורר ספק. בלי זה אין מקום לשופט. אם התורה אומרת שחייבים למנות שופטים פירוש הדבר שחייבים לעורר שאלות חייבים לעורר ספיקות, ואותם חייב השופט לשקול ולהכריע. כאשר הכל ברור, כאשר אין שאלות כאשר אין ספיקות, כאשר עולם כמנהגו נוהג, אזי האדם הוא חלק מהעולם, הוא חלק מעולם השקר הוא חלק מהשקר.

ידוע הכלל שכל מקום שנזכר דבר בתורה שם מקורו. כן ידוע שכל מעשה ומעשה, שכל מאורע שמתרחש מרומז בתורה עקב היות התורה ניצחית. התורה לא ניתנה לנו פעם אחת במעמד הר סיני היא ניתנת לנו בכל יום. כתוב בגמ' בפסחים: כל דור ודור חייב לראות א"ע כאילו יצא ממצרים. ביצירת מצרים כתוב בפרשת בא: "והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו כי בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים. והגדת לבנך ביום ההוא לאמור" וכו'. כל הגדה כל אמירה אם זה בעל-פה ואם זה בכתב. חייבת שתהיה לפניה שאילה. אם אין שאילה "והיה כי ישאלך בנך" אין הגדה אין אמירה, אין כתיבה.

על מנת שאוכל להמשיך ולכתוב לך חייבת להיות אמירה מצידך, חייבת להיות שאילה ולא דרך הטלפון אלא דרך הכתב. או אז אי"ה אוכל להמשיך ולכתוב לך.

להתראות
יעקב

נ.ב. ד"ש מהורי.

יום א' י"ט אלול ה'תשל"ג

לשרה, השלום והברכה

אעפ"י שאת כל מה שהיה לי לכתוב אמרתי לך, בכ"ז היות והבטחתי לכתוב לא אפר את דיבורי. ואכתוב דברי מחשבה ששמעתי בשבוע האחרון בישיבה.

מוצאים אנו בחז"ל מספר פעמים אודות סמיכות פרשיות בפרשה עצמה. כן מוצאים אנו קריאת פרשיות מסוימות בזמנים מיוחדים. התאמת הפרשיות לזמן יכולים אנו למצוא גם בפרשיות החודש: שופטים ושוטרים, כי תצא למלחמה. והיה כי תבא אל הארץ - לחודש אלול.

כפי שכבר כתבתי לך יש מן הראשונים המסבירים את מצות-העשה של שופטים ושוטרים שהחיוב הוא לא על בי"ד אלא על כל אדם ואדם. אותם ראשונים גם מסבירים את המשך הפסוק: "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך". "בכל שעריך" אומרים הם - שערי דליבא, כלומר חייבים אנו למנות את השופטים ושוטרים על שערי הלב.

"כי תצא למלחמה על אויבך" מסביר הזוהר אויבך זה יצה"ר. וההקשר בין יצה"ר למלחמה הוא עפ"י הגמ' בנדרים לב: "עיר קטנה ואנשים בה הרבה ובא אליה מלך גדול וסבב אותה ובנה עליה מצודים וחרמים" הוא אוסר על העיר מלחמה ואומר הגמ' שזה יצה"ר. ומכאן בהמשך הפרשה: "ובכתה את אביה ואת אמה חודש ימים:. הני ירחא דאלול. ירח הימים זה חודש אלול, כלומר זמן הבכיה זמן החרטה הוא חודש אלול.

בפרשת כי תבא מוצאים אנו את מצות הבאת ביכורים: "כי תבא אל הארץ... ולקחת מראשית כל פרי האדמה". ומצוה נוספת לפי דברי חלק מהראשונים היא מצות קריאת ביכורים "ובאת אל הכוהן ואמרת אליו". במצוות ביכורים מוצאים אנו דינים מיוחדים. צריך שהבאת הביכורים תהא ברב עם. וכן צריכים ללון ברחובה של עיר. וכשמגיעים לירושלים היו שרים ואומרים: עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים. אעפ"י שלא רק ביכורים היו מביאים לירושלים אלא גם תרומות ומעשרות, וקרבנות. בכ"ז בשאר ההבאות לא מוצאים אנו את הדינים המיוחדים שיש בביכורים.

במדרש תנחומא בפרשה: "צפה משה שעתיד ביהמ"ק להיחרב, ועתידין ביכורים להיפסק התקין להם לישראל שלוש תפילות שחרית מנחה וערבית וזה שאומר הכתוב: "נשתחוה נכרעה נברכה לפני ה' עושינו" וצריך להבין מדרש זה, מדוע היה איכפת למשה בחורבן המקדש רק ביטול הביכורים, למה לא היה איכפת לו ביטול הקורבנות. שלכאורה דרגת הקרבת הקורבנות היא יותר גדולה מאשר הקרבת הביכורים? וממשיך המדרש: "אדם יורד לתוך שדהו רואה תאינה שביכרה, מניחה בסל ומביאו לירושלים לכוהן. ומבקש רחמים על עצמו על עם ישראל ועל ארץ ישראל ולא עוד אלא שאומר איני זז מכאן עד שימלאו כל צרכי. יוצאת בת-קול ואומרת לו כשם שזכית לשנה זו תיזכה לשנה הבאה. וממשיך המדרש: "בשעה שאתם מתפללים לפני הקב"ה שלא יהיו לכם שתי לבבות אחד להקב"ה ואחד לדרך ארץ אלא כל לבבכם יהא להקב"ה שנאמר "בכל לבבך". צריכים להבין את הסמיכות של בכל לבבכם, למצות ביכורים.

"והבאת אל הכוהן אשר יהיה בימים ההם" אומר ע"ז רש"י אין לך אלא כוהן שבימיך, שמואל בדורו כיפתח בדורו. ומקשה עליו הרמב"ן מהיכן לקח רש"י את הכלל - שמואל בדורו כיפתח בדורו - הרי כאן ברור שהוא יביא לכוהן שנמצא בימיו וכי למי יבוא? לכוהן שחי בדור קודם? ומתרץ הרמב"ן מה שמתרץ. הספורנו אומר: "אשר יהיה בימים ההם" "אעפ"י שאינו גדול בחוכמה תחלוק לו כבוד". וההסבר בדברי הספורנו הוא, הוקשה לספורנו מה הפירוש הגדתי היום לה' אלוקיך. מה זה ה' אלוקיך? או ה' אלוקים או ה' אלוקינו. אלא מסביר הוא שכידוע כאשר אני מעריך בן אדם יותר ממני הערכה זו אינה מצטמצמת לדברים הגשמיים אלא גם לדברים הרוחניים. תפיסתו שלו במהות הבריאה, הערכתו את האלוקות גדולה היא משלי. "והבאת את ראשית פרי אדמתך" "ראשית הגז - בבהמות" כשאדם עמל וטורח לנכש את הקרקע כשאדם זורע, כשאדם מגדל בהמה רוצה הוא לראות את הפירות. כאשר הוא מקדיש את הפירות, כאשר הוא נותן לכוהן את הבהמה, הוא מראה בזה שכל טרחותיו היו לשם שמים. הוא מראה שהוא לא עשה זאת לצרכיו הפרטיים. הוא מגלה שחיי החולין שלו שחיי

היום יום מקודשים הם. הוא נותן לכוהן שקדושתו גדולה משלו וע"י נתינה זאת הוא מתקשר "לה' אלוקיך" של הכוהן, הוא מתעלה. ואם מוצאים אנו קרבנות שרק חלב נקטר או גם אמורים הרי בביכורים הכל לה' הכל לכוהן. הכל מקבל כאן קדושה.

כשאני משתחוה לפני מלך פירושו שאני מבטל את ישותי, את מציאותי מפני מציאותו אני מראה את אפסותי. בתפילה אנו מבקשים מהקב"ה שיעזור לנו להתעלות אנו מבקשים אותו שיקדש את החיים החומריים שלנו. אנו משתחוים, "נשתחוה נכרעה נברכה לפני ה' עושינו" אנחנו מתבטלים לפני הקב"ה. סוד התפילה היא ביטול החומריות. ביטול הגשמיות "בכל לבבך" שלא יהא לב אחד להקב"ה ולב אחד לדרך ארץ, לדברי חולין הכל צריך להיות להקב"ה. הכל צריך להיות קשור עם ה"למעלה" הכל חייב להיות קדוש. זה הקשר בחז"ל בין ביכורים לתפילה. בשניהם המטרה היא העלאת חיי היום יום מחומרנות גרידא לקדושה.

לפי זה נבין גם את החלק הראשון בתנחומא. ראה משה שעתיד ביהמ"ק להיחרב ועתידים ביכורים להיפסק. כי סוד הביכורים זה התפילה. ולכן התקין להם משה שלוש תפילות ביום.. היחוד בתפילה הוא שגם ההכנות לתפילה נחשבות לחלק מהתפילה. יש דין בשו"ע שאם יש ביהכנ"ס קרוב וביהכנ"ס רחוק מצוה יותר גדולה היא ללכת לביהכנ"ס הרחוק כי מקבלים ע"ז שכר פסיעות. בשאר המצוות לא מוצאים אנו דין כזה. כי רק בתפילה ככל שההכנה יותר גדולה ככל שההתאמצות קשה יותר, מתקרבים יותר, מתעלים. ולכן בביכורים יש את כל הדינים המיוחדים של: לנים ברחובה של עיר, ברוב עם הדרת מלך, שרים כשמגיעים לירושלים כי אלה הם ההכנות של התפילה, ההכנות של הביכורים.

"שופטים ושוטרים תיתן לך בכל שעריך", בכל שעריך - שערי הלב. אני ממנה שוטר כאשר אני חייב לבצע משהו אזי השוטר עומד על כך שאני אבצע זאת. ובגמ' בתענית ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך - איזוהי עבודה שבלב זוהי תפילה.

ע"מ שנוכל לבצע כהילכתה את עבודת הלב - את התפילה חייבים לבכות ירח ימים "ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים" זהו חודש אלול. אז נזכה לשמוע את הבת-קול בהבאת ביכורים "כשם שזכית לשנה זו כך תיזכה לשנה הבאה".

אני מקוה שתביני את הכתוב אעפ"י שזה כתוב בצורה קשה. אם לא תביני אל תתלי את זה בחסרון שכלך אלא בגבהות הדברים.

אם יהיה לי זמן השבוע אכתוב לך עוד מכתב. כי שמעתי היום דברים נפלאים וכדאי שגם את תיהני מהם.

יעקב.

לדמותו

העושה והמעשה

מפקד-הטנק שחזי עמו בימיו האחרונים, השכיל להגדיר במלים פשוטות את אישיותו של יעקב.
הוא אמר שרק אחרי שהכיר את יעקב ז"ל יודע הוא שיש מושג הנקרא "בן-תורה".
יעקב היה בן תורה. בטוי המיוחד במינו והמצוי רק בתחום זה. בן תורה הוא לא רק מי שלמד תורה אלא שתורה ודעת-תורה טבעו בנפשו את רישומן והמכוונים את כל מעשיו.
ירא-שמים בתכלית היה ודקדקן במצוות להפליא. בכל זמן שירותו בצבא, לא אכל - גם בזמנים קשים ביותר אלא מציות יבשות. אלא אם-כן הגיע לפעמים אוכל מיוחד בעבורו.
על דקדוקי המצוות והקפדותיו לא ויתר. גם במצבים אישיים קשים ביותר.
מפקד-הטנק סיפר שכשראה כיצד בכל רגע פנוי - עסק יעקב ב"לימוד" ללא הרף - תפש מהי משמעותו של "עסוק בתורה" עסוק הכובש את כל-כולו של האדם.
הוא סיפר שנדהם ממש כשראה כיצד צהלו פניהם של יעקב ואלי ז"ל משמחה מיוחדת במינה כשנזדמן להם מנין לתפלה בשבת בימי המלחמה. אכן, זו היתה שמחה מיוחדת. זו היתה שמחת הדקדוק-במצוות.
ראיתי את הגעגועים העזים שלו ללמוד בעת שירותנו בשריון. את כל התשוקה הזו פרק על ספסל-הלמודים מייד כשחזרנו לישיבה. בכל ערב לאחר יום של למוד היה לו חברותא קבוע ל"סדר" מיוחד ב"בית התלמוד" בין השעות 1200 - 2.00 בלילה.
ב"בין הזמנים" בקיץ האחרון נשאר שבועיים נוספים בישיבה לאחר שנסעו כולם על מנת להמשיך וללמו וגם לאחר שיצא ל"בין הזמנים" עסק מחצית היום בתורה ב"כולל צפת" כשאת חציו השני של היום הקדיש לפעילות חנוכית בהשפעה תורנית על ילדי בתי-הספר שבאזור במסגרת ה"פעילים".

לא-כולם ידעו עד כמה מסר-נפשו להצלתם הרוחנית. כשנודע לו שמוסד חנוכי לבנות בבני-ברק עומד בפני התמוטטות טפל בענין זה במסירות והוא וחבירו הקימו למעשה מחדש את המוסד מבחינה כלכלית ודאגו לו במשך כל הזמן מבחינה רוחנית.
בליל צום כפור האחרון עסק בתורה עד 2.00 בלילה כדרכו ועם זאת היה מראשוני המשכימים להכנות לתפלה.
ספרו חבריו ליחידה - שומרי מצוות וחילוניים כאחד, כיצד בימי המלחמה ראה בבירור את יד ה' המשגיחה והפועלת בכל אשר אירע וכדרכו לא רק ראה אלא גם הראה והסביר לחבריו.
הוא הציב לעצמו כמטרה - בכל המצבים שעמדו לפניו, ובכל הבעיות שעמד בפניהם - לפעול כ"בן תורה" ועפ"י דעת תורה. ועתה חוגרת שק על בניה.

למשפחת פרידמן הי"ו

כרעם ביום בהיר הגיעתני הידיעה, שאכן את אשר כולנו יגורנו בא לנו, ויעקב גם הוא עלה על מזבח העולה, כולו כקרבן עולה תמימה, לכפר עלינו, להשיב מעלינו חרון אף ה', ולהחזיר לנדנה את חרב מדת הדין שהיתה נטויה עלינו כולנו.

עומק הדין הוא מן הדברים המכוסים מעין בני אדם מלבם ומהבנתם, אחת נדע, א-ל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא, אלא שדודי ירד לגנו לערוגת הבושם לרעות בגנים וללקוט שושנים, ויעקב הי"ד היה מן השושנים היפות ביותר בגינתנו.

לא לנחמכם באתי, כי לא בנקל תנוחמו וננוחם, ולא לספוד ליעקב באתי, יעשו זאת גדולים וטובים ממני. אלא להביע את אשר ירחש לבי אליכם במכתכם האנושה על יעקב כי איננו.

רק לאחרונה זכיתי להכירו מקרוב, ומשהכרתיו הוקרתיו חבבתיו ואהבת נפש אהבתיו.

היה זה בחודש תמוז האחרון, שהיתי אז מספר ימים בצפת לנופש והבראה, באמצע אותו שבוע הגיעו לצפת והוא וידיד נפשו הקרוב שמואל דוד מרזל יבלח"א, ואז התגלה הוא לפני בתפארת אדם במלוא יפעת יפיו וטובו.

שעות רבות ישבנו ודנו בבעיות עם ועולם, במצבו של עמנו בשעה זו, ובתפקידיהם של בני התורה לאור כך ועומק תבונתו של הפרח הרך הזה הפתיעני, קנקן חדש מלא ישן נושן, וטעם זקנים מעודן.

וזאת מלבד שקידתו המופלאה בתורה, גם בימי נופש ומרגוע, ועיסוקיו הרבים בחסד במדה ובצורה הנעלה ביותר, שממש מעטים כמוהו. והכל בענוות אמת במאור פנים ובעדינות נפש.

ומתוך שכה הוקרתיו וחבבתיו, ותקוות רבות תליתי בו בכחות נפשו וסגולותיו, קבענו כמה תכניות פעולה בשטח הפצת תורה ברבים, ובמוצאי יו"כ קבענו להפגש בהקדם לביצוע תכניות אלו.

ועתה, הוא הלך למנוחות, וכה רבים השאיר לאנחות, הורים, כלה, משפחה וידידים כה רבים המחפשים מזור ומרגוע לנפשם על יעקב שהלך.

כאמור, לא לנחם באתי כי גם ממני רחק מנחם משיב נפש.

עינינו ולבנו בתפלה ליושב מרומים אשר הוא אמר ועשה "אני אמית", והוא יקיים בנו במהרה "ואחיה", וכשם שבצע אמרתו "מחצתי" יקיים בנו "ואני ארפא".

לכבוד הורי הפעיל, הבחור היקר יעקב, הי"ד!

מזועזעות עד עומק נפשנו מפטירת בנכם יעקב ז"ל, אשר למדנו חוקי חיים, וחננו, וקרבנו להבין ולהשכיל, לשמוע, ללמוד, לשמור ולעשות ולקיים, הננו להביע את תנחומינו העמוקים.

הלב ממאן להאמין שאכן תמו ביקוריו, ונדמו מאמריו ולקחי פיו, אלו אשר תודות להקרבתו ומסירות נפשו הביאונו עד הלום.
יה"ר שיבולע המוות לנצח, וימחה ד' דמעה מכל פנים.

בנחמת ציון וירושלים תנוחמו,

בנות פנימית "נווה-אור" י-ם

לכבוד ההורים של הפעיל יעקב
בצער רב שמעתי על פטירתו של הפעיל היקר באדם יעקב, ע"ה, אשר בתקופה האחרונה כה עודדני וחזקני להמשיך בביה"ס החרדי.
אין מילים בפי להביע את גודל הצער והיגון אשר ירד עלי. אבידה גדולה אבדנו בנופלו מות קדושים. מעשיו הגדולים והברוכים ישמשו לנו אור אשר ילך לפנינו.

במנוחמי ציון תנוחמו.

למשפחת פרידמן הנכבדה
המומים ומזועזעים הגיעתנו הידיעה על מות הקדושים של בנכם היקר אב בחכמה ורך בשנים, אציל הרוח ועדין הנפש כמר יעקב הי"ד.
אין מילים בפינו, האזן ממאנת לשמע והיד מסרבת לכתוב שכזאת קרתנו.
הוא היה ראשון לכל דבר שבקדושה שנחלץ ולא נעצר למרות כל המכשולים, הלא הוא שהעמיד ובסס את פנימיתנו השנה ביחד עם חברו הנאמן שמואל מרזל יבדלח"א, כשאך קבל אות והדבר היה לאחר הרשום שהתנאים אז קשים במיוחד, בכל זאת היתה הצלחתו מעל למשוער, כל זאת בלא לבטל אף שעה מלימודו.
קשה האבדה וגדולה מנשא, נשא תפילה לא-ל חי ויאמר לצרותינו די,
"יקיצו ישני עפר ובא לציון גואל".

המשתתף בצערכם

המנהל.

ישעיהו הולץ

נולד בז' ניסן תשי"א
נפל בי"א תשרי תשל"ד

ישעיהו הולץ

ישעיהו נולד בז' ניסן תשי"א בגבעת שאול ב', הוא הכפר דיר יאסין. חיי הכפר הטביעו בו את רישומם, דבר שהתבטא באהבתו לנאות דשא ומרחבים. את לימודיו היסודיים עשה בבית הספר "שילה" ומאוחר יותר ב"חורב". המשכם בישיבה התיכונית של "חורב". על אף הגיעו למסגרת חינוכית חדשה התאקלם במהרה והפך לאחד מן הדמויות הבולטות שבחברה. ניחן בתכונות מוסיקליות ואף שימש כסולן במקהלת "היכל שלמה".

לאחר סיימו את לימודיו העל-יסודיים עבר לישיבת הכותל שהיתה עדיין בראשית דרכה. לאחר התלבטויות בין התשייכותו לגרעין נח"ל של תנועת "עזרא" לבין רצונו העז להמשיך בלימודיו בישיבה, העדיף את מסגרת ה"הסדר" וכאן התגלה כמתמיד וכמושך בקולמוס. דבר שהתבטא במנהגו לכתוב ולסכם כל מה שלמד.

לאחר שנת לימודים בישיבה התגייס לצבא, בטירונות התבלט בעזרה לזולת, מאוחר יותר עבר הסבה לשריון והצטיין כתותחן בטנק. למרות שקדנותו הרבה בתורה מצא פנאי והקדיש מזמנו לנוער שוליים באחת משכונות ירושלים. כן כתב שיחות על פרשת השבוע, שנשלחו מידי שבוע לנוער בעיירה יהוד.

בקיץ תשל"ג יצא לתעסוקה מבצעית בגבול הלבנון ובאחד המרדפים נפל מפקדו. למרות הבדלי הרקע שבין השניים יצר קשר עמוק עם משפחת המפקד, ומכתבו האחרון אליהם לקראת השנה החדשה, נכתב בערבו של יום הכפורים תשל"ד.

נפל בקרב על המחצבה של נפח בצהרי י"א תשרי תשל"ד

רשימות שנותרו בעזבונו

<u>מקרא</u>

1) ג' מחזורי שיחות בפרשת השבוע
2) שיעורים בספר יונה
3) עיונים בפרשנות על דמויותיהם של האבות.

<u>גמרא</u>

1) סיכומים בענינים שונים במסכת שבת (חורף תש"ל)
2) שיעורים במסכת בבא מציעא (חורף תשל"א)
3) שיעורים ו"חבורות" במסכת מכות (קיץ תשל"א)
4) שיעורים במסכת כתובות (חורף תשל"ב)
5) שיעורים ו"חבורות" במסכת שבועות (קיץ תשל"ב)
6) שיעורים וסכומים במסכת בבא קמא (חורף תשל"ג)

<u>מחשבת ישראל</u>

1) סדרת שיחות וסכומים על המועדים
2) מאמרים בנושאים שונים במחשבת ישראל
3) עיונים "בהקדמה לשבת הארץ"
4) סיכומים בעניני טומאה וטהרה וקרבנות בזמן הזה.

פרשת "וירא"

ואלוקים נסה את אברהם... ויאמר קח נא את בנך...

מקשים כאן רוב המפרשים מה בעצם היתה כל גבורתו של אברהם אבינו הרי מצאנו כמה צדיקים אשר סבלו עינויים קשים והעלו את בנם על המוקד כדי שלא יפלו בין הגויים זאת ועוד הרי כל איש פשוט בעל מדרגה נמוכה, היה מקריב את בנו לעולה ברגע שהקב"ה היה מצוה אותו לעשות כן שהרי בידו להמית כל אחד ואם לא ישמע לו הרי בלאו הכי נפשו תלקח על ידו. על זה ישנם שתרצו שלמעשה גבורתו של אברהם אבינו לא היתה בעצם מעשה העקדה אלא בעיקר בהכנות שהרי אדם פשוט כשהיה עומד בפני צווי כזה ככל שהשעה לבצועו היתה מתקרבת היה בוכה ומיילל במרירות יותר ויותר מה שאין כן אברהם אבינו כוחו נתגלה בשמחתו ובזריזותו לעשית המצוה כפי שנא' בפסוק "וישכם אברהם בבקר ויחבש חמורו וכו'". משמע שאברהם אבינו נהג בצורה שונה, לילה לפני העקדה היה בשמחה רבה ובבוקר השכם רואים אותו יוצא בזריזות רבה וקם לבצע את המעשה.

ראיתי פרוש שונה בפרדס פתחיהו שמוסיף ואומר גבורתו של אברהם אבינו לא היתה רק בהכנות אלא גם בעצם המעשה ומוכיח זאת מלשון הפסוק שנא': "ויאמר קח נא את בנך את יחידך וכו'" וכפי שרש"י מסביר בלשון בקשה ולא נא' קח את בנך בלשון חובה רואים אנו מפורש שלאברהם לא היתה כל חובה לעקוד את בנו ואילו הקב"ה רצה רק לגלות את רצונו בקרבן בנו. וזו היתה גבורתו וגבורתו הנפלאה של אברהם אבינו שבטל את רצונו מפני רצונו של הקב"ה ועל כך אין עוררין שהוא נשאר יחיד ומיוחד במינו.

גדולתם של אבות

אמר ר׳ אלעזר מאי דכתיב "והלכו גויים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה׳ אל בית אלוקי יעקב". אלוקי אברהם אלוקי יצחק לא נאמר, אלא אלוקי יעקב, לא כאברהם שקראו "הר" שנא׳ "בהר ה׳ יראה" (בראשית כב) ולא כיצחק שכתוב בו "שדה" שנא׳ "ויצא יצחק לשוח בשדה" (שם כב) אלא כיעקב שקראו בית" שנא׳ "ויקרא את שם המקום ההוא בית אל" (שם כ"ח), (פסחים פ"ז).

יש להבין מהם המושגים של "הר" "שדה" "בית". מדוע השם בית מסמל מהות רוחנית יותר נעלה שבה גדולה מעלתו של יעקב על זו של אברהם ויצחק.

דוד המלך אמר (תהילים כ"ב) "מי יעלה בהר ה׳ ומי יקום במקום קדשו" ופרוש הפסוק הוא כשאדם נמצא במצב של עליה הוא עושה הכל כדי לגרש ממנו את כל המפריעים וכך הוא סולל לעצמו את הדרך לעליה. ברור הוא שאדם זה הוא במדרגה גבוהה אך את הסוף אנו עוד לא יודעים. כשהוא יגיע לשיא תכליתו האם גם אז הוא יוכל לעמוד ולהשאר במצב זה. וזה שאמר דוד המלך: "ומי יקום במקום קדשו". היינו שאת המצב האמיתי נדע במי שיקום במקום קדשו. כשלא יהיו לו מפריעים אם גם אז הוא ישאר במצב השיא.

ובאופן זה חז"ל קבעו את מדרגת האבות.

אברהם אבינו - הורתו ולידתו בבית ע"ז. כשהיה בן שלש הכיר מעצמו את בוראו ולחם בעד דעותיו האמיתיות, נגד משפחתו ונגד כל העולם הסובב אותו. וזה היה בבחינת "הר". אם כן אברהם היה ברוחניות שלו בדרגת "מי יעלה בהר ה׳" ולכן אברהם קרא לו הר, "בהר ה׳ יראה" כי הוא הכיר את בוראו. במצב אחר היה יצחק אבינו שאישיותו נבנתה ע"י אביו וע"י העקידה. "וילכו שניהם יחדיו" במחשבה אחת, ברצון אחד. לו כבר לא היה צורך להלחם במכשולים לאחר שיראה את הכבוד והפאר שזכה להם אברהם. את מעמדו מציינים בבטוי "מי יקום במקום קדשו" כי הוא נשאר עומד במצבו המרומם בלי שום מפריע. לכן הוא מסומל בלשון "שדה", היינו מישור ללא שום עקמימות. אמנם יצחק היה כולו "עולה תמימה" וזאת ע"י אביו וע"י העקדה שהעלתה אותו הרבה מאברהם, אי לכך במצבו הרוחני לא היתה שום תערובת של גשמיות שיש בהן כדי להפריע לחיים הרוחניים שיזכל ע"י עבודתו להעלות את הענינים הגשמיים וחיי העולם בכלל למעלת הקדושה והרוממות עד לאין תכלית.

ומה שלא היה ביצחק היה ביעקב אבינו, שאצלו התמזגו עניני העולם עם עניני הרוחניות כי היה צריך להקים בית גדול ולגדל בנים, לעבוד בבית לבן כך שביציאתו משם יכול היה לומר "עם לבן גרתי" "ותרי"ג מצוות שמרתי".

למצב כזה ניתן הסמל "בית". היינו שהקדושה והרוממות ישפיעו גם על עניני העולם הגשמיים להעלותם למדרגה רוחנית גבוהה כמו הבית שבו עושה האדם כל פעולותיו ועניניו הן בגשמיות

והן ברוחניות, וזו היתה גדולתו של יעקב אבינו, שאחר שנמסרו לו יסודות גדולתם של אברהם ויצחק ואחרי יגיעת עצמו יכול היה להתרומם לעליה רוחנית כזו שהשפעתה תגיע לדורות הבאים עד שבית המקדש המרכז הרוחני של כל ישראל יקרא בית א-ל כמו שקרא למקום הזה יעקב אבינו.

א"כ פועלו הגדול של יעקב אבינו היה שהניח חותם ויסוד לעם ישראל הנצחי שגם בביתו מעשי ידי אדם יכול היה לעסוק בחיים הרוחניים בתכלית הנקיות והקדושה, בדיוק כמו בשדה מקום מעשי ה'. א"כ רואים אנו מכך שהעבודה הקשה ביותר בעבודת ה' היא לאחד את הענינים הגשמיים והרוחניים, שהחיים הגשמיים לא יפריעו למהלך החיים הרוחניים אלא להיפך הם ילכו יחדיו והרוח תקדש את הגשם. יוצא מכך שכל החיים של האדם בעוה"ז הם בשתוף הגשמיות והרוחניות ומובן לנו כי מהות הזמן לאדם שמשתקף בו חיים גשמיים ורוחניים בכל ימי חייו הוא בבחינת הסמל של "בית" אצל יעקב אבינו כפי שהזכרנו. ש"בזמן" אדם עושה כל פעולותיו ועניניו בגשמיות וברוחניות וכל חובת האדם במשך החיים שלו שהקדושה והרוממות ישפיעו על כל ענייניו הגשמיים הנעשים בתוך הזמן להעלותם לדרגה גבוהה ולעשותם רוחניים בהתאחדות יחד לקדושה נצחית שזה תכלית האדם "בזמן" בחייו דהיינו העוה"ז.

לצורך זה, כדי שלאדם תהיה רוחניות והתרוממות הנפש יצר הקב"ה זמנים מיוחדים בתוך הזמן הכללי, והם הזמנים המקודשים, כמו שבתות וימים טובים, לפי מדרגתם בקדושה, והם כמובן משפיעים על האדם להתרומם ולקדש על ידם את הזמן הכללי שבו הוא נתון.

פרשת "ואתחנן"

"שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד"

פרשה זו של קריאת שמע אנו קוראים בכל יום. הרמב"ם מבאר ע"פ המשנה "פעמים בכל יום קוראים קריאת שמע בערב ובבקר שנאמר "בשכבך ובקומך" ומה הוא קורא שלש פרשיות וכו'. ומקדימים לקרא פרשת שמע מפני שיש בה יחוד שם ה' ואהבתו ותלמודו שהוא העקר הגדול שהכל תלויים בו".

דהיינו, כשאנו קוראים את פרשת שמע אנו מצהירים בפני העולם כולו על אמונתנו ואמיתת הכרתנו כי ה' אלוקינו וכי אין בעולם כח מהווה ומחיה אחר מלבדו, ואנו מקבלים את עולו באהבה, ונכונים להקריב עבורו את נפשנו ומאודנו.

בפסוק הראשון של ק"ש מלבד תכנו הנעלה יש גם יחוד בדרך הכתיבה כי האות האחרונה של המלה שמע וגם האות האחרונה של המלה אחד, צריכות להכתב בתבנית גדולה משאר האותיות ב "ע" רבתי וב- "ד" רבתי. על זה אמרו מפרשים שדבר זה בא לרמז על מה שמביא המדרש כי הקב"ה וישראל מעידים זה על זה כפי שנאמר "אתם עדי נאם ה'", שהראה הקב"ה קשר של תפילין ואמר "אתם עשתוני חטיבה אחת בעולם שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד גם אני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם וזה ענינם של התפילין, כי כשם שאנו קושרים את התפילין של יד כחותם על הזרוע ותפילין של ראש כחותם על הלב לשם יחוד שם ה' יתברך כך הקב"ה משים אותנו כחותם על לבו וכחותם על זרועו לעשות אותנו גוי אחד בארץ, וזהו הקשר שבינינו עם בוראנו יתברך, ששנינו מעידין זה על זה ענין האחדות.

הכרת ה' הוא אחד הביטויים לאהבת ה' וכן כותב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה "האל הנכבד הנורא מצוה לאהבה וליראה אותו... והאיך היא הדרך לאהבתו ויראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים,הגדולים, ויראה מהם חכמתו שאין לה ערך ולא קץ - מיד הוא אוהב ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע ה' הגדול ואז מיד הוא נרתע לאחוריו ויירא ויפחד שהוא בריה קטנה שפלה אפלה".

בתורה אנו מוצאים אהבה משולשת: "ויאהב יעקב את רחל" "ואהבת לרעך כמוך" וכאן "ואהבת את ה' אלוקיך". הסדר הזה בא לומר לנו שלא תתכן אהבת הבריות אם לא תקדם אהבת המשפחה ואי אפשר לבוא לאהבת הבורא אם לא תקדם אהבת הבריות. כלומר "אהבת לרעך כמוך" היא הפרוזדור לטרקלין של אהבת הבורא.

כיון שהקב"ה הוא יחיד ומשגיח על האדם ברחמיו, אם כן גם על ישראל להתמסר באהבה לגמרי בכל ישותם לה', וזה מה שנאמר: "בכל לבבך" בכל נטיותיך ושאיפותיך. אנחנו חייבים להיות תמיד מוכנים לותר מפני אהבת ה' על תשוקותינו החזקות ביותר "ובכל נפשך" רבותינו מפרשים אפילו הוא נוטל את נפשך, כלומר נתחייבנו למסור אפילו את נפשנו על אהבת ה' כפי שמסופר

על ר׳ עקיבא ברכות ס"א עמ׳ ב׳ - "בשעה שהוציאו את ר׳ עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים דהיינו קורא קריאת שמע אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן? אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך, אפילו נוטל את נפשך, אמרתי מתי יבוא פסוק זה לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו - היה מאריך באחד עד שיצאה נשמתו באחד. יצאה בת קול ואמרה אשריך ר׳ עקיבא שיצאה נשמתך באחד".

ואכן רבי עקיבא נתאזר בגבורה עילאית ואימץ את כל כוחותיו, שלא תעבור השעה מבלי לקיים המצוה שנתחייב בה, לקבל עול מלכות שמים בקריאת פרשת שמע ואמר לתלמידיו: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה לתת לו משמעות מעשית, ועכשיו שבאה לידי מצות קריאת שמע בעת שאני מקיים בפועל את אשר נצטוינו בה "בכל נפשך" אפילו נוטל את נפשך, לא אקיים מצות קריאתה כי עתה יש לה לקריאה זו משמעות נעלה יותר ונשגבה יותר.

ונראה לומר שמצות התורה למסור את הנפש על קידוש ה׳ וייחודו ית׳, אין כוונתה לרצון שאדם יפקיר את עצמו ויזלזל בערך החיים אלא אדרבא הייחוד הרצוי הוא שאדם יכיר את ערך עצמו ושיהיה גופו חביב עליו ביותר ועם תגבורת אהבתו כלפי עצמו אז יתעלה ויקריב גופו קרבן לפני ה׳ במצוה שאדם מצווה עליו לההרג ולא לעבור ואז יהיה קרבנו מהודר ומעולה ביותר, לאחר שהוא מקריב את החיים היקרים לו מכל יקר, (כנסיון העקידה). לפיכך אדם צריך לאהב את החיים ולאהב את ה׳ יתברך ועם אהבת החיים למוסרם למען ה׳ ית׳ בעת הצורך.

"מהלך כעומד דמי"

(שבת ה:)

תנו רבנן - המוציא מחנות לפלטיא דרך סטיו חייב ובן עזאי פוטר וטעמו מהלך כעומד דמי.
ובזה מצאנו מחלוקת ראשונים בהסבר הדין מהלך כעומד דמי.
לדעת הירושלמי דין זה נאמר בכל האופנים וגם במקום חיוב שכל עקירה שהוא עושה ברגלו הוי עקירה, וכל הנחה שהוא עושה ברגלו הוי הנחה, מכיון שהוא סובר הנחת הגוף כהנחת החפץ.
והנה בא רב חסדא ומקשה על בן עזאי לפי הסבר זה מדוע מעביר ברה"ר חייב הרי מהלך כעומד דמי, וא"כ היתה מנוח בתוך הארבע אמות והוא צריך להיות פטור.
הירושלמי אמנם נשאר בקושיה, אך המפרשים מתרצים תרוצים שונים.
יש המעמידים את הגמרא במקרה של קופץ ד' אמות, ברה"ר, ולכן לא שייך לשאול מהלך כעומד דמי, ויש מתרצים שכל דינו של בן עזאי הוא רק לפטור ולא לחיוב. ואין בכך תרוץ לקושיה.
אך ישנם מפרשים שאומרים אפילו אם נאמר שבן עזאי מדבר גם לחיוב במעביר ד' אמות ברה"ר לא קשה מכיון שזה הלכתא גמרי שחייב (ודעת רוב המפרשים תוס', רשב"א, רמב"ן, הסכימו לכך). הריטב"א והתוס' רי"ד תרצו שכל דינו של בן עזאי מהלך כעומד דמי, זה דוקא מעביר מרשות אחת לרשות אחרת, אבל באותה רשות אין אומרים מהלך כעומד דמי. אך ישנם מפרשים, כמו הרשב"א והרמב"ן, שחולקים על כך ואומרים שאת החלוק הזה אומרים דוקא בדין קלוטה כמי שהונחה דמי.
וזה בהעברה מרשות לרשות. אבל במהלך כעומד זה מדובר גם באותה רשות.
לדעת הרשב"א והרמב"ן מהלך כעומד דמי נאמר אך ורק במקום פטור, ובמקום חיוב לא אמרינן מהלך כעומד דמי. כלומר, לא אומרים הנחת גופו כהנחת חפץ וכל הדין מהלך כעומד דמי זה כאשר עובר דרך מקום פטור.
בשיטה הזאת הולך גם הפני יהושע, שהוא אומר מפורש לחומרה אין מחלוקת בין רבנן לבן עזאי במקרה של המוציא מחנות לסרטיא דרך פלטיא ולפי כולם חייב. את דבריו אלה הביא הפנ"י כקושיה על הגמ', מדוע הגמ' לא מעמידה במקרה מחודש יותר שמעביר דרך פלטיא ואז יהיה חידוש גדול יותר לרבנן שפטור, אלא אומר הפנ"י, שבמקרה זה חכמים יחייבו בגלל מעביר ארבע אמות ברשות הרבים, שהרי המעביר הלכתא גמירי לה.
שיטת הריטב"א ואבני נזר היא שמהלך כעומד הכוונה שאדם עומד ממש. פרוש, שכל דרך הליכתו של האדם הוא נקרא עומד והוא מעביר את החפץ כשמצבו נקרא עומד. המחלוקת בין רבנן ובין בן עזאי היא האם הולכים אחר החפץ שנקרא הולך או אזלינן בתר האדם שנקרא עומד ואילו החפץ בטל לגביו ונקרא מונח. לפי זה יוצא שהדין של מעביר חפץ מרה"י לרה"ר זה גם תלוי במחלוקת של בן עזאי ורבנן האם הולכים אחר האדם, והוא נקרא עומד, או אזלינן בתר החפץ והוא נע.

לפי הפרוש הזה לא יהיה מובן ספיקו של הריב"א בדברי בן עזאי אם חייב לבן עזאי אפ' עומד לפרוש תוך ד' אמות או לא, מה בכלל הבעיה, הרי כאן מדובר שמצבו כל הזמן מצב מנוחה, א"כ לא שייך לשאול על המקרה של לכתף ולפרוש לדעת בן עזאי.

המפרשים מתרצים את ספקו של הריב"א ואומרים, שזה ברור שהוא חייב מכיון שהדין של הלכתא גמיר שאמרנו לגבי מעביר ד' אמות ברשות הרבים הוא גם כאשר עמד באמצע לפוש או בלכתף, שהרי לבן עזאי אין הבדל בין לפוש ולכתף, וכל מה שהסתבך הריב"א הוא בגלל שדברי בן עזאי היו דחוקים וקשה היה לו, להסביר שמהלך כעומד דמי עולה גם על מקרה של לפוש ולכתף

לאחר שבררנו את דברי בן עזאי בשיטות המפרשים קשה עליו מהמשך הגמ'. בהמשך למדנו על אחד שהתכוון לזרוק שמונה, וזרק ארבעה פטור מכיון שלא נתקיימה מחשבתו, מכיון שמחשבתו היתה שהחפץ ינוח בסוף השמונה ולא לאחר הארבע אמות.

משם מקשה הגמ' על ר"י הסובר קלוטה כמי שהונחה דמי, שהרי לפי שיטתו המעביר מרה"י לרה"י דרך רה"ר וכן המוציא מרה"י לרה"ר ועבר ד' אמות ברה"ר מתחייב משום שתיים, אחת משום הוצאה ואחת משום העברה. מקשה הגמ' על ר' יהודה איך הוא מחייב שתיים, הרי משום העברת ד' אמות ברה"ר הוא לא צריך להתחייב, כיון שאם היתה כוונתו שהחפץ ינוח בסוף ד' אמות, א"כ החפץ לא נח בתחילת הד' אמות, ואם נתכוון להתחלה, א"כ מניחה בסוף והוא לא יתחייב משום מעביר ד' אמות ברה"ר. אלא מתרצת הגמ', שהוא מתחייב שתיים מכיוון שמדובר שם "באומר כל מקום שתרצה תנוח".

מדברי הגמ' שם קשה על בן עזאי לשיטת הירושלמי, איך הוא מחייב אצלנו שתיים במעביר מרה"י לרה"י וסטיו דרך פלטיא הרי אין במחשבתו שהחפץ ינוח ברה"ר שהרי במנוחה של מהלך כעומד דמי חסרה מחשבה, אם כן קשים דברי בן עזאי כפי שהגמ' הקשתה על ר"י שם. ופה הקושיה גדולה יותר מכיון שכאן אי אפשר לתרץ את מה שתרצו לדברי ר"י בקלוטה כמי שהונחה שהכוונה "שיאמר בכל מקום שתרצה תנוח" שהרי הוא עובר מחנות לסטיו דרך פלטיא ואין בכוונתו שהחפץ ינוח, אחרת היה עומד ומניח את החפץ בפלטיא, ומתוך זה שאנו רואים שלא הניח את החפץ ברה"ר אין בכוונתו להניח, א"כ קשה מדוע חייב.

אלא לכאורה אפשר לתרץ את הקושיה שהמקרה של בן עזאי דומה למקרה של אדם הכותב שם משמעון. שהרי במקרה שאחד כתב שם משמעון היתה כוונתו לכתוב את השם ולכן הוא חייב. כך גם פה, כאשר הוא הולך מרה"י לרה"י דרך רה"ר הרי הליכתו נעשתה במתכוון, ואם אנו אומרים מהלך כעומד דמי, א"כ הליכתו נעשתה באיסור, מה שאין כן בזורק ד' ונתכוון לזרוק ח' הרי בזה שהחפץ נח לאחר ד' אמות, לא נתקיימה כלל מחשבתו, שהרי הוא התכוון שהחפץ ינוח רק לאחר ח' אמות.

אך לאחר שאנו מתרצים כך תהיה קשה קושית הגמ' על הר"י. מה מקשה הגמ' על הר"י איך הוא מחייב במוציא מרה"י לרה"י דרך רה"ר שתיים הרי אם להכי קבעי להכי לא קבעי וכו', ולאחר שתרצו את בן עזאי אפשר לתרץ כך גם את הר"י שהרי במקרה של הר"י החפץ לא יכול להזרק לסוף ס' אמות ברה"ר מבלי שיעבור תחילה הד' אמות, א"כ זה דומה לאותו אדם הכותב שם משמעון, ואז לא נצטרך כלל לתרוץ הגמ', שכאן מדובר באומר כל מקום שתרצה תנוח.

אלא מתרץ על זה הגאון הרב זלמן סנדר כהנא, שיש הבדל בין מה שאמר הר"י קלוטה כמי

שהונחה חיב, שזה רק מבקרה שבמציאות היה החפץ מונח על אותו מקום אם זה מקום כזה שבמציאות, אם החפץ היה מונח עליו ממש היה פטור הוא יהיה פטור גם בקלוטה.
ולכן במקרה שהעביר חפץ מהר"י לרה"ר אם הונחה ממש בתחילת הד' אמות ברה"ר דינו היה פטור שהרי זה דומה לאדם הזורק חפץ ובכונתו שהחפץ ינוח בסוף ח' והוא נח לאחר ד', והרי כאן במנוחת החפץ בתחילת הד' אין רצונו בכך, ולכן פטור, שהרי הוא רוצה שהחפץ ינוח דוקא בסוף הד', לפיכך גם בקלוטה כאשר החפץ מרחף מעל הד' אמות לא נוכל לומר שיתחייב שהרי לא נתכוון שינוח שם וכאשר אדם זורק חפץ החפץ מוכרח לעבור מעל התחלת הד' אמות ברה"ר ואם אנו אומרים קלוטה כמי שהונחה דמי א"כ החפץ נקרא מונח בתחילת הד' אמות במקום שאין חפץ לאדם ששם ינוח לכן הוא יפטר. ואין זה דומה למקרה של כתב שם משמעון שהרי בכתב שם משמעון הוא התכוון לכתוב את ה"שם" אלא שהוא התכוון גם לגמור את המלה מה שאין כן בזורק מרה"י דרך רה"ר הוא לא התכוון להניח ברה"ר.
אבל במקרה של בן עזאי במוציא מרה"י לרה"י דרך רה"ר מהלך כעומד דמי, והכוונה שהוא נקרא כאילו עמד ונח ממש ברה"ר בהנחת גופו כהנחת חפץ, ואע"פ שהוא התכוון להעביר את החפץ מרה"י לרה"י, ולא התכוון כלל להניח ברה"ר, הרי המציאות היא שהוא ברה"ר, שהרי כדי להגיע לרה"י הוא חייב לעבור ברה"ר, ואז, כפי שבן עזאי אומר, ישנה הנחה ממש שהרי מהלך כעומד דמי. אין זה דומה כלל למקרה של נתכוון לזרוק ח' וזרק ד', דפטור, שהרי שם אמנם בהכרח הוא עובר בתחילת הד' אמות, אך קלוטה כמי שהונחה לא נוכל לומר, שהרי הוא לא נתכוון כלל להניח בתחילת הד' אמות, והכלל בקלוטה כמי שהונחה הוא שאם החפץ היה מונח באותו מקום ממש היה מתחייב.
יוצא מדברים אלה שהמקרה של בן עזאי דומה בדיוק למקרה של כותב שם משמעון ולא צריכים להעמיד את המקרה באומר כל מקום שתרצה תנוח שהרי בין כך ובין כך הוא יתחייב.
ע"י כך מתישבת שאלת הגמרא על ר"י שלא יתכן שיתחייב שתים שהרי אי להכי לא קבעי ואי להכי קבעי ליכי לא קבעי והגמ' לא מקשה על בן עזאי, שהרי לבן עזאי הוא ממילא יתחייב מכיון שהמקרה שלו דומה בדיוק למקרה של שם משמעון.
ולפי התרוץ הזה אנו יכולים להבין גם את דברי ריב"א שהסתפק מה יהיה הדין אצל בן עזאי בהניח תוך ד' אמות ולא הסתפק אצל ר"ע בדין קלוטה כמי שהונחה דמי (שהוא סובר כפי הר"י) וזה ברור מכיון שבדינו של בן עזאי יש לנו מציאות של מהלך, ולכן יש להסתפק מה יהיה הדין כאשר אדם עמד לפוש, מה שאין כן אצל ר"ע, אין לנו על מה להסתפק אם עמד לפוש, שהרי הדין של קלוטה כמי שהונחה דמי אין זה בכלל מקרה של מציאות.

שהונחה חייב, שזה רק במקרה שבמציאות היה החפץ מונח על אותו מקום אם זה מקום כזה שבמציאות, אם החפץ היה מונח עליו ממש היה פטור הוא יהיה פטור גם בקלוטה.
ולכן במקרה שהעביר חפץ מרה"י לרה"ר, אם הונחה ממש בתחילת הד' אמות ברה"ר דינו היה פטור, שהרי זה דומה לאדם הזורק חפץ, ובכונתו שהחפץ ינוח בסוף ח' והוא נח לאחר ד', והרי כאן במנוחת החפץ בתחילת הד' אין רצונו בכך, ולכן פטור, שהרי הוא רוצה שהחפץ ינוח דוקא בסוף הד', לפיכם גם בקלוטה כאשר החפץ מרחף מעל הד' אמות, לא נוכל לומר שיתחייב שהרי לא נתכוון שינוח שם וכאשר אדם זורק חפץ, החפץ מוכרח לעבור מעל התחלת הד' אמות ברה"ר. ואם אנו אומרים קלוטה כמי שהונחה דמי א"כ החפץ נקרא מונח בתחילת הד' אמות במקום שאין חפץ לאדם ששם ינוח לכן הוא יפטר. ואין זה דומה למקרה של כתב שם משמעון, שהרי בכתב שם משמעון הוא התכוון לכתוב את ה"שם", אלא שהוא התכוון גם לגמור את המלה, מה שאין כן בזורק מרה"י דרך רה"ר הוא לא התכוון להניח ברה"ר.
אבל במקרה של בן עזאי במוציא מרה"י לרה"י דרך רה"ר מהלך כעומד דמי, והכוונה שהוא נקרא כאילו עמד ונח ממש ברה"ר בהנחת גופו כהנחת חפץ, ואע"פ שהוא התכוון להעביר את החפץ מרה"י לרה"י, ולא התכוון כלל להניח ברה"ר, הרי המציאות היא שהוא ברה"ר, שהרי כדי להגיע לרה"י הוא חייב לעבור ברה"ר, ואז, כפי שבן עזאי אומר, ישנה הנחה ממש שהרי מהלך כעומד דמי. אין זה דומה כלל למקרה של נתכוון לזרוק ח' וזרק ד', דפטור, שהרי שם אמנם בהכרח הוא עובר בתחילת הד' אמות, אך קלוטה כמי שהונחה לא נוכל לומר, שהרי הוא לא נתכוון כלל להניח בתחילת הד' אמות, והכלל בקלוטה כמי שהונחה הוא שאם החפץ היה מונח באותו מקום ממש, היה מתחייב.
יוצא מדברים אלה שהמקרה של בן עזאי דומה בדיוק למקרה של כותב שם משמעון, ולא צריכים להעמיד את המקרה באומר כל מקום שתרצה תנוח שהרי בין כך ובין כך הוא יתחייב.
ע"י כך מתישבת שאלת הגמ' על ר"י, שלא יתכן שיתחייב שתים שהרי אי להכי לא קבעי ואי להכי קבעי ליכי לא קבעי והגמ' לא מקשה על בן עזאי, שהרי לבן עזאי הוא ממילא יתחייב, מכיון שהמקרה שלו דומה בדיוק למקרה של שם משמעון.
ולפי התירוץ הזה אנו יכולים להבין גם את דברי ריב"א, שהסתפק מה יהיה הדין אצל בן עזאי, בהניח תוך ד' אמות, ולא הסתפק אצל ר"ע בדין קלוטה כמי שהונחה דמי (שהוא סובר כפי הר"י) וזה ברור, מכיון שבדינו של בן עזאי יש לנו מציאות של מהלך, ולכן יש להסתפק מה יהיה הדין כאשר אדם עמד לפוש, מה שאין כן אצל ר"ע, אין לנו על מה להסתפק אם עמד לפוש, שהרי הדין של קלוטה כמי שהונחה דמי אין זה בכלל מקרה של מציאות.

בענין הדלקת המהדרין בנר חנוכה

גמ׳ – ת"ר מצות נר חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמונה וכו׳. קשה מדוע דוקא בנר חנוכה תקנו שיהיו מהדרין מן המהדרין, מה שלא מצינו בשאר המצוות.

נראה לתרץ קושיה זו עפ"י קושיתו של הפנ"י – קשה מדוע היה בכלל נס חנוכה, הרי ישנו דין שטומאה הותרה בצבור, וא"כ לכתחילה היה מותר להדליק בשמן הטמא ואם בכל זאת עשה הקב"ה נס לישראל כדי שיוכלו לקיים את המצוה כתיקונה בשמן טהור משמע שהנס נעשה כדי שישראל יוכלו לקיים את מצות הדלקת נרות בהידור על כן תקנו חכמים את כל ההידורים האפשריים בנרות חנוכה. (חשב סופר).

בענין הידור מצוה ישנה מחלוקת ידועה בין הרמב"ם לרמ"א. הרמב"ם בפ"ד מה׳ חנוכה הלכה א׳ כתב "והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד "והמהדר יותר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר אחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה. נר אחד כיצד הרי שהיו בני הבית עשרה בלילה הראשון מדליק עשרה נרות ובליל שני עשרים וכו׳ עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונים נרות עכ"ל. משמע מדברי הרמב"ם שאין כל אחד מדליק בפני עצמו אלא פרושו שהמדליק (בעה"ב) מדליק נר אחד לכל אחד ואחד ואלו הרמ"א בסימן תרע"א סעיף ב׳ כתב "וי"א דכל אחד ואחד מבני הבית ידליק" משמע מדבריו שכל אחד מדליק בפני עצמו. ויש להבין במה חולקים הרמב"ם והרמ"א.

על זה אומר חידושי מרן רי"ז הלוי בשם בית הלוי שיסוד מחלוקתם תלוי כבר, בדין הידור במילה – רמב"ם פרק ב׳ מהלכות מילה הל"ד כתב "המל כל זמן שעוסק במילה חוזר בין על הציצין שמעכבים בין על הציצין שאין מעכבים. פירש, על הציצין המעכבין, חוזר, על ציצין שאינם מעכבים אינו חוזר" ואלו הטור ורש"י חולקים שם על הרמ׳ ואומרים שאם פירש אינו חוזר מתי, דוקא כשמל בשבת אבל בחול לעולם חוזר גם על ציצין שאינם מעכבים משום הידור מצוה. ושם הסביר בית הלוי את מחלוקתם בדין הידור מצוה האם דין הידור שייך דוקא בעצם מעשה המצוה וזו דעת הרמב"ם ולכן אם פירש אינו חוזר שאז ההידור לא שייך לעצם מעשה המצוה מה שאין כן הרמ"א, שדעתו היא שהידור מצוה הוא לאו דוקא בעצם המעשה ולכן לדעתו אף אם פרש חוזר. לפי זה נוכל להבין גם את מחלוקתם כאן בחנוכה. שהרי דין הידור מצוה של חנוכה חופף לכל הידור מצוה שישנם הלומדים זאת מ"זה אלי ואנוהו".

מכיון שהרמב"ם סובר בהידור מצוה שצריך להיות בעצם מעשה המצוה לכן בנר חנוכה שעיקר ההדלקה היא ע"י בעל הבית, לכן הידור המצוה ג"כ יעשה כשהוא עצמו ידליק לכל אחד שהרי אם כל אחד ידליק בפני עצמו לא הוספנו שום הידור במעשה המצוה. אבל הרמ"א שסובר שהידור מצוה לא צריך להיות בעצם מעשה המצוה שייך הידור גם בלא עשית המצוה

ולכן הוא פסק שכל אחד ואחד ידליק בפני עצמו. יותר מזה, ההידור הוא בזה שכל אחד מדליק בעצמו ואינו מתכוון לצאת בנרו של בעל הבית.

רעק"א אומר בנוגע לברכות, ההלכה היא שאם אחד הדליק נר אחד ושכח לברך על הנר הראשון אי הוא מברך על הנר השני מכיון שזה הידור ואין מברכים על ההידור. לפי זה קשה איך הבן מדליק אחר האב ומברך על הדלקתו. הרי כל הדלקת הבן אחר אביו זה הידור ואין מברכים על הידור.

אלא על זה אומר רעק"א בתשובות מהדורא תנינא ס' י"ג שההידור הוא לכוון שלא לצאת בברכת בעה"ב וממילא יש חיוב על שאר בני המשפחה להדליק ולברך.

יוצא שכל קושית רעק"א היא רק לשטת הרמ"א שאומר שכל אחד מדליק בפני עצמו אבל לרמב"ם שבעה"ב מדליק לכלם לא יהיה קשה מידי.

בית הלוי מקשה והמהדרין מן המהדרין - מדוע במצוה ישנו הידור יותר ויותר, ונראה לפרש מכיון שעיקר הנס תכלית היה רק משום הידור מצוה ולא משום עיקר המצוה, שהרי פח השמן בו כדי להדליק לילה אחד והיו יכולים לעשות פתילות דקות ביותר כדי שתהיה הפתילה חלק שמיני ממה שהיה רגיל להיות בכל יום והיה מספיק ל-8 ימים ואת עיקר המצוה היה מקיים מכיון שאין שעור לעובי הפתיל.

יוצא שכל הנס היה בשביל ההידור שיהיו הנרות יפים כפי שהיו מקדם לכן תקנו ההידורים במצוה הזאת.

בענין חופה אי הוי יחוד או הכנסה לביתו

הרמב"ם פרק י' מהלכ' אישות "ומשתכנס לחופה נקראת נשואה אע"פ שלא נבעלה והוא שתהיה ראויה לבעילה אבל אם היתה נידה אע"פ שנכנסה לחופה ונתיחד עמה, לא גמרו הנישואין והרי היא כארוסה עדיין."

לענין חופה אומר הר"ן במקום שתי שיטות:

א) חופה קרויה יחוד וזה רק ביחוד שראוי לביאה להוציא נידה שאינה ראויה לביאה. אולם על זה מוסיף הר"ן שבדיעבד אם התיחד עם נידה הנישואין תופסים.

ב) חופה זו הכנסה לרשותו לא יחוד.

מדברי הרמב"ם אנו רואים מפורשות שהוא חולק על הר"ן וסובר שחופה זה דוקא לייחוד ודוקא בזמן שהיא ראויה לביאה ואילו נידה כיון שאינה ראויה לביאה אפילו בדיעבד הנישואין אינם תופסים.

על שיטת הרמב"ם מקשים המפרשים ארבע קושיות:

1) מהגמ' בדף י"א: שם הגמרא אומרת אם יש לה עדים שלא נסתרה, שני לא יכול לטעון טענת בתולין, כי אם הראשון כנסה לרשותו היא נקראת נשואה, ואם נתאלמנה, כתובתה תהיה מנה. א"כ אנו רואים שאין לו טענת בתולים, א"כ יוצא שחופה זה כניסה לרשות ולא ביאה.

2) הגמ' בדף מ"ח: בד"ה מסר האב לשלוחי הבעל הרי היא ברשות הבעל וכו' מביאה הגמרא מחלוקת אם מסירתה ע"י שליחים לבעל זה גם לתרומה או חוץ מתרומה אולם לפי כולם ברור שכיון שמסרוה לרשות הבעל היא כבר שייכת לבעל ונקראת נשואה לו.

3) קשה ממה שהרמב"ם עצמו אומר (בפרק ז' מהלכות תרומות) שיש חופה לפסולות א"כ מכאן רואים שיש חופה בדיעבד ואם חופה היינו יחוד קשה על הפסק בנידה.

4) קשה קושיתו של הבית יעקב ממה שאמרנו לגבי כה"ג שמתקנים לו אשה אחרת שמא תמות אשתו וכו' ושם ברור שזה חופה בזמן שאינה ראויה לביאה כי ביוהכ"פ יש אסור תשמיש.

ומצינו אצל ר' נפתלי שני תרוצים. אחד בשם הב"י ואחד בשמו, ולמעשה שני התרוצים הם דרך אחת כדי לתרץ את הרמב"ם, והוא החילוק שהם עושים בדברי הרמב"ם עצמו.

הב"י תרץ שיש לחלק בין נערה וקטנה לבוגרת, שבנערה וקטנה כיון שהן שייכות כולן לאבא אז הוצאתן מרשות האב לביתו של הבעל היא הכנסתן לרשות הבעל, מה שאין כן בבוגרת כיון שהיא לא שייכת לאביה כלל אלא יש לה רשות בפני עצמה, מסירת אביה לבעלה מפקיעה רק את רשותו ממנה אבל לא את רשותה ובכדי שהיא תכנס ממש לרשות בעלה ותפקיע גם את רשותה לזה יש צורך שהבעל יתייחד עמה וזה מה שהרמב"ם אומר חופה היינו יחוד זה דוקא בבוגרת.

ולפי זה מיושבות רוב הקושיות שהקשנו על הרמב"ם. הקושיה הראשונה מהאלמנה מן הנשואין ויש עדים שלא נסתרה אפשר לתרץ בפשטות כפי שאמרנו, שהרי תתכן מציאות של נשואה בלי סתירה כגון, במסר האבלשלוחי הבעל כשהיא נערה שאז הכנסתה לביתו עושה אותה נשואה. וכן נאמ גם בקושיה השניה. ואילו הקושיה מאשת כהן ג"כ נתנת להסבר שהכה"ג אינו מקדש אלא נערה בתולה והחופה אצלה היא כניסתה לביתו של הבעל.

לתרוצו של הב"י מתנגד ר' נפתלי מכיון שמהרמב"ם משמע שאין לחלק בין בוגרת לנערה וקטנה ובשניהם אין הן נשואות עד שיתיחדו.

לכן מתרץ ר' נפתלי את הרמב"ם לפי דרכו שלו, ולדעתו ישנם שני מיני נישואין.

א) נישואין שהבעל קונה אותה ליורשה, ליטמא, לנדרים, ולמעשה ידיה.

ב) נישואין שהוא קונה אותה אך ורק לדברים שבינו לבינה. ולפי זה מובן שכל דברי הרמב"ם שחופה היינו יחוד זה דוקא בדברים שבינו לבינה כדי שיוכל לבוא עליה וראיה לדבר יש לו מדברי הרמב"ם עצמו האומר "כיון שנכנסה לחופה הרי זה מותר לבוא עליה". לפי מה שאמרנו נוכל לתרץ את כל ארבעת הקושיות שהיו לנו, שבכל המקרים שבהם אמרנו שהיא נשואה אין הכונה שהוא כנסה ביחוד אלא מדובר שהבעל קנה אותה לשאר דברים וזה אפשר לומר גם בחופה לפסולות וגם בכה"ג דכונסה ביוהכ"פ משום שבהם הוא לא מתכוון לקנות בדברים שבינו לבינה אלא לשאר הדברים כגון ירושה וכו'.

אך קשה שהרי אפשר להקשות על ר' נפתלי באותה דרך שבה הוא מקשה על הב"י, שהרי מהרמב"ם עצמו כשם שלא משמע לחלק בין בוגרת לקטנה ונערה כך לא משמע לחלק בין שני מיני נישואין, ובפשטות נישואין כולל את הכל. *

וכן אנו רואים מפורש בבית שמואל על השו"ע ס' פ"א ה' א' "אבל אם היתה נידה ואח"כ כנסה לחופה ונתיחד עמה אינה כאשתו אלא לכל הדברים היא עדיין כארוסה מאחר שהיתה נידה ועל זה אומר הב"ש בשם המ"מ וקצת גאונים שהיא כארוסה לכל הדברים ואינו יורשה ומיטמא לה.

כאן היה אפשר לשאול שאלה צדדית, מדוע באמת הבעל אינו יורשה, הרי בכל תיקו אנו אומרים שהדין הוא המוציא מחבירו עליו הראיה וכאן הרי הבעל מוחזק מדוע נוציא מידו. אלא מתרץ על זה הפתחי תשובה שכאן זה שונה מכיון שיורשי האשה הם ודאים וירושת הבעל היא מכח ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי יורשי האשה.

הדרך השניה שאפשר להבחין בתרוצים המתרצים את הרמב"ם הוא הסבר בדברי הרמב"ם עצמו בלי לנסות לחלק את דבריו.

בנוגע לשתי הקושיות הראשונות ראיתי תשובה בפרושו של שעה"מ על הקונטרס שלו חופת חתנים סימן ט'.

בסוגיה בדף מ"ח: הגמרא מביאה מחלוקת בין ר"ל לשמואל במקרה ומסר האב לשלוחי הבעל או שמסרו שלוחי האב לשלוחי הבעל או שהיתה לו חצר בדרך ונכנסה עמו לשם נישואין אע"פ

* ושמא מהרמב"ם בכ"ז משמע מדקאמר לא גמרו הנשואין.

שכתובתה בבית אביה ומתה, בעלה יורשה. עכשיו השאלה לגבי מה תפסו הנישואין ולפי ר"ל הנישואין חלו לכתובה. שם יש מחלוקת בתוס' מה הכונה לכתובתה, האם זה ממעט רק תרומה ויש לבעל הכל, הוא מפר נדרה הוא יורשה והוא מיטמא לה וגם לכתובה-שחייב לשלם מאתיים, או שלכתובתה ממעט לא רק תרומה, אלא גם ירושה.

שמואל אומר שם "לירישתה". וגם בזה ישנה מחלוקת יסודית בין תוס' לרש"י מה הכונה ירושתה.

לפי רש"י היא נקראת נשואה ודוקא לירושה ולא יותר ואלו לתוס' כוונתו של שמואל לירושתה הוא למעט תרומה כלומר היא נקראת נשואה לכל, כולל הפרת נדרים ומעשה ידיה חוץ מתרומה.

היוצא לנו מדברינו שלענין תרומה יש מחלוקת בענין כתובה, ר"ל אומר שהיא לא נחשבת לנשואה ולענין ירושה זה יהיה תלוי בין רש"י לתוס', לפי רש"י היא נשואה רק לגבי ירושה אבל לגבי שאר הדברים לא ולפי התוס' היא נשואה בכל חוץ מתרומה.

רמב"ם בפרק כ"ב מהלכות אישות הלכה א': "הבעל קודם לכל אדם בירושת אשתו ומאימתי יזכה בירושתה משתצא מרשות האב ואע"פ שעדיין לא נכנסה לחופה הואיל ונעשית ברשות בעלה יירשנה". משמע בעליל מהרמב"ם שהוא פוסק כמו שמואל שבעלה יורשה ותו לא וזה יהיה כמו שמואל ל"ירושתה" בהסברו של רש"י שאך ורק לירושתה וכן המ"מ תולה את דברי הרמ' האלה במחלוקת של הגמרא בכתובות דף מח':

א"כ לפי זה נופלת הקושיה השניה ששאלנו מהגמרא בדף מח': שהרי כל מה שאמרנו שם זה לא כשמואל ובאמת שמואל סובר כאשר היא נמסרה לבעלה או לשלוחי בעלה היא נחשבת כנשואה רק לגבי הירושה שבעלה יורשה אבל באמת נוכל לומר שם כיון שהיא עדיין לא נכנסה לחופה דהיינו לא היה יחוד אלא רק נעשית ברשות בעלה, כפי שאומר הרמב"ם, אז בעלה זכאי בירושתה והיא לא נשואה.

אך לפי זה יקשה מאד רמב"ם בנדרים (פרק י"א הלכה כ"ב) ששם הרמב"ם אומר: "מסר האב לשלוחי הבעל או שמסרו שלוחי האב אין האב יכול להפר שהרי יצאה מרשתו ולא הבעל יכול להפר שאין הבעל מפרק בקודמין כמו שבארנו" עכ"ד.

יוצא לנו מדברי הרמב"ם הזה שכאשר היא נמסרה לבעל או לשלוחיו הוא לא יכול להפר לה נדרים שנדרה בבית אביה אלו הם הנדרים הקודמים, אבל נדרים שנדרה ברשות בעלה משמע שהבעל יכול להפר לה וזה בסתירה למה שאמרנו קודם שמסירה מהני רק לגבי ירושה.

וכאן מנסה שעה"מ לתרץ שבאמת הרמב"ם דעתו כרש"י שבמסירה לבעל אינו מפר נדריה ולא מהני מסירה אלא לענין שיצאה מרשת האב, זו כונת הרמב"ם לומר שמדברים פה בעיקר על כך שהיא יצאה מרשות אביה ואביה לא יוכל להפר את נדרה ובאמת גם בעלה לא יוכל להפר את נדרה, אך בתרוץ הזה קשה מלשונו של הרמב"ם שכתב מפורש שאין הבעל מפר הקודמים, דוקא הקודמים ולא בנדרים שברשותו.

בענין הלנת מת נכרי*

נאמר בדברים כ"א:"לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא כי קללת אלוקים תלוי ולא תטמא את אדמתך אשר ה' אלוקיך נותן לך נחלה".

פסוק זה לפי הרמב"ם רש"י ושי"פ מתייחס רק לישראל שלהם יש דין של הלנת מת וחיוב קבורה, בנוגע לנוכרי אומר הרמב"ם בסוף הלכות מלכים וז"ל: "אפילו העכו"ם צוו חכמים לקבר חוליהם ולקבור מתיהם עם מתי ישראל (ואין הכוונה יחד עם נכרי אלא שיתעסקו עמהם ויוציאו עליהם כפי שמוציאים על מתי ישראל) ולפרנס עניידהם בכלל עניי ישראל מפני דרכי שלום הרי נא "טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו" ונא' "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום".

משמע מדברי הרמב"ם שאין חיוב תורה לקבור מתי עכו"ם אלא יש בזה רק משום מידת חסידות של דרכי שלום.

רש"י מפרש את טעם האיסור "כי קללת אלוקים תלוי" מלשון הקלה וביזוי "שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו" וע"י בזיונו של האדם הנברא בצלם אלוקים, נגרמת הקלת הכבוד אף כלפי מעלה ואילו בנכרי אפילו שבי"ד של ישראל הרגוהו אין עוברים עליו בבל תלין.

הרמב"ן על הפסוק, חולק ולדעתו הפסוק "ולא תטמא את אדמתך" הוא לאו בפני עצמו, ולפיו הלאו הזה חל גם על מת נוכרי, אע"פ שאין בו העשה דקבורה, לאו דלא תלין יש, וכפי שהאברבנאל ביהושע מפרש שכל עוד האדם חי הוא שווה יותר מכל שאר בעלי החיים אך במותו יצא מהשווי יותר מהם ולכן אדם מת מבאיש מהר יותר מאשר כל שאר בעלי חיים ולכך אין הבדל בין נכרי לישראל ולכל אדם מת יש את הלאו שלא יטמאו את הארץ. לפי הטעם הזה יוצא לנו שהחיוב לקבור גם מתי עכו"ם הוא רק בארץ ישראל ולא בחו"ל.

לרמב"ן התייחסות הפסוק "כי קללת אלוקים תלוי" היא על התלוי, שבו נתקיימה הקללה כי הארור והמקולל בנידון דידן הוא התלוי וכדי שהמקולל הזה לא יטמא את הארץ נצטווינו לקוברו עוד לפני בא השמש.

כראיה לדבריו מביא הרמב"ן את המקרה שהיה ליהושע עם מלך עי כמו שנא' "ואת המלך העי תלה על העץ... ויקימו עליו גל אבנים" כלומר בבא השמש צוה יהושע לקברם וזאת כדי שלא יטמאו את הארץ.

הרמב"ם ושאר המפרשים לא ראו ב"ולא תטמא את אדמתך" לאו בפני עצמו אלא ענין הטומאה בא לתת טעם ללאו הקודם עיין בספר המצוות שורש חמישי, שם הרמב"ם מביא עוד מספר לאוים שבאו רק בכדי לתת טעם ללאו אחר או לעשה.

* מאמר זה נכתב לאחר מרדף, בגבול הלבנון שבו השתתף ישעיהו ושבו נפל מפקדו, בעקבות דברים שראה שם נתעורר לברור הלכתי זה.

יחס ישראל והעמים לסוכות

הגמ׳ במסכת ע"ז ג. מביאה אגדה בה מתנהלת שיחה בין הקב"ה ואוה"ע בשאלה האם בצדק נתנה התורה לישראל או לא, במהלך השיחה מבקשים אוה"ע מהקב"ה "תנה לנו ראש ונעשנה". כלומר, נסה אותנו ומלבד שבע המצוות שכבר נתת לנו, תן לנו את כל התורה כולה.
"אמר להם הקב"ה: שוטים שבעולם מי שטרח בער"ש יאכל בשבת מי שלא טרח בער"ש מהיכן יאכל בשבת? אלא אעפ"כ מצוה קלה יש לי לכו ועשו אותה... מיד כל אחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז וכל אחד מבעט בסוכתו ויוצא".
השאלה הנשאלת היא מדוע בחר הקב"ה דוקא במצות סוכה. אומר המהרש"א: "והכונה שרמז להם במצות סוכה שהיה להם לקיים המצוות בעוה"ז שדומה לסוכה ודירת ארעי". פירוש, ישנו הבדל עקרוני בין ישראל לאוה"ע. עם ישראל היה מוכן לצאת מדירתו הקבועה כדי לקיים מצות סוכה ולשבת בדירת ארעי המבטאת את הארעיות שבעוה"ז ושכל שכרה הוא רק לעתיד לבוא בעוה"ב. מה שאין כן באומות שאצלם העוה"ז הוא קבע לכן לא היו מוכנים לצאת מדירתם הקבועה ולכך את שכרם מקבלים רק בעוה"ז.
בצורה מורחבת יותר מצינו באור במהר"ל, בחידושי האגדות. "ואומר מכיון שכל מבוקשם של האומות היה בזה שאמרו שגם הם ראויים אל התורה השכלית, הבלתי טבעית לכן הקב"ה נסה אותם במצוה אחת שהיא סוכה המורה על היציאה מדרך הטבע שהאדם יוצא מהבית שהוא דרך הטבע להתיישב בסוכה שבודאי נקראת דירת ארעי. והקב"ה אמר להם אם ראויים אתם לתורה אז יש לכם לקיים מצות סוכה ובזה שהם בעטו בסוכה הם הוכיחו שאינם ראויים מצד עצמם לצאת מן הטבע וזו היתה ההוכחה שאינם ראויים כלל לתורה שבידוע שהיא בלתי טבעית.
ואלו ישראל שנמצאים בדרגה עליונה יותר ויצאו מן הטבע אע"פ שגם הם טבעיים קצת ופעמים כשיש צער גם הם פטורים מלישב בסוכה מ"מ הם אינם מבעטים בדבר שהוא מחוץ לטבע, מכיון שמעקרם הם חפצים ואוהבים לצאת מן הטבע רק שאינם יכולים".
הסבר שונה לגמרי מביא רשר"ה ומייחס זאת לחטא שהיה בדור הפלגה. בנו עיר ומגדל כדי למרוד בקב"ה, נגד זה הציע להם הקב"ה דוקא מצות סוכה שבאה לבטא את סמל הבטחון בה׳, ויחד עם זאת תהווה עבורם כעין כפרה על עשיית מגדל בבל.
דוגמא נוספת למעלת הסוכה אנו מוצאים בנביא זכריה המנבא דוקא על מצות סוכה ולא על מצוה אחרת. דבריו מתייחסים למלחמת גוג ומגוג העתידה להיות בחג הסוכות וז"ל "והיה כל הנותר מכל הגויים הבאים על ירושלים" ר"ל שאותם הגויים אשר יותרו מהמלחמה ההיא יחזרו בתשובה וישובו אל ה׳ בכל לבבם כי מתוך הנפלאות שיראו ויכירו ידעו שהמלוכה לו "יעלו

מדי שנה בשנה להשתחוות למלך ה' צבאות ולחוג את חג הסוכות". לחוג את החג לזכרון הנס שנעשה ביום ההוא,וכפי שהנביא מבטיח, כל האנושות כולה תבוא תחת כנפי סוכת שלומו של הקב"ה אשר יפרש אז על כל משפחות האדמה והאל היחיד והמיוחד יהיה לכל כלל האנושות ה' אחד ושמו אחד.

ממכתביו

... כשאני יושב כאן בחוף וכותב את המכתב אני פשוט לא יכול שלא להזכיר את הנוף ההררי המרהיב ממש, תאוה לעינים אם הרגליים לא מגיעות לשם לפחות העינים באות על סיפוקן. ממכם אבקש לכתוב לי מה נשמע בישיבה ובעיקר רוחניות כדי שנאכל גם מזון רוחני.

... וכדי שלא נאכל מזבחי מתים אכתוב לך דבר תורה קצר מפרשת השבוע "אחרי מות" מסופר בפרשת הגורלות על שני שעירים שעיר אחד לעזאזל ושעיר אחד לה' אמר רש"ר הירש שהפרשה הזו מגלה לנו את בעית הגמול במקרא שהרי אנו רואים פה שהשעיר שעלה בגורלו לעלות לה' - נשחט מיד ואילו זה שלעזאזל נשאר בחיים עד שהוא נשלח ע"י איש איתי המדברה כך גם בעוה"ז הצדיק רע לו והוא מקבל עונש ולא מאריך ימים ואילו הרשע מאריך ימים אבל לבסוף הוא נשלח לעזאזל.
- לפני שאכתוב לך דבר תורה אני מוכרח להקדים ולומר כפי שכתבת הגמ' היא מענינת מאוד ואני ממש נהנה ללמוד אותה.

... הביא את הדפדפת שלו עם שיעורים... ואני יכול לעיין בשעורים ולהנות מהם...
... ביום שישי... עשינו עירוב מסביב לתצפית וזה כמובן היה לנו לעזר רב בשבת. כמובן שנתעוררו הרבה בעיות הלכתיות וכשאגיע אי"ה לירושלים אברר. זה לא ניתן להכתב בגלל הפריטים הרבים שאין לי כרגע אפשרות לכתבם.

לדמותו

ישעיהו החביב

איתא בגמרא. "אחד מבני חבורה שמת תדאג כל החבורה כולה".
כשנודע לי ששעי' נעדר, הרגשתי כאילו נתפרדה החבורה כולה, ונשארנו בודדים. שהרי הוא היה <u>המרגלית שבחבורה</u>.
בענויי-נפש ובקולמוס דומע אני כותב על שעי' כמי שאינו. שהרי דמותו נצבת אל מול עיני בעיניו הנוצצות ובחיוכו הנצחי.
טבען של מרגליות שהן נטמנות. אולם הן נוצצות באלפי ברקים למגלה אותן. דמותו קורנת בפסוק אחד. ומה ה' דורש ממך, כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלוקיך. ענות-אמת הפשטות והצניעות הטביעו את חותמן הטהור בנפשו עד שלא כל אחד זכה להכיר בסגולות הרבות בהן נצצה נשמתו. כמו שראינו אנו, בני החבורה המצומצמת ששהינו אתו במשך ארבע השנים האחרונות כמעט בכל שעות היממה והכרנו את דרכיו בכל המצבים, באמונים קשים בטירונות, בשעות למוד ותפלה, אוכל ושינה. תמיד ידענו בבירור שברמתו המוסרית עומד הוא מעלינו. כמו שכתב לי חבר ימים מספר לאחר שנודע דבר נפילתו "נפלנו בכמה בכמה מדרגות". תמיד היה הוא לנו לדוגמא מוסרית חיה. בשיחות ובויכוחים. את מקומו בתפלה קבע לו בפנה האחרונה שבבית המדרש ומשם האירה דמותו.
כל מעשה ומעשה שלו היה ספוג באהבה ובמסירות. מי שלמד אתו יודע מסירות בלימוד מהי, אפשר אולי לומר אפילו עקשנות. התייגע בהבנת סוגיא קשה, התמיד בצורה נפלאה וחתר ללא הרף למטרה שהציב לעצמו עם כניסתו לישיבה.
בשעת המאוחרות של הלילה יכלו לראותו יושב בספריה לפניו פתוחים ספרי אגדה ומחשבה, הוא כותב וכותב וכותב... ועוד שעות לאחר שהלך לחדרו דולקת הנורה מעל מטתו... ועם זאת לקום בהשכמה ללמוד פרק לפני התפלה עם הרב פריימן. בימי ששי ובמוצאי-שבתות, "בין הזמנים" לעולם היה קובע לו חברותא ללמוד. בקיץ האחרון היתה לו חופשה קצרה בבני-ברק לאחר תעסוקה מבצעית. כשנפגשנו שם במקרה, מיד ביקש ממני לקבוע סדרים ללמוד שם. טוב לבו ודאגתו-לזולת האירו בפשטותם את כל מעשיו.
בני-הישיבה הצעירים יודעים בודאי באיזו מסירות נפש קיבל על עצמו את הטיפול והאחריות לבני-תורה שהגיעו לישיבה.
חבריו לטירונות זוכרים בודאי את יגיעתו הרבה לסייע לחברים שנתקשו באימוניהם. אך לא רבים יודעים כמה טרח ללמד תורה בבתי ספר טעוני טפוח שונים בעיר. יכול אני להעיד שכמה פעמים בא אלי ובידו סכומי כסף ומזודות מלאות בבגדים למתן-בסתר, ע"מ שאחלקם בין משפחות נצרכות בשכונות.

בתקופת שירותו האחרונה בצבא שוחחנו והשוונו תנאי שירות. הוא סיפר לי על הקשיים הרבים בגבול-הצפון והוסיף ששמח הוא שעליו לשרת במקום שעובדים קשה.

כשנהרג אחד ממפקדיו שם, היה מלא דאגה למשפחתו שלא הכיר אותה כלל. ועוד בעיוהכ"פ כשעסקנו בלמוד סוגיא קשה בגמרא נתייגע לנסח איגרת ברכה לשנה החדשה למשפחת-הקצין לעודדם ולנחמם. ולא ידע שאותה גמרא שציטט, שא"י נקנית ביסורים תידרש עליו למחרת היום.

אהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות. ברגעים האחרונים שראיתיו ביום ראשון בבוקר נסענו שנינו כל-אחד על הטנק שלו בדרך הנמהרה נפנף לי בידו ובשקט נפשי מופלא, כמבקש לעודדני בחיוך רחב, קרא "אל תדאג - ה' יעזור".

וכשנודע דבר נופלו כתבתי פסוק אחד מקינת דוד את יהונתן המדהים בפשטותו "צר לי עליך אחי שעי' - צר לי!

הרב שמואל אורלן

נולד בכ"ה שבט תש"ח
נפל בי"א תשרי תשל"ד

הרב שמואל אורלן

הרב שמואל אורלן נולד בכ"ה שבט תש"ח, במושבה קדימה. את ילדותו בילה בכפר הולדתו ובו גם החל את לימודיו בבית הספר הדתי. מאוחר יותר עבר לביה"ס הממ"ד "יבנה" שבנתניה. משנת תשכ"ב המשיך את לימודיו התיכוניים בישיבת בני עקיבא שבנתניה, במחזור הראשון. לאחר סיום לימודיו בישיבה זו, עבר ללמוד באלול תשכ"ד בישיבת "חברון" שבירושלים, בה למד שנתיים וחצי בהתמדה רבה.

שמואל, שחש צורך לשלב ספרא וסייפא עבר לישיבת "כרם ביבנה" ובה למד במסגרת ה"הסדר" ושילב בכך את לימודיו התורניים עם שרות צבאי. שרת תחילה בנח"ל המוצנח ואח"כ עבר הסבה לחיל השריון. לאחר סיימו את מסגרת ה"הסדר" ב"כרם ביבנה", החליט לחזור לירושלים ולהמשיך בלימודיו בישיבת "הכותל". גם כאן התבלט כשקדן מופלא ויצא שמעו כבקי גדול.

בתקופת שהותו בישיבת "הכותל" שבה למד לקראת קבלת כושר לדיינות, נהג לשאת ולתת בהלכות ובפסקי ה"שולחן ערוך" עם גדולי רבני ירושלים. נבחן על-ידי רבנים סומכים וזכה לכתבי "סמיכה" רבים.

נפל בקרב על המחצבה בנפח בצהרי י"א בתשרי תשל"ד.

רשימות שנותרו בעזבונו

<u>גמרא</u>

1) שיעורים במסכת בבא קמא
2) שיעורים במסכת בבא בתרא
3) שיעורים במסכת סנהדרין
4) שיעורים במסכת פסחים
5) שיעורים במסכת שבועות
6) שיעורים במסכת גיטין
7) שיעורים במסכת יבמות
8) שיעורים בענינים שונים בש"ס

<u>מחשבת ישראל</u>

1) שיעור בעניני חנוכה
2) שיעור בענין קדושת הארץ
3) שיעור בעניני יום הכפורים
4) שיחות שבועיות בישיבת חברון (קיץ תשכ"ו - חורף תשכ"ח)
5) הערות והגהות לאנציקלופדיה אוצר אמרי אבות

<u>הלכה</u>

1) סיכומי שיטות בשו"ע יו"ד הלכות מליחה, בשר בחלב, תערובות וטריפות
2) שאלות ותשובות וסיכומי שיטות בהלכות שבת
3) שאלות ותשובות עם מקורות יו"ד ב' חלקים
4) הערות והגהות לספר כור המבחן חלקים א-ב
5) הערות וחדושים נכתבו על גליון שו"ע יו"ד חלקים א-ב
6) או"ח הלכות פסח.

פרשת "נצבים"

פרק כ"ט פסוק י"ג: "ולא אתכם לבדכם אנכי כרת את הברית הזאת ואת האלה הזאת, כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום ואת אשר איננו פה עמנו היום".
וכן פרק ב' פסוק ג': "לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת כי אתנו אנחנו אלה פה היום כלנו חיים", משני הפסוקים הנ"ל רואים שהברית הכרותה עם האבות בסיני חלה גם על הדורות הבאים - נשאלת השאלה היאך היה אפשר שהדור ההוא יקבל את חובות הברית עבור כל הדורות הבאים. - מי נתן להם את הכח לכך.
וכן בגמרא שבועות דף כג: כתוב: שבועה שלא אוכל - ואכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים חייב, ושואלת הגמ' אמאי, מושבע מהר סיני הוא - ואין שבועה חלה על שבועה.
וכן כתוב ביחזקאל י"ח ב': "מה לכם מושלים..." וכן י"ח, כ': "הנפש החוטאת היא תמות..." ובכתובות י"א. קטן שנתגייר מטבילין אותו על דעת ב"ד ואם הגדיל יכול למחות -
והלוא דברים ק"ו ומה אם בהיות שם הגוף יכול למחות לפי שהיה קטן בשנים, כ"ש אם לא היה שם כלל שאינו מחוייב במה שעשו ראשונים מדעתם. וכן בשבועות מז. אין אדם מוריש שבועה לבניו.
התשובה, הברית שעשה הקב"ה עם ישראל היא לא כברית שעושים שני אוהבים הכורתים ביניהם ברית ידידות, כי אז קשה היאך יכולים הם לחייב את בניהם, אלא כאן זו ברית של חוב שהיו גופותיהם של בני ישראל משועבדים לקב"ה, מכיון שהוציאם מארץ מצרים מכור הברזל.
והברית הזאת הרי היא כחוב - שאם אדם חייב לשני כסף ודאי שחובו עובר לבניו א"כ כך גם השבועה, - וכמו שכתוב "והתנחלם אותם את בניכם אחריכם" לגבי עבד כנעני כי יש בו קנין הגוף כן גם בישראל יש קנין הגוף לקב"ה בהם כי הוציא אותם מארץ מצרים מבית עבדים.
וכמו שבן עבד לא יכול להוציא עצמו מהעבדות כך בני ישראל לא יוכלו להפר את הברית - עמוס ט': "כבני כושים אתם לי" (שיעבוד בגוף).
ובחרת בחיים למען תחיה - שואל הנצי"ב מוולוז'ין בהעמק דבר "האין שייך לומר: תעשה כן כדי שיהיה כן? הרי אם הוא עומד על סעיפי הספק אם לבחור בחיים או במות - אי אפשר להגיד עצה לבחור בחיים כדי שיחיה". [האיך יכול האמצעי להזדהות עם המטרה].
כמה מן המפרשים ניסו ליישב פסוק זה בפרשם "חיים" הראשון כחיי העולם הזה והשני כחיי הנצח, חיי הנפש לאחר המות הגופני - וכוונת פסוקנו לפי זה כפי פירושו של "הכתב והקבלה" איעצך לך ולזרעך לבחור בחיי העולם הזה באופן כזה שיסובב ממנו החיים העתידים, והוא חיי העולם הבא.
לפי' האברבנאל - כוונת הפסוק גם במלה "בחיים" וגם במלה תחייה לחיי האדם עלי אדמות

אלא שאין להפסיק את המשפט בסוף פסוט י"ט, כי אם לראות בפסוקים יט-כ המשך אחד:- ואפשר עוד לפרש "ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך לאהבה את ה' אלוקיך" שבא להודיע שלא יעשה תכלית שמירת המצוות בעבור החיים הגופניים, אבל בהיפך, שיכסוף החיים כדי שבהם ישמור ויקיים המצוות, ולכן אמר אחרי שהודיע שהחיים והמות הם בבחירת האדם "העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ", ש"החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים", שלא תהיה הבחירה ההיא בלבד "למען תחיה אתה וזרעך" ויהיה התכלית האחרון בזה אבל תבחר בחיים לאהבה את ה' לשמוע בקולו ולדבקה בו, כי אלה הם החיים האמיתיים "ותכלית הנמשך" אחריהם ואין החיים תכלית בעצמם וזה שאמר "כי הוא חייך ואורך ימיך לשבת על האדמה" רוצה לומר כי זהו תכלית החיים ואורך הימים בישיבה על האדמה אשר נשבע ה', כדי לעשות המעשים המשובחים להידבק באלוקים יתברך.

פרשת "תולדות"

קשה להבין כיצד עלה על דעת יצחק לברך את עשיו ולמנוע את ברכתו מיעקב, היתכן לומר שיצחק לא ידע ולא הכיר בין מעשי עשיו למעשי יעקב, ואפילו שהיה עשיו צד ומרמה את יצחק, איך מעשרין את התבן ואיך מעשרין את המלח ודימה יצחק כי עשיו הוא צדיק - אבל עם כל זה הלא ראה כי יעקב צדיק, עשיו כל היום בשדה ויעקב כל היום באהלי תורה, וכיצד עלה על דעתו של יצחק ליתן ברכות אלו שהם כל ברכות העוה"ז לעשיו ולא להותיר ליעקב מאומה.

ועוד, בפרק כ"ו אפשר להבחין שיצחק הכיר את עשיו שכתוב "ויהי עשיו בין ארבעים שנה ויקח את יהודית בת בארי החתי, ואת בשמת בת אילון החתי ותהיינה מרת רוח ליצחק ולרבקה".

אכן יצחק הכיר את רשעותו של עשיו, ונהג כפי שאמר שלמה המלך ע"ה "אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך" ע"ז כתב האלשיך ז"ל אל תוכח אותו ותאמר לו בדברי ריבות ומצה שהוא לץ שבודאי ישנאך, ולא ירצה לשמוע דבריך, ויהפוך אליך עורף וילך מאתך, רק הוכח אותו לחכם ותאמר לו הלא חבם אתה ולא יאות לחכם כמוך לעשות מעשים תעתועים כאלה, ויאהבך וישמע בדבריך ותמצא חן בעיניו - וכזה היה התנהגות יצחק עם עשיו. יודע היה יצחק כי עשיו רשע הוא ואם ידחנו בשתי ידים יתפקר יותר ויותר וקוה אולי ימשכנו בעבותות אהבה אליו, ויחזירנו למוטב. יצחק פחד שאם יוכיחנו בדברים קשים לא יקבל תוכחתו ויעזבנו לגמרי וילך ויתחבר לעובדי עבודת כוכבים, וכן מוצאים ביעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה ואמר, ראובן בני אני אומר לך מפני מה לא הוכחתיך כל השנים הללו כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשיו אחי. ומה יעקב היה ירא על ראובן כך כש"כ שהיה לו ליצחק לירא על עשיו ע"כ התקרב אליו ואכל מצידו וכאשר יראה עכשיו כי אהבת אביו גדולה מאד אליו לא יעיז פניו נגדו לעשות בפרהסיא מה שאביו שונא - ואמנם עשו כסה רשעתו בפניו ואדרבה הראה עצמו בעיני אביו לצדיק גמור ובעל מעשים טובים, ויצחק קבל זאת באהבה גם הוא עשה עצמו כאלו לא ידע מעשה עשיו ובפיו דבר עמו דברי אהבה ושלום אבל לא כן ידמה בלבבו. יצחק רצה לעורר את לב עשיו אולי יהרהר איזה חרטה בלבו על מעשיו הרעים מחמת כי ישמע דברי יצחק אביו מדבר אליו בנמיכת רוח ובנפש שפלה, ויסתכל באביו שבילדותו היה לו יופי וקלסתר פנים כאמו שרה ונעשה עור בזקנתו - והזכיר לו יום המיתה "לא ידעתי יום מותי" ודימה יצחק אולי יענהו עשיו "אבי הנני מתחרט על מעשי הרעים, ולא אשוב עוד לעשות הרע בעיני ה' ובעיניך" ועוד דברים כאלה דברי חרטה ותשובה וכאשר עשיו לא ענהו דבר הבין יצחק כי דבריו לא יועילו מאומה ע"כ אמר יצחק "ועתה" ר"ל ומה לעשות כעת אם יברך את יעקב בברכה היחידה הטובה הזאת כי הברכה יעבדוך עמים היא לא תוכל להנתן אלא לאחד, ליעקב או לעשיו כמ"ש יצחק לעשיו הן גביר שמתיו לך וכו' אז תתגבר

שנאת עשיו על יצחק ועל יעקב ופן יטרוף כאריה את יעקב ויהרגהו כרגע כאשר רצה לעשות בסוף וגם מי יודע מה יוסיף לעשות עם יצחק בחרון אפו. ע"כ נגמר הדבר אצל יצחק שיברך את עשיו כדי להציל ממות את נפש יעקב, וה' הטוב בעיניו יעשה. לכך לא אמר בברכתו ויתן לך ה' שהוא מדת הרחמים ולא רצה לעורר מדת רחמים של עשיו כי חשב שהוא עשיו ואמר ויתן לך האלקים שהוא מדת הדין ור"ל אם תזכה במעשיך שע"פ דין יחולו עליך ברכות, אז תשיגם, ומכלל הן אתה שומע לאו. כי אם לא יזכה בדין גם יצחק אינו מסכים לברכו. - ומחמת שעל אפו ועל חמתו של יצחק היה למכור החפץ הזה ולתנו במתנה לעשיו יהיה המוכר עצב, ע"כ רצה שלא להראות פנים עצבות לעשיו שלא ירגיש בו שמברך אותו רק בשפתים ולא בלב, ואמר לו שא נא כליך וגו' בעבור תברכך נפשי, חשב יצחק, כשיאכל המטעמים וישתה יין כמ"ש להלן ויבא לו יין וישת לפחות על אותה שעה ישמח היין לבבו ופניו יראו שמחים עד שישמע עשיו ברכתו וילך לו?

ישנה תפיסה נוספת, הגורסת שיצחק לא חשב כלל לתת לעשיו את ברכת אברהם. בברכה הראשונה שנועדה לעשיו ונתנה ליעקב נאמר - "ויתן לך האלקים מטל השמים ומשמני הארץ"... הוה גביר לאחיך, וישתחוו לך בני אמך... (כ"ז כ"ח-כ"ט) מובטחים לו הצלחה ושיפע בחקלאות וכן השררה על שאר האחים, אך לא נמצא שום רמז לברכת אברהם להבטחת ארץ ישראל, ואף בברכתו השניה של יצחק - וזאת הפעם מתוך ידיעה ודאית שמקבל הברכה הוא אמנם עשיו - מופיעה שוב הברכה הגשמית... הנה משמני הארץ יהיה מושבך, ומטל השמים מעל, ועל חרבך תחיה..." (כ"ז ל"ט-מ'), לעומת ברכות אלה מלמדת אותנו התבוננות בברכה הנתנת ליעקב לפני צאתו לפדן ארם בפרק כ"ח בפסוקים ג' וד' נאמר "ו-אל שדי יברך אותך, ויפרך, וירבך, והיית לקהל עמים, ויתן לך את ברכת אברהם, לך ולזרעך אתך, לרשתך את ארץ מגוריך אשר נתן א-לקים לאברהם". בברכה זו ורק בה מצויים כל הסממנים של הברכה בה"א הידיעה, המציינים את ברכת ה' לאברהם וליצחק, ראשית השם "שדי" בשתי הברכות הקודמות השתמש יצחק בשם "האלקים" או שנמנע לגמרי - בברכת עשיו - מן השמוש בכינוי השם, שנית הזכות ארץ ישראל ושלישית קישור הברכה הזאת לאותה הברכה, שהובטחה פעם לאברהם, כנאמר, "ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך, לרשתך את ארץ מגוריך" (כ"ח ד') הוכחה וסעד לתפיסתנו זו בהסברת הפרשה נמצא בשימנו לב להכנה הדרושה לברכה הראשונה מצד מקבל הברכה "הביאה לי ציד ועשה לי מטעמים, ואכלה, ואברכך לפני ה', לפני מותי" (כ"ז ז) לעומת זאת, מקבל יעקב את ברכתו בצאתו לארם בלא שום הכנה, יצחק ברצונו לברך את עשיו בברכה הפרטית והמשפחתית מכין אותו כביכול, - לפי דעת הספורנו - לקבלתה ע"י קיום מצות כיבוד אב "ובזה תחול עליו הברכה", אך יעקב שנועד לקבל את ברכת ארץ ישראל, היא ברכת אברהם, אינו זקוק לשום הכנה, כי בעצם מהותו ראוי הוא לברכה זו.

רש"ר הירש מסביר את כוונת רבקה בתחבולתה - שלקחה את בגדי עשיו והלבישה בהם את יעקב, ונתנה בידו את המטעמים אשר עשתה - במעשה זה לא רצתה, ח"ו, להשיג לבנה אהובה

את הברכה בדרך לא כשרה, אלא רצתה להוכיח ליצחק בצורה מוחשית ומשכנעת יותר מוויכוחים ובירורי מלים, שהוא טועה בהערכת עשיו ואפשר להטעותו על נקלה. התחפשות מועטת מספיקה להכשיל את יצחק, שהיה עור לא מתוך תשישות של זקנה בלבד, שעיניו כהו גם מפני שדמעות המלאכים נשרו לעיניו בשעת העקידה, כלומר, יצחק רחוק היה מהוויות העולם, מרוחק מדרכי בני-אדם שציד בפיהם, ועל כן לא עמד באותו נסיון.

לגבי מעשה יעקב: רואים אנו מדברי ירמיה המאפיינים את חטאי דורו - (ט׳ ג׳) "כי כל אח עקב יעקב, וכל רע רכיל יהלך" - רואים אנו שאף דעתו לא היתה נוחה ממעשה זה של האח יעקב, כי למה ישתמש בלשון נופל על לשון זו, ולמה יעלה זכרון המעשה ההוא בבואו לצעוק חמס על דרכי השקר של בני זמנו.

מהי דעתה של התורה עצמה, - מקורות חיי יעקב ומאשר אונה לו נלמד כי כל ימיו היו בצער וביסורין, מבית אביו הוצרך לברוח, עשרים שנה ישב בבית קרוב רחוק, הוא שניצל עיוורון אביו אשר לא הכירו, לו אמרו בניו "הכר נא הכתונת בנך היא", והם המנצלים את אי ידיעתו, האין זה עונש של מדה כנגד מדה? - אך גם באמצעות רמזי מלים החוזרות ונשנות - מה שנקרא בפי חוקרים בני זמננו - "מלים מדריכות", תלמדנו התורה, כי יש דין ויש דיין, וכבר למדונו חז"ל לראות בגלגולי חייו של אדם עונש על מעשהו, ואלה הם דברי מדרש תנחומא ישן ויצא יא, "כל הלילה היתה עושה עצמה כרחל, כיון שעמד בבוקר "והנה היא לאה" אמר לה "בת רמאי! למה רמית אותי?!" אמרה לו: "ואתה למה רמית אביך?!" כשאמר לך (בראשית כ"ז): "האתה זה בני עשו?" אמרת לו "אנכי עשו בכורך" ואתה אומר "למה רמיתני" ואביך לא לא אמר עליך "בא אחיך במרמה?!".
המלה מרמה חוזרת כאן בתולדות ובויצא מספר פעמים ללמדנו שמי שבא "במרמה" הוצרך לצעוק מנתמת לבו "למה רמיתני" (מדה כנגד מדה).
עד שאחר המאבק עם המלאך נאמר לו "לא יעקב יקרא שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל" - ומפרש רש"י - לא יאמר עוד שהברכות באו לך בעקבה ורמיה כי אם בשררה וגלוי פנים וסופך שהקב"ה נגלה עליך בבית א-ל ומחליף שמך. אין "האיש" - השליח - משנה את שמו אלא רק מודיע ומבשר את אשר יעשה שולחו, ואם תשאל למה לא שונה שמו עתה מיד? יש לומר: - עבירות שבין אדם לחברו - אין נמחלין לו עד שירצה את חברו - לפני שיוסר מעליו שמו אשר בו עקב את אחיו - עוד עליו לפייס את אחיו, ורק אחרי שאמר לאחיו (ל"ג י"א) "קח את ברכתי", ואחרי שקבל אחיו מידו את "הברכה" - רק עתה יוכל ה׳ להיגלות לו ולומר לו את אשר הובטח לו מפי האיש (לה) "לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל".

בעניני ברכת הארוסין*

הגמ׳ בכתובות דף ז: כותבת שהמקדש אשה צריך לברך ברכת ארוסין וכן פסק הרמב"ם בפרק ג׳ מהלכות אישות הלכה כ"ג וכן פסק השו"ע אהע"ז סימן ל"ד סעיף א׳. נוסח הברכה מופיע בגמ׳ כתובות דף ז: ברוך אתה ה׳ אמ"ה אשר קדשנו במצוותיו, וצונו על העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות [לנו] ע"י חופה וקדושין. ונחלקו האמוראים בגמ׳ האם חותמים בברכה, המצדדים לא לחתום בברכה מדמים ברכה זו לברכת הפירות וברכת המצוות, והסוברים שצריכים לחתום מדמים זאת לקידוש, (כיון שגם אותה אומרים בלשון קדושה). ונפסקה הלכה שחותמים בברכה. הרמב"ם בפרק ג׳ מהלכות אישות הלכה כ"ד והשו"ע אהע"ז סימן ל"ד סעיף א׳. בנוסח הגמ׳ כתוב והתיר לנו את הנשואות. אולם כותב בר"ן וכן בשטמ"ק שר"ת הגיה וגרס "והתיר לנו את הנשואות לנו" כדי שהמובן יהיה שלכל אחד מותרת רק הנשואה שלו [ולא כל הנשואות]. (וכן כתב הבית שמואל באה"ע סימן ל"ד ס"ק ג׳ בשם האחרונים שהמנהג לברך "והתיר לנו את הנשואות לנו").

למקורה של ברכה זו כותבים התוס׳ במסכת כתובות דף ז: שהוא מהפסוק בבראשית "ויברכו את רבקה" לפי התוס׳ לימוד זה אינו אלא אסמכתא בעלמא אולם הב"ח בריש סימן לד באה"ע מדייק מדברי הרמב"ן והטור שדבר זה לימוד גמור - ומכאן לומדים התוס׳ בכתובות ז: והביאם הבית-שמואל באה"ע סימן לד ס"ק א׳ שמברכים ברכת הארוסין גם לאשה המתקדשת ע"י שליח, שהרי אליעזר שליח היה. וכן פסקו הרמב"ם הטור והשו"ע שגם אם מקדשים אשה ע"י שליח מברכים ברכת הארוסין.

בנוסח הברכה כתוב ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות...

*לא זכה ולא זכינו לברך על המוגמר.

ביו"ד סי' קפ"ז

הגמ' בנדה דף ס"ה ע"ב כותבת: "ת"ר הרואה דם מחמת תשמיש משמשת פעם ראשונה ושניה ושלישית מכאן ואילך לא תשמש עד שתתגרש ותנשא לאחר, ניסת לאחר וראתה דם מחמת תשמיש משמשת פעם ראשונה ושניה ושלישית מכאן ואילך לא תשמש עד שתתגרש ותנשא לאחר, ניסת לאחר וראתה דם מחמת תשמיש משמשת פעם ראשונה ושניה ושלישית, מכאן ואילך לא תשמש עד שתבדוק עצמה, כיצד בודקת את עצמה מביאה שפופרת ובתוכה מכחול ומוך מונח על ראשו, אם נמצא דם על ראש המוך בידוע שמן המקור הוא בא, לא נמצא דם על ראשו בידוע שמן הצדדים הוא בא וכו', שפופרת אפגורי מפגרא לה, אמר שמואל בשפופרת של אבר ופיה רצוף לתוכה, אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן ותבדוק עצמה בביאה שלישית של בעל ראשון, אמר ליה לפי שאין כל האצבעות שוות, אמר ליה ותבדוק עצמה בביאה ראשונה של בעל שלישי, לפי שאין כל הכוחות שוות.

הרמב"ם כותב בפ"ד מהל' איסורי ביאה הל' כ"א וז"ל "מי שראתה דם בשעת תשמיש פעם ראשונה ושניה ושלישית ואין שם דבר לתלות בו, הרי זו תתגרש ומותרת להנשא לשני, נשאת לשני וראתה דם כך בשעת תשמיש שלשה פעמים הרי זו תתגרש ותנשא לשלישי, נשאת לשלישי וראתה דם כך בשעת תשמיש שלשה פעמים הרי זו תתגרש ואסורה להנשא עד שתבריא מחולי זה".

הרמב"ם שינה מלשון הגמ' ולומד פשט בגמ' שאחר שראתה דם מחמת תשמיש יש לה עוד ב' פעמים.

הראב"ד כותב בספר בעלי הנפש וז"ל "ועוד תבין ותדע כי לא נחוש עליה לרואה דם מחמת תשמיש עד שיולד בה ריעותא על זה, שהרי שנינו בברייתא נשאת וראתה דם מחמת תשמיש משמשת פעם ראשונה שניה ושלישית מכאן ואילך לא תשמש וכו' וקתני וכו' ש"מ דרישא באשה שאין לה וסת עסקינן ואפ"ה קתני נשאת וראתה דם מחמת תשמיש משמשת פעם ראשונה שניה ושלישית, משמע דקמייתא לאו ממנינא הוא אלמא מעיקרא לא בדקה ולא חיישא ואע"פ שאין לה וסת".

הראב"ד לומד פשט בגמ' אחרת מהרמב"ם, שאחר שראתה פעם אחת דם מחמת תשמיש יש לה עוד ג' פעמים.

הטור כותב בסימן קפ"ז וז"ל "אשה שרואה דם מחמת תשמיש מיד בכדי שתרד מן המטה משמשת פעם ראשונה ושניה ושלישית אם בכולן רואה משם ואילך לא תשמש אלא תתגרש ותנשא לאחר וכו'". משמע בפשטות שלומד פשט בגמ' כמו הראב"ד, שאחר שראתה דם מחמת תשמיש יש לה עוד ג' פעמים.

וכן כותב המחבר בסימן קפ"ז סעיף א' וז"ל "אשה שראתה דם מחמת תשמיש מיד בכדי שתושיט ידה לתחת הכר או לתחת הכסת ותטול עד לבדוק בו ותקנח עצמה משמשת ג' פעמים אם בכל ג'

פעמים רצופים ראתה דם, אסורה לשמש בעל זה אלא תתגרש ותנשא לאחר וכו'", משמע שהולך בשיטת הראב"ד והטור ולומד פשט בגמ' שאחר שראתה פעם אחת מחמת תשמיש יש לה עוד ג' פעמים.

הפרישה לומד פשט בטור כמו הרמב"ם שאחר שראתה דם מחמת תשמיש יש לה עוד ב' פעמים, וכותב בסימן קפ"ז ס"ק ג' וז"ל "משמשת פעם ראשונה ושניה וכו' אינו ר"ל שתשמש עוד ג' פעמים, אלא ראשונה דנקט היינו הביאה שכבר בעל ומצא דם ובא לומר דאינה נאסרה עליו עד ג' פעמים וק"ל".

וכן הט"ז והש"ך לומדים פשט במחבר כמו הרמב"ם שאחר שראתה דם מחמת תשמיש יש לה רק עוד ב' פעמים, וכותב הט"ז בסימן קפ"ז ס"ק א' וז"ל "משמש ג' פעמים פי' עם אותו תשמיש שראתה כבר דם מחמתו", וכן כותב הש"ך בסימן קפ"ז ס"ק ב' וז"ל "ג' פעמים עם הראשון דהיינו עוד ב' פעמים".

אולם תורת-השלמים תופס שהטור ואחריו המחבר הולכים בשיטת הראב"ד שאחר שראתה דם מחמת תשמיש יש לה עוד ג' פעמים, ומוכיח זאת, מזה שהטור והמחבר נקטו את לשון הגמ' משמע שלמדו פשט שאחר שראתה משמשת עוד ג' פעמים, וביחוד המחבר שדרכו להעתיק בכל מקום לשון הרמב"ם וכאן העתיק את לשון הש"ס משמע שהתכוון בדווקא שיש לה עוד ג' פעמים חוץ מפעם ראשונה. וכותב תוה"ש שהרמב"ם והראב"ד הולכים לשיטתם, שהראב"ד סובר שאפילו אשה שאין לה וסת אינה צריכה בדיקה לבעלה לא לפני תשמיש ולא לאחר תשמיש שאינה חוששת לרואה מחמת תשמיש כל היכא דליכא ריעותא, על כן ראיה ראשונה היא לא מן המנין, אבל הרמב"ם שכותב בפ"ד מהלכות איסורי ביאה הלכה ט"ז וז"ל "הצנועות אין משמשות אלא עד שיבדקו עצמן תחלה קודם תשמיש, ואשה שאין לה וסת אסורה לשמש עד שתבדוק, לפיכך היא משמשת בשני עדים אחד לפני התשמיש ואחד לאחר התשמיש, אבל אשה שיש לה וסת אינה צריכה עד לפני תשמיש אלא משום צניעות בלבד, אבל אחר תשמיש הכל צריכין שני עדים אחד לו ואחד לה, אפילו מעוברת ומניקה וזקנה". נמצא שפוסק שאפילו אשה שיש לה וסת צריכה בדיקה אחר תשמיש כיון שחוששים לרואה מחמת תשמיש, על כן פסק לגבי רואה מחמת תשמיש שראייה ראשונה גם כן מן המנין.

בדברי הטור יש לכאורה סתירה שבסימן קפ"ו הוא כותב וז"ל "והך בדיקה פירש רב אלפס שבודקת אחר תשמיש היא והוא, אם עשתה כן ג' פעמים, ונמצא דם על שלו או על שלה ג' פעמים תצא בלא כתובה, ואין לה לא מזונות, ולא פירות ולא בלאות", נמצא שהולך הטור בשיטת הרמב"ם שאחר שראתה דם מחמת תשמיש יש לה עוד ב' פעמים. ואילו בסימן קפ"ז כותב הטור וז"ל "אשה שרואה דם מחמת תשמיש מיד בכדי שתרד מן המטה משמשת פעם ראשונה ושניה ושלישית, אם בכולן רואה. משם ואילך לא תשמש אלא תתגרש ותנשא לאחר וכו'" נמצא שתופס הטור להלכה את שיטת הראב"ד שאחר שראתה דם מחמת תשמיש יש לה עוד ג' פעמים.

אלא פשוט שגם הטור הולך לשיטתו, שבסימן קפ"ו מדובר באשה שאין לה וסת, שהרי כותב הטור בסימן קפ"ו וז"ל "ור"ח פסק כיון שאין לה וסת אפי' לבעלה אסורה עד שתבדוק וכו' וא"א הרא"ש ז"ל כתב שבודקת פעם אחת קודם תשמיש ופעם אחת אחר תשמיש והבעל אינו צריך לבדוק, וכן תעשה כל ימיה שלעולם אסורה לשמש בלא בדיקה וכו'", וסובר הטור שצריכה בדיקה אחר תשמיש, לכן פסק הטור בסימן קפ"ו שגם הראיה הראשונה מן המנין, אבל בסימן קפ"ז מדובר באשה שיש לה וסת שכותב הטור בסימן קפ"ז וז"ל "ואם שמשה סמוך לוסתה וכו'" משמע שמדובר באשה שיש לה וסת, ובאשה שיש לה וסת כותב הטור בסימן קפ"ד וז"ל "וכל מי שיש לה וסת קבוע בא עליה שלא בשעת וסתה כמו שירצה ואינה צריכה בדיקה, ואדרבה אין לה לבדוק לפני תשמיש שלא יהא לבו נוקפו ופורש", מבואר מדברי הטור שאם אין לה וסת אין לה לבדוק עצמה כלל, לכן פוסק הטור בסימן קפ"ז שרואה דם מחמת תשמיש צריכה דוקא עוד ג' ראיות, וראייה ראשונה לא מן המנין. לענין הלכה מחמירים כדעת הרמב"ם שרואה דם מחמת תשמיש יש לה רק עוד ב' פעמים, ביחוד שהפרישה סימן קפ"ז ס"ק ג' לומד פשוט בטור שהולך בשיטת הרמב"ם וכן הט"ז והש"ך בסימן קפ"ז לומדים שהמחבר הולך בשיטת הרמב"ם, שאחר שראתה דם מחמת תשמיש יש לה רק עוד ב' פעמים, אולם את דעת הראב"ד שאשה שרואה דם מחמת תשמיש יש לה עוד ג' פעמים מצרפים במקרים מסויימים כסניף להיתר, כגון בתשובת חתם-סופר סימן קס"ד אודות אשה שראתה דם מחמת תשמיש שני פעמים טרם שהוכר עוברה, ופעם שלישית אחר שהוכר עוברה, וכותב החתם-סופר שזה פשוט שאם כל הג' פעמים בימי העיבור היו אחר הכרת העובר או בימי ההנקה ה"ל רואה מחמת תשמיש ממש [כמו שמוכח מתשובת ר"י הובא ברמ"א סימן קפ"ז סעיף י'] ואע"ג דקיי"ל בסוף סימן קפ"ט שאין אשה קובעת וסת בימי עיבורה ומניקה, היינו להיות כוסת קבוע, אבל מיחש חוששת ואם כן כיון שראתה ג' פעמים מחמת תשמיש צריכה שתחוש ואסורה לשמש. ובאמת שנעקר בפעם אחת אם עברה ושמשה. וממשיך החת"ס שאשה זו שראתה ב' פעמים קודם שהוכר עוברה, ופעם שלישית אחר שהוכר עוברה, היא רואה מחמת תשמיש גמורה, ומכ"ש שאשה זו רגילה לראות לעולם ששה חדשים הראשונים בימי עיבורה בזמן וסתה הרי שאשה זו גרועה משאר נשים לענין זה שאין עיבורה מסלק דמים, אך מאחר שכבר עברו ג' תשמישים, ואם נאסרה תתגרש ח"ו וקשים גירושין או שתבדוק ונפלין ברבוותא נראה להקל ולסמוך הפעם על דעת הראב"ד שלא לצרף ראיה ראשונה כיון שלא בדקה תחילה ותידון כרואה ב' פעמים מחמת תשמיש, ועתה לא ישמש עמה עד שתשאל לרופאים ותעסוק ברפואות, וכיון שאינה מוחזקת, ועדיין תוכל להאמין לרופאים שנתרפאת. ותשמש פעם שלישית ותראה לדחות התשמיש השלישי ההוא עד אחר חמשה או ששה חדשים לעבורה שאינה עלולה לראות באותן הימים דכל טצדקי שנוכל לעשות שלא תקלקל עצמה נעשה לה.

מה הסיבה שרואה דם מחמת תשמיש אסורה - הנודע ביהודה מהדורא קמא בתשובה ס"א כותב שאשה שרואה ג' פעמים מחמת תשמיש אסורה מטעם וסת, שאומרים שקבעה לה וסת במעשה

התשמיש. ולכאורה זה קשה הרי זה דומה לוסת שנקבע מחמת אונס שאפילו קפצה וראתה כמה פעמים אינו וסת, אם לא קבעה אותו לימים, ואם כן מה ההבדל בין קפיצה לתשמיש, כשם שקפיצה מביאה את הראייה כן התשמיש. התשובה - שמבואר בסימן קפ"ט סעיף י"ז ברמ"א בשם הגמ' שאע"פ שאינה קובעת לימים בוסת מחמת קפיצות, בכל אופן חוששת לו כמו לוסת שאינו קבוע וזה דווקא אחר ג' פעמים כמבואר בש"ך סימן קפ"ט ס"ק מ"ח, ומעתה זהו עצמו דין אשה הרואה דם מחמת תשמיש שכל זמן שלא ראתה ג' פעמים אינה אסורה כלל, אבל אחר ג' פעמים עכ"פ חוששת, וכיון שחוששת שוב אסורה לשמש, ועכ"פ אינה חוששת ולא ראתה הותרה כמבואר בסימן קפ"ז סעיף י' בהג"ה.

וכותב הנו"ב היתר נוסף - שכיון שאיסור זה הוא מטעם וסת, וכפי שנתבאר וסת שאינו קבוע, א"כ אם בשעה שראתה דם מחמת תשמיש עדיין לא היה לה וסת קבוע כלל, ואח"כ קבעה אשה זו וסת קבוע, בין בימי החודש בין וסת ההפלגה, שוב אינה אסורה לשמש, שכיון שנקבע לה וסת קבוע שוב אינה חוששת לוסת שאינו קבוע כלל. אפילו לא נעקר עדיין הוסת שאינו קבוע, כמבואר בש"ך סימן קפ"ט ס"ק מ' שאפילו לא הגיע עדיין יום שלושים מ"מ כיון שנקבע יום עשרים אינה צריכה לחוש לו.

ובאמת הורה הנו"ב תניינא תשובה פ"ח הלכה למעשה באשה הרואה דם מחמת תשמיש שלא היה לה וסת, אם תקבע לה וסת קבוע שיהיה קבוע לכל הפוסקים מותרת לשמש עם בעלה ואם שוב תראה מחמת תשמיש פעם ראשונה, אז פעם שניה תפרוש ליל טבילתה ותשמש בלילה שאחר כך. ואם שוב תראה מחמת תשמיש תחזור ותטבול ותשמש פעם שלישית, ואם שוב תראה אז תבוא לשאול לגדולי הדור.

אולם החוות דעת בסימן קפ"ז ביאורים ס"ק ג' חולק על הנו"ב וסובר שרואה דם מחמת תשמיש לא נאסרת רק מחמת וסת אלא גם מטעם חשש חולה, הממלאה ונופצת כמו שכותבת הגמ' בנדה דף ס"ו ע"א "ההיא איתתא דאתאי לקמיה דמר שמואל, אמר ליה לרב דימי בר יוסף זיל בעתה, אזל בעתה ולא נפל ממנה ולא מידי, אמר שמואל זו ממלאה ונופצת היא, וכל הממלאה ונופצת אין לה תקנה" ופירש רש"י ממלאה ונופצת - מתמלאה דם ומנפצתו בשעת תשמיש".

וראייה שרואה דם מחמת תשמיש לא מחמת וסת לבד אסורה אלא גם מחמת חולי, שהרי בימי עיבור והנקה שאינה חוששת לוסת חוששת ברואה מחמת תשמיש.

הערות וציונים להלכות מקואות יו"ד סי' ר"א*

1. ביאור הגר"א סק"ו - בשם הריב"ש מעיין מטהר בזוחלין ולא מקוה משום דקטפרס איננו חיבור ולכך אין מ' סאה במקוה משא"כ מעיין דסגי בכל שהוא - עיין ביאור הגר"א ס"ק צ"א.

2. ט"ז סק"ב כתוב "או ע"י גדר שעושה סביבם ואז הם זוחלים פסולין..." והוא ללא מובן וצ"ל "... או ע"י גדר שעושה סביבם ואם הם זוחלין פסולין..."

3. ש"ך סק"ו - כתוב "... ועוד לדבריו דהכא בעינן חצי אצבע יתירה א"כ יהיו יותר ב' אלפים תרמ"ו אצבעות שהוא עולה לב' סאה ומחצה ולוג וחצי לוג בקירוב אם כן שיעור מקוה יהיה מ"ב סאה וחצי לוג ובש"ס וכל הפוסקים לא הוזכר רק מ' סאה"... וצ"ל "... אם כן שיעור מקוה יהיה מ"ב סאה ומחצה ולוג וחצי לוג..."

4. ש"ך סק"ט כתב: "... וכ"כ ב"י בשם הראב"ד בספר בעלי הנפש דלענין אשבורן אפילו מחצה על מחצה נמי לא בעי וכן עיקר..." וכוונת הדברים אפילו מחצה על מחצה מי מעיין ומים שאובין, לא בעי אשבורן אלא מטהר בזוחלין. (וכן הוא בראב"ד בעה"נ - הרב קפאח עמ' פ"ו - "אפילו מחצה על מחצה לא בעי אשבורן").

5. ש"ך סק"י - "אבל צ"ע שבספר בעלי הנפש שלפנינו דף ס"ו ע"א איתא איפכא וז"ל ומסתברא דמתני' עיקר דבעינן רוב מים חיים..." הכוונה למשנה מקוואות פ"א מ"ה "העיד רבי צדוק על הזוחלין שרבו על הנוטפין שהם כשרים ועיין באר הגולה סק"ט. (וכן מוכח בבעלי הנפש - הרב קפאח עמ' פ"ו).

6. ש"ך סקי"א - בסופו כתב "ונראה דאף לסברת ר"ת וסייעתו דלקמן דמתירין אפילו ברוב נוטפין היינו במקום שהיה מהלך בתחלתו אבל במקום שנתרחב אף ר"ת מודה אפילו בזוחלין רבו וכן משמע להדיא ברבינו ירוחם".
והנה ברמ"א בהג"ה סעי' ב' בסוף כתב "אבל בנהר שאינו פוסק אע"פ שבשעת הגשמים מתרחב ומתפשט על גדותיו מותר לטבול בו בכל מקום. לפי סברת המקילין ולפי מה שנהגו" וסברת המקילין הזו היא ר"ת וסייעתו. ומפורש שחולק הרמ"א על הש"ך הנ"ל, ולר"ת מותר לטבול ב"כל מקום" היינו אפי' היכא דנתרחב כיון דהזוחלין רבו.

7. ש"ך סקי"ד - כתוב "משום שאין לך טפה יורד מלמעלה שאין תהום עולה לקראתו ב' טפות". והמקור תענית כ"ה ע"ב. ושם הנסוח שונה עיי"ש. (ובב"י צויין תענית ס"ה ע"ב והוא ט"ס וצ"ל כ"ה ע"ב).

8. רמ"א בהג"ה סעי' ד' כתוב "וכל שכן אם הישראל לפנינו ואומר שבהכשר מלא אותה דנאמן מאחר שבידו לתקנה וכהאי גוונא עד אחד נאמן באסורין". והמציין מקורותיו כתב "מהרי"ק שורש קט"ו ודלא כרשב"ץ". כי הרשב"ץ התיר אפי' אין בידו ואפי' אתחזק איסורא. עיין ב"י ק"ח ע"ב וקי"ב ע"א בדפי' הרי"ף.

---

*)הערות אלו נכתבו בדרך העיון והלימוד בלבד, בעזבונו נותרו הערות על הלכות נידה, מליחה בשר וחלב.

9. ש"ך סקכ"ב כתוב "ונקבו כו' דוקא בשוליה בעינן שאינה יכולה לקבל מים כל שהוא. וצ"ל ונקבו כו' דוקא בשוליה בענין שאינה יכולה לקבל מים כל שהוא..."

10. ש"ך סקכ"ג כתוב "... ומ"מ צ"ע דמשמע דס"ל למחבר... ואפשר דבריו שבכאן הם ע"פ מה שכתב אח"כ ומ"מ אין להקל לעשות מקוה לכתחילה בכלי כזה ור"ל אלא בעי' כנקב המטהרו ודוחק". ועיין פתחי תשובה סקכ"ו שדחה תירוץ זה ותירץ אחרת.

11. סעי' ט' "כלי טמא כו'". המחבר פסק כרמב"ם שבכלי טמא חלק בין מוטה על צדו לעומד. ובכלי טהור מצריך בכל ענין כשפופרת הנוד. (רמב"ם פ"ג ממקואות הכ"ו. הובא בב"י ק' ע"ב בדפי הטור).

אולם יש עוד ב' שטות בדבר.

הטור מחלק רק בין חיצון טמא לחיצון טהור, ובחיצון טמא אין חילוק בין עומד לשוכב ובשניהם סגי בכל שהוא, ובחיצון טהור בעי בכל ענין כשפופרת הנוד. (בטור ק' ע"ב) ואילו הרשב"א מחלק בחיצון טהור בין עומד לבין מוטה על צדו (בתורת הבית שער המים. י"ב ע"ב).

12. ט"ז ס"ק י"ח כתוב "דאם הנקב למעלה או צפין המים על גביו..." וצ"ל "... דאם הנקב למעלה וצפין המים על גביו..."

13. בש"ך סק"כח "... מה שאין כן כשמתחברים מן הצד דאז המים שעל גבי הכלים לא נחשבו כמי מקוה רק מן הצד מה ששוה למי מקוה נחשב למי מקוה..."

כוונתו דהמים שע"ג הכלים לא נחשבו כמי מקוה מאחר ואין מטבילין על גבי כלים.

עיין סי' קצ"ח סעי' ל"א.

14. רמ"א בהג"ה סעי' ט' "ומותר לטבול כלים בסל או בשק דכיון דאינו מחזיק מים עדיף טפי מניקב כשפופרת הנוד".

והמציין מקורותיו כתב "בית יוסף בשם משנה ופירש ר"ש פ"ו דמקוואות" שם משנה ה'. ועיין ביעור הגר"א סק"ק.

15. סעי' י"א – "מקוה מים שאובים שהמשיכו עליו מי מעיין אפילו מי המעיין מועטים המועטים של מעיין מטהרין את השאובין המרובין בין קדמו מי מעיין לשאובים בין קדמו שאובים למעיין".

אולם בהמשכת מים שאובים למקוה אין הדין כן ובעי קודם רוב כשרים ורק אח"כ המשכה ולא להיפך – בהג"ה סעי' מ"ד.

16. ש"ך סק"ל – "כתב מהרי"ק... ומביאו ב"י לקמן ריש דף רמ"ח ואיני מכיר ראיה זו מכמה טעמים. חדא דיש לומר דהתם מיירי דהג' מקוואות מעיינות הן דמטהרין בזוחלין..."

כוונתו לב' מקוואות הכשרות דהם מעיינות.

ומכאן ראיה שסובר הש"ך כר"י שגם במעיין בעי לאדם מ' סאה. מזה שמצריך כאן דהג' מעיינות יהיו מחוברים, – ועיין ש"ך סוף ס"ק מ"ה.

17. ט"ז ס"ק כ"ב כתוב - "... אלא דמ"ש כאן דלא עדיף מנהרות שרבו על הנוטפין" וצ"ל "... דלא עדיף מנהרות שרבו הנוטפין על כו'".

18. ש"ך ס"ק ל"ו - "וכ"כ בהגהת פרישה סעיף מ' דהכא בכל ענין שדי כיון דמעיין הוא מיהו לקמן סעיף מ"ט הביא המחבר יש מי שאינו מחלק בכך". והיש מי שאינו מחלק בכך הוא הרשב"א, עיין באר הגולה ס"ק קי"ח.
אולם שטת הרמב"ם דאין פסול הווייתו ע"י טומאה אפי' במי גשמים, אלא לגבי מים חיים הוי פסול הווייתו ע"י טומאה דאינם נקראים מים חיים.
רמב"ם פ"ו מהל' מקוואות הל' ב' הובא בב"י ק"ו ע"א ק"ט ע"ב בדפי הטור.

19. סעי' י"ד - נוטפין שעשוין זוחלין כגון שסמך למקום המנטף טבלא של חרס חלקה והרי המים זוחלים ויורדים עליה הרי הם כשרים וכל דבר שמקבל טומאה ואפי' מדברי סופרים אין מזחילין בו..."
ואם הזחילו בדבר המקבל טומאה דינו כמקוה ולא כמעיין - ש"ך ס"ק ק"ד (בתירוץ השני).

20. ט"ז סקכ"ד - כתוב - "למקום המנטף פי' "שהמקו' המנטף או מעיין..." וצ"ל "פי' שהמקו' המנטף הוא מעיין.".

21. בברכי יוסף על סעי' ט"ו "מקוה ששטחיותו רחב הרבה עד שאי אפשר לטבול בו בשום צד אפילו שתשטח האשה עצמה עליו יכול להכשירו על ידי רבוי מים שאובין, הרב מהר"א הלוי ז"ל בשו"ת גנת ורדים יו"ד כלל ד' סי' א'. ועיין בבדק הבית שער שביעי (בתורת הבית לרשב"א עמ' 59) שחולק ואוסר הוספת מים שאובין במקרה כזה.

22. ש"ך ס"ק מ"א - "ואם הלכו אותם המים למקום חסר שלא היה בו כלום יש מתירים ג"כ לטבול בו עכ"ל רבינו ירוחם ומביאו ב"י ומשמע דיש אוסרים והלכך טוב להחמיר..." עיין ש"ך ס"ק קי"ב שמחמיר בהשקה וכאן החמיר אפילו בזריעה.

23. סעי' ט"ו - "ואפי' נפלו בו משני כלים או משלשה מזה מעט ומזה מעט מצטרפין במה דברים אמורים שמתחיל מכלי הב' עד שלא פסק מהכלי ראשון אבל אם פסק הראשון קודם שהתחיל השני אין מצטרפין..."
עיין בב"י (ק"ב ע"ב בדפי הטור) שהביא בשם הראב"ד דמכלי אחד אפי' הפסיק בינתיים מצטרף.

24. ש"ך סקמ"ז - "אך קשה דהא כתב הטור והרב ושאר פוסקים לקמן סוף סעיף מ'... וי"ל דשאני התם..." - עיין ט"ז סקמ"ז שתירץ בדרך אחרת.

25. ט"ז סקכ"ט - "אם יש כנגד הנקב כו' פי' אם בעליון יש מקוה כשר חסר ג' לוגין ובתחתון מקוה של מים שאובין..."
ו"חסר ג' לוגין" לאו דוקא דה"ה חסר כל שהוא, עיין סעי' ט"ו וסעי' כ"ב. הכוונה שאם היתה מקוה של כ' סאה ונפל לתוכה ג' לוגין מים שאובין והכניס אח"כ עוד י' סאה מים לא שאובין, צריך שיצא מלואו ועוד דהיינו כ' סאה ומשהו (ולא ל' סאה ומשהו

וזה ההבדל בין סעי׳ כ"א לסעי׳ כ"ב - שבסעי׳ כ"א כתוב שנפל לתוכו, אחר נפילת ג׳ לוגין השאובין כמות נוספת של מים כשרים ובסעי׳ כ"ב לא מיירי בכך - אך לדינא אין הבדל.

27. סעי׳ ל"א - "מקוה שאוב שהגליד טהור משום מים שאובים נימוחו כשר להקוות" ובש"ך ס"ק ע"ד "כשר להקוות כלומר שחזרו להיות מי גשמים ומותר לטבול בהן" (תוספתא טהרות - עפ"י פי׳ הרא"ש סמ"ג ור׳ ירוחם).

ועיין בב"י ק"ה ע"א מדפי הרי"ף - בשם הסמ"ג עפ"י השאלתות שפי׳ "כשר להקוות" היינו - כמקוה שאוב שהמשיכוהו שמותר לרבות עליו מ׳ סאה מי גשמים להכשירו.

28. ש"ך ס"ק ע"א - "... וניכר שאיזה תלמיד מבהיל כתבן שכתב דאתמר בש"ס ואינו בש"ס אלא המעשה הוא במרדכי סוף פרק במה טומנין".

שם במרדכי שבת רמז של"ב. וכן מופיע מעשה זה בשלטי גבורים שבועות ה׳ ע"ב בדפי הרי"ף.

29. ש"ך ס"ק ע"ו - "... ולפי זה צריך לומר הא דאמרינן לעיל סעיף י"ד ואפי׳ מקבל טומאה מדברי סופרים אין מזחילין בו זחילה שאני ודו"ק".

עיין ש"ך ס"ק ק"ד שתירץ תירוץ נוסף.

30. ט"ז ס"ק מ"ה - "אין המים הנמשכים כו׳ לפי שהמים שבכלים אלו מתערבים עם היוצאים דרך הנקבים שיש בהם" עיין ט"ז ס"ק ע"ט.

31. ש"ך סקע"ז - "... אין להקשות דנהי דהוי שאובים מ"מ הרי הם באים למקוה בהמשכה ושאיבה שהמשיכוה כשרה כדלקמן... וי"ל דהכא מיירי שבא להביא מים למקוה שאין בה רוב מים כשרי׳ דשאיבה שהמשיכוה אינה כשרה אלא כשיש במקוה רוב מים כשרים כדלקמן וק"ל".

עיין תפארת ישראל מקוואות פ"ד מ"ג [יכין אות י"ז] שתירץ דזה נקרא המשכה ע"ג כלי ולא מהני (דכיון דעשה חקיקה באמצעות שטח הסילון ואח"כ קבעו הו"ל כל הסילון ככלי).

ותירוץ נוסף תירץ - שבאים המים למקוה ע"י דבר המקבל טומאה.

תירוץ זה מוגבל, רק אם לא יכלו המים להגיע למקוה בלעדי הכלי.

ועיין בנקודות הכסף כאן [לקמן קע"ט כ"א בדפי השו"ע]. דכתב ג"כ דע"י החטיטה נחשב כל הצנור ככלי - ומשמע דהפסול דהוייתו ע"י טומאה אבל לא נפסל בשאובין כי אין לו בית קבול.

32. סעי׳ לו - "... ואם היא של חרש אין החקיקה פוסלתו אלא אם כן היא מחזקת רביעית..."

עיין בב"י - ק"ו ע"א בדפי הרי"ף - שדעת הסמ"ג שגם בכלי חרס נפסל המקוה אם החקיקה כל שהוא.

33. ט"ז סקמ"ז "על כן צ"ל דכאן מיירי שלא נשפך מכלי זה על ידי אדם האוחזו אלא מניחו סמוך למקוה והמים באים מן זה הכלי למקוה וממשיך המים דרך עליו למקוה דמותר מן הדין אפי' בנקוב כל שהוא..."
למעשה גם באינו נקוב יהיה כשר בהמשכה אלא שיצטרכו בו רוב כשרים ממש"כ כאן שאין הפסול מחמת שאיבה אלא מחמת הווייתו ע"י טהרה מותר ע"י המשכת כלו.

34. פתחי תשובה סקכ"ו - "ומצאתי בתשו' מאור הגולה רבינו עקיבא איגר ז"ל סימן מ"ה שכתב ליישב זאת דלעיל ס"ז אייריי לענין לטבול בחדכו..."
עיין ש"ך סקכ"ד, וכן כתב המחבר בסעי' ז' "המים הנקוים בתוכו מקוה כשר".

35. ט"ז סקמ"ח. עיין ש"ך ס"ק פ"ו שחולק וכן עיין ט"ז סקס"א ונקה"כ עליו.

36. סעי' מ"א - "... ובלבד שישבור את הכלי או יהפכנו בענין שלא יגביהנו מעל הארץ שאם מגביהו מן הארץ עם המים חשובין שאובין ופוסלין את המקוה" משמע בפשטות שאין להגביהו אפי' משהו ולאו דוקא ג' טפחים (ולא אמרינן לבוד).

37. ש"ך סקצ"ב - "... ואפשר דלעיל אייריי שהכלי נתמלא מדעת עכ"ל"... וכן כתב הט"ז סקי"ד.

38. ש"ך ס"ק צ"ג - כתוב "... אבל דעת הרמב"ן דבמניחן תחת הצנור..." וצ"ל "... אבל דעת הרמב"ם..." (והוא בהל' מקואות פ"ד ה"ד).

39. סעי' מ"ד "... אבל אם היו רוב מהכשרי' הרי המקוה כשר כיצד מקוה שיש בו כ' סאה ומשהו..."
פסק כרמב"ם, וכנגד דעת רש"י והרשב"ץ שסוברים דרוב הוא כ"א סאה - עיין ב"י ק"ח ע"ב בדפי הטור.

40. סעי' מ"ה "שיעור המשכה זו אין פחות מג' טפחים". (והוא דעת הכלבו בשם ר"י בתשובה ועוד).
ועיין ב"י (ק"ח ע"ב מדפי הטור) שהביא עוד דעות בענין זה, אף שלא פסקם.
1. דעת הרשב"א והר"ש בר צמח דשיעור המשכה כל שהוא.
2. דעת ספר המנהגות - עד שתכלה רגל ההמשכה, דהיינו בזמן שהוא יוצק שלא יגיע עדיין למקוה.

41. ש"ך סק"ק "... אפי' לא היה עליו שם כלי כלי בתלוש אם הוא כלי המקבל טומאה..." ובדגמ"ר הקשה "לא ידעתי לזה ציור שלא יהיו עליו שם כלי בתלוש ויקבל טומאה".
עיין בשמלה (ס"ק פ"א) שישב דכאן מיירי בפשוטי כלי מתכות דאף דאינו כלי מקבל טומאה.

42. סעי' מ"ח "... וכן סילון של מתכת אסור להמשיך בו מים למקוה שמקבל טומאה והוא שיהיו המים נופלי' להדיא מדבר המקבל טומאה לתוך המקוה".
אבל המשכה כל שהיא מועילה לגבי הפסול של הווייתו ע"י טומאה, מה שאין כן לגבי שאובה - עיין סעי' מ"ה.

43. סעי׳ נ׳ בהג"ה – "ויש מחמירין אפילו אם ישארו מ׳ סאה עד הסדק ויש לחוש לדבריהם לכתחלה לסתום הסדק"...
עיין פתחי תשובה ס"ק ג׳, שדעת הב"ח להחמיר גם דיעבד

44. ט"ז סקס"א כתוב "וכ׳ מו"ח ז"ל דלעיל גבי הנקת המקוה כ"ע..." וצ"ל "... דלעיל גבי הרקת המקוה"...

45. ש"ך ס"ק ק"י – "וקילוח המים כו׳, כלומר לאפוקי מאותו פוסקים דסברי דסגי שהנקב יהא כשפופרת הנוד אע"פ שאין קילוח המים גדול כל כך..."
והיא דעת ר"ת. (בב"י ק"י ע"ב בדפי הטור).

46. באר הגולה ס"ק קל"ב – "משנה ט׳ פ"ז [פ"ו] דמקוואות וכפי פירוש הרמב"ם והר"ש והרא"ש שפי׳ לשתי ברוחב ופי׳ לערב מלמעלה למטה".
אולי הכוונה כפירוש הרמב"ם שלא מצריך שבסדק יהא צירוף של שפופרת הנאד, נגד פירוש רבינו ירוחם שהצריך שיהא בסדק צירוף של שפופרת הנאד בשתי כדי שיצטרף לערב המקוואות... וכפי׳ הר"ש והרא"ש גבי שתי וערב. כיון שלגבי פירוש שתי וערב הרמב"ם חולק על הר"ש והרא"ש וסובר ששתי זה לאורך וערב זה לרוחב.

47. ש"ך ס"ק ק"כ – "... כל זה נתבאר מתשובת הריב"ש מיהו נראה דוקא הכא שאין במקוה רק כ׳ סאה בעינן שיחזרו למקומם אבל אם הם יותר ממ׳ סאה לא בעינן שאף כשזוחלין לחוץ נשארו מ׳ סאה ולא מקרי זוחלין כיון שמחמת האדם הטובל בהם יוצאים לחוץ..."
עיין שמלה ס"ק פ"ח – שחולק על הש"ך בהבנת הריב"ש. ועיין ש"ך סק"ל, ופתחי תשובה סק"ג.

48. ש"ך ס"ק קכ"ב – "אפילו האדומים המים של כשר והלבינום המים של שאוב שהיו לבנים, ר"ש וצ"ע לעיל סעיף נ"ה".
כנראה הבין הש"ך בהבנת הר"ש כפרישה שהובא בט"ז ס"ק ס"ט, והוקשה לו מה שהוקשה לט"ז שם.

49. ש"ך ס"ק ע"ד – כתוב – "שלא יעקור הגל כו׳ דאז לא היה מטהר (אם) [אלא] אין בו מ׳ סאה אם מצד א׳ מחובר למקוה..." וכאן הסוגרים העגולים להוסיף, והמרובעים לגרוע. ועיין ס"ק קמ"ט, דשם הסוגרים העגולים לגרוע.

50. ש"ך ס"ק קכ"ז – "דע דבכל קמום שמטבילים במקוה חסר בצד שלם צריך שיהא עכ"פ גוף הנטבל עולה ומתכסה במים בבת אחת ובכלים אע"פ שמתכסין כולם במים כגון מחטין וצנורות שהן קטנים לא סגי בפחות מרביעית..." וזה במקוה.
אולם במעיין נחלקו ר׳ שמחה והמרדכי. דלמרדכי גם במעיין בעי רביעית. ואילו לר׳ שמחה במעיין אף בפחות מרביעית סגי עיין דרכי משה סק"ב.

51. ש"ך ס"ק ק"מ - "... ואין ענין הורייתו ע"י טומאה לכאן דהא המקוה כשרה בלאו הכי אלא רוצה שיפחתו מימיו..."
הכונה שיתכנסו מימיו.

52. ש"ך ס"ק קמ"ד כתוב "... וההיא דתוספות דמקוה שהניחו ריקן..."
וצ"ל "... וההיא דהתוספתא דמקוה..."

53. ש"ך ס"ק קמ"ז - "א' שאוב כו' וה"ה כל שאר מיני פסול תולין שנפל בפסול".
הכוונה שאר מיני פסול דרבנן. (עיין ש"ך ס"ק קמ"א וס"ק קמ"ו).

דבר תורה ליום העצמאות

המדרש מספר בשעה שנאמר ליעקב "לא יעקב יקרא שמך כי אם ישראל" אמר יעקב לקב"ה דבר זה מעיד עלי שאני אחד מאבות האומה א"כ ברצוני לדעת את גורל האומה ואת עתידה - הראה הקב"ה ליעקב שרה של בבל עולה ויורד שרה של מדי עולה ויורד שרה של יון עולה ויורד שרה של אדום עולה ויורד - אחר כך הראה לו עלייתם של ישראל - באותה שעה נתיירא יעקב אבינו ואמר שמא חס וחלילה כשם שלאלה ירידה אף לי כך אמר לו הקב"ה "ועתה אל תירא עבדי יעקב" אם אתה עולה אין לך ירידה עולמית.

הגמ' בסנהדרין דף צ"ז מספרת על התהליך המביא לגאולה והאמוראים מביאים פסוקים על מלחמת גוג ומגוג ועל חבלי משיח ר' אבא מביא פסוק מסוג אחר - "ואתם הרי ישראל ענפיכם תתנו ופריכם תשאי לעמי ישראל - ואומר עליו אין לך קץ מגולה מזה.

רבי אבא אינו מסתמך על תופעות שליליות וחבלי משיח אלא על תופעות חיוביות ועל נבואה ברורה של הנביא יחזקאל ואתם הרי ישראל ענפיכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל, שני דברים מדגיש הנביא יחזקאל א. ענפים ב. פירות. הענף מעיד על קליטת העץ - ככל שענפיו מרובין האילן מבוסס יותר - אולם הנביא אינו מסתפק בענפים כי הרי גם לאילן סרק יש ענפים ולכן מוסיף הוא פרט נוסף פירות.

למעשה כל הקצים וחבלי משיח שראו חז"ל כבר התקיימו עד השואה ועד בכלל - דורינו זוכה לראות בתחילת נתינת העץ את ענפיו ארץ ישראל גדולה ועצמאותו. גדולה מזו דורנו זוכה לראות גם בתחילת נתינת הפירות. ארץ ישראל הפכה להיות המרכז הרוחני-תורני הגדול ביותר בעולם עשרות ישיבות וכו'.

הננו מאמינים שיתקיימו בנו גם דברי חז"ל שהבטיחו לנו כי עתידים כל אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות - ברכה זו נאמרה רק על אילני הסרק שבארץ ישראל ולא בחו"ל כי זה כוחה של ארץ ישראל, ובוודאי גנוזה בדברים אלה גם כוונה לאילני סרק הרוחניים שישובו בתשובה שלמה ויניבו פירות אשר בהם נתפאר ועל ידי כך נזכה לגאולה השלמה בב"א.

ממכתביו

יום ג' כ"ח אלול תשכ"ז

לאבא לאמא להדסה ולחיים היקרים שלום רב!

... אני רוצה לבקש מכם סליחה אם פגעתי בכם, וכמובן שהנני סולח לכם אם פגעתם בי, ונקוה שהקב"ה יכתב ויחתם אותנו לשנה טובה וימלא כל משאלות לבנו לטובה אמן סלה.

* * *

ה' באדר תשכ"ח

לראש הישיבה שלום רב

... בשיחותיו כבר אמר ראש הישיבה שהשרות בצבא הוא בחינת עבודת ה' בחוץ, ושבהרבה בחינות קשה עבודת ה' בחוץ מעבודת ה' בפנים.

אנחנו משתדלים למצוא זמן ללימוד התורה כדי לשוות לשהותנו בחוץ אופי של עבודת ה' בחוץ...

* * *

יום ו' ט"ז בניסן תשכ"ח

לאבא לאמא ולחיים היקרים מועדים לשמחה!

... הסדר עבר יפה, לפני הסדר אמר מפקד המוצב לחייליו, - אולי ראיתם שאנשי הסגל צחקו, אולם היה זה רק בהלצה כשנגיע לסדר אני רוצה שכל אחד יתנהג ברצינות כי הרי דבר זה שמר אותנו במשך שנות הגלות, כך נהגו אבותינו, וסך הכל בגלל מנהגים אלה אנו יהודים והם נוצרים או ערבים...

כשהגענו בהגדה לעשר המכות אמרתי להם שמנהג ישראל להטיף מן הכוסות בעת קריאת המכות והסבה - כוס יין מלאה מסמלת ברכה כמו שכתוב "על כוס יין מלא כברכת ה'" ופסוק אחר - דשנת בשמן ראשי כוסי רוויה".

כשיצאו בני ישראל ממצרים מעבדות לחרות היתה כמובן שמחה גדולה, המסומלת בכוס היין המלאה אולם השמחה מהולה בצער... המצרים על אף שהיו אויבינו נבראו בצלם, לכן מטיפים מן הכוס להראות שהשמחה אינה שלמה.

מפקד המוצב אמר - איני מבין טעם זה... אמרתי לו יש לי טעם נוסף לפי המוטיב שכוס יין מלא מסמל שמחה. בני ישראל שיצאו ממצרים יצאו בשמחה לקבל את ארץ ישראל, ארץ ישראל היא מן הדברים הנקנים ביסורים, קבלנו את ארץ ישראל הגדולה שודאי ראויה לה כוס יין מלאה, אולם קנין הארץ כרוך ביסורים - בכוס היין המלאה יש טפות של תרעלה - כל יום נופלים בחורים יקרים בגבולות - אלו הן טפות התרעלה שבכוס השמחה, אנו מטיפים טפות אלו ומבקשים מהשי"ת שיוציא את טפות התרעלה מן הכוס ויתן לנו את הארץ בלי יסורים...

* * *

יום ו' אלול תשל"א

ובכן כפי שידוע לך כבר, ביום רביעי בצהרים נפרדתי מהרב גולדויכט בידידות גדולה והוא ברכני שאצליח בישיבת הכתל...

לגבי חברותות הסתדרתי מצוין, אני קם בבקר ברבע לשש ולומד משש עד שבע מסכת ב"ק עם הולץ ומקוה לסיים בקרוב את המסכת.

* * *

לדמותו

אליכם קהל עדה וישראל, אגיד אותות נוראות (ביום זה)
מה שארע לאבות עבדי האל, אל הכהנים בני אהרן.

חרוד לבי חרוד ושפוך דמעות, על חסידי עליון פרעו פרעות,
מי ישוב עוד להנעים אל דמעות אחרי מות שני בני אהרן.

אלה הם קטעים מפיוט הנאמר ביוה"כ לפני קריה"ת בפר' "אחרי-מות" אצל חלק מקהילות ישראל. בתורה מסופר על מיתתם של בני אהרן וידוע מאמר הגמרא בזבחים קט"ו ע"נ אמר לו משה לאהרן אהרן אחי, לא מתו בניך אלא להקדיש שמו של הקב"ה. ביום-הכפורים יום קריאת הפרשה לא ידענו שבנים נוספים יצטרכו להקדיש שמו של הקב"ה. וכי ביום זה נגזר, על אבדן צדיקים כתמר.

שלמה המע"ה אמר בחכמתו: "טוב שם משמן טוב ויום המות מיום היוולדו" ויש לבאר שמיום מיתתו של האדם ניתן להכיר על מהותו, על מעלותיו ועל מידותיו התרומיות עוד יותר מיום היוולדו. הקדושים אשר בארץ המה עלו בסערת הקרב השמימה יום או ימים מספר לאחר יום הכיפורים שמכפר על עוונותיו של אדם ויש בכך משום עדות נאמנה על אישיותם בחייהם, היותם נקיים מחטא.

שמואל - איתא במדרש קהלת פרשה ז: "וימת שמואל" ויקבצו כל ישראל ויספדו לו וכו' אמר רבי שמואל בר נחמן: שמואל משלו נתנו לו. לפי שכתוב: והלך מדי שנה בשנה וכתיב: ותשובתו הרמתה, כי שם ביתו. לכן: וימת שמואל ויקברוהו ברמה. וכי אין אנו יודעים שרמה עירו? אלא מלמד שכל אחד מישראל ספד לשמואל בעירו כדרך שספד לו ברמה.

שמוליק, ברמה ספדתי לך מעל צריח של טנק. שם לא העזתי לפנות אליך כאל נוכח, דברתי עליך. כתבתי להוריך עליך. לא היה זה פורום הראוי לספוד לך ומה גם שהשתעשעתי באשליה שאולי הכל הוא חלום בלהות בן חלוף ואולי יש עוד תקווה. עתה, חלום הבלהות הפך למציאות מרה, שיש להתמודד אתה.

היה זה במוצאי יוה"כ עת נחפזת לדירתנו לזרז אותי בקידוש לבנה, כשצטטת בפני את מאמר המדרש, שמי שמקדש את הלבנה מובטח לו שינצל באותו חודש ממיתה משונה. באת אלי ובפיך משאלה נוספת: שנקה אתנו משניות ללמוד בדרך, וטרם יציאה לקרב, בדלפק החיול נפרדנו בלחיצת ידיים ובאיחולי שיבה מהירה לספסל הלימודים יחד. לא האמנו שהיתה זו פרידה לנצח. בכל יום מימי הקרבות שאלתי עליך ועל רעך לטנק, ישעיהו הי"ד הנאהבים והנעימים בחייכם ובמותכם לא נפרדתם. בלב קוננה איזו מין הרגשה איומה שלא נפגש עוד. רק לאחר כשלושה שבועות גונבה לאזני הידיעה המזעזעת. ואז החלו צצים ועולים זכרונותינו המשותפים.

למדנו יחדיו חברותא בישיבת "חברון". כשהחלטת שאנו נסיים את מסכת בב"ק לא עמד שום מעצור בפניך. ברוך אומר ועושה! לא נסעת הביתה בסיום "הזמן" עד שסיימנו. נפגשנו שוב בשורות הצבא. למדנו שם בין הדבקים. במיוחד הגדלת עשות עם ידידך לטנק ולגורל: ישעיהו הי"ד. בשל היותכם בטנק אחד גמרתם אומר לתת למכשיר הקשר הפנימי בטנק שימוש נוסף. קדשתם אותו בלימוד כחצי מסכת באותה תקופה, כאשר חלק הארי מהלימוד היה, כאמור, בתוך הטנק באמצעות מכשיר הקשר. מאוחר יותר נודע לי, שגם בעלותכם לשדה הקרב, מספר שעות לפני שנפלתם, לבנתם הלכה למעשה של אכילת פירות שביעית ושדב בתוך הטנק.

שמוליק היקר, אם אתחיל לפרט את חוויותינו המשותפות, הזמן יכלה והמה לא יכלו. אנסה, להעלות כאן מקצת מהן שצצו ועלו תוך כדי כתיבת שורות אלו.

ידעתי, שללכת אתך ברחוב אין זה בגדר ביטול תורה, קיימת את מצוות "ובלכתך בדרך" בהידור. זכורני, ימים יפים בהם ערכנו תחרויות כשכל אחד מאתנו התחייב לומר לסירוגין חידושי הלכה מרעק"א או מפת"ת על ההלכות שבהן עסקנו. כשהצעתי לנסוע באוטובוס ליעד מסויים העדפת, שנלך ברגל, כי אז יש אפשרות טכנית להספיק עוד כמה חידו"ת. אצלך לא היתה זו בעייה מיוחדת. ניחונת בזכרון פינומנאלי שנוצל כולו לה'. ממש בור סוד שאינו מאבד טיפה. כל ענין בגמרא ידעת לציין באיזה דף הוא מופיע. כל הלכה - באיזה סימן ואפילו באיזה סעיף-קטן בש"ך, בט"ז, בפת"ת או בשאר נו"כ של השו"ע. הכל ידעו, שכשמחפשים מקור בגמרא לנושא מסויים או למאמר חז"ל יש אל מי לפנות.

גם בשעות הקשות לא מש מעל פניך החיוך הנצחי וטוב הלב ואני משוכנע, שאותו חיוך ליווה אותך גם בסוף הדרך "ותשחק ליום אחרון". כשהעבירו אותך משורות הצנחנים נאבקת נגד זאת מתוך הנחה ששם תתרום יותר לעם ישראל, אולם נועדה לך שליחות קדושה יותר בקידוש שמו של הקב"ה, ביחידה אליה הועברת, כבני אהרן בשעתם.

למדנו אצלי בבית. אינני יכול להסתיר את התפעלות אשתי מנועם הליכותיך בביתנו. תמיד לוותה אותך ההרגשה שמא הינך עלינו לטורח, שמא הינך מפריע לבני הבית. היה צורך להפציר בך רבות בכדי שתאות לבוא אלינו גם מחוץ למסגרת לימודים כגון: לארוחה, או לסעודת ליל-שבת. לא היה צורך בחוש מיוחד בכדי לעמוד על סגולה זו של נעם הליכות השיזור עם עדינות נפש, כי כל מי שהכירך חש בכך מיד. בקרתי אצל הרב שלום אייזן שליט"א, ה' ישלח רפואתו, והרבנית שתחי' לא חשכה במלות התפעלות עליך וזאת מתוך היכרות קצרה עת נכנסת ובידך הספרים לכבוד הרב שליט"א. גם הרב שלום אייזן שליט"א, שבקרתיו בביה"ח לא יכל לחפות על זרם הדמעות שחנק את גרונו עת תאר את אישיותך.

אמך ספרה שבכל יום ששי עת הגעת הביתה מהרת לביהכ"נ לסידור הספרים בארון, בכדי שלא יצא לעז על אברכי הכולל שלמדו שם, שאין הם שומרים על הסדר בביהכ"נ. היא אף ידעה לספר שלאחר ששמעת שפלוני נדב סכום כסף למטרת קניית ספרי-קודש, עוד לפני שנגבה הכסף נסעת לת"א לקניות הספרים בסך הנ"ל וזאת בכספך בכדי למנוע עיכובים בתהליך ביצוע הקנייה.

השפה ענייה בכדי לבטא את גודל הכאב שיפקד את כולנו, עת נפקדת מאתנו. גבול גבלו חז"ל: ג' ימים לבכי, ז' - להספד, ל' - לתגלחת. אין הדברים תופשים ביחס אליך כאמור בתנדב"א זוטא פרק ט"ז: חכם שמת ואין לנו תמורתו, ראוי לכל ישראל להתאונן עליו לעד ולעולמי עולמים. וכ"כ הר"י פונטו במו"ק: "אל תבכו למת וכו'" ולזה דרשו אל תבכו למת יותר מדי, אבל על חסרון הזכות והתורה שהיינו נהנים מהצדיק יש להצטער ולבכות יותר מדי ואין זו עברה. ולכן ראוי לבכות ולומר: וי להאי שופרא דבלי בארעא.

ב"ה, י"ב באלול תשל"ג

לג/4/ב/833

וזאת להעודה ולראיה

ביד האברך החשוב המופלג בתורה וירא"ש הרב שמואל ב"ר יוסף אורלן נ"י, מחשובי חובשי ביהמד"ר אשר בכולל האברכים שע"י "ישיבת הכותל" בירושלים שבין החומות, אין שבא לפנינו ונכתב בהלכות נדה ומקואות. סיילנו עמו ארוכות וקצרות בהלכות אלו והשיב כהלכה על הן הן ועל לאו לאו בבקיאות ובסברא ישרה, ומצאנו שידיו רב לו, ובילה הבנה רבה במקור ההלכות בש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים בסור ושו"ע ונושאי כליהם.

על כן ידינו תכון עמו להעניק לו רשות והורמנא להיות מורה לרבים כדת של תורה ולהסמיכו בסמיכת חכמים

יורה יורה ידין ידין

בהלכות הנ"ל ומובטחנו ביראתו הקודמת לחכמתו, כי ימשיך בהחמדה בלימוד תורתנו הקדושה להשתלם עוד כהנה וכהנה במקצועות התורה, ולאילנא רבא יתעבד, לרב ולמורה צדק בישראל, ויזכה לאסוקי שמעתתא, אליבא דהלכתא להגדיל תורה ולהאדירה.

הכו"ת לכבוד התורה ולומדיה

הרב אלקנה ויסנשטרן

הרבנות הראשית
לעיה"ק ירושלים
והמחוז

הרב נסים דוד עזראן

Rabbi I. YEDIDIA FRENKEL
MEMBER OF THE CHIEF RABBINATE OF TEL-AVIV-JAFFA

TEL-AVIV, 35, ABARBANEL ST. corner Emek Izreel 2
PHONE 82 40 06

חרב יצחק ירידיה פרנקל
חבר הרבנות הראשית לתל-אביב-יפו. רב השכונות

תל-אביב, רחוב אברבנאל 35 פנת עמק יזרעאל 2
טלפון 82 40 06

The ... ב"ה, יום ...

ב"ה י"ב מנחם אב תשל"א

ישיבת כרם ביבנה

ת ע ו ד ת ס מ י כ ה

וזאת לתעודה בידי תלמיד ישיבתנו הגבוהה "כרם ביבנה", החו"ב כמר שמואל אור נ"י שבמשך שנות תלמודו יגע באורייתא טובא בגירסא וסברא ויגע ומצא כדי מדת בגודש, ורכש ידיעה עשירה והבנה מעמיקה בכמה מקצועות של תורה וזכה לחדש חד ביושר ונועם, ולברר הלכות ממקורותיהן בהיקף הראוי לשבת, ובע"ה עלה והגיע להוראה.

על כן ידינו חיכון עמו לספר בשבח תורתו ולהוסיף בשבח יראתו ומדותיו התרום ולקרות לו רבי, ולהעניק לו רשות והורמנא להיות מורה לרבים כדת של תורה ולהסמיכו בסמיכת חכמים ולהכתירו בתואר <u>יורה יורה כדת של תורה</u> כי הוא ראוי והגון לכך מכל הבחינות.

וברכת מהיבתא ורבנן נתונה בזאת לתלמידנו החביב הרב רבי שמואל אורלן הי"ו שכתר התורה יהלמהו יפה לעלות מעלה מעלה לכל מקצועותיה, להגדיל תורה ולהאדירה, ולקדש שם שמים בכל דרכיו ומעשיו, ולהיות עבד נאמן לעבדי ה' על אדמת הקודש; אמן, כי"ר.

וע"ז באעה"ח חדש מנחם אב התשל"א

נאום:

הרב חיים יעקב גולדוויכט.

"כי חלצת נפשי ממות"

(א)

מִמַּעֲמַקִּי
גֵּיא-צַלְמָוֶת
קָרָאתִיךָ ה׳!
מִמַּעֲמַקִּי
אֵימַת-מָוֶת
שְׁמַע קוֹלִי!

(ב)

זַעֲקַת שַׁוְעָתִי
תַּעֲלֶה אֵלֶיךָ!
חַלְּצַנִי מִתְּהוֹמוֹת
פּוֹקֵד נְשָׁמוֹת
בְּאֵין מַסְגְּרֵי חוֹמוֹת
לְפָנֶיךָ
קָרוֹב אַתָּה לְכָל קוֹרְאֶיךָ!

(ג)

מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ אֵ-לִי
מִגֵּיא-צַלְמָוֶת שָׁמַעְתָּ קוֹלִי.

בואדי ליד מחצבת כפר-נפאח.
שם ישבנו ארבעה אנשי צוות הטנק,
מוקפים באויב ואש כחמש שעות.

בדד
לאחר המלחמה

עֲזָבוּנִי חֲבֵרַי
נְטָשׁוּנִי הֲרֵהוּרַי,
... מַחְשְׁבוֹתַי, רַעְיוֹנוֹתַי.
נוֹתַרְתִּי בָּדָד...
אֲנִי וְעוֹלָמִי
אֲנִי וְאֵין-אִישׁ עִמִּי
לְבַדִּי מוּל עַצְמִי.
כְּמַעֲרוֹמֵי-עֵץ עִם נְשִׁירַת עָלָיו.
כְּמַאֲחַז-אֶבֶן בְּשָׁרְשֵׁי עֲפָרָה... בְּשֶׁטֶף מַיִם שׁוֹחֲקִים..
וְנוֹי נוּגֶה לְגֶזַע הָעֵץ וּלְחַלְקוֹת הָאֶבֶן -
בְּדִידוּתִי.

מתוך מכתבי חברים

... אכן שמענו בצער על נפילתם של חברינו הי"ד. נדמה כי במצב בו אנו נמצאים בקו החזית קשה לקלוט ולהבין משמעותם של עובדות אלו, וממילא ההתייחסות לידיעה זו שונה. בע"ה כשנחזור לישיבה נבין עובדות אלו, נבין מציאות זו וזה יחייב אותנו מאוד.

* * *

... לבי חלל בקרבי, בבת אחת שמעתי על כל כך הרבה חברים יקרים שאינם עוד, אין לי הסבר הגיוני איך בחורים כמו ישעיהו הולץ ויעקב פרידמן ועוד אחרים בני ישיבות נפלו - ההסבר היחיד לכך הוא שצדיקים נתפסים בעוונות הדור, ולכך אנו חייבים לפשפש במעשינו.

* * *

שלשם קבלתי בזעזוע את שמע נפילתם של חברינו ובתחילה לא הייתי מסוגל להתייחס לדברים. נתפלל שעקידתם תעלה לרצון לפני הי"ת ויכבוש רחמיו על משפחותיהם ועל כל משפחת עם ישראל האבלה על ששכלה מטובי בניה ומגבורי הרוח הי"ד. ועד מהרה יתקיים הפס': הרנינו גויים עמו, כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו.

* * *

... אני לא מסוגל לתת לזה הסבר הגיוני ולא לנחם את עצמי על אחת כמה וכמה שלא לנחם את הרב או את הישיבה אם אומר מילים הן תהיינה מן השפה ולחוץ ולכן מוטב שלא אומר כלום, מלב שבור כתבתי כמה שורות של הרהורים:

א	ב
סלם יעקב מוצב ארצה	והצדיק נאבק,
וראשו מגיע השמימה	בשארית כוחותיו
ובו מטפסים	במלאך ישמעאל ועשו
ניצוצות ניצוצות	והודפו
מנשמת יעקב.	ומכף ירכו
ולמטה	עולים
מסתכמות המריבות	ניצוצות ניצוצות
ב"עלי יניח צדיק את ראשו"	בסלם...
ונעשים כלם לאחד.	

... חשבתי לבוא לחתונתו של... אולם לאחר ששמעתי את בשורות האיוב רציתי פשוט להסתגר באיזו פינה לבדי ולבכות. עד היום איני יכול לעכל את הידיעה הנוראה על חברינו שאינם אתנו יותר.

* * *

... אנחנו מנסים לנתח את המושג מלחמה כשיאו של מצב שנאה, הקיים דורות וזהו הרקע גם לניתוח תוצאותיה של המלחמה. כאן מרצדים לנגד עינינו אותם שמות של אלו שאינם...

* * *

שמעתי אתמול על שני חברינו יקירנו... כי אינם. ואעפ"י שמתאבלים אנו באותה מדה על כל אחד מישראל שנופל חלל במלחמת קדש זו. כל אחד לפי דרגתו, מותם של שני אלה, יחד עם עוד מבחורי ההסדר שהם יחד כמנין, צריך לומר לנו גם משהו "למעשה" ממש. נראה לי שה"למעשה" הזה צריך להיות דרך ללבם של כלל ישראל - העורף והחזית - שודאי לא ימצאו תנחומים לאבל אלא בתחום שמעל לטבע. יה"ר שנתנחם כלנו - בנחמת ציון וירושלים בב"א.

* * *

... אינני יודע כיצד לנהוג, זה זמן מה. ישנם מצבים של שמחה, של התעוררות ציבורית לשירה, לריקוד, למשל הקידוש בבקר, ובסעודה שאחריו - שרו זמירות שבת ושירי קודש. האווירה התחממה אט אט והחלה התלהבות שסחפה את כל הסועדים לריקוד מלהיב. עד שלב השירה הייתי עם הציבור, אבל בשיא השירה ובתחילת הריקודים - זלגו עיני דמעות, ולאו דווקא של שמחה. פשוט נזכרתי, ואין צריך לפרט במה, או במי. ייתכן שאני מאושר שאני נשוי ב"ה, בזה שאינני אוכל יותר עם בחורי הישיבה. אינני יכול לתאר לעצמי איך הייתי יושב על שולחן שבת, באותו שולחן שהיינו יושבים כל החבריא ביחד.

הבוקר - פשוט יצאתי לנוח מעט, ודומני שלא הייתי בודד. יצאתי והרהרתי התלבטתי אם מותר להתעצב, בכלל ובפרט בשבת. ניסיתי לחפש בהלכה מקור לעצבות - בדיני אבילות, ונזכרתי כי אין מטרת האבילות עצבות, אלא זמן למחשבה, להרהורים, הרהורי תשובה. ונסיתי לחשוב למצוא, לקבל עלי דבר שיהיה קל לביצוע, ובעל משמעות והשפעה. והדבר נמצא - תפילה. החלטתי לנסות להדר ולכוון יותר בכוונת התפילה. באמירת מילותיה בדקדוק והקפדה. ואז נזכרתי, כי ביום שאני זוכה לכוון להנץ החמה (הנראה היטב מחלון בית הכנסת) ולכוון במילות התפילה מתחילה ועד סוף, ולהתפלל בניחותא - אני מתהלך בהרגשת שמחה, הרגשה של קרבת-מה אל משהו שלם יותר וטוב יותר.

ובהרהור זכרון נסגר המעגל. אבילות - תשובה, שלמות, שמחה. אדם שלם - מרגיש שמחה פנימית, אצילה. ואדם עצוב - חסר בו משהו. עבודת ה' נעשית אך ורק תוך שלימות ושמחה של התעלות, ובדומה לדבריו של הנצי"ב על חיי שרה, במובן של חיי שמחה וטוב הגורמים לאפשרות עבודת הבורא, עד שאברהם היה טפל לשרה בנביאות (ברוה"ק).

אדם חייב לשמוח, וגם במצבים קשים. כי לא ייתכן שיש מצב שלא נועד לעבודת ה', ועבודת ה' היא מתוך שמחה ולא בעצבות, פירושו של דבר שעל אדם ללמוד לקבל את הדין באהבה "חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה", באותה דרגת אהבה וקבלה. ולדעת כי זו דרך האמת, וכך אמנם נוסח הברכה "ברוך... דיין האמת". ולמרות הכל עדיין קשה לי

להצטרף לריקודים. יתכן שלא למדתי מספיק את הדברים האמורים, ויתכן שיש מקום לשינוי בצורת השמחה, לתזכורת. בעיקר קשות עלי שעות השירה, כי אני זוכר את השירה בצוותא ששעיה' אהב כל כך, וכמה מן השירים שאנו שרים כאן היום - שעיה' לימד אותי. כשהיינו יורדים יחד לכותל (אחרי כולם, לעתים) או בהזדמנויות אחרות. וזה מכביד, מקשה, להיות שמח דווקא ע"י השירים האלו...

* * *

זו תקופה גדולה לעם ישראל, צרות באו עליו ומהם יושיעו ה' יתברך. אבל עלינו לזכור את המחיר היקר שגאולת ישראל משלמת. אני כאן פעם ראשונה בחיי, נער צעיר, עדיין לא מהוקצע, המחפש את משמעויות החיים בדרך התורה - נפגש עם ההרס והחורבן במלוא עצמתם ועם מושג המות בכל אכזריותו, של נטילת חיי יצירה מאנשים שלא בחרו בדרך זו אלא בקשו למלא את תפקידם בעולמם...

* * *

אז נדברו
שיח בני הישיבה על ימי המלחמה

חיים: התאספנו כאן כדי לשוחח בצותא על ימי הלחימה שלאחר יום-הכפורים. אין לי ספק שבשיחה הזו קשה לכולנו, קשה להחיות רגעי-אימה, קשה מאד לספר אותם לאחרים ובודאי קשה להעלות על הכתב חוויות נפשיות עמוקות שעברו על כל אחד מאתנו.

למרות זאת, בהיותנו מודעים לחותם שטבעה המלחמה הזו בנפש כל אחד ואחד ובנפש האומה. וביודענו שרגשות, ויהיו העמוקים ביותר, קהים עם הזמן ועצמתן נחלשת מאד אם לא אובדת כליל. נתאספנו כדי להדבר ולשמר לעצמנו חלק מן החוויות שעברנו.

כולנו עברנו רגעים קשים, רגעי משבר, ואף רגעי התעלות במלחמה הזו, אולי נתחיל את השיחה בספור רגעים אלו.

"כששמענו בקשר: "ה' עמכם!"... אני צריך אתכם לשמונה מאות מטרים... "ה' עמכם!"...

איציק: רגע המשבר שלי היה בזמן שנפגענו. זה היה ביום שלישי י"ג תשרי, בשמונה וחצי בבקר. המט"ק וישראל נפגעו ויצאו מכלל פעולה. הטנק דומם ונאלצנו לנטוש אותו. מסביבנו היתה אש-תופת, פגזי-טנקים, ארטילריה, ונשק-קל. בעוד שעד לאותו רגע היינו עסוקים בפעולות-הקרב ולא נתפנינו לחשוב, הרי שכשנטשנו את הטנק, היינו פסיביים יותר. ואז, נאלצתי בעל-כרחי, לעבור על ההלכה שהרמב"ם מזכיר (האיסור לפחד במלחמה). צצו ועלו אצלי זכרונות מהבית, האשה, הילד, החברים. עשרים ושש שנות חיי חלפו ביעף במוחי, שנים שנדמה היה לי שהן עומדות להיגמר. כל זה עד שהצלחנו להיחלץ, כשטפסנו על טנק שעמד בעמדת-קרב מקדימה והוא חילץ אותנו.

אבל היה לי גם רגע-התעלות. זה היה בערב-סכות, ביקשו שלשה טנקים לפעולה מיוחדת. בלילה התברר שנהיה בחוד פריצת-הכח לסוריה. ההרגשה היתה שמסור בידינו כח רציני ואנחנו "נעבור חלוצים". קיבלנו את התדריך ומפקד הכח אמר: "אני צריך אתכם לשמונה מאות מטר. יותר מזה..." וכאן השאיר מקום למחשבה...

אז היתה ההרגשה נפלאה. עם כל הסכון שבדבר היתה הרגשה שאנחנו עומדים לעבור את אחד הרגעים החשובים במלחמה.

וכששמענו בקשר את מפקח הכח אומר: "ה' עמכם, ה' עמכם!" בשם אדנות ממש, היתה זאת הרגשה "לא נורמלית" וממש זלגו דמעות מהעיניים מרוב התרגשות.

"ואז חשבתי: רבונו של עולם, איך יוצאים מזה"

ציון: הרגע הקשה היה כשתוך כדי תנועה, כשלא צפינו לשום תקלה והיינו בטוחים שהכל מוכן מכל הבחינות ופתאום - זעזוע. הטנק דומם בעמדת-ירי ומסביבנו מתעופפים פגזים. אנחנו מנסים בכל האפשרויות להתגבר על התקלה ולא מצליחים. ואז התחלתי לחשוב: רבונו של עולם, איך יוצאים מזה? כל ההרגשה הטובה שהיתה בדרך כששכנענו את עצמנו שאנחנו הולכים להביא את המשיח נעלמה וכאן אני עומד מול העובדה שיתכן ועוד רגע אפסיק לנשום... כל זה נמשך עד שהצלחנו לנוע.

רגעי ההתעלות היו לי תוך כדי עבודתי, כטען. אולי זה נשמע מגוחך שיש התעלות בעבודה מאומצת כזו. אבל כשראיתי את הטנקים הסוריים מתקרבים למרחק של כמה מאות מטרים הכנסתי כל פגז לקנה בלווי מזמור תהלים או פסוק כמו: "ה' יחתו מריביו עליו בשמים" או "ה' הוא האלוקים"! בהתלהבות עצומה, ראיתי את האוייב נפגע והרגשתי שאני מגן על עם-ישראל וארץ-ישראל. זה עורר בי דברים שתמיד למדתי אותם אבל לא חייתי אותם באופן כל-כך מעשי. זה היה רגש עמוק של התעלות

שלמה: הרגע הקשה עבורי היה כשמצאתי את אנשי הצוות של טנק שכן, שדקות אחדות קודם לכן שמעתי את קולם בקשר, שוכבים ללא רוח-חיים.
הרגע הזה רדף אותי זמן רב לאחר מכן.
רגע התרוממות היה בערב סכות. כשפגזים מתעופפים סביבנו, נכנסנו למחפורת ישנה, כמה חברה הניחו ענפים כרותים מלמעלה ובהרגשה עילאית התפללנו תפילת מעריב של יום-טוב (... כמה טוב...) שרנו וגלים-גלים נכנסו החברה מהישיבה וממקומות אחרים לברך על כזית בסקויט-צבאי, בתוך ה"סכה".

"ואני קרבת אלוקים לי טוב"

חיים: אצלי רגעי המשבר ורגעי ההתעלות היו זהים, זה היה ביום שני בבקר. הטנק נפגע ואנו קפצנו החוצה, שהינו בשטח שהיה מלא בטנקים סורים תחת אש חזקה של פגזים כמה שעות. ידענו שהמצב קשה מאד. שהסורים מתקדמים ושאנו לכודים בשטח סורי. אמרנו את כל הודוי. באותם רגעים - יותר נכון השעות - הרגשתי בצד אחד הרגשה קשה מאד ואלו מצד שני קירבה עצומה לאלוקים. הרגשה שעד אז לא הרגשתי אף פעם בחיים. והיתה זאת, שמחה בתוך המשבר. אינני יודע אם אתם מבינים כיצד יתכן דבר כזה. אבל ההרגשה הזו, של שמחה שקשה מאד לבטא ולתאר אותה ושל קירבה לאלוקים שמורה למול עיני עד היום והיא עזרה לי לעבור משברים קשים במלחמה ולאחריה מעין "ממעמקים קראתיך ה'!"

"אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו".

אלעזר: לגבי היה המשבר ביום-הכפורים, בשעת היציאה מהבית ולא במלחמה עצמה (שאז היינו נתונים בתוך פעילות).

כשנשמעה הצפירה ביום-הכיפורים ניבא לי לבי (בניגוד לרוב החברים) שכאן מתרחש משהו לא רגיל. ואז התחלתי לפחוד.
פתאום התמוטט כל עולמי השלוו. בצפירה אחת ממש, ככתוב "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו". ראיתי איך טאטאה האזעקה בבת-אחת את רחבת בתי-מחסה מאנשים, זו היתה חוויה מזעזעת.
הישיבה היתה נתונה בהרגשה של התעלות. ניתנה שיחת-מוסר ע"י הרב כץ. הישיבה ירדה כמנהגה לכותל לתפילת נעילה בשירה ובריקודים. רקודים של "עוצו עצה ותופר". בני הישיבה היו נתונים בהתלהבות של קדושה ושרו מכל-הלב. זו היתה הרגשה קשה ומדכאת מצד אחד אך מעודדת מצד שני. כשחזרנו לישיבה לאחר סיום התפלה ב"שמע ישראל" ותקיעת-שופר, כבר חכו לנו המגייסים עם הצוים. כשגייסו אותי בבית בערב היתה הרגשה נוראה. כל האיזור היה בהאפלה גמורה (מחוץ לרחבת בתי מחסה). חברי׳ה אמרו תהלים בקול, והד של ריקנות מפחידה עלה.
הקושי לצאת מהבית כשלא ידעתי אם אחזור היה כקריעת ים-סוף. אבל, כאמור, היו מלווים כל רגעי החרדה האלו בחוויה של יום הכפורים. הרגשה טובה מבחינה "צבאית" היתה לי בשמחת-תורה, כשהתקדמנו לחצות את התעלה, לאחר קרבות הבלימה הארוכים והמיגעים מבקר עד לילה. שלא ראינו בהם תוחלת. נסענו נסיעה איטית מאוד טנק אחר טנק במשך כל הלילה, בבקר כשהוצאתי את הראש מהטנק לאחר שינה חטופה ראיתי פתאום מחזה מפתיע. ראיתי שאני נמצא בתוך כח ענק של טנקים, זחלמי"ם וכלי רכב שונים, כח שאי אפשר לראות את ראשו או את קצהו. לא הצלחתי אפילו לספור את השורה, ראיתי שטור גדול מאוד חוצה את הגשר ואני בתוכו ואז נזכרתי בהלכה המקורית בשו"ע שאת ברכות-השחר אדם מברך תוך כדי עשייתו את המעשים. כשחובש כובע - עוטר ישראל וכו׳ וחשבתי לעצמי שהברכה שראוי לברך אותה כעת: "אוזר ישראל בגבורה" "עוטר ישראל בתפארה".

אהרון: הרגע הקשה היה כשכל הפלוגה בדרכה להתקפה עלתה על שדה-מוקשים. נתפנינו כולנו לאחור והתרכזנו להתארגנות במקום מסוים. זה סימן אצלי את מה שנקרא אחר-כך "המחדל".
הרגשתי שלמרות כל מה שאנחנו עושים יש משהו המכשיל אותו. זו היתה הרגשה של חוסר-אונים.
לעומת זאת כשלחמנו והצלחנו לפצח עמדות מצוינות של האוייב מתוך עמדות נחותות שלנו, ידעתי שלא החומר מנצח אלא הרוח. ראיתי שהטנקים שלהם עומדים בעמדת גבוהות וטובות ואנו בשטח נחות ובכל זאת פגענו בהם היטב ופרצנו את המערך.

חיים: אנחנו עוד נשוב ונדבר מה עזר להתגבר על רגעי-המשבר. אך לפני-כן נחזור ונשאל איך היה רושם הפגישה עם המלחמה?

"בתחילה בכינו כשלא היה לנו טנק". "תפסנו טרמפים למלחמה".

עודד: בדמיוני, היתה מלחמה מעין משחק-כוחות. זה קם וזה נופל. בלא שום רושם על חיי-אדם, אף פעם לא הרגשתי שאולי אני וחברי נמצאים במרכז התמונה ומהווים חלק מן "המשחק" הזה.
כשראיתי שאני משתלב בתמונה, כשיצאתי לקרב, נשתנו פני הדברים לחלוטין. ידעתי שעוד כמה שעות אני "נכנס לעניינים". קיבלתי אז עידוד רב מאנשי-המלואים הותיקים. אבל ברוב הזמן ישנתי, בנסיון "לברוח" מכל מה שסבב אותי. ראיתי בדרך צוותי טנקים שישבו על הצריחים וחשבתי שאולי בכל זאת אין המצב עגום כל כך.

הפגישה האמיתית שלי עם המלחמה היתה כשהתחלנו לנסוע בטנקים וראיתי טנק שנפגע, רכב זחלי קרוע והרוס, ואז קלטתי, את משמעותו של ההרס. מה באמת אומרת המלחמה, הבנתי כשראיתי את ההרוג הראשון. היתה אצלי דקה של דומיה פנימית והבנתי שבעצם אני במרכז התמונה.
האמת היא, שאף על פי שתמיד הדגישו לנו המפקדים שהאמונים הם הכנה למלחמה, לא חדר נושא המלחמה לתודעתנו.
לא האמנתי שאנו נצטרך להשתמש בכלים האלה למלחמה ממש ולא לאמונים - בדור שלנו. היתה לי הרגשה שמה שקורה לא כל-כך רציני, עד שנפגשתי עם העניינים ממש.

יצחק: אני היחידי בצוות שזו המלחמה השניה שלו. ביום-כפור כשנשמעו האזעקות, ואף שבשעת "נעילה" היה כבר ברור שיש מלחמה, בכל זאת לא היתה תחושה ברורה מסביב. אני זוכר שלפני מלחמת ששת-הימים, היה מעין רצון ו"שאיפה" לצאת למלחמה.
ידענו שבארץ הזאת, ההגנה על חיינו היא דבר כל-כך יסודי והיציאה למלחמה נגד האוייב היא שיאה של הגנה זו. והיה מעין רצון לממש את כל מה שרכשנו באמונים ובשירות הצבאי, אף שידענו באופן הגיוני, כמובן, את כל הסבל שבמלחמה.
אבל אחרי שאתה רואה את הדם, ההרוגים, את החברים שנופלים, ואתה מרגיש את הפחד הנורא שהורס אותך... שמשתק אותך... הרי שבמלחמה השניה כבר לא היה "ששון לקרב". אני זוכר שאמרתי לחברים בישיבה: כשהלכנו להתפלל "נעילה": עכשיו אנחנו הולכים למלחמה. שבשעת התפלה נגזר דינם של עשרות הרוגים ושצריך להתפלל ולהתחנן. אמרתי לכוון בתפילה באמירת "אבינו מלכנו" ולהוציא את "הלב והנשמה" בכונה זאת. היתה לי הרגשה שאני מדבר אל "הקירות" אנשים לא תפסו את המשמעות של הדברים. אנשים לא תופסים את המושג "מלחמה" עד שהם עוברים אותה. אין כמובן הכרח שחרדת המלחמה וידיעת הזוועה שבה על כל חומרתה, תפגע ביציאה לקרב או תשבור את כושר הלחימה, זה תלוי בחינוך.

אליאב: אני זוכר שבאמת אחר-כך כשעמדנו לצאת לקראת לאחר המלחמה חל שינוי רציני בהתייחסות שלנו למלחמה מאשר קודם לכן.

ישראל: אנשים פשוט לא ידעו מה זו מלחמה. כשנתקענו בדרכינו למלחמה, אפילו שידענו שהמלחמה בעיצומה ושהיתה נסיגה מסוימת רצינו מאוד להגיע לשם. הרגשנו שעוד רגע אנחנו מפסידים את המלחמה.
נסינו לתפוס "טרמפים" למלחמה. לא היתה שום תחושה של הרג במלחמה, של פחד. אין לי ספק שאם חלילה שלא נצטרך לצאת שוב - תהיה נכונות מסוג אחר. נכונות מתוך אידיאל-הקרבה, ולא מתוך סקרנות או "ששון קרב".

יעקב: כשהתעכבנו יומיים, עד שהגיע הטנק, ישבנו כל הצוות וממש בכינו שלא יצאנו למלחמה! עשינו את כל המאמצים להגיע, עלה אז בדעתי המאמר שבמוצאי שביעית בן-דוד בא, ולא ידעתי מה כוללת המלחמה.

ישראל ו.: בהתחלה הרגשתי כמו בתרגיל. רק ביום השלישי כשישבתי בטנק וראיתי טנקים סוריים עולים ומכוונים אלינו - אז "תפסתי" - או שהם יושמדו או שאנו. אני רוצה להדגיש שאחר-כך כשכבר הייתי מפקד-טנק, אמנם לאחר המלחמה, כשחששנו שאנו יוצאים שוב לקרב, התפתחה הרגשה אחרת. לא חשבתי כלל על עצמי, נעלמה הרגשת הפחד, ובמקומה באה הרגשת אחריות למצב ולאנשים שבידי.

יצחק: אני חושב שאחת המסקנות צריכה להיות שמערכת החינוך צריכה להדגיש את הזוועה שבמלחמה, ואת הכח והצורך לצאת אליה בנכונות מלאה כשהמצב דורש זאת. חינוך כזה ימנע זעזועים.

אליאב: כשיצאנו לדרך עם הטנקים מנקודת ההתארגנות וחשבתי על האפשרות שלא אחזור חשבתי על המושג "בקשת-חיים" בתפלה, בגשמיות וברוחניות, מושג ששמעתי אותו מרבותי בישיבה וניסיתי להתאים את רצונותי ל"חיים" בהתאם לכך.

חיים: דברנו קודם על רגעי משבר. האם האמונה היתה לעזרה ולצור מחסה או להיפך היא יצרה בעיות של "למה זה קרה לי" שהייתם צריכים לפתור אותם. אני זוכר שבדגע קשה, בסכות לפי יציאה לקרב אמר לי, ציון, "בידך אפקיד רוחי פדית אותי ה' א-ל אמת".

"הרמב"ם הוביל אותי"

ציון: אומר את האמת. קשה לי לתאר איך הייתי עבור את המלחמה הזו ללא אמונה. לפני שיצאתי מהבית עיינתי ברמב"ם הלכות מלכים ומלחמות ושננתי אותו על-פה. הרמב"ם הזה הוביל אותי בכל משך המלחמה. חשבתי על <u>ההלכה</u> "מובטח לו שלא ינזק!" והייתי בטוח שזו אמת לאמתה. בלי הפסוקים מתפלת יום-כפור, בלי אותה הרגשת

התעלות של יום-כפור, בלי אותם מדרשים, שיחות ושעורים ששמעתי בימי חינוכי בישיבות אינני יודע איך הייתי מסוגל לעבור תופת כזו. זה איננו ניתוח שלאחר המאורעות, אלא זו הרגשתי האמיתית בכל רגע ורגע במלחמה. האמונה לא יצרה אצלי שום בעיות אלא רק חיזקה ועודדה אותי. ספר התהלים הקטן היה פתוח לפני כל אותם הימים ללא הפסקה. שננתי אותו "ישר והפוך", אולי ארבע או חמש פעמים במשך ימי הלחימה.

אהרון: מה שמלווה אותי עד היום, מאז המלחמה, זהו אי-האמון באדם ובתכניותיו. העובדה שפגזים נפלו סביבי ואני נצלתי יצרה בי את האמונה בהשגחה. פרקי התהלים שאמרתי הם פרקי ההודיה. דהיינו פרקי הללויה. ולא פרקי בקשה. וזה נשאר בי עד היום. לא לתכנן לעתיד אלא להודות על כל צעד שהצלחתי להשיג. בעיות לא נוצרו אצלי כי הרגשתי שאני בא כאילו עם תשובות מוכנות מראש.

"גיליתי מחדש את האמונה"

חיים: כתבתי בזמן המלחמה שאני חושב שגיליתי מחדש את האמונה. הרגשתי שהאמונה מאירה לי באור חדש. הבנתי אז מדוע אומרים "אמונה שלמה". אמונה שחופפת ומקיפה את האדם.

הרגשתי בצורה חדה מאוד את העימות מול החידלון, רכב שרוף, אנשים נופלים בתוך הירק של הרמה, שאלתי את עצמי שוב ושוב מה משמעותם של החיים. עמדתי מול ריקנות מפחידה שהביאה אותי לקריאה: "ה' הוא האלוקים"! אמונה זו ריחפה מעל כל הבעיות. הרגשתי ש"שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט".

דוד: בשעות המלחמה לא נתליתי באמונה והיא גם לא יצרה לי כל בעיות לא הרגשתי קשרים ישירים או איזה שהוא יחס ביני לבין האמונה. אבל אחרי הקרב כששוחחנו על השעות האלו רק אז הבנתי שמה שהחזיק אותי היתה האמונה שרכשתי במשך כל השנים. הבנתי שאני יודע על מה אני נלחם וריחמתי על אלה שאינם יודעים.

"את מי קורא אליו הקב"ה?"

איציק: הטרידה אותי מאוד השאלה מה הם הקריטריונים של קרבנות. את מי קורא אליו הקב"ה. אנחנו רואים שזהו חתך כללי באוכלוסיה ועל כן אין לי תשובה על-כך עד היום.

אלעזר: בעיה זו, על אף שידעתי שהיא קיימת מבחינה פילוסופית, לא העסיקה אותי כלל. לא עלתה בי השאלה "למה דוקא הם" אפילו כשראיתי הרוגים שהכרתי אותם. ידעתי שבמלחמה אנשים נהרגים, ומבחינה חיצונית כאילו ללא הבחנה. (אף שאנחנו מאמינים בהשגחה פרטית על כל אחד). ולכן לא הטרידו אותי בעיות אישיות אלא כלליות יותר. על מצב עם-ישראל.

חיים: על זה נשוחח מאוחר יותר.

שלמה: בכל משך המלחמה היתה בי אמונה חזקה. היא התבטאה בעיקר בתפילות. השיא היה כשנתתי לאיש צוות שלי, חילוני עפ"י בקשתו, תפילין להניח, אף שלא הניח אותם אף פעם לפני-כן, כל הזמן הדהדה באזני הקריאה של "ה' הוא האלוקים" מתפילת נעילה וקדוש-לבנה שאמרנו בהתלהבות לפני היציאה.

"ושוב יום אחד לפני מיתתך".

איציק: אני רוצה לספר על חוויה עמוקה מאוד של חזרה בתשובה שעברה עלי. הרגשתי שהמשנה באבות "ושוב יום אחד לפני מיתתך" מקבלת מימד חדש. שקמים בבוקר ואיננו יודעים אם נשוב. בכל פעם שבאתי הביתה או ששוחחתי בטלפון הרגשתי שאינני יודע אם אין זו הפגישה או השיחה האחרונה. ועל אף שבאתי למלחמה לאחר יום הכפורים הרגשתי שאינני מספיק מוכן. שאלתי את עצמי אם יקרה לי משהו איך אני אבוא ל"שם", עם מה? וזה הביא אותי לתחושה חזקה של חזרה בתשובה.

חיים: מעניין עד כמה ההרגשות זהות. הנושא הזה של תשובה ליווה אותי כל הזמן. אם בגלל החשש ואם בגלל היציאה ביום-כפור. בכל כוננות וכוננות גם לאחר המלחמה ניסינו "לחטוף" תשובה שלמה עד כמה שאפשר.

אלעזר: אני חושב שתודעת התשובה היתה חזקה מאוד בגלל יום-כפור. זכרתי את הרמב"ם בהלכות תשובה על חיוב הודוי, קודם המיתה.
כשנסענו באוטובוס עם תחילת המלחמה והתפללנו שחרית, רציתי לומר לאנשים כהלכה פשוטה שצריך לומר ודוי. כי אין ודאות במה שיקרה אותנו. כשהיינו במערב התעלה ומטוס מיג מצרי הטיל עלינו פצצה וראיתי את רשף האש של המטוס ממש עלי, הספקתי לומר את הודוי במהירות לא-רגילה אבל בכוונה אמיתית ושלמה ביותר!

חיים: אחד מבני הישיבה כתב: "אני שמח שיצאתי לאחר יוהכ"פ - לפחות אני יודע שאני מוכן!"

דוד: אני הרגשתי שמבחינה אישית איננו מוכן. אבל ידעתי (נזכרתי בשיחה של הרב ישראלי בעיוהכ"פ תשל"ג) שכל מי שנהרג בגלל היותו יהודי נהרג על קדוש ה' והוא קדוש. וממילא הוא מוכן. אבל זכרתי שר' אביגדור אומר שהשאלה היה מי יהיה "שם" ת"ח. והצטערתי שאני ודאי שלא אהיה "למעלה" "תלמיד-חכם", במצב כזה.

חיים: לוותה אותי השיחה של הרב כ"ץ ערב יום-כפור. שהרוצה לחזור בתשובה יכול להדבק בה' ואחרי-כן לעשות חשבון של הפרטים, וכך נסיתי לנהוג.

ציון: אני רוצה להזכיר צעקה של נהג-הטנק שלי הוא אמר באמצע הלחימה "מה יהיה, הרי אני לא צמתי ביום-כפור!" וביקש ממני לומר במכשיר-הקשר פסוקי תהלים כדי שהוא יוכל לחזור אחרי, אמרתי פסוק פסוק בפרקים שנזכרתי בעל-פה והצוות חזר אחרי בקול.

חיים: אלעזר, דיברת קודם על מצב כלל-ישראל.

אלעזר: השאלה שהעסיקה אותי היתה למה העם הזה נמצא בצרה וכיצד הוא יחלץ ממנה ולא בעיות אישיות. וממילא האמונה קשורה יותר בגאולה, וביציאה של הכלל מהצרה, ולא בחווית הצלה של היחיד (יתכן וזה בגלל ההבדלים שבסוג הלחימה בין הרמה לסיני). אנחנו הורגלנו לפני המלחמה לתקופה שבה לא האמנו שניתקל עוד בצרות. היינו בטוחים שאנו צועדים מהצלחה להצלחה ומנצחון לנצחון. לא האמנו שיהיו עוד דברים קשים. ביום-כפור האמנתי שהמלחמה תסתיים בהצלחה ותקוות כמוסות בלב היו שהיא אף תיגמר בגאולה.

כמובן, שבימים שלאחר מכן, עמדה אמונה זו במבחן קשה, התברר שהמצב רחוק מהתמונה האידיאלית שראינו אותה ביום-כפור ולפניו.

וזו היתה בעיית-האמונה שלי. איך להתאים את האמונה שהקב"ה מצעיד אותנו בדרך-המלך לקראת גאולה עם הקשיים הרבים שראיתי בדרך. יש הבדל, לדעתי, בין הבטחון של האדם הפרטי לבין הבטחון של כלל-ישראל. האדם הפרטי חייב לדעת שאף אם ימות - זהו רצון ה' - וממילא הוא טוב. אבל למחשבה של עם ישראל יהיה טוב יש סמוכין במקורות וממילא אי-אפשר להאמין שעם-ישראל יושמד. ועל-אף החששות והפקפוקים שהביאה המלחמה, הוכיחו תוצאותיה את הבטחון הזה שנצח ישראל לא ישקר.

"מדברים אלינו מן השמים ואיננו תופסים מה רוצים".

איציק: מלחמת יום-הכפורים שברה מוסכמות. היא ערערה את הבטחון העצמי שאנחנו "עולים על הגל". יש לי הרגשה ש"מדברים אלינו מן השמים" ואני אישית אינני מבין מה רוצים מאתנו. יש לי הרגשה, שאפילו אנחנו המאמינים, לא תפסנו למה בדיוק קוראים לנו ועד היום הזה אין לי תשובה לכך. יש הרגשה שאולי על אף שאנחנו שומרים תורה ומצוות איננו עושים מספיק בשביל <u>הכלל</u> ולכן רוצים לטלטל ולזעזע אותנו. אבל ברור היה לי וגם ברור עכשיו שעם ישראל לא יכחד. ואף פעם לא התערער בי הבטחון שעם ישראל ימשיך לנצח.

דוד: אף פעם לא חשבתי שנכשלנו. כל צעד נוסף מקדם אותנו בין אם זה נראה כ"הצלחה" או אם זה נראה כ"כשלון".

איציק: ברור שזהו שלב מקדם, השאלה היא מהי מהותו?

אלעזר: המאמין שכל מה שקורה בעולם - קורה בהשגחה, חייב לשאול את עצמו מה קורה? האם אנחנו "קוראים" נכונה את המאורעות?

אהרון: אני חושב שברור לגמרי שהמלחמה באה לזעזע אותנו ולהוציאנו מן השאננות. דוקא זה עורר בי את דברי ה"כוזרי" שעם ישראל הוא עם מיוחד, בעל השגחה אלוקית מיוחדת, שמקבל גם יסורים מיוחדים על עבירות. במלחמה לא הרגשתי כלל שנכשלנו. אבל בהסכמים שלאחריה הרגשתי אי-ניצול תוצאות המלחמה ונסיגה. ראיתי שתוצאות המלחמה ניתנו ביד בני אדם שבזבזו אותם.

שלמה: במלחמת ששת הימים אני זוכר שהיתה התעוררות גדולה של הציבור לתשובה, ואילו במלחמה הזו היה הזעזוע לכוון השלילי - "עולם כמנהגו נוהג" ו"עם לא יחרדו". וזה הטריד אותי מאוד.

ציון: וגם בין הלוחמים הועמו ההרגשות במשך הזמן.

אלעזר: אני חושב שהבעיה התעוררה בגלל שזהו מאורע הלאומי הראשון שאנו נתקלנו בו. אבל כשאני קורא ומשוחח עם אנשים מבוגרים יותר שעברו את השואה ואת מלחמת העצמאות אני מגלה שאנחנו לא רואים את הדברים בפרספקטיבה הנכונה. בקנה מדה הסטורי מתברר שלא תמיד צעדנו על גלי הצלחה, אלא שהיתה התקדמות תוך-כדי צרות ובראיה כזו מקבלת המלחמה את המימד הנכון. אף אחד לא הבטיח שלא יהיה אף מכשול שנצטרך לעבור אותו. אלא שמלחמת ששת הימים יצרה אשליות וזה הביא לזעזוע לא מוצדק.

"דאגנו לצעירים שיצאו למעוזים למבצעי הרבנות-הצבאית".

חיים: אני נזכר כשנפגשנו בשמחת-תורה, בבסיס מסוים - היינו אז בשלב התארגנות מחדש של הכח, שהיתה חוויה של שמחה עצומה. האם המלחמה יצרה סוג חדש של קשרי חברות קשר-לוחמים?

שלמה: אינני יודע אם (בפה) אפשר לתאר חוויה כמו פגישת החבר'ה מהישיבה בשמחת-תורה או בערב סכות. ידעתי עם מי יצאתי, ושחלק לא יחזרו. כל אחד שראיתי "ברכתי עליו" בלבי "מחיה המתים". על אף שלמעשה עברו רק כמה ימים, ארכם בל-ישוער, הימים נראו כשנים. ראיתי את חיים וציון ו"התנפלתי" עליהם, בחיבוקים.

איציק: אין אפשרות לתאר במלים שמחת פגישת חברים במלחמה.

יצחק: המושג חברות מקבל במלחמה עומק עצום. בתנאי קרב ביחס לתנאים אחרים. התחושה של דבוק-חברים ואהבת-חברים. היחס הפנימי לחברים שלחמו אתי, ולחברים שלחמו במקומות אחרים היה מיוחד במינו.

אליאב: אני חושב שיש הבדל בין אלה שראו אחד את השני כמו בחיל-רגלים, לבין אלה שבשעת המלחמה אינם רואים כלל אלה את אלה. כשיושבים בטנק לא-רואים חברים, נוסעים ולוחמים.

יצחק: כשגמרת קרב ואתה רואה מי חי ומי הרוג ומי פצוע אתה חש מה היית מוכן לעשות עבור חבר שלך או מה הוא עשה בשבילך או שהיה מוכן לעשות בשבילך. ואז, נוצרים כמובן, קשרים אחרים לגמרי מאלה שנוצרים בחיים נורמליים כשיחס חברותי אינו דורש הרבה.

במלחמה, (כשכתבתי הביתה, התבטא הדבר במכתבים) חשתי תחושה עמוקה של אהבה וגעגועים אמיתיים וחזקים לחברים שלי מהישיבה וגם לא מהישיבה שהם תחת אש. הרגשתי דאגה כנה ועמוקה שהיא למעלה מכושר תיאורי. הידיעה שחייהם בסכנה נוראה הציקה לי.

אשרי מי שיכול להרגיש אהבה ודאגה כזו, אחריות וקירבה עמוקה לכל עם-ישראל. אני לא חושב שישנם הרבה כאלה.

אצלי בפלוגה, ובעיקר בין הותיקים שעברו יחד את מלחמת ששת-הימים, נוצרו יחסי אחריות הדדיים. כשבפשיטה מסוימת של הקומנדו המצרי עלינו חטפו חלק מהחבר'ה מכת-אש רצינית ויתר הפלוגה ישבה מאחור בחפירות מוגנות היטב, יצאו כל האנשים לשפר עמדות לפנים ולעזור לנקודה המותקפת.

אם אני מתאר את הלך המחשבה, אז אחרי שניות ספורות שרותקתי למקומי וראיתי את הצרורות המתעופפים באויר, הבנתי שהנה החברים הטובים שלי, הולכים ליהרג, וכתוצאה מתחושה עמוקה זו, הבנתי שיש תלות מוחלטת בינינו בקרב. תלות של חיים! הרגשה זו "הקפיצה" אותנו אל קו האש ומנעה מאתנו להסתתר מאחור.

יעקב: הדאגה שלוותה אותי כל הזמן היתה לחבר'ה הצעירים שיצאו למבצעי הרבנות-הצבאית (חזנות ותקיעה בשופר) בימים נוראים, ידעתי שהם נמצאים בקו האש במעוזים ובמוצבים, ואנו כבר ידענו מה קורה שם... דאגתי להם מאוד על שנודע לי שלומם.

חיים: באמת, רוב השיחות שהיו בינינו ברמה היו רוויים דאגה לחבר'ה שיצאו למעוזים.

יעקב: בקשר למה שסיפרת על חילוץ פצועים, אני עברתי את הדבר מצדו השני של המתרס. כשנפגע הטנק והמט"ק נהרג, היינו צריכים להתרחק מן הטנק. וחשבתי שאם אני לא נחלץ אני אבוד, ואז בא טנק מעמדה עורפית מצוינת אל תוך שדה הקרב על-מנת לחלץ אותנו. הוא בא לחלצנו מיד כשראה אותנו קופצים, כשראיתי את המחלצים הרגשתי הקלה ורווחה עצומה. אישית לא הכרתי אותם עד לאחר המלחמה. הרגשתי שהם מצילים אותי ממוות בטוח, על אף ספקות הלכתיים ברכתי מיד "הגומל" לעצמי.

"לקפוץ לטנק פגוע, לצודד את התותח ולאפשר לנהג להיחלץ מהתא".

עודד: לא הכרנו כלל את האנשים שאתם לחמנו. ולכן לא היתה בנו אותה תחושה עמוקה של אחות-לוחמים.

אליאב: רק אחר-המלחמה, כשהכרנו את האנשים קיבלו כינויי הטנקים ששמענו בקשר משמעות של חברים מוכרים. ידענו שאם אומרים בקשר: "3 צא" - שזה חבר מסוים. יתכן ולמושג "מוות" לא היינו בכלל מודעים ולכן גם לא דאגתי במיוחד לחברים או לאחים.

עודד: בקשר לחילוץ פצועים, ראיתי איך ללא היסוס חזרו טנקים שלנו אל קו האש לחלץ אנשי צוות מטנקים פגועים.

ישראל ו.: את הדוגמא האישית לאחות-לוחמים קיבלתי מהמט"ק. הטנק שלנו הושבת ובתוך מאמצי החילוץ וההנעה, הופיע חייל מטנק-פגוע. המט"ק הלך אתו מיד כדי לבדוק אם יש את מי לחלץ מהטנק שהיה פגוע בשטח אש. למחרת כשנפצע חייל לידינו, יצא כל הצוות לחלצו.

כשבערב הקרב התיידדתי עם מישהו לא רצה הוא לדעת את כינוי הטנק שלי. כאילו "די לו בצרות שלו". וזה דווקא מעומס הדאגה.

דב: כשהורכב הצוות מחדש בגולן, היה הנהג פצוע שחזר לקרב. הוא שאל אותי: "האם תהיה מוכן לקפוץ חזרה לטנק פגוע ולצודד את התותח על מנת לאפשר לי להיחלץ מן הטנק? מורגשת אחריות עצומה בתוך הצוות ואחרי ששהינו יחד הרבה היינו מוכנים לעשות הכל.

אישית, דאגתי לאנשינו בחרמון ובחטיבות שנפגעו.

ברור שישנו הבדל אם היחידה היא ותיקה והקשרים החברתיים בה חזקים, לבין יחידה בה אין מוכרים הלוחמים אחד לשני. ולכן במשך הזמן הרב ששהינו יחד התחזקו מאוד הקשרים בינינו, על אף שבשעת המלחמה עצמה לא הכרנו אותם.

חיים: נראה, שנוצרה "זרות" מסוימת בין העולם שלחם והעולם שלא לחם. "זרות" שיצרה משברים בפגישות בין השניים. בחופשות או בחזרה מן השירות. מה קרה בעצם? האם ציפיתם למהפכה כלשהי בעקבות המלחמה ומה מצאתם?

יצחק: לי היתה הרגשה של זרות מוחלטת. כמובן שתחושה זו קהתה עם הזמן אבל בתקופת המלחמה, ואחרי המלחמה הרגשתי שאני חי בעולם אחר לגמרי. שאין לי שום יחס לעולם שבעורף. כשהייתי בא לחופשה הרגשתי שאני זר בין האנשים ושמקומי לא שם.

אני מעריך שעם ישראל נמצא בשתי חזיתות, חומרית ורוחנית. וששתיהן שקולות. בשתיהן יש להילחם מלחמה קשה ואכזרית במסירות-נפש. וכאשר נחלשת מסירות-הנפש, קטנים סיכויי הנצחון.

אני הרגשתי שאדם שלמד בישיבה נלחם בחזית קשה לא-פחות ממני שנמצא בקו-האש. מושג מסירות-נפש ברור יותר כשנמצאים בשדה-קרב. היה ברור לי שאלה שלומדים בישיבה צריכים ללמוד עשרים וארבע שעות ללא הפסקה, שהם צריכים להקריב כמו שאנחנו מקריבים!
ואם הם לא עמדו במסירות-נפש בלימוד דבר שציפיתי מהם, אני מרגיש זרות אליהם. לציבור שכלל לא לחם אני מרגיש הרגשה חזקה של חוסר שייכות כשחזרתי בטרמפ, עם התרמיל והרובה, ראיתי שמסתכלים עלי כמו על "ליצן". הבנתי שאיני חלק מהם, שאצלנו הערכים אחרים והדאגות אחרות.

עודד: ככלל היה גם אצלי, מעבר חריף מאוד לעולם שנשאר בבית. אנשים שראיתי בחופשה, היו זרים למושגים שחייתי אותם יום-יום. מלחמה, הפחד ממוות, וכדומה. אותן חוויות שעברתי הן שלי, והיתה לי אפילו מעין הרגשת "עליונות" כנגד אותם שנשארו היתה לי "תביעה" כנגד אלה שלא לחמו, וגם כלפי בני ישיבות שחשתי - כאילו שהמלחמה "חלפה" מעליהם, שהמאורעות כלל לא השפיעו עליהם, עד היום מפריעה לי ההרגשה הזו.

ישראל: אם היתה לי זרות, הרי שהיא היתה בין המחשבות שהיו לי בשדה לבין המחשבות שהיו לי בבית. ראיתי שכשהייתי בבית הדאיגו אותי - ולא רק את האנשים שסבבו אותי, בעיות אחרות לגמרי, חשבונות חשמל או ביקור לא חשוב. וכיוצא באלה דברים יומיומיים. בעוד שבשדה תפסו מחשבות אלו רובד קטן בלבד. שם העסיקו אותי דברים עמוקים, על חיי-אדם, כלל-ישראל, נושאים שבבית לא שמתי אליהם לב.
לכן לא הרגשתי זרות לאנשים וגם אינני בא אליהם, בטענות, עולם המלחמה, ועולם העורף שני עולמות הם ולהם הלכי חיים שונים בתכלית.
לא היתה לי טרוניה כלפי אלה שאינם מגוייסים. אני יודע שזו המציאות של תמיד יש כאלה שלוחמים ויש בעלי תפקידים אחרים.
כלפי בני הישיבות לא הרגשתי כל התמרמרות. הבנתי שיש להם את החזית שלהם ואת התנאים שלהם למסירות נפש בלימוד.
הידיעה שיש כאלה שיושבים ועוסקים בתורה נתנה לי תמיד הרגשה מצוינת.
היום אני מרגיש בהחלט שאני לא זר לעולם שלא לחם שאנו עם אחד ומאוחד המחולק לבעלי תפקידים שונים.

דב: בחופשה הראשונה שיצאתי הביתה (לאחר חודש וחצי) הגעתי לתחנה-המרכזית וממש קיבלתי הלם. ראיתי שהחיים מתנהלים כרגיל, ציפיתי שכמו שהשתנה אצלי משהו, כך השתנה גם אצל האנשים שבעורף. ציפיתי ליתר רצינות בגישה לחיים כפי שאיפיין

דבר זה כל אלה שעברו את התופת, ולא רק שלא היה כך אלא שכשבאנו לחופשות היו לועגים לנו על שאנו עוד במילואים. ראיתי שאף אחד לא מתייחס בהערכה לחייל על מה שהוא מקריב גם בשבילו. להיפך העורף לעג, וזה השפיע עלינו בצורה לא-קלה.

לגבי בני-הישיבות אני מסכים שיש מקום לאי-גיוסם של בני ישיבה. ברור לי שהוא תורם רבות לעם ישראל. אבל בגלל שקרתה מלחמה כזו, וציבור מסוים הקיז דם וחל אצלו שינוי רציני, היה צריך לחול שינוי רציני בעולם הישיבות.

בישיבות שאינן מן הסוג שלנו, ברור לי שלא חל שום שינוי לפחות אצל חלק מהם, ולכן השתנתה דעתי כלפיהם. ראיתי שהם נראים לא חר המלחמה בדיוק כמו לפניה. ציפיתי שהם יגשו לערכים בצורה שונה לאחר המלחמה. לגבי בני הישיבה שלנו. ברור שיש לחלק בצורה חדה בין אלה שגויסו לאלה שלא גויסו. אמנם הם עזרו לנו רבות ויש להודות להם על כך מאוד. אבל לא חל אצלם שינוי רציני. כשחזרתי לישיבה ראיתי שהכל כרגיל.

יעקב: בציבור הלוחמים חל שינוי?

דב: אני חושב שאצל חלק מהציבור הלוחם בודאי חל שינוי בהתייחסות לדברים שונים וברצינותם.

יעקב: לדעתי, השינוי שחל בציבור הלוחם איננו גדול מן השינוי שחל בציבור שלא לחם. אינני מרגיש זרות. להיפך אני שלם לגמרי עם אלה שישבו ולמדו כי לא יכלו לצאת לצבא. אני סבור שצריך לשלב את הצבא והישיבה. בזמן המלחמה, היה חשוב לי מאוד לדעת שבישיבה יש בחורים שיושבים ולומדים. במיוחד כשהישיבה עזרה מאוד בעידוד, ע"י חוברות וביקורים.

אליאב: אני זוכר כמה רגשות מעורבים. הרגשתי שמי שלחם שונה במקצת ממי שלא לחם, אף שנשאר ללמוד. על אף הידיעה הברורה של חשיבות הלימוד להגנה על עם ישראל (ושמא ספקות אלו מעידים על חסרון מסויים באמונה זו).

אני חושב שחזית רוחנית איננה רק לימוד אלא גם שלמות התנהגות האדם. אבל אין לי שום טענות אל אלה שישבו ולמדו. אני לא חושב שאפשר לדרוש דרישות מוגזמות ביחס להתמדה וכד' כמו (שנאמר כאן), כי אני יודע למה אני הייתי מסוגל, אם הייתי לומד באותו זמן.

שלמה: הרחוב קיבל אותנו חזרה בסבר-פנים לא יפות.

איציק: נתנו לנו "תעודת מסכן".

אלעזר: מה אתם ציפיתם מהרחוב? מי זה הרחוב?

דוד: אני לא ציפיתי לכלום מן הרחוב. ידעתי שכך הוא יצא למלחמה וכך הוא חזר ממנה. ממי שציפיתי - התממשו הציפיות.

שלמה: אני בהחלט ציפיתי שהרחוב הישראלי ישתנה. יזדעזע, שתיפסק השחיתות המרמה, ציפיתי לשינוי גדול והנה, אני חוזר, ועולם כמנהגו נוהג.

"הישיבה טיפלה בנו יפה מבחינת חומר לימודים וביקורים".

איציק: כשבאו מהישיבה לבקר, היה לי קשה. הם הזכירו לי את "הימים הטובים" ואת החבר'ה בעיקר את אלה שלא יחזרו! זו היתה הרגשה שהשפיעה קשה על החזרה לישיבה. המחשבה על ספסלים פנויים ומקומות ריקים, יצרה חלל בלב. תיכננתי לעצמי תכניות-לימוד רציניות ואף התחלתי לממש אותן ברמה, אבל כשבאתי לישיבה וראיתי שמי שקיוויתי שיחזור לשבת לידי בספסל לא חזר - היתה הרגשה נוראה. אני ציפיתי למהפכה רוחנית מסוימת בישיבה אבל כמדומני שלא היה מי שיעורר אותה. והתעוררות לא באה מאליה.
פה מקום לשבח במיוחד את החבר'ה ורבני הישיבה שדאגו מאוד לתעסוקה הרוחנית ובעיקר לעורכי החוברות שדאגו לכך שהן יגיעו אלינו בקביעות.

אהרון: מי שמצפה למהפכות - לא ימצא אותן, שינוי הוא תהליך. אנו נמצאים בתוך תהליך של שינוי ועדיין אין לנו את הפרספקטיבה המספקת לראות את התהליך במלואו. שינוי צריך להתחולל בתוך-תוכו של האדם. כל אחד מאתנו צריך לבחון את עצמו, היכן הוא עומד ומה הוא דורש מעצמו. יש להכפיל את הדרישות שדרשנו מעצמנו לפני המלחמה.

חיים: לי היתה תקופת החזרה לישיבה - קשה מאוד בתחילתה. חלה בי התנגשות בין עולם ה"אידיליה" גם מבחינה חברתית וגם מבחינה רוחנית - שעה היינו בגולן. חשבנו שם "מחשבות גבוהות" והגענו אל מציאות אפורה על בעיותיה.

ציון: אני חשבתי שכשאגיע לישיבה, ישתנו כל המושגים מלפני המלחמה, בעיות היום-יום הקטנטנות לא יתפסו כלל מקום בראש, לא ריב ולא סכסוך או כעס וכדומה; דברים שבמלחמה, כמובן שלא באו לידי ביטוי בכלל. קיוויתי שאתקדם מאוד בלימוד בתיקון עצמי, אבל כשחזרתי לישיבה, לא הרגשתי שום שינוי מבחינה מעשית. יתכן והוא קיים מתחת לפני השטח. אני חושב שהאשם הוא בשיגרה וברצון להדחיק רגשות לא נעימים מן המלחמה ויחד עמם נדחקים גם הדברים העילאיים, הראויים לשמירה. צריך כשרון מיוחד לדעת להפריד בין הנושאים שיש להדחיק אותם לבין הנושאים שיש לשמר.

אלעזר: גם אני חשבתי שתהיה מהפכה גם בי אישית וגם בישיבה ובמדינה כולה. ואני חושב שאם היינו חוזרים כולנו לישיבה מיד לאחר המלחמה, היה מקום להגשמת הציפיות הללו. אבל אחרי שעברו חודשים אחדים מותנו המחשבות, וגורמים חיצוניים כולל

הרחוב וכלי התקשורת חברו יחד להקהות את הרגשות. כחברה לא פעלנו שום דבר בכיוון השארת חוויית המלחמה. אני מאמין ביכולת של מהפכה רוחנית, חד-משמעית וברורה של חברה שלמה. זה היה יכול לקרות ולא קרה.

דוד: אני עקרונית נגד מהפכה. משום שמהפכה יכולה להתהפך, בעוד שלמה שבונים לאט יש קיום. אני קיוויתי להתקדמות ולא למהפכה. קיוויתי אך לא ציפיתי בגלל צורת החזרה לישיבה, שכל אחד חזר בזמן שונה ו"נבלע" ב"המון".
אגב, בחברה שלי במשק, הקשר עם החברים התהדק לאחר המלחמה בצורה רצינית מאוד ועד היום כולנו מנסים לשכוח את הדברים ה"קטנוניים" ולהתעסק בנושאים חשובים יותר.

אלעזר: מי שיבוא מבחוץ ויגידו לו שהישיבה הזו עברה כולה מלחמה, לא יאמין וזה עצוב מאוד.

ציון: אני מודע לעובדה שעד היום לא זכיתי לתפלה זכה ותמה כמו שהתפללתי עם חיים, על הטנק הבודד בהשכמה אל מול האוייב הסורי ברמת-הגולן.

אהרון: ההצלחה תלויה בידיעה שבחיים קשה להשלים חלומות ואף על פי כן לא להתייאש אלא להתחזק ולהתעלות. זו היא המשימה שלנו בחיים.

ההסדר וגיוס בחורי ישיבה.

יצחק: היו שראו ב"הסדר" - "שעטנז" ואסרו דרך זו לגמרי. לעומת זו היו כאלה שראו בדרך זו דרך של "לכתחילה". אני חשבתי עד עכשיו שזו דרך של "בדיעבד". כיון שרוב הציבור לא היה הולך כלל לישיבה. וכך, גם לומדים בצורה רצינית וגם משלבים שירות צבאי בצורה מכובדת.
היום התפיסה שלי שונה ואפרט אותה אח"כ. מכל מקום מה דעתכם בנידון?

יעקב: גם לפני המלחמה וגם עכשיו, אני חושב על הנושא לא כ"לכתחילה" ו"בדיעבד" אלא כשתי דרכים שיש לשתיהן מקום, חשבתי, ואני עדיין חושב שבחור ישיבה שלומד ולא משרת בצבא ממלא את חלקו "לכתחילה", אלא שאין דרך זו סותרת דרך שניה שגם היא "לכתחילה" - "הסדר". לדעתי, זו חלוקת תפקידים בעם ישראל.
אמנם, אחרי שהייתי תקופה ארוכה בצבא ושוחחתי עם מספר רב של אנשים קיבלתי חיזוק לדרכי, ראיתי כמה עקרונית אצלם הנקודה של נשיאה שווה בעול. ועד-כמה שהם מעריכים בחורי ישיבה המשרתים בצבא. נוכחתי לדעת ששירותם של בחורי ישיבות "ההסדר" בצבא חשובה מא וד, ואין לוותר על כך, משום שיש בכך קידוש שם שמים ברבים.

דב: אצלי היו שלוש תקופות. התקופה הראשונה, בה למדתי בישיבה שאינה "ישיבת הסדר". חשבתי שיש מקום לחלוקה בין "לכתחילה" ו"בדיעבד" ושמי שיכול להגשים שירות מלא בישיבה הרי זה האידיאל הגדול ביותר.
כשראיתי שאיני יכול להגשים רעיון זה במלואו ודרשתי מעצמי יותר ממה שנתתי - פניתי לישיבת "הסדר" - וזו התקופה השניה.
עכשיו לאחר המלחמה. הגעתי למסקנה שרצוי למצוא פתרון כלשהו לשירות צבאי מצומצם לבחורי-ישיבה, באופן שבשעת מלחמה, יהיה כל עם ישראל מגויס. (ברם ברי לי שתמיד יהיו כאלה שמסיבות שונות לא יגוייסו וימשיכו ללמוד תורה וכך לא ייפסק קול תורה לאף רגע אחד).
למסקנה זו הגעתי משתי סיבות: א) אחת הטענות היא שגיוס בחור-ישיבה יפגע וימנע את צמיחתם של גדולי תורה. מתוך נסיוני סבור אני שטענה זו אינה נכונה. ומי שלומד ברצינות, לא זו בלבד שהשירות הצבאי אינו מפריע לו אלא שהוא גם בונה את אישיותו. אישיות שלמה של אדם המתמודד עם בעיות.(מלבד המצוה כשלעצמה).
ב) נוצרו במדינה שתי קבוצות, ציבור שחש את המלחמה על בשרו וציבור שלם שלא רק שלא השתתף במלחמה אלא שכלל וכלל לא חש אותה מבחינת "הדאגה" והמתח. ומצב זה יש למנוע.

יצחק: אני מתנגד לעיקרון של דב. לא מספיק שיהיו כאלה שתמיד ילמדו. לימוד התורה הוא חזית ראשונה במעלה במלחמה וצריך לומדי תורה כמו חיילים. אלא שסבור אני היום שישנם שתי דרכים "לכתחילה", דרך של לומדי תורה (כמובן בצורה הרצינית) שהם לוחמים את מלחמת היהודים ע"י לימודם, ודרך שניה המשלבת את הלימוד בשירות הצבאי.
אני סבור כך, גם-כן משני טעמים. א) משיחות של מפקדים בכירים ושל חיילים רבים נוכחתי בגודל קידוש ה' המצדיק לדעתי הליכה לצבא. הציבור שלנו הוכיח את עצמו וזכה לשבחים גדולים וזו בצורה טבעית, לאור החינוך שקיבלנו. ומי שמקבל חינוך אמיתי - מבטא אותו בפעולותיו. ב) נוצרה בעם-ישראל, זרות. מחיצה גבוהה בין הציבור הדתי לחילוני, ומחיצה יותר גבוהה בין הציבור התורני לציבור האחר. אמנם, גם אחרי המלחמה, אין הם מסכימים לדעותי, אבל לאחר שהם באו במגע אתי ועם בני-ישיבה רבים מהטיפוס שלנו הבינו שבחורי ישיבה אינם "סתם-בטלנים" כפי שסברו קודם לכן אלא אנשים יצרניים. הם הבינו שהציבור היה "זר" להם כליל שייך גם הוא למציאות. מגע זה לא יכול היה להיווצר ללא מציאות של "ההסדר" ואני סבור שיש "ביטול תורה" מסוים ופגיעה בלימוד, אבל "את אחי אנכי מבקש" ואני מבין שמוצדקת ונחוצה דרך זו של "הסדר" על אף הפגיעה בלימוד.

ישראל ו.: אם מדברים על ה"הסדר" אני רוצה להוסיף עוד נקודה, ממבט אחר. הישיבה היא מוסד מחנך, לאורח חיים מסוים. בחור ישיבה ששירת בצבא במלחמה יישם את השקפת-החיים שרכש בצורה מיוחדת במינה. אני מרגיש חובה להודות לישיבת "ההסדר" על החינוך להשקפת-חיים כזו, שמתיישמת בצורה נפלאה בשעת מלחמה.

בחור משלנו הרגיש במלחמה שמושגים כמו "תפלה" "צפיה למשיח" קיבלו משמעות אמיתית וחיות אחרת לגמרי. חוויות אלו שבאות מתוך השקפת-החיים של הישיבה בונות את האישיות ורק ישיבת ה"הסדר" מסוגלת להעניק השקפה כזו המשפיעה אח"כ גם על אחרים.

עודד: כיון שעסקנו עד עתה בעצמנו ובסובבים אותנו הבה נעמוד ונגתח גם את יחסינו לעומדים מולנו במערכה.

יצחק: כמעט כולנו "נאלצנו" או "זכינו" - תלוי בהתייחסות של כל-אחד, להרוג. זהו המעשה האכזרי והנורא ביותר, שאדם מסוגל לעשות, ליטול חייו של אחר ואפילו אם הוא אוייב ואם הוא גוי. זה מחריד בודאי כיון שזה לא נעשה בעדינות יתירה. אני מבדיל בין שני סוגי שנאה. שנאה רגשית ושנאה שכלית. אני אישית שונא את האוייב הערבי מבחינה שכלית. שנאה "קרה" אבל מוחלטת ונחושה. מבחינה רגשית - אין לי יחס אליהם לא שנאה ולא אהבה. אני ניתחתי את העובדות ומתוכן הגעתי למסקנה שאני צריך לשנוא אותם. מישהו כתב לישיבה שהוא לא ישכח את ההרגשה הנוראה כשראה את האוייב דרך הכונת, ירה בו, ואח"כ ראה את התוצאות.

עודד: בתור טנקיסט הבעיה לא באה לידי ביטוי כל כך. אינני רואה את האוייב שאני יורה בו. כשראיתי אותם פנים אל פנים כשבויים, לא הרגשתי שנאה אליהם אלא רחמים. על אף שברובד השכלי, במקום מסוים שנאתי את כל מה שהם עשו ומה שהם סמלו. ברם בזמן המלחמה פעולותי היו רק בכוח ה"אין ברירה" כדי להציל את עצמי ושמחתי שאינני רואה במי אני פוגע. כי באיזה שהוא מקום רבצה אצלי המועקה שאנשים אכן נהרגים. אינני חושב שאנחנו צריכים לאבד את צלם-האדם, בשעת מלחמה.

ישראל ו.: אני, מתקרב לדעת של יצחק. לי התברר שבמלחמה הרגתי למעלה משתי עשרות אנשים. בתחילה לא הרגשתי שום נקיפות-מצפון. ידעתי שזה מה שאני צריך לעשות. יריתי וזהו. הרגשות התחילו להתעורר ב"פריצה". ראיתי לפני במרחק קרוב מאוד מחפורות מלאות סורים, טנקים וחי"ר, ואז הרגשתי צורך לומר תוך תנופת-הקרב: "עשה להם כמדין, כסיסרא כיבין בנחל קישון, וכו'. נשמדו בעין דור, היו דומן לאדמה...", אפילו במעט באכזריות. הרגש הזה התאמת אצלי מאוחר יותר, כשחזרנו יומיים לאחר מכן לגשר אחמדיה ועליו ראיתי שלוש משאיות גוררות תותחי נ"ט.

טנקים מפוזרים וסורים הרוגים. ובסיור בשטח ראיתי ביניהם הרוג יהודי. החל דיון בינינו על תאוות רצח, חוסר מוסריות וכדומה, ואז הבנו שאחד הסורים הרג את היהודי שנמצא במקום. אז חיזקתי בי את סילוקו של גורם הרגש וזאת מתוך הגישה שאם אנו הורגים אותם אנו למעשה מונעים את הריגתנו.

ישראל: אני מודה להי שלא נזדמן לי להרוג אדם פנים אל פנים. מכיון שבתוקף תפקידי כתותחן, רק שמעתי דיווחים. - יש פגיעות, טנקים בוערים, וכדומה. רק כשראיתי שבויים והרוגים בחנתי את רגשותי. (אני זוכר כשהחבריה שלנו לקחו "שלל"). כשנזדמן לי לראות תמונות של נשים וילדים מצרים הסתכלתי בהם מתוך רחמנות. בזמן המלחמה עצמה, כשאמרו לנו שהדלקנו טנקים היתה בהחלט שמחה, וידעתי שלא יצאו משם אנשים חיים. - אבל בכל זאת לא ראיתי הרוגים בפועל, ונוצר בי הרושם שיש לשמוח על כך. ההרגשה האנושית של "אדם נברא בצלם" גברה בי על הרגשת הנקמנות.

יצחק: התנ"ך מספר פעמיים על מעשי ההרג של דוד שלא בשעת הקרב ממש. הראשון - "ויך את מואב וימדדים בחבל השכב אותם ארצה וימדד שני חבלים להמית ומלא החבל להחיות", ופרש שם רש"י לפי שהרגו את אביו ואחיו. והמעשה האחר - "ויאסף דוד את כל העם וילך רבתה וילחם בה וילכדה... ואת כל העם אשר בה הוציא ושם במגרה ובחרצי הברזל ובמגזרות הברזל והעביר אותם במלכן (ק. במלבן) וכן יעשה לכל ערי בני עמון". וכתב שם הרלב"ג - "והנה היה רצונו בזה שייראו שאר האומות מלהלחם בישראל". בשני המקרים הרג דוד באויב הרג רב שלא בשעת קרב! ומדובר בעמים שאינם כעמלק ושבעה העממים שיש מצוה להשמידם. התנ"ך אינו ספר היסטוריה הוא מספר על מאורעות היסטוריים אף ההיסטוריה אינה מטרתו, הסיפור התנ"כי יש בו מגמה לחנך את הדורות העתידים. משני מעשים אלו אנו למדים שבתנאים מסוימים יש להרוג את האויב בקור רוח, ולא רק בתוך הקרב בשלב שבו אם פגעת בטנק וחסלת את יושביו הצלת את הטנק שלך שהיה מולו - זוהי השנאה השכלית עליה דברתי. אינני שלם כ"כ עם דברי רש"י כאילו דוד הרג כדי לנקום, השנאה שלי אינה בכלל העבר. אינני הורג את האויב כיון שהרג את חברי אלא כיון שאם לא אהרוג אותו יהרוג הוא אותי. וכדברי הרלב"ג שהבאתי, אינני מבטל את העבר, ולהיפך, שנאתי ניזונית מידיעת העבר, אך עיקר משמעותו של העבר רווי הדם ביחסינו עם הערבים הוא לעתיד. ברור לי שאותו ערבי שהרגתי אם לא הייתי הורגו יבוא להורגנו כאשר תהיה לו אפשרות, לכן בלב שקט ובמצפון נקי הרגתי ואהרוג כאשר יעלה בידי. הגדוד שלנו חצה את התעלה שלשה ארבעה ימים לפני שעיקר הכוח חצה. כאשר המשימה שלנו היתה לתפוס את ראש הגשר ולאבטח אותו. תפשנו מאחזים באזור הגשר. הפלוגה שלי ישבה ברמפה המצרית הקיצונית מצפון, המצרים

לא ידעו שאנחנו שם. בקרבות מקומיים שהיו לנו עמם היתה ידנו על העליונה. לי היה קל, השקפת העולם שלי בנתה אותי לקראת הרגע הזה. ליד השלחן קל, כמובן, קל להרוג בדיבור, מאשר במציאות. מה שהקל עלי מאוד ליישם את דרך החשיבה שלי במציאות המלחמה היא העובדה שההרוגים הראשונים שראיתי היו שלנו. את הסתירה הזו שבין קדושת חיי האדם לבין השמחה על נטילת החיים אפשר ליישב. שאלתי את הרב פריימן בקשר לשמחת מצוה שבמחית עמלק - כיצד אפשר לשמוח בהשמדה? על כן ענה לי תשובה מזעזעת שנשארה חרוטה בתודעתי - השמחה היא כשמחה על כריתת אבר נגוע, יש כאב ויש צער בכריתת אבר, אך יש לשמוח בכריתתו שכן כריתה זו היא תנאי לחיים. וכך גם במציאות שלנו, תמיד יש לזכור שלמרות השנאה והצורך בהרג ועם השמחה כאשר עולה בידינו להשמיד אויב, הרי נכרת אבר מן הגוף ששמו החברה האנושית.

יעקב: איני סבור שיש היתר להרוג אוייב בלי סיבה כמו שאמר ספיר, להרוג אותו לשם הריגה.

אליאב: יצחק התכון שיש להורגו משום שעלי למנוע את הופעתו במלחמה הבאה.

ישראל: עדיין עלינו להתייחס למצב המלחמה כ"אין ברירה". הקטל צריך להתבצע, מכל מקום במחשבות שלאחר קרב, המחשבה האופפת אותי היא ש"חביב אדם שנברא בצלם".

מתוך יומן מלחמה

(א)

ציון צ.

השעה שתיים אחר-חצות, כותב אנוכי שורות אלו, בדחילו ורחימו, כשהנשמה עולה על גדותיה, המצב הפתאומי אליו נקלענו, ממוטט מסכים ומפריד מחיצות וקליפי קליפותיה של הנפש נושרים בהדרגה. כאן עומדת האמת במערומיה. אמת לאמיתה. עומד לו האדם מול עצמו, בודד, ערירי, חסר ישע.

לרגע, אני מנתק עצמי מבליל המחשבות המטרפות וחוזר אל מציאות... אוטובוס גדוש אזרחים לבושי מדים המפלס לו דרכו בין החשכה. לצידי יושב פנחס פיניק המנסה לפזר את ענני הספקות ב"הערכות מצב" אופטימיות...

אני מנסה לשחזר את הזמן שעבר מרגע בו נשמע צלצול הטלפון משלמה שרעבי הקורא להצטרף לדגל.

החפצים ארוזים, עוד לפני שהספקתי לטעום משהו לאחר הצום, מצלמה להנצחת "המאורע" לא נשכחה בעיתות צרה.

נפרדתי לשלום מכל בני הבית, ואת ברכתה של סבתא, אשר "עברה" מלחמות רבות בחייה, לא החמצתי, רץ כצבי... זינקתי לעבר היציאה בקריאה של ששון "יהיה טוב"!!!

הרחובות שוממים, אפלה כבידה, ואני צועד לאור שביב התקוה המהבהב בלב פנימה, מין הרגשה של חגיגיות. החשש מפני הצפוי, הפחד המרטיט מן הבלתי נודע, נבלע באושר נסוך. ההרגשה שאתה יוצא לשליחות מצווה, ושלוחי מצווה לעולם אינם ניזוקים, מעניקה כוחות על טבעיים, קורטוב של "וישא יעקב רגליו" קלות רגליים... של ממש.

כל היום עמדנו בתפילה זכה, הצום מירק ושטף את הזדונות עם השגגות. "הירא ורך הלבב", ירא מעבירות שבידו, לא קיים במדה מסוימת, בטוחני, לו פרצה מלחמה בזמן אחר היה צל החטא מכביד, מדכא. בטחון נסוך, בטחון בקדוש ישראל שלא יטוש ולא יעזוב ביום הרג רב.

ולהרגשת הבטחון, תרם לא במעט הרמב"ם המפורסם מהלכות מלכים, עליו עברתי בחטף בטרם היציאה. הקטע עודנו מהדהד:
"וכל הנלחם בכל לבו בלי פחד, מובטח לו שלא ינזק ולא תגיעהו רעה ויבנה בית נכון בישראל"...

בביה"ס, מקום הגיוס, מסתובבים אנשים חמורי סבר וזעופי פנים. בצד צהלנים ועליזים, ציבור מגוון. הנה עובדיה הירקן מן השוק, שבימים כתיקונם צועק בקולי קולות יושב, שקט כמי שכושף, והנה הקצב העצבני, עונד דרגות סגן לכתפיו...

קבוצות קבוצות מתגודדים סביב מכשיר הטרנזיסטור. עושים אזנם כאפרכסת לקלוט כל מלה "מפי השמועה".

וכדי להתגבר על "מהפיכת הקרביים" המתחוללת בקרבי מצאתי לי מטה בדמות שולחנות בקצה המסדרון, מנסה להירדם...

התעוררתי לקול שאון והמולה, שמאי ראובן הגיע בין הקבוצה שנכנסה בקול רעש גדול, והצטרף למנוחה על גבי השולחנות...

קפה חולק, מתנת ידי השכנים. הרהורים על אחדות העם במלחמת ששת הימים ושוב תרדמה עד בוא הכרוז: לקום, לקום! האוטובוסים הגיעו...

ושוב לאוטובוס... מתחתי מתחכך כלב גדל ממדים, גם הוא בין "המתנדבים בעם' האוטובוס מותנע בנהמה פראית ויחד עמו נוהם הלב, נדמה כי תיקתוק הלבבות, גובר על שאון המנוע.

"אל תתהלל ביום מחר כי לא תדע מה ילד יום".
מה יהיה? ושוב בת קול מנחמת: "מובטח לו שלא ינזק". "מובטח לו שלא ינזק..." "ולא תבואהו רעה"... "ויבנה בית נאמן בישראל"... "בית נאמן בישראל"...

השפתיים ממלמלות מבלי משים, ופיניק שואל: "מה"? ואתה נעור מחלומך וחוזר שוב למציאות של אוטובוס נוסע המפלס דרכו בין החשיכה, על קהל נוסעיו המנומנם.

יום א', י"א תשרי תשל"ד
השעה 10.00, בוקר שטוף שמש מקדם את פנינו, ברגעים אלו שועטת מרכבת הפלדה על כביש ראש פינה, המוני חיילים מכסים את העין, צבע החאקי מושל בנוף, אוירה מחושמלת, ניתנת למישוש.

אני טורח להשיג סרט למצלמה, הפצרותי במנקין לעצור לרגע את מרוצת הטנק נופלות על אזניים אטומות.

שרשרות הפלדה מועכות את הכביש מתחתיהן, קול תפילה חרישית נבלע בנהמת הטנק "אנה ה' הושיעה נא" "אנה ה' הצליחה נא".

גל של אושר מציף אותך, כבוש הארץ המובטחת עומד להתחולל, מה לך אדם כי תחת, דברי הרב קוק זצ"ל צפים ועולים מאי-שם. "כשיש מלחמה בעולם מתעורר כוחו של משיח"...

כנופת צופים, נעימים הדברים, אנו מביאים את המשיח... מה זכותנו? אין אני ראוי להיות בין מעוררי כוחו של משיח, אף לא בין גללי חמורו חלקי...

והלב מתרחב ודמעה של אושר מתחמקת בחשאי והפחד נמוג, השראת "אתערותא דלעילא" תופסת את מקומו. משהו מ"ותצלח עליו רוח".

אין ביכולתי להסביר את האושר המפעם בקרבי, המלחמה היא או הליכה לפיקניק בחיק הטבע?!

פגז חלול מביט בי מתוך הסדן, כאילו מזכיר חזור והזכר, מה נשתנה היום הזה מכל הימים.

טור ארוך של טנקים שועט בכביש ושאלה מסתננת כרעם ביום בהיר:
מי יחזור מכל הכבודה הזאת?
מי נגזירה עליו מיתה בשריפה?
מי יפלח המוות את קרבו?
מיהו?

הנה גשר בנות יעקב הולך וקרב, טנק המ.פ. כבר נמצא מעליו, אנו מתעכבים קמעא, ו"הופ" עלינו על הגשר.

מבט אחרון לעבר מי הירדן הזורמים בעדנה, כמי השילוח ההולכים אט, בזים בוז לכל ההמולה הסובבת, המטורפת.

קולו הבוטח של דידה מנקין. משרה עליך הרגשה של "יום אמונים" שגרתי.

לרגע, אני מהרהר ברביעיה האנושית המרכיבה את הטנק.
והתוצאות: מט"ק + טען = דתיים
נהג + תותחן = לא דתיים.

הטנק משתעל, מטפס במעלה ההר, בו ברגע נגמלת ההחלטה "להכשיר" את כל הטנק.
לא יתכן שנצא לקרב עם חצי צוות "לא דתיים". חלקו העליון של הטנק דתיים ואילו התחתון - מאוכלס מהם, אוכלי החזיר...
איזה מין הרהורים אלו... כולם בני אברהם יצחק ויעקב, זרע קודש מקור לא אכזב.

פסוקים ושברי מחשבות, מהומה רבה ללא סדר ומסגרת, פתאום מופיעה דמותו של אליעזר לוין אותו פגשתי בבוקר ביציאה מן הבסיס, "איך המצב רוח" שואל הוא בחיוך ואני משיב "פנטסטי", בחיוך אשר מכסה טפח ומגלה טפחיים מן המבוכה והפחד...
נפנוף אחרון, והתקדמות אל הבלתי נודע...
הרמה, אפופת עשן, הנה שלט "נפח"... בקשר, נשמע קולו של חגי קוהל, המ.פ.
"נועו אחרי ברווחים מתאימים".

קבלתי הוראה לרדת פנימה לתוך הטנק ולהמתין לפעולה, בדיקה חפוזה של מעגלי ירי, מחט הירי נופלת בין התאים, זינוק לחפש את האבידה הנחוצה ברגעים אלו...

השעה 22.00. האם השעון עובד בימים אלו, השמש המחייכת והשמים התכולים מהוים ניגוד משווע למתרחש על האדמה הבוערת.

הגיע הזמן להניח תפילין. הטנק נעצר, ממשיך, נעצר, תוך כדי חבטות נשלפים התפילין והטלית מנרתיקן...

הברכה נאמרת בטעם שונה, לא עוד בחפזון כמצוות אנשים מלומדה, כעושה תפילתו קבע.
כל מלה נהגית בהטעמה, המחשבות צלולות וברות, תפילין של יד כנגד הלב המשועבד כולו למטרה אחת, מעשית מוחשית... - מלחמה - , מלחמת היצרים האכזרית בימי שלום.

"זרוע נטויה ושפטים גדולים", "ימין ד' עושה חיל", "ימינך ד' נאדרי בכוח ימינך ד' תרעץ אויב".

אני נזכר בפסוקים על גבורת ד' וידו הנטויה, עיני צופה במרום אל שמי זוהר ותפילה של ראש מונחת על מקומה ומחשבות משוטטות
"רצצת ראשי תנינים על המים"...

בום... קול נפץ אדיר משליכני אל היש, מטוסי אויב חלפו ביעף ובכנפיהם - מוות ואימה. אחריהם נראים דולקים מיראז'ים שלנו, ביהירות מה. חדים ומהירי תנועה.
עד מהרה מתפתח קרב ובשניות מעטות נראות באופק שתי אלומות עשן צוללות לאדמה.

הלנו המה אם לצרינו...

יום שלישי, י"ג תשרי תשל"ד
שעת בוקר מאוחרת, תחת חורשת עצים מצלה, קול הלמות פטישים, מופרעת מדי פעם בקולות נפץ מהדהדים, הטנק התקלקל וחוליה טכנית מנסה להכשירו לקראת החשך.

מיום שפסק קולמוסי לרוץ ע"ג השורות, ארעו דברים רבים, נדמה כי מאורעות של שנים נתקפלו בזמן של יומיים. הממונו בחטף, הכונו בל ידענו, הלמונו בל ידענו.
מלחמה של ממש זוועות דם ואש ותימרות עשן.

חלום בלהות מתמשך או מציאות כאובה, סיפור דמיוני או ממשות שאין מנוס ממנה...
סגור הלב מי יפתחנו, כיצד אוכל לסדר את המערבולת הנוראה.

חוש הזמן קהה, ריח של בשר חרוך נשאר עדיין בנחיריים, תמונה תרדוף את חברתה, בשחור לבן, כמה שחור וכמה אופל... שחור היום, שחורה השמש, אף שמים לבשו קדרות.

טנקים עולים באש כלפידים בוערים ואין מכבה, הדממה - דממת מוות המרחפת.

נכנסנו למארב טנקים, כל הכוח שיצא לפנינו נדלק, הפה מסרב לבטא את המלה האכזרית הנוראה מכל "הושמד"...

הנה "אודים מוצלים" נודדים על הכביש, נסוגים לעורף, הטנק מתמלא בחברה ששרדו מכל השיירה, בראשים מורכנים, מפויחים, זבים דם, מישהו נאנק מכאב והשני מתפרק בבכי חרישי חנוק.

הפחד שהצטנף בזוית הלב מצא לו שעת כושר לפרוץ החוצה, בחילה, חוסר שליטה ברגליים ובידיים, רצון עז לישון ולברוח הרחק הרחק מן הגיהנום הזה.

מכשיר הקשר מטרטר ומודיע על כוח של 30 טנקי אויב המתפרש בגבעות הקרובות כמטחווי ירי.

ה"מטען עזר" מדומם לפרקים והטנק גונח ומשתעל בעצבנות, עוד מעט וידום לנצח.

מנקין מתייעץ אתנו האם לסגת עם הפצועים וההמומים או להסתתר אחרי הגבעות ולהוריד כמה טנקים... איבדנו את הקשר עם הכוח, קריאותינו הנואשות למכשיר הקשר נבלעות בהמולה ואינן זוכות למענה.

נפל הפור והטנק נסוג על המטען האנושי שבו. קרבות אויר מתחוללים, רשפי טילים משתוללים פה ושם, ענני שחורים, הלב שחור משחור מכוון...

"עוד טיים נהרג" שואג דידה לתוך המיקרופון.

"הנה שלושה הליקופטרים סוריים" נשמעת צעקה במכשיר הקשר, הראשים מופנים אל על והקריאה אומתה.

מאיימים, שחורים, גושי ענק מתקרבים מעל לראשנו.
עודנו תוהים והנה שוד ושבר, הטנק מדומם, בדיקה חטופה מגלה ריקנות במיכלי הדלק.
רק מיכל דלק אחד היה מלא. השאר ריקים, כך יצאנו למלחמה.

הרגשה של קץ, רפיון, וקהיון חושים יורד לפתע, אני מנסה לשלוט בעצמי, אסור לאבד את הראש. אחזיק מעמד ויהי מה.
החברה מן הטנק יורדים וצועדים לעבר הנסיגה.

אני נזכר בספר "שבויינו בסוריה", ומחשבות של שבי מתרוצצות. אני כבר רואה את עצמי בכלא "אל מאזה" מעונה, מוכה,... לפתע אני נזכר בגבורי ביתר ומצדה... בסך עוברים נגד עיני עולי הגרדום בכל הדורות.

"עשה למען הרוגים ושרופים על יחוד קדושת שמך".

כיסי מתמלאים ברימונים, לא אפול בשבי, "תמות נפשי עם פלישתים". הצוות מתעכב, כאילו קשה עליו הפרידה מן הטנק. התרמיל נישא על כתף החגור מונח במתניים, ובריצה מטורפת התקדמנו עם כל הכוח הנסוג, נסיגה המונית חסרת ישע. רכב קל וכבד נע דרומה, ואתה עייף וירא, מזדחל אחרי הטור הארוך, מביט לצדדים בעיניים קמות, שמא נחתו ההליקופטרים ובשטח הונחת קומנדו סורי... פעימות הלב פראיות, גוברות והולכות, זיק של תקוה אחרון, נמוג בעשן וכל כולך נמצא על סף עברי פחת.

הדים מתפוצצים של תחמושת וטנקים מתגלגלים בצד הדי ארטילריה.
יבבות המרגמות צובטות את שארית הלב הדווה.
הנה יהודה מלק ושמאי ראובן, גם הם בין הנסוגים, משום מה, נראים מאוששים ורגועים...
הנה עוצר זח"לם מצטרפים לקהל שנצטבר בו, מערבה... לכוון הנסיגה.

חורשת אקליפטוסים במבואות מחנה סופה, בקרבת מקום עומדת כמצבת זכרון מן הימים הטובים, תחנת אגד, מי יודע מתי זו תיפול בידי הסורים.

נרדמתי על הספסל בתחנה וחלומות בעותים תקפוני...
עשן וקולות אנחה ובכי הדי התפוצצויות אש דם שכול ויתמות יגון ואנחה, הכל שימש בערבוביה נוראה...
התעוררתי למגע ידו של מנקין שהאיץ בי לקום ולהצטרף למשימת חילוץ הטנק.
עודני תוהה ומשתומם כיצד יעשה הדבר - וכבר מוצא אני את עצמי עומד לצידו של הנהג, מבחוץ כשהנשק דרוך והאצבע מוכנה על ההדק. המתדלקת מתקדמת לשטח האויב, באיטיות, כל דקה - כנצח.

מרחוק נראית צלליתו של הטנק שנזנח על ידינו, נטפי הרגשת נוחם מזדחלים, הנה עוד נעלה על הטנק ונמשיך את מלאכת הקודש שנקטעה...

לואיס - מתדלק ואנוכי מעבר לכביש, בחיפוי.
עד מהרה היינו כבר בדרכנו למקום ההתארגנות. הנה הולך ומוקם כוח חדש להתקפה... אני מחפש שמן למקלעים - ולשווא.

השעה 4.30. עלות השחר, כוח מאורגן מתקדם שוב צפונה, לשדה הקרב.
כאן כבר מורגשת יד מארגנת. שמות וקודים ומחלקות "דבר דבור על אפניו", הטנק מתקדם באיטיות, לפנינו נע חגי המ.פ. מתקרבים בדילוגים לעבר תל-אל כנזיר. שם תפסנו עמדה מצוינת, אחרונים בשדרה, כאן טעמתי לראשונה, עבודה מאומצת של טען-קשר, רוקנו את כל ה"בטן" תוך פחות משעתיים נורו כ-60 פגזים.
עד מהרה, נחבלו הידיים והזיעה הניגרת סימאה את העיניים, יותר מכל עמד לי לרועץ המשקפיים אשר נמלאו בהבל מרגיז. ממש - עוור ממש בצהריים.

במכשיר הקשר מודיעים על כוח סורי של גדוד אשר מגיח מכוון ציר הנפט...

"ד' יחתו מריביו עליו בשמים ירעם"
"ד' מלך ד' מלך"

פסוקים שנאמרו בין טעינת פגז למשנהו, רעיונות שונים עולים מדי פעם, ההרגשה הכללית, כשל מחיית עמלק... הפעם באה מצווה זו לידינו ממש.
וכיצד נחמיצנה?!

אין מעבירין על המצוות.

התותחן לוחץ על ההדק, דידה מציין באי-סיפוק את העבודה האיטית וחוסר הדיוק.
"טעון"! זועק אני בחמת רצח.
ספר התהילים הגמדי נשלף מן הכיס ופרקים שלמים "נעלמים" בין טעינה לטעינה.
"נהג סע מהר אחורה"!
בום! נוחת פגז סורי כעשרים מטר מולנו.
נהג ימינה חזק! בסדר! שמאלה, בסדר!
רוורס מהיר! הטנק נוהם, מיילל בוכה!

מפקד: תותחן מזהה מטרה, טנק סורי אחרי השיח,
תותחן: לא מזהה!
מפקד: תפסיק לחפוס בלבול, אני אביא אותך אל המטרה...
מזהה!
תותחן: כן
מפקד: תכניס חש תכניס חש!
טען: טעון...
מפקד: תירה כבר נו!
בום...
תותחן: פגז קצר!
מפקד: תכניס עוד חש...
טען: יש כבר.
מפקד: תודה נו!
נהג: יאיר! אתה רוצה להרוג אותנו... תעבוד מהר.
פגז יוצא מן הקנה ופגע במטרה שהופכת לאש להבה אדירה...

הנהג מתדרדר לאחור במהירות ומשנים עמדה וחוזר חלילה...

החלה הרעשה כבדה של האויב, היינו מטווחים במין דיוק שטני, סגרנו מדפים והמתנו להפוגה מחופרים היטב.
מטען עזר נאנח, הטעינה החשמלית נמצאת במצב של פוחת והולך, ירדתי מן הטנק לחפש שמן למטען עזר - בדילוגים מסלע לסלע הגעתי עד סוף השדרה ואין אף טיפת שמן לרפואה.
נזכרתי לפתע, בשמן היקר שנשפך כמים באימונים והצער על דאבדין ולא דמשתכחין - הפך לתוגה.
מנקין מזהה כוח סורי רגלי שנע לעברנו, המקלע המקביל מטרטר ולעומתו מקלע המפקד, מצטרפים יחדיו למקהלה אדירה.

הטרטור הופסק בצעקות מן הטנק השכן, שהכוח המתקדם הוא כוח ידיד. ויכוח מתגלע בין שני המט"קים ולבסוף מכריע המטען עזר בין השניים.
דום נדם "הפושע", עתה נותר לנו "להתקפל" במהירות. טנק ללא טעינה, כגוף בלי נשמה, גם תחמושת אזלה ואין טעם להישאר בשר תותחים חינם.

שוב מדרימים.
השעה 3.00 בקירוב, רעב כבד ממלא, בצד סיפוק-מה מעבודת היום, עוד מעט ונגיע למחנה סופה.
הנה המחצבה, טנק שלנו עומד חרוך בצידי הכביש, הפוך על צריחו, לידו מוטל חלל ומראהו ממוטט ומדכא. הפגזים מתנפצים, ממש סמוך לנו, הנה יגיעונו, עוד מטר ועוד מטר וכבר... טנק שרמן נוסע לפנינו, אחריו מזדנבים, מרקדים, שעירים... פגזי תופת.
עתה... אין מקום לאשליות, אנו מתקדמים לזרועות מלאך המוות הפרושות לקראתנו... אני מביט דרך האפיסקופ ופסוקי תפילה עולים מאליהן...

"אנה ד' הושיעה נא"
"אנה ד' הצליחה נא".

עברנו, ועתה נמצאים לאחר לילה של הפגזות בלתי פוסקות, תחת עצי אקליפטוס עבותים, מתקנים את המטען-עזר, מנסים להחיות את הטנק שנדם...

יום השלישי לקרבות, טנקים נעים על הציר, חדשים ומבריקים, זהו כוח תגבורת שעלה מביה"ס לשריון...
מה יהיה הלאה? מחר, ערב חג הסוכות.

היום, יום ג', התפללתי תפלת שחרית במועדה, אף סעודת-שחרית כבימים כתיקונן, לא פסחה מעל סדר יומנו, לראשונה טעמתי לחם וקפה, אדיר זיק מהטלוויזיה, בא ליטול חלק בסעודה שכללה סרדינים וזחוק, בלחם טרי ממאפיית ראש פינה.
תוך כדי לעיסה נפל פגז לא הרחק מאיתנו ולאחריו השני והשלישי... ב"ה, אין נפגעים לכוחותינו.

החלפתי מלים עם אדיר זיק, אודות הרמב"ם בהלכות מלכים, לאחר ברמה"ז כתבתי מכתבים הביתה ומסרתים בידי צלם עיתונות-זרה. "בילינו" את היום באפס מעשה, כאשר מדי פעם נופל פגז ומזכיר שבעצם, "היום הרת עולם היום יעמיד במשפט"...

השעה 5.00 לערך, שעת בין ערביים חכלילית, הטנק מתוקן לאחר יגיעה של כ-עשרים וארבע שעות. חוליה טכנית עשתה את הבלתי-אפשרי, לבי מלא גאוה על שיש בנו אנשים כאלה, אשרינו שזכינו לכך. לו משורר הייתי, שירי הלל היו יוצאים מקולמוסי לחברה השפופים תחת מרכבות הפלדה, מלחימים ומנסרים, מכים בקורנס ומשייפים, ללא כל התחשבות בעייפות, יומם ולילה, לא ישבותו.

ממתינים בסבלנות ל"גיחה" נוספת לשדה הקרב, השדרה מונה ארבעה טנקים "דידה" יטול את הפיקוד על הכוח, אחרינו נמצאים יצחק לוי ושלום ואך.

הרב פירון עבר וחילק ספרי תהילים לחבר'ה, הפעם עשינו תיאום כוונות על קוצו של יו"ד.

קצת קריר, יש לי הרצון העז להתחמם בעזרת טלפון הביתה, אך מאין??

מאז יום ראשון עדיין לא פגשתי בשלמה שרעבי, עובדיה טיירי, ישעיה, גולדיש, חיים סבתו, יוסי בן שחר, השלום לכולם?!

"שומר ד' את כל אוהביו ואת כל הרשעים ישמיד".

מחר, ערב חג הסוכות, אנא ד' זכנו לקיים מצוות ישיבה בסוכה, וארבעת המינים, ושמחת החג מה תהא עליה?

"שובע שמחות את פניך"...
כשם שזכינו לקיים "אורי וישעי" כן נזכה "בכי יצפננו בסוכו".

ועתה, ד' קולי אקרא וחנני וענני, לך אמר ליבי בקש פני את פניך ד' אבקש, אל תסתר פניך ממני, אל תטשני ואל תעזבני אלקי ישעי... אל תחנני בנפש צרי כי קמו בי עדי שקר ויפס חמס...

קווה אל ד' חזק ויאמץ לבך וקווה אל ד'...
קווה וחזור וקווה...

ובתקווה משולשת יוצאים אנו בעוד דקות מספר למשימת חילוץ טנק שנמצא עמוק בשטח כבוש על כביש עין זיון, הצטיידנו ברימונים והכנו תחמושת לקראת מגע אפשרי עם קומנדו-סורי.

"משימת התאבדות" כך כינה אותה דידה מנקין. נזכרתי בקולו של המט"ק שבקע ממכשיר הקשר, קולו המיואש, המבוהל... "יש לי זכות לבקש על החיים שלי"... קרא ביאוש.

האווירה מתחשמלת מדי רגע, לואיס הנהג מבקש שאקרא תהילים... ב"ה שהחיינו להתחמם לאורו של הניצוץ הבוער שהופך בהדרגה ללהבת אדירים, - הניצוץ היהודי הנצחי.
חשוך, אני מתאמץ לקרוא מתוך הספר הקטנטן והצוות חוזר אחרי מלה במלה.. פרק אחרי פרק...
"כוח חולץ" - קרויים אנו... הלב רועד כעלה הנדף, הנה דידה מגיע בריצה משום מה מחייך ובוטח...
חברה! המשימה בוטלה! שואג בהיסטריה...

החברה הזקוקים לעזרה, הגיעו בכוחות עצמם והם נמצאים ליד החורשה, בעודו מספר על המאורעות שארעו לצוות ה"תקוע", נגולה אבן כבידה מן הלב, ב"ה חזרו בריאים ושלמים, וביו הרגשה להרגשה מבצבצת מין הרגשת הקלה אגואיסטית המשימה בוטלה! כאותו נידון למוות שחננוהו ברגע האחרון.

רצתי להודיע לכל הכוח על הבשורה ואורגנה שמירה עד לקבלת משימה נוספת.

בוקרו של יום רביעי, ערב סוכות

4.00 לפנות בוקר, אני מתעורר לקול טרטור המנוע, הטנק בתזוזה לעבר חושניה.. עין זיון.
יצאנו בראש הכוח כשמוביל ג'יפ סיור, טנקים שלנו עדיין בוערים, אותות מלחמת יום אתמול, סינדיאנה, כפר סורי נטוש, חולפים מעל פניו בשעטה אדירה, עננים אבק מתנשאים, טלטלה עזה מטלטל הטנק ונוהם ונושף כמפלצת.

הצטרפנו לכוח שמתנהל בראשותו של המח"ט, קיבלנו פקודה להתפרש לאורך הגבעות ולתפוס עמדות, באופק מתנהלים עדיין קרבות והדיהן נשמעים בבירור.

מפקד: נהג, אנו עולים לעמדת תצפית, נהג התקדם!...
הטנק משתעל ונע בכבדות נעצר ו"שותק". מנסים למצוא את התקלה.
הפעם אנו חשופים לחלוטין, בעמדת תצפית, לעין כל.
לפתע, החלו טילים מתעופפים בהמוניהם, מין גוש ענק מתקרב במין סחרור מדהים...
קיבלנו פקודה מיידית לנטוש את הטנק. התד"ל האישי שלי, כבר היה מוכן מבעוד יום לאפשרות כזו, נזרק ובעקבותיו הנשק האישי...

יצאתי מן הטנק הישר על סלע שגרם לי "שיבור עצמות", בטוחני שבימים כתיקונם, היה הדבר גורם לפציעה חמורה, בימינו אלו, כשהמוות אורב לך מאחורי כל זיז וקפל קרקע, מי שם לב לקטנות מעין אלו... חבול וצולע, גררתי את החפצים לכיוון קפל הקרקע הקרוב, שם המתינו יתר אנשי הצוות, "דידה", קבל פיקוד על טנק אחר ועתה נמצאים אנו עם ששון יוסף, המט"ק החדש.

הטנק של איציק לוי, הוא הטנק השכן הקרוב ביותר, סובל מחוסר צידוד, תקלה ב"מוח", הם מקבלים פקודה לסגת ואנו עולים על התמסורות, נאחזים בזיזים, שעדיין לא "גולחו" ע"י הארטילריה... במרחק של כמאתיים מטרים עולה הטנק שלנו בלהב השמימה, תחמושת מתפוצצת וטילי "שמל" עדיין מוסיפים לדהור לכוונו... התרחקנו עם הטנק "המציל" ורסיסים רבים עדיין מתפוצצים ומתפזרים בסמוך אלינו, שרידים של טנק שהיה ואיננו...

זיעה מהולה באבק מטרידה את העיניים, וההרגשה מזופתת, פעם נוספת נסוגים.

הנה גופת חייל סורי, שרועה על אם הדרך, בפישוק רגליים, בשאננות ממש כמו בתרגילי התעמלות.

הטנק דוהר למקום בו יצאנו בבוקר השכם, הנה מולי שוכב חייל סורי נוסף ממש על השביל בו הטנק נוסע... חלחלה ורתח, מין רעד חשמלי, צמרמורת עוברת בגבי... הנה הטנק עולה ומשסע לגזרים מה שהיה קרוי פעם אדם... יהפך עתה לרסק בשר... הספקתי לצעוק למט"ק שיכוון את הנהג... שמאלה! שמאלה! לו ידע שלום ואך על מה הוא עתיד לדרוך, לדרוס... בטוחני שהיה מגיב במשיכת ידית חזקה שהיתה עוקרתה ממקומה.

"מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו"...
צדקו מלאכי השרת.

מעלינו, ברום השמים חגים עופות המשחרים לטרף, זהו מראה ממוטט, אין מלים לתאר את הזעזוע, כאן אתה מגיע להכרה שאין ברור ממנה, שאין שקוף ממנה, על אפסותו של האדם, רימה ותולעת, כאן אתה חש בכל רמ"ח אבריך ש... יתוש קדמך.
מהי גאוותו של האדם, היכן עליונותו, המותר האדם מן הבהמה?!

הוי אבי שבשמים, זכני להגיע בשלום מכל המראות הללו, הצילני מחרב ופקדני משגעון, לבל אצא מדעתי, נוכח ידיעת האמת המרה, וראיית בן אנוש בנבלותו, בסרחונו...

עצירת פתע, מנתקת את חוט מחשבותי הנטווה במהירות... יורדים אנו מן הטנק שוב לאותה חורשה, גן העדן בתוך הגהינום.

צלמי חוץ, עטו עלינו לצלמנו, בקשתי מאחד מהם, פיל למצלמה והוא שלף לי שני פילים וסרב לקבל תמורה.

נזכרתי שלא התפללתי ויחד עם איציק לוי ושלום ואך התארגנו לתפילה. הצלמים לא מרפים מאתנו, עד מהרה נעשינו למוקד העתונאים והצלמים ש"בזבזו" עשרות תמונות בעקבות התפילה.

הרבה חברה מתגודדים, ניצלנו את ההזדמנות להנחת תפילין המונית, ההרגשה נפלאה, אדיר זיק שהגיע בינתיים עובד כמו שד בהנחת תפילין לחברה שבאים בהמוניהם.

הניצוץ היהודי, מלהט ביתר עוז, דבקות כזו לא זכיתי לראות בכל ימי חיי, התפילין נעשה כמגנט המושך אליו בחזקה כל לב עשוי ברזל...

המצלמה החלה את פעולתה, מנציחה וחוזרת ומנציחה, זכרונות לדורות יבואו, עדויות של "למען תספר באזני בנך ובן בנך"...

היום ערב חג הסוכות, מתארגנים לבניית הסוכה, סכך יש בשפע, בתוך מחפורת נעשה סוכה כשרה למהדרין, אדיר זיק מנצח על המלאכה, עד מהרה סוקלו האבנים ויושר השטח. ועל כל אגל זיעה המשתרבב מן המצח ממלמלות השפתיים היבשות "לשם מצוות סוכה" "לשם מצוות סוכה"! גם בבית צריך להיות שמח, כיצד עושים זאת?

כתבתי את מספר הטלפון ב-20 עותקים ובקשתי מכל רכב שפניו מערבה, לצלצל אל המשפחה המודאגת.

שעה ארוכה עמדתי בצד הכביש, מנפנף לכל רכב אזרחי וצבאי ומוסר לו מספר טלפון להתקשר.

שמחתי שלימה, אני משוכנע שלפחות אחד המבטיחים יצליח לקיים את הבטחתו, שמחה בבית בחג הסוכות, אין חשוב ממנה בשעה זו.

השעה 12.00. אני פוגש את שלמה שרעבי, אנו יושבים על אבן ומחליפים חוויות-זוועה...

יהורם גאון מגיע ל"בדר" את האנשים הזקוקים לכך באופן דחוף... גם לו מסרתי מספר טלפון, של הסבא, להתקשר ולהודיע שעדיין נמצאים בארץ החיים.

12.40, מכונית הדורה חונה בצידי הכביש, ממנה ניתן לקבל שתיה חמה ועוגות, גם להם נמסרת הבקשה להתקשר הביתה.

צוותי טנקים-פגועים, מתכנסים יחדיו ונערכת רשימה, מעתה, כל טנק שיוכשר לגיחה נוספת יאוייש מחדש עפ"י הרשימה החדשה. סגן חייכני משופם העונה לשם ז'קס, מנהל את הרישום.

1.30. תפילת מנחה ראשונה במניין תחת הסוכה הרעננה, כאן פוגשים המון חברה מיבנה ומהגוש, הנה אברהם פלדמן וקמינסקי, טישלר ועוד...
מישהו הביא לולב ואתרוג ערבה והדסים, הנה זיכנו הקב"ה לקיים לפחות ישיבה בסוכה וארבעת המינים.

אמנם "ושמחת בחגך" לא ניתן לקיים, וכיצד נשמח ובמה נעלוז? והלב דאב.

אדיר זיק מציע לי להצטרף אליו להתרחץ...

השעה 4.30, זה עתה חזרתי ממקלחת צוננת שהפיחה בי חיים מחודשים, נסענו לבסיס צבאי אחרי עלקה. שם, בעזרת צינור מים שמילא פעם את העוקב ופעם אותי, חשוף לעין כל, ערום ועריה, נוקיתי ביסודיות בעזרת סבון ריחני, - החג מורגש עתה ביתר שאת, רצתי לקנות מעט ש.ק.ס, ויחד עם אברהם פלדמן נצפה לשמחה של ממש.

שירת החבר'ה בוקעת מתוך הסוכה, המונים המונים, נתקבצו לחסות בצילה, עוד רגע קט, ירד הערב ועמו חג הסוכות תשל"ד, כשם שזיכיתנו לחגוג בתוך גיא-צלמוות כך תזכנו לשנה הבאה בחגיגת בית מקדשנו.

יום ו' א' דחוהמ"ס תשל"ד

השעה 7 דקות לפני השעה שמונה. יום חגיגי מקדם את פנינו, אנו בשעה זו תחת הפגזה נוראית בדרך להסתערות על קווי האויב הנסוג והולך...

מטוסי האויב כמשחרים לטרף. כל הכלים מכוונים אל המיגים... הנה אש תופת ניתכת אל על, במרחק של 400 מטר לערך, נופל מיג ומתרסק, שבריו מתנפצים לכל עבר... כן יאבדו כל אויבין ד'...

המט"ק הוא ששון יוסף. מבוהל ונפחד ולא מעט היסטרי... לפתע נהדף המט"ק פנימה, ב"ה לא קרה מאומה. בעת כתיבת שורות אלו נופלת פצצת מרגמה נוספת במרחק קצר מאוד מן הטנק, ההדף העצום ורסיסים נכנסים פנימה, אני סוגר מדפים...

הכל מאורגן ומתוכנן, פקודות ניתנות כמו באימונים... לפתע נשמע המח"ט מודיע: "להק מטוסי אויב חג לעברינו כל הכבדים והרכים שעל הכביש, להתפזר ימינה, שמאלה, ימינה, שמאלה...

אנו יורדים מעל הכביש לשוליו ומצפים לתוצאות... הרעשה כבדה ואין כל סיכוי להוציא את הראש החוצה ולירות במקלע העליון... מצודדים את הצריח... בום, מפיל המיג פצצה ונוסק השמימה. אני מעז להציץ החוצה, עשן כבד מחניק נישא ברוח מכוון דרום... האם נפגע מישהו... וכתשובה לשאלה המנקרת עונה המח"ט בקולו הבוטח והשלו, לכל כוחותינו שלום...

8.07, שועטים לעבר פריצת הקו הסגול, הנה עוד מעט נפרוץ צפונה אלי פרת וחדקל. ברגעים אלו ממש... דורכות רגלינו באדמת ישראל המתפשטת, עתידה ירושלים שתתרחב עד דמשק...

הלב גואה על גדותיו, ברוך שזיכה עדתו לחזות, הוי אלי אדון המפעלות נעלה לארצנו בשיר ובזמרה וברון והדרה...
והנפש מפזזת ומכרכרת ופסוקי שירה מן הדיוואן קולחים ומנפצים כל מסגרת ומחסום...

בתא הטען יושב אני ברתת, בחרדת קודש מול הדר עוזו של קב"ה הנה הולכים אנו לקראת ביאת משיח - יתה ואחמינה ואיתב בין גללי חמורו. אנו בנים לגבורי כל הדורות, יחד עמנו - בר כוכבא ובניהו בן יהוידע וכל הכרתי והפלתי אשר לדוד... יחד עמנו לוחמי חרות ישראל בכל הדורות. מקדשי שם שמים ונופלי על גרדום בכל אתר ואתר לאורך תקופת הגלות...

הפגז מחייך ממקום מושבו משל אומר הוא: רגע ותראה לאן אשתלח, הנני משלחת מלאכים רעים... תפול עליהם אימתה ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן.

12.30. הנה יוסי בן שחר, אני מנפנף וקורא לו ומיד "נשתל" פנימה ע"י הדף פגז שנחת מטרים ספורים מאתנו... בום, בום, בום... הפגזה נוראית של ארטילריה.

"חיים שאל ממך נתת לו" - החלטה נחושה לחיות. ויהי מה.

אנו מסתערים קדימה, המט"ק ששון, שואג ומשתולל, כנראה איבד את ה"צפון" אני מנסה להרגיע אותו - ולשוא...

רבונו של עולם... אנה, חמול עלי והחזירני שלם בגופי ובנפשי... למען אלמדה פושעים דרכיך וחטאים אליך ישובו... למען אספר לכל המתנכרים, מה רבו מעשיך ד'... סוכך עלינו ביום סוכות קדוש זה, ובזכות עקידת יצחק, מנע עקידות נוספות, יצחק אושפיזא, בקש רחמים על בניך... לא המתים יהללו יה ולא כל יורדי דומה...

תדהמה וחלחלה אחזתני - המנוע משתתק "אין טעינה"! , שואג לואים מן התא החשוך - תא הנהג...

חשך עלינו עולמינו... כאן נקבר?! אני יורד ל"טפל" במטען הסרבן מושך צ'וק וממלמל פסוקי תפילה... שאגת המט"ק נשמעת היטב - חברה לקפוץ למטה... ה"מטען עזר" שוב נעור לחיים, הצוות נטש את הטנק, זרקתי את התרמיל החוצה זינקתי בעקבותיו, בחוץ עמדה זלדה של התאגד שאספה את כל השאר... הטנק שלנו החל עולה באש, כנראה מפגיעה ישירה... אנו מתרחקים מן המקום בדהירות קלילות, מולי יושב נער נפחד... תכול עיניים וחולמני... כנראה חייל טרי עדיין, הנראה מיותר לחלוטין בתוך המהומה והמגערת הזו.

לאחר ישיבה של טלטולים במשך חצי שעה החלטתי לצאת עם ראש חשוף ולצלם את המאורעות... הנשק דרוך, אצבע מוכנה על ההדק נכונה לקדם כל הפתעה מן המארב...
המצלמה עובדת ללא לאות... זהו ריפוי בעיסוק למען לא אשתגע בגיא-הינום זה.

הנה הכפר חאן ארנבה... בטבורו דגל לבן מחבדר לו ברוח כולו אומר כניעה. מדי פעם נשמעות יריות במבואות הכפר... נראה שההתנגדות קלושה. על גג אחד הבתים עומדות שתי יונים צחורות וצופות על המתרחש כמין תמיהה של ספקנות...
רכב אויב מושמד, מונח בשולי הדרך... חגים מעלינו מטוסים. קרבות מתחוללים על רקע של תכול שמים ושמש חייכנית, "עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט".

קריאה בהולה בקשר... לחלץ פצוע שנקרעה לו הלסת מרסיס.

התקדמות מטורפת ל"חמרית"... מנגד בריכת מים ירקרקת, וחמורים רועים מלחכים עשב... גם צאן פועה וגעיית הפרה התועה מרעידה את נימי הנפש.

הנה ספייאן חיים, מאנשי צוותו של המט"ק הפצוע שנחבש ונלקח מיד לזלדה... ממרחק מה מגיח חייל סורי ענק ממדים, וידיו מורמות, הוא לא טרח אף להשליך מידו את הסכין שנופפה בזעם... החברה על הטנקים ביצעו נוהל עצירת חשוד ו"חיסלוהו" בצרורות ארוכים...
לפני רגע רץ, ועתה דומם מונח כאבן שאין לה הופכין. שלוות הפרות לא מופרעת אף כמלוא הנימה, אף בלא מבט אחד מזכות הן את הפגר המובס השוכב וגונח פירפורי גסיסה אחרונים...

עלינו על זחלם, ששון ואנוכי, הוחלט שחוזרים לעורף... הגענו לקונייטרה עם ג'יפ סיור... שם הורדנו את הפצוע ומשם בטרמפים עד החורשה בעלקה. שוב בגן העדן האבוד, מצבור האנשים כבר גדל הפעם, אלו הם שרידי חרב, אודים מוצלים מאש...

יום שישי עש"ק החמה מראש האילנות נסתלקה, בואו ונצא לקראת שבת המלכה..

אני רץ להתקלח במחנה סופה...

מוצש"ק, שבת חוהמ"ס תשל"ד.
נתקבץ הפעם מנין גדול מן הרגיל, התפללנו תפילת ערבית של שבת בצירוף עשרות רבות של חילוניים, שבת באה על הארץ וכל היקום דומה כי שבת ממלאכתו, אוירת שבת מורגשת בכל זוית ופינה, לארוחת הערב, סעדנו בסרדינים ופת קיבר.
שירת שבת, לאחר מכן ובעקבותיה שירי סוכות שהפיחו תקוה בלבבות המכווצים.

בשחרית התפללנו בבסיס סופה, דמרי ואנוכי רצנו לחפש את בית הכנסת הבסיסי, הגענו לבית כנסת שהיה ריק מאדם, סברנו לתומנו כי החבר'ה עדיין לא הגיעו ונתיישבנו ללמוד...

השעה שמונה, עלה הרעיון שייתכן וישנו בית כנסת נוסף ואכן, הגענו לבית כנסת גדוש מתפללים, הם עמדו כבר בהלל...

פגשתי את עובדיה שלום מק' בנימין, לאחר התפילה הזמינני לקידוש וארוחה בתוך קרון ששימש מחסן חלקי חילוף לטנקים. בתפריט: עגבניות, זחוק, חלה ולקינוח טמפו צונן ממש ארוחה של טעם. בשעה 12.00 ישבתי ללמוד עם דמרי, רמב"ם. לאחר מכן, יצאנו לסיור בבסיס השכן, שם התפללנו מנחה, "והתארחנו" לארוחת צהרים בחדר אוכל ענק.

באו קצינים מן המטכ"ל לחקור מצבו של רס"ן שמועתי.

שינה עד צאת השבת. עתה, מתכוננים למדורה ושירה בציבור... עתה מודיעים לי על שמירה בשעה 1.00, הנה התחיל הצבא לקבל צורה, שמירות וסדר... ממש כבימים הטובים של מחנה 80.

יום א' דפר' תולדות תשל"ד

יושב על כסא הטען כשברקע בוקע קולו של חנן המ.פ. החדש שלנו "בזוקה פתחה עליך באש" "צוות בזוקה אש" - לעומתו עונה המט"ק המתרגל את מסלול הירי...
לא קולות מלחמה המה, נדמו התותחים זה מכבר וקולות הנפץ השתתקו, אולי נחים מעמל המלחמה, שמא מתכוננים לסיבוב הבא, לאלוקים הפתרונים. אנו דרוכים וערוכים והאימונים לא פוסחים מעל סדרנו. עד עתה, רבצנו באורוות החדשות אותן בנו הסורים לפליטי מלחמת יוני 67, עדיין לא זכו שכוחי אל הללו לשכון בהם, "רשע יכין וצדיק ילבש"... ימים שחונים עברו עלינו, גשמי זעף ואדמה בוצית - מנת חלקינו היום - יפה מיופי והשמים התכולים משרים עליך אוירת שלוה, החרמון המקסים בלובנו מביט עליך מגבוה, כולו אומר כבוד. "תחנות כבשה נוע אחרי סוף" - שלו ובוטח קולו של חנן, הייתי מכנהו ללא היסוס, "חנן הנחבא", כזה הוא חנן המ.פ. הן בקולו והן בכולו.

"כרם היה לידידי למרגלות החרמונים".

היה ואיננו כי לקח אותו, נדרס בשרשראות נמחץ ונהרס כליל, עוד ימצאון עוללות זעיר כאן וזעיר שם; בכדי שילכו בהם הנמושות, אך לא יותר וכדי שבעה וגם אל הכלי ינתן, מלאנו שקיות בענבי ארץ ישראל המתפשטת, וטעמו כצפיחית בדבש, אין כמוהו בכל הארץ, עליהן הכתוב אומר "ואכלת את שלל אויבך"... ב"ה זכינו לקיים פסוק זה ויהי רצון שיקוימו יתר פסוקי הגאולה.

יום ד' דפר' תולדות תשל"ד.
השעה עתה 12.50, אני יושב בבית הכנסת (אורוות סוסים במיל') ושומע שיעור בהלכות אכילת בשר טריפה בשעת מלחמה, מפי הרב שלזינגר, היום יום-עיון שאורגן ע"י רבנות צבאית של פקוד צפון, נמצאים באולם כמאה איש, לידי יושב סעיד אברהם מ"בני ציון", מן הישיבה, הופיעו הרב פריימן והרב נחום נריה, ונוספו צבי וולף וגם הרב אליעזרוב בין הבאים וכמובן, הרב עמיטל.

קשה לתאר את ההרגשה ברגעי התעלות אלו, כשקרן אור מפיצה אורה בחשכת עולמנו המצומצם לחזות בגדולי תורה אלו כראות פני אלוקים. יבורכו המארגנים והיוזמים ותהי ברכת שמים על ראשם לעד ולנצח נצחים.

היום, הרגשת התעלות אחזתני, שונה משאר הימים נראה לי לפתע היום בהיר מן הרגיל. למרות השמים המעוננים, והאוירה המתוחה, כנראה שהופעת הרבנים יש בה אף כדי לשנות סדרי בראשית, אולי זה הפשט. תורה - קדמה לעולם. חכמי התורה אינם מוגבלים בשגרת היקום. הם מעבר לכל זה. לראות את הרב אליעזרוב הקשיש, שכתת רגליו מקצווי ארץ לבקרנו, חויה בפני עצמה הגורמת להתרגשות. הופעתו חשמלה חברה ששאלו בסקרנות בלתי רגילה, "מי זה, אליהו הנביא?". לשמוע את דבריו ולראות את התלהבותו, זה ממש סוחף אותך.

לאחר הפנינים שהושמעו, יצאנו למשטח ליד שלישות החטיבה ושם נשא את דבריו לקהל הצופים הרב שנאסף למקום – הרב עמיטל. הוא דבר על כמה נקודות בולטות במהלך ההסטוריה היהודית עד ימינו אלה, – נקודות שחייבות לשמש תשתית לחשבון נפש מקיף. כל אחד צריך לשאול את עצמו: מי אני? מה תפקידי ולשם מה? האם זוהי מקריות? דבריו קצרו מחיאות כפיים לא מעטות ולאחר תכנית עשירה של ריקוד תימני עם זכריה והב ושות', קוסס. ולבסוף אורי שבח, ממש לקראת הסיום נשמעה צפירה – כוננת ספיגה. וכולם רצו לביתנים.

עודני מכין את חפצי לתוך תד"ל – הכוללים בין השאר: תפילין, מצלמה, זחוק, וכמה דברים קטנים שמחמת "גדולתם" נכנסו לתרמיל החרום. והנה מצאתי מכתבו של תלמידי דוד ברלין – מאוד עודדני, המראה של מכתב שתחילתו "שאלת ותשובת התוס'". ישר לענין. ללא אומר ודברים.

עפ"י הוראתו של זיו, נשארתי במקומי, נטלתי חליל והפלגתי אל עולם הצלילים, כשזכרונות נוגים עולים וצפים לקול המיתו של החליל. עד מהרה הצטרף אלי "קלוד" – מט"ק קשיש בגיל 30, בן מחזורו של המח"ט, ויחדיו צללנו לעולם של מנגינות, את סעודת הערב שבמקרה נלוותה עמה גם ארוחת הצהרים. סעדנו ברבים עם יהודה שטרן, אברמוביץ, יוסי בן שחר, משה הרצברג כשהמארח יהודה שטרן, על הפרימוס, מטגן לכל ומחמם שעועית. קנחנו בתה בטעם כלור ויצאנו לביהכנ"ס לשמוע שיעור בתנ"ך ע"י הרב שילה – פרק פ"ג בתהילים. הלילה – התעוררתי עקב הקור העז ונאלצתי ללגום מעט מן המשקה שמוצאו מעץ הדעת. לא הספקתי לעצום עין והנה "הקפצה" ב-4.00 כבר מצאנו עצמנו, לבושים ארוזים מוכנים לתזוזה.
שכחתי לספר כי הטנק שלנו "נדפק" ע"י הנהג ששרף מצמד – קלאץ' בלע"ז. עקב זה, עלה הטנק על פינת הטיפולים ומן החביוניות גריז ופחיות השמן נותרו שרידים. חיים סבתו – משום מה מרגיש נקיפות מצפון. לא זזנו יחד עם כולם. ארוחת בוקר הכנו כיד המלך, ומשה אפללו בא לבקרנו, עתה – שעת צהרים, כותב אני את הדברים בלשון עבר. החברה בשטח מצפים להתפתחות שלנו כאן. כל אחד ועיסוקו, חיים "כורפ" ושרלי מכין מיתקונים, כאילו אנו עומדים לתקוע יתד במקום לאורך שנים.

יום ו', עש"ק דפר' תולדות.
השעה 1.00, צהרים של בטרם שבת, אני נמצא בבית הכנסת, בדד ברקע, שריקת הרוח העזה המאיימת להעיף את הכבד שבאובייקטים, רגלי קפואות, וקולי מתנגן, והולך שונה את התוס' בקדושין דף ב' ע"א ב"ש אומרים ב"דינר" מתמודד עם עוג מלך הבשן שהתישב בעבר הרחוק כאן, מי יודע אולי דרכו רגליו במקום בו אני דורך עתה. זה מכבר, עברתי על פרשת השבוע שנים מקרא ואחד תרגום, מנסים לחיות באוירת השבת האידיאלית. אמש, עברה עלי שמירה מעצבנת כשמזג האויר הגשום היה לנו לרועץ, כמובן שלא העזנו להוציא את חוטמינו מן הבנין והשמירה נעשתה מבית.

את שנתי הפריעה טריקת דלת הברזל שהעירה אותי לתפילת שחרית. ניסיתי לקשור את הדלת והנחתי מכשולי זבל בפתחה כדי שלא יפתחו אותה אך – עם ישראל קשה עורף הוא.

החרמונים כולם מכוסים במעטה לובן, אין שמץ של רגיעה, במזג האויר הסוער שהחל מאתמול, יצאנו היום למרות הגשם, לטיפול לפני תנועה. חוק דבר יום ביומו זה, לא יתבטל לו שמים וארץ יחרבו והכוכבים יחרגו ממסילותם. כזה הוא השריון. מרובע ללא תקנה.

נגשתי לקרוא לדוד טיירי כדי ללמוד בחברותא אך – למרות מאמצי לפלס לי דרך בין הרוחות העזות, חזרתי ריקם כלעומת שבאתי; היהודי – עסוק בחכנון חדרו לאחר שזה הכזיב בתנאי מזג אויר שכאלה.

שקט הס מסביב, טיפות הגשם היורדות משרות אוירת עצב על היקום. שריקת הרוח ויללת האימים שבה, מאשרת עצב זה, כאילו מנערת אותך מתוך חלום אשליה ואומרת – הי בחור! נולדת לשאת בעול, חיה את המציאות, אין מנוס ממנה, אין מפלט מנוראותיה, זהו זה...

יללת חתול תועה מתנגנת עם יללת הרוח, מה מסכן יצור זה, מה לו ולכל הצרה והאצבעות ממאנות להישמע וכאילו להכעיס גם העט נע לו בכבדות על פני השורות הופ, נתגלגל רעם... והברכה קולחת: ברוך אתה ד' אלוקינו מלך העולם, שכוחו וגבורתו מלא עולם...

רבונו של עולם, בשעה זו, צריך הייתי להמצא בחדרי בבית אמסטרדם בתוככי ירושלים, בעיצומן של ההכנות לשבת, או משלים את כתיבת הנושא השבועי של פרשת השבוע. כיצד נקלעתי לכאן, באורוות סוסים של ארגון החבלה הרצחני 'א צעיקה', בתוך סוריה... "מתי אבוא ואראה פני אלוקים"... או וה, או וה, נעירתו של החמור הבודד המשוטט ללא בעלים, אולי שותף הוא לרעיונותיו שמא, נושא תפילה חמורית העולה בקנה אחד עם תפילתי...

"אנא ד' כי באו מים עד נפש".
אנסה לחזור למכלאות. רגלי קפואות לגמרי. עוד רגע קט ולא אחוש בהן.

יום א' דפר' ויצא תשל"ד
עוד יום של שגרה הולך ונרשם בדפים אלו, הפעם מן "השטח" אליו הוזנקנו עם שחר. בסערה פרצנו אל תוך הלילה הקפוא לעבר הטנקים שהותנעו ובעודנו מוחים את קורי השינה מעל עינינו, מצאנו את עצמנו בשטח מסולע בתוך מחפורת.

השלוליות קפאו והקרקע נעשתה משום-מה מוצקה ושבריריה מתחת לרגלך, כל המשטח הבוצי הפך לפתע מוצק, כל דריכה ורעשים בצידה, משל דרכת בערימת זכוכית. היום ראש חודש כסלו, זה לנו הר"ח השני שחוגגים בתנאים לא שגרתיים לפי חשבון הימים, כמעט חודשיים ימים לפרוץ המלחמה.

תפילת שחרית נערכה לאחר +הודעה+ בקשר להכנס סביב טנק הפיקוד המרוחק מהלך של כ-עשר דקות הגענו לטנק המיועד. התפילה נסתיימה ואנו שבים אל הטנק לסעוד את סעודת שחרית, הקור הוא ללא נשוא, גם השמש היוצאת בכל עוזה והשמים הבהירים אין בכוחם להפיג את הצינה. האצבעות העתידות להכין אוכל, מסרבות להשמע, שפשוף קל ומחיאות כף, לא משנות מאומה. קשה אף לפתוח קופסת "מקרלים". בקושי רב נפתחת הקופסה והמעדן מבצבץ מתוכה כולו אומר "אכלני". עגבניות וגבינה צהובה, והזחוק לא פוסח מעל "שולחננו", עד מהרה מתחסלת חלה שלמה ולקינוח - שותים קפה מהביל עם זנגביל.

טיול של שחרית - לכוון הדמויות שנעו על קו הרכס, מצוידים בעוזי ובמצלמה. ראשון צועד פיניק ואנוכי בעקבותיו, פגישה עם ילדים, יפי מראה, ותכולי עיניים המחטטים באשפות, מילדי הדרוזים אלו. כל אחד בתרמילו ובצרורו נושאים להוליך חרפתה, הקטנים נושאים שקים גדולים פי כמה מגובהם והגדולים נושאים את הצרורות הקטנים, זהו הצדק הגויי.

כמה שאלות שגרתיות, תמונה - וממשיכים לעבר רועה הנמצא באופק. חילופי ברכות נימוסיים: 'מרחבה', ו'סאלם עליך', ופונים לשמוע את תלונותיו, על חיילים ישראלים שהכוהו וגזלו ממנו את "כרופו", "מוש, חראם מן אללה היק תעמלו"... כמה מילות דנחמא, הצאן נפוץ לכל עבר ואנו נפרדים ממנו בתקוה שיהיה טוב, ברכות מעתיר עלינו אותו חרח בן נחור, וממשיכים לחברינו הוחיק "מוסטפה אבו דקה"... הוא ובנו חורשים במחרשת עץ, בזיעת אפיים.

לאמיתו של דבר, מפגש כזה עם גביש הסטוריה - מעורר אסוציאציות, הנה בפרשת השבוע, יעקב רועה בשדות לבן, לא הרחק משדות אלו, ההסטוריה חוזרת על עצמה, אותן שיטות עבודה, אותה אוירה, כאן אתה ממשש את ספורי המקרא, חש אותן ונושם אל קרבך מלוא ריאותיך "אוירא דאוריתא".

צמד הבקר, כחושים ודלי בשר כמו הפרות הרעות בחלום פרעה, מושכים בעול והמחרשה הפריהסטורית, נעה באיטיות מפלסת דרכה בין הרגבים, רגב כאן ורגב כאן מוזזים הצידה כאילו מבלי משים, בעדינות באיטיות, כדי לא לפגוע בהן חלילה.

יש במבטן של הבקר משהו מן העצב, שמא חשות הן במצב ומביעות בזה את השתתפותן בצער היקום, קדרות, החמצת פנים...?

יום שלישי דפר' ויצא - יום חתונתו של חגי ניר.
הידים קפואות בררר... "איזה קור יאללה"! "הרגלים ממש מאובנות", קללה עסיסית נטחת מירכתי הצריף האפלולי, נהגנו עמיחי, אשר פיו מפיק "מרגליות" מנסה לשבור את הקור בהבל פיו, וללא הצלחה, צחוק צחוק אך באמת קור כזה עוד לא היה.

הלילה הראשון בקו עבר עלינו מתוך מלחמה אכזרית עם איתני הטבע, שפשופים, צביטות, רקיעות רגליים, ואפילו לגימה מן הוראק הביתי לא הועילו מאומה. המאבק ניטש והוכרע כשיד אנוש על התחתונה.

קימה ב-5.00 = "כוננות עם שחר", איזה שם פיוטי, ממש לא מתאים לתנאים האיומים, ריצה אל הטנקים, התפרשות יום ושהייה של כחצי שעה, כשכל מגע עם הפלדה "הלא חמה" מעביר בך צמרמורת.

יצאה השמש וישועתנו צצה ועלתה, פג הקור אך אנוכי עודני מתעקש ומדליק מטען עזר ומחמם מים ל"הכון לקראת אלוקך", תפילה, וקפה מהביל בצידה, קפה עם זנגביל.

יום חדש, שונה מן הליל הקר, יהי רצון שתעמוד שמש וידום ירח ולא נוסף לדאבה עוד. במשך היום צופה הייתי בראש צריח לעבר האויב שנואי נפשי, בידי ספרו של שלום אש, תוכנו מענין ואני ממשיך לקרוא והזמן רץ לו אץ לו הנה חשעה שעת ערביים השמש במערב, נוטה, אל ירכתיים, וגבורו של שלום אש, חיים לדרר - הזבן בן הששים ושתיים מחפש את עצמו לאחר שנים שלא נזדמן לו לעשות זאת, הוא היה עסוק בביזנס ועתה יתפנה לצרכי נפשו המצומקת, עתה, בערוב יומו כמו רדת השמש השוקעת אט אט, כשהוא על סף הליל, ירצה למצוא מרגוע לנפשו הריקנית, קור! קור!

עוד לילה אכזר מתגנב בחשאי, אנו נאזור חיל להתגבר עליו, בעזרת צור מגן היושב בשמים.

יום חמישי דפר' "ויצא" תשל"ד
הקמנו אהלים ויתכן שנעבור כמה מטרים למטה, ממש למרגלות הגבעה - גבעת ארוס. אתמול "העברתי" את היום בכתיבת מכתבים, היום - לא אעשה זאת. פר' השבוע עדיין לא שגורה בפי, וכל חומר הקריאה בקודש או בחולין - מוזנח נחושה החלטתי לסיים את קריאת ספרו של אש.

מה היה בסופו של אותו תרח זקן? שמרתי עוד כמה ספרים משובחים לקריאה, אקוה שאין בהם משום בטול תורה, לפחות אתנחם בזה שלא לעשות מאומה, גרוע מקריאת הספר, נניח שזהו הרע במיעוטו. אני שומע עתה את נהמת התוגה של הטנק, זהו טנקנו שמוסע ע"י עמיתי, זה עתה סיימנו את ארוחת הצהרים, חיים סבטו - פייניק - אנוכי. ישנה שם בחרמ"ש במרומי הגבעה איזו "להקת פריצים" יסלח לי הבורא שאני מקטרג על בניו, ממש יצא לי מהפה, עליתי למעלה "לחזות" בתכנית האמנותית, והנה במדור הבדיחות, גסות, וניבולי פה, אף אחד לא צחק, אינני יודע איך, איך, אנשים כאלה גדולים ועושים רושם של "נורמאלים", מסוגלים לעמוד בפני קהל ולפטפט סחי ופרש, נזכרתי בפרשה העוסקת בטוהר המחנה "ונשמרתם מכל דבר רע" - מכל דיבור רע, מזה וכיוצא בו.

יום שישי דפר' "ויצא" תשל"ד
כמה דקות לפני כניסת שבת מלכתא, מצוחצח "מבריק" מבושם עם בושם ריחני ומוכן לקבל את המלכה, היום היינו צריכים לצאת הביתה, אך מחמת קוצר היום נאלצנו להשאר, דבר שהעלה את חמתו של נהגנו "התכשיט" שחרף וקלל מערכות ישראל, עוד אמש בשמירה בשעה 1.00 בלילה התווכחנו וחרפנו זה את זה, טענתו היתה שישנתי בשמירה ואני טענתי שהתכופפתי לחפש כפפות. מי צודק??? כל היום מתיחות בינינו והוא הפחות מבטא זאת בחרופים וגידופים.

יורד עתה גשם קל, שכנראה יתגבר, למזלנו חפרנו שיחין ומערות סביב האהל ולא נעלה בבוץ (תקוה!).
כתבתי מכתב לרב גרשוני.
הנה, חיים סבטו מאיץ בי לכלות את מלאכת הכתיבה לצאת לקראת שבת מלכתא אחזור לכתוב על מאורעות השבת ביום ראשון הבא עלינו לטובה.

יום א' דפרשת "וישלח" תשל"ד
הבו ואספרה מעט מן הקורות, ביום השבת יום המנוחות, בו נפש וגוף חברו יחדיו להתערותא דלעילא.

האור הראשון בחשכת מקומינו – תפילה במנין, נתכנסנו באוהל המ.פ. אחד עשר חבר'ה ביניהם שטראוס, ר' איצ'ה לוי, מרילי, אבנר שרעבי, ובקולו הערב של ועקנין נפתחו שערי נשמתנו לכניסת המלכה "לכו נרננה לד' נריעה לצור ישענו"...

ובקול מתחנן והולך כשהמיית הלב גוברת והולכת "אוהבי ד' שנאו רע שומר נפשות חסידיו, מיד רשעים יצילם, אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה"...

שירת "לכה דודי" נשמעה כמדומני בפעם אחרונה במקום זה לפני מאות ואולי אלפי שנים, יתכן מאוד שאף לא נשמעה מעולם, מאז ברוא אלוקים אדם על הארץ...

מיהרנו לסיים את התפילה כדי שלא לשבש את מערכת השמירה.
נסתיימה התפילה, עלטה כבירה ירדה על הארץ – אך חגיגיות מרובה מורגשת בליבי, שבת היא מלזעוק ורפואה קורבה לבוא.

לאחר התפילה, נתקבצו כולם בחדר מ.פ. שם נתבשרנו בעלייתם של המ.פ. וסגנו לדרגת סרנים בישראל. לכבוד המאורע קידש ועקנין על היין במעמד כולם. שובצתי לאחד הטנקים לשמירה, "זכיתי" במשמרת שלישית וכל אחד התפזר לאהלו.

ארבעה אנשים, קצת שונים מאחרים, יושבים סביב שולחן בצריף חשוך, לפניהם יין, לחם משנה, קופסאות בשר, רסק תפוחים, מיץ אשכוליות טבעי בפחית, מעדני שבת ראויים לשמם. הקידוש החל, מסביב חשיכה מוחלטת, רק הסהר

מטייל לו להנאתו בשמים מעוננים המאיימים להטביענו בטיפות הגשם העתידים לרדת, "יום הששי ויכולו השמים והארץ וכל צבאם"... נבלע קולו של חיים בנהמת הרוח השורקת, ארבעה אנשים בתוך צריף בודד של הגבעה, סועדים את נפשם ומקיימים מצוות "והתענגת על ד' אלוקיך" בסעודה דלה אך עשירה, דלת הכמות ועשירה הכוונה, את השולחן קרבנו לפתחו של הצריף הסורי, כדי שנוכל לראות את אשר נאכל. גם לשיר, אין רשות. חייבים לשמור על שתיקה והשירה בוקעת ממעמקי הנפש חובקת עולם ומלואו ומגיעה עד כסא הכבוד, שיר אחד או שניים, כמעט בלחישה, ולקנוח ד"ת של פנחס פיניק בשם הר"צ יהודה קוק. "טוב תיתי אותה לך מתתי אותה לאיש אחר" אומר לבן בתמימות וצביעות ליעקב, לא נחשוב שכוונתו היתה טובה, שהרי "בקש לבן לעקור את הכל" ע"פ המדרש, אלא, בזאת רצה לבן, ששאף להשמיד את הא מונה, לומר ליעקב, עדיף שאתה תקח את רחל שהיא בעלת נתונים לאמונה, כדי שתחנקו שניכם בה, מאשר לתתה לאדם אחר, שהיא תוכל להשפיע עליו. כזהו לבן וכאלה בניו, וצאצאיו בדורנו אנו על ד' ועל משיחו ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו - את המוסרות - העבותות הקושרות אותנו עם אבינו שבשמים הם מבקשים לנתק אך - ד' ילעג למו "ובאפו וחרונו יבלהמו".

בבוקר, לאחר כוננות "יוסי בן שחר" בשעה 5.00 לקחנו חומשים ופיניק ואנוכי עלינו אל הצריף ללמוד רש"י מפרשת השבוע. בשעה 7.30 החלו באים ראשוני האנשים למנין... התפילה החלה בדבקות והתרוממות הנפש, את הקריאה בפרשה, קרא איצ'ה לוי מתוך חומש וההפטרה - חיים שטראוס. לאחר התפילה והמוסף, ישבנו באותו הרכב מאמש - חיים - פיניק פנחס - ועקנין - ואנוכי, לסעודה שניה. מכל טוב נערמו על השולחן, קופסאות מקרלים, עגבניות חתוכות, בצלים, דבש, חלבה.

תוך כדי שאנו מטיבים את ליבנו, נכנס הסמ"פ והודיע על ביקורו הצפוי של מפקד האוגדה, דן לנר... ושנארגן את "המטות" וננקה את "הטנופת שעל השולחן" וכו' וכו' רק ביאתו של המשיח יכלה אולי להזיזנו ממקומנו. שירתנו שכללה שירים משירים שונים, לא פגה אף שראינו את האלוף בכבודו ובעצמו. קטעי סולו וסלסול "תוושיחים" העשירו את האוירה וגרמו קורת רוח של שבת.

לאחר שמירה על טנק המ.פ. - כשעה וחצי, שעברה תוך כדי קריאת ספרו של "שלום עליכם", ישנתי שנת ישרים עד השעה 4.00 ואז בא חיים להעיר אותי למנחה.

בערבית כבר היה קצת קשה להשיג מנין, בכל זאת הצטרפו חבר'ה מכל הבא ליד, לואיס נהגי לשעבר הצטרף לתפילה כשהוא מאזין לתפילתי ומחכוון בלבו לצאת יד"ח.

ירד הערב וששת ימי המעשה החלו, יהי רצון שיבוא גואל בשבוע זה ויאמר לצרותינו די.

יום א' דפר' "וישלח" (המשך!)
הגבעה ממול מופגזת ללא הפוגות, עשן שחור מתמר מימינה ומשמאלה נופלים פגזים בקול שאון אדיר, החפצים ארוזים ומוכנים לקראת יציאה הביתה. מי יתן וקולות נפץ אלו לא ישבשו את יציאתנו שנדחתה מיום ששי להיום. ברדיו מנגינות בנוסח "יום העצמאות" ר' בן גוריון דוד - מת והותיר את עם ישראל אלמן בשעה גורלית זו... ברדיו משודרות תכניות. תכניות אלה כנראה נערכו כבר שבועות רבים, עוד בחייו של האיש, שהרי כיצד הספיקו לעבד תכניות כה מוצלחות, בזמן כה מועט?!

יום רביעי דפר' "וישלח"
לילה של שחיקה, כל ברנש על משכבו ינום רק אנוכי עומד ומנהמות ליבי צווחה בוקעת, צווחה שאין עמה גבולות משוחררת מכבלים ונטולת כל מסגרת, כציפור דרור בחשכת הליל, לאור ירח מכסיף השט לו בעולמו של הקב"ה, שט וקול צחוקו מתגלגל ורועם, על אותם בני אנוש אויליים אשר נולדו כדי למות ומתים כדי ליהרג.

צוחק לו אותו עגלגל, ראה ראה מלחמות לרבבות, ראה הרג רב, חזה באותה כליה עצמית אותה יצר האדם, מאז נברא ביום הששי בין השמשות. מחייך הירח ובליבו בוז לשוכני עפר המהלכים על שתיים, אותם היצורים ששחצנות ויהירות היא חלקם ונחלתם. מביט לעתים ברחמי אב על אטימותם של בני אנוש וקולו הולך מסוף העולם ועד קצהו: "רחימאים ימיו כצל עובר כציץ השדה כן יציץ, כי רוח עברה ואיננו לא יכירנו עוד מקומו... מה טוב לו שמעו את קריאתו, לו חדרה אותה קריאת אמת לתוך סגור ליבו של האדם, העמיקה אל נבכי נשמתו, אז הכל היה אחרת כי אז לא בראש צריח אשב, בלב ארץ גזירה רחבת ידיים, נשכח, יחיד, כי אז לא יעמוד כלי משחית לימינו ושמאלי, לא תאחז ברימון נטול נצרה וכיסי לא יכילו כדורי הרג, הזורעים מוות וצווחה יגון שכול ויתמות"

קול כהלמות פטישים בתוך ליבי, אלף במספר ועוד נוסף עליהם כהנה וכהנה, זקעה בוקעת, מזעזעת ובהמיית הרוח נבלעת: הלנצח תאכל חרב??? ובחזיוני יושב אנוכי בתוך ים של אורה, אורות המגרשים צל חשך ועלטה, טובל בתוך אותה קלחת של נהרה כשריח עדנים עולה ומתפשט ועמו מתערטלת הנשמה מבלי שייכות של חולין ובת קול מנהמת כיונה זו השרה שיר ערש לגוזליה שובי נפשי למנוחייכי כי ד' גמל עליכי ולפתע נעור אנוכי ומקירות ליבי מתמלטת לחישה מחרישת אזניים "כי חילצת נפשי ממות את עיני מדמעה אתהלך לפני ד' בארצות החיים" אויה! מה מתוק האור לעניים ונעימת החליל וקול הנבל והלמות מצילתיים

עד מהרה נתלקטו ובאו רבבות רבבות של מלאכי טוהר-מאירים כספירים פורשי כנפיים צחורות ועיניים טובות להם כדמות ים ירקרק חרוץ, ונגינת עוגב מלווה את שירתם, ונדמה לך כי שומע אתה את שירת הים, ובלא משים נסחף אתה אל השירה:

"ימין ד' כוח נאדרי — עוזי מעוזי מגני סתרי
ארוממנו אודהו משירי — כי מי בשחר יערוך לד'...

קולות נפץ חזיז ורעם, ושריקות כדורי תופת ויבבת הטנק הגועש שועט רומס כותש ואנקת פצוע על ערש דווי מהולים מתבוללים בתוך השירה האדירה הפורצת באון עלומים ולפתע השלך הס קול דממה דקה חרישית, בוקע ועולה קול השופר, הולך וחזק מאוד... קול מבשר ואומר מבשר ואומר... קומו נעלה ציון אל בית ד' אלוקינו... מה נאו על הרים רגלי מבשר, משמיע שלום מבשר טוב מצמיח ישועה... ויד איתנים הולמת בכובעי וקולו השטני של מפקד המשמרת נשמע כאילו מתוך השאול, שוב נרדמת בשמירה, מחר לפני המשרדים בלי שרוכים!

מוצאי שבת קודש פר' "וישלח" תשל"ד
שבת מלכתא עלתה למרומים לקול שירתנו הנוגה הלכה ונתרחקה מאתנו ושוב אנו בששת ימי המעשה בתפילה ושיג לאלוקי מרום שיהיו "חשוכים מכל חטא ומנוקים מכל עוון ומדובקים ביראתך"... ובליבנו כאבוקת אש בוערת תקות התקוות שורש המיית הלבבות, "אליהו הנביא אליהו התשבי אליהו הגלעדי במהרה יבוא אלינו עם משיח בן דוד".

ב"ה זכינו השבת למנין, נוספו עוד שני חבר'ה מן החרמ"ש והוד קדומים נסכו פנינו במשך היום. בערב שבת אכלנו את הבשר הצלוי שהבאתי מן הבית עוד מיום ג', "בשר המשומר", וטעמו כצפיחית בדבש וקנחנו ביין קנקן מתוק מתוצרת פנחס הייניק. בבוקר קמנו בשעה 5.30. הגשם העז שירד ללא הפוגות העיק מעט, אולם, עד מהרה נתפזרו העבים ושמש פז יצאה בהדר להאיר את פני השבת.

יום שישי י"ט כסלו, חג חב"ד עש"ק פר' "וישב"
"וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען" בקש יעקב לישב בשלוה והנה קפץ עליו רוגזו של יוסף, לא די לצדיקים שלוה בעוה"ב שהם שמים פניהם לשלוה בעולמינו זה?! אכן, מעשה אבות סימן לבניהם אנו אשר אזרנו חיל לעלול לג'בל פטמה למען נרחצה בנקיון גופינו, לבשנו עטרת שבת והחלפנו מלבושינו, גם בושם תורק עלה על לחיינו ושערותינו עשינו מחלפות מחלפות, וכמו שלוה ונחת אמרנו לשבוע והנה בום... הקפצנו ואל הטנק השועט קדימה הוזנקנו, ובמקום ספיגת אור יקרות מזיו שבת, ספיגת פגזים אשר מקורם מן התופת והשחור.

באנו חושך לגרש, חשכת ימות המעשה באורה של המלכה והנה גרשונו מהסתפח בנחלתה, כמו הוקאנו אל תוך חולין.

בום ובום ובני בניהם, כל השאול יצא ללחום בזיו ובהדור, מלחמת אור בחושך היא, בני רשף וקטב מרירי וחיילותיהם מול מלאכי שבת צחורים המלוים לו לאדם בערב שבת קודש.

עליכם שלום מלאכי שלום וכל מפירי שלום לא יוצלחו כנגד פניכם, לא עליכם כל עוברי אורח והולכי נתיבות, מלחמה – קולות נפץ וחרדה, הרחק הרחק מגבולכם, נוראותיה עד אזניכם לא תגיע ושמץ ממנה לא יגונב אליכם.

ובשעה זו, כשספינת הדמיון מרחפת לה בקלילות עוגנת באקראי בנמלה של ירושלים, אי אפשר שלא להתפעל מכתות כתות של מלאכי רום היוצאים מפתח מצופה זהב בדרכם אל הכותל והשירה קולחת ואתה כולך מתמוגג למראה און נעורים שופע ונדמה כי כל ההויה כולה שרה, השמים והארץ וכל צבאם השמש השוקעת בתוך ים של אדמימות והירח שכבר נראה ברקיע כולם כאחד ממלאים פיהם בשירת שבת אדירה, גם האבנים והעצים וצפרי שיר בטרם ינומו את שנתם, ותינוק בעגלת אמו ועוברים במעי אמותיהם, ברון ישאו קולם, "ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי עונג עם מקדשי שביעי" כל ממלכת השבת כמו באלפי נגוהות הוארה והשבת המלכה פוסעת אט אט על מרבד של פנינים, לעבר כסאה עטור התפארת, וגלגל ואדריכל מלוים לה בחן, וצליל ענג של חלילי כסף וקול ענבל, שיר יעידון ויגידון באה שבת, באה מנוחה כלתה ונגמרה המלאכה. הוי אלי שבשמים, פתח שערי הוד בליבות אטומים הענק להם מטובך, פתח סגור לבם לעבודת קדשך והאר נא מיקרת אור פניך על כל תועי דרך, והולכי רהבים.

אנא, חמול על בניך רחומך והבא עלינו שלום ושלוה והשקט ובטח בשבת זו ובכל שבתות השנה וחושה גאלנו פדנו, שלח מהירה מבשר ישועה, אנא ד׳ הושיעה נא.

מוצש"ק פר׳ "וישב" תשל"ד
השבת חזרה על מקום מנוחתה, ואנו חזרנו לסבלותינו. ששת ימי המעשה כשביום ד׳ בערב נדליק את החנוכיה ונפרסם ניסם של מכבים, כבר עתה שרים "מי ימלל גבורת ד׳".

נתקבצנו ספונטנית אל האוהל ומשיר לשיר עלינו לפסגת ההתעלות, מועדי השנה בשירים ברגע זה שרים "והיא שעמדה לאבותינו ולנו" כמה משמעותי משפט זה בימינו אלו, אין זה גבוב מלים בעלמא, זו לא סיסמת מלל בטלות פנימיות, הרי חשים זאת על בשרנו, את אותה שבועה שעומדה לאבותינו ולנו, עומדת ותעמוד.

אינני יודע אם ניצוץ יהודי בוער כאן בליבות החבר׳ה או שמא נטפי יאוש מבצבצים ועמם שירים על מועדים שעשויים אנו לחוג כאן. בשמחת תורה, צחקנו למשמע הנבואה: "תדאגו לחנוכיות בחנוכה", לא האמנו למשמע הדברים, וההתייחסות אליהם היתה כאל בדיחה. אך עתה כבר פסח ומצות ויין לקידוש אינם דברים של בדיחות הדעת. "בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל" יהי רצון שיקוים בנו "אחישנה" ואם אין – בעתה.

אורו של משיח, שהודלק בשבת זו בזווג תמר ויהודה, מהירה יתגלה עלינו ומארץ מאפלייה להר המור ולמרום הרים מעמקי בור.

יום א' פר' "מקץ" תשל"ד
השעה עתה 5.30 אנו נמצאים בתוך הצריח ריח אבק שריפה בחלל האויר, בומים נשמעים מכל העברים ופצצות תאורה מתפוצצות ומאירות את חשכת הלילה באור עמום, מכוון תל פטמה, נורים פגזים של 105 מ"מ, טנקים שלנו "מתעסקים", מאבק מתחולל עם הבלתי נודע.
מה יכול להיות? מנקרת השאלה ללא מנוח, שוב פרצו קרבות, מה שלום החבר'ה בתל פטמה?
בינתיים שומא עלינו לחיות את התעלומה, נקוה שלא אונה להם כל רע.

מתוך הצריף, לאחר תפילת ערבית, זינקתי לקול קריאתו של חיים סבתו, מה לקחת, מה להשאיר? האם נפקיר את הספרים? נצא עם הטנקים, לא נצא? מה יהיה?
שאלה רודפת את חברתה ואין מנוח. בלבול וערפול חושים. הבה נרגיע את נפשותינו בפרקי תהילים.

שעה 9.20
צלמוות חשכת מוות מסביב רוח סערה נושבת בעוז ומתוך דממת הלילה קול שריקת הרוח, כשאון גלי הים המתנפצים אלי חוף, לרגע עזה היא ומאיימת ומיד משתנקת כמו לשאוב אל קרבה אויר לנשימה ושוב נוהמת...
מכסה הברזנט אשר הושם להגנה מגשם מתנודד מעוצמת הרוח פה ושם מצטלצל צליל נוגה של עצמים עפים מתעופפים. כהלמות תופים הולמת, הרוח ביריעה הפרושה כמאיימת לבקעה ולפרוץ פנימה.
באופק מבליחים אורות קטנטנים, הלנו המה אם לצרינו? מה טומן בחובו שחור הלילה?
גם תנים נפקד מקומם מן הנוף הלילי. הקונצרט שעשו לנו מדי לילה בוטל מחמת מזג האויר השובב.
היכן כוכבי השמים? שבתו גם הם ממלאכתם ומזג האויר הקודר הניא אותם מלצאת אל חיק לילם. חשרת עבים מכסה את פני השמים, אות היא כי גשמי זעף נכונו לנו שמירה בלילה כזה כמוה הגלגול מחילות ועלייה על מוקדי אש הגהינום. הקור המקפיא חודר אף מבעד לכובע הגרב, לו ידעו אותן סבתות יקרות, שתרמו את כובעי הגרב, לו ידעו מה מצבינו עתה, אולי היו עושות מלאכת סריגה בצמר כפול ומכופל. כובע גרב בלילה זה משול לכיפה סרוגה בגודל חצי גרוש.

השעה 4.00 של בטרם שחר
דומה כי לא יאיר השחר, משמרת רביעית אנוכי שומר, בחוץ גשמי זעף המזכירים את מכת הברד במצרים או את מי המבול שהשחיתו ארבעה טפחים של עומק המחרשה, גשם כזה וכיוצא בו לא זכור לי במשך עשרים ושתיים וחצי שנות חיי, יתכן ושכחתי, בינתיים והגשם היורד עתה והתנאים השוררים, מוסיפים צבע שחור לתיאור.

מכוון כולי בתוך כסא המפקד, כשהכסא מורד מכסימום, מכורבל בתוך שני מעילים ושני כובעי גרב, בתוך מכנסי דובון מנופחים, יושב אנוכי ומייחל להפסקת גשמי קללה אלו. דומה כי כל המים שנאגרו במשך שנה שלימה יורדים בלילה זה.
על יריעת הברזנט כהלמות פטישים טפות גדולות, מטפטפות, כיצד לא נבקעו חורים? אחד מן הנסים היומיומיים הפוקדים אותנו.

לאור פנס עמום ודועך כותב אני שורות אלו והפנס בבואה של ההרגשה, עמומה מזופתת קמעא, נטפי נוחם ומרגעה מזדחלים מדי פעם כשם שהאור בפנס מהבהב לעיתים ביתר עוז, משל היה אומר "חי אנוכי"... "לא נס ליחי"... לא כהתה עיני...
מי לכל הרוחות מסוגל לבוא ברגעים אלו, אפילו השטן בכבודו ובעצמו מצטנף לו בפינתו החשוכה ואינו מעז אף להוציא את חטמו אל הקור הנורא, המזוכיסט ביותר לא יהין לצאת מתוך אוהלו ועוד להתקיף...?!
עוד לא נולד קומנדו כזה שיוכל להתמודד עם איתני הטבע.
והשאלות מנקרות והולכות ואין עמם תשובה לשינוי המצב ולשיפורו. הנה אנוכי בעוד חמש דקות יוצא להעיר את פייניק ואכנס לי אל המטה עד הבוקר.

השעה עתה 11.30
ברכת המחזיר נשמות לפגרים מתים נאמרה הבוקר ביתר עוז. קמנו בשעה 8.00, האוהל מתנודד בעצמה שלא ראיתי כמותה, המוט בצדו של שמעון מרילי נפל וכל הצד הצפוני נופל, עוד מעט יעוף האוהל ונשאר חשופים לחסדי הרוח והגשמים.
רוחות עזות וגשמי שאול, מתחרים זה בזה מי יוריד את גאוות האדם ארצה ומתוך מחול שדים זה נראה שגאוותנו נעלמת ומתגמדת עם הזמן... לצאת החוצה, פירושו של דבר ליהפך כדור משחק בידי הרוחות, יצאתי לכוון הטנק כדי להביא את מעיל הגשם, נאבקתי קשות עם הברזנט ש"שתל" אותי פנימה, במזל לא נשתברו צלעותי, יצר הקיום מכריח אותי לקום ולרדת בדרכי לצריף כדי להתפלל.

פנחס פייניק ישב ולמד חומש עם רש"י, מראהו כאותו ר' זוטא, שבסיפורי ש. עליכם. מכנסי הדובון עם הכתפיות וכובע הגרב, משווים לו מראה של "בעל עגלה"...
גם התפילה כאילו קפאה בפי, המלות לא אבו לצאת... להתפלל "ותן טל ומטר" זה כמו לשורר שירי המעלות בבית האבל. את סעודת השחרית, אכלנו בציבור, הרוח העליזה חממה מעט את הלב, קודם לכן, בא חיים להזעיקני - "האוהל התמוטט המטות נמלאו מים", בתום התפילה הלכתי לראות במה המדובר, השד לא כל כך נוראי, לאחר שהחבר'ה הקימו "סוכת דוד הנופלת" ורפדו את דפנותיה באבנים וחול.
עתה יושבים אנו בצריף בשעת לימוד חיים ופנחס לומדים מסכת גיטין ואנוכי זה עתה סיימתי את ההלכה היומית בדיני חנוכה.

תה מהביל מונח על השולחן ומשמש לחימום הידים והגרון...
השמש זורחת וכהרף עין נעלמת, פוחדת היא להיפגע מרוחות וגשמים המולכים בערבוביא...
נכמר ליבי בקרבי למשמע יבבת החתולה הצהבהבת, בכייה ימוטט אף קשוח שבגברים. מבעד לחלון נראה עומד לו הסוס האציל כאילו מאומה לא מעסיק אותו שמח בחלקו ללא טרוניה.
מאז שעות הלילה המוקדמות נמצא הסוס באותה תנוחה, אולי נתאבן?

חאן ארנבה

יום חמישי, דרפ' שמות תשל"ד
לילה של סהר פשט לו במרחבי רקיע בהיר, צינה ממלאת את כל היקום הנם את תנומתו במרחק עין, מתנוססת צלליתו של צריח המסגד נשאת ועזת פנים מעל עיי חרבות ובקתות חמר עלובות.
זוהי חאן ארנבה, השוכנת על אם הדרך, כפר עלוב, שרק עלובי החיים שוכנים בו, מין בריות של בין השמשות... שמירה, היא מלאכת דבר יום ביומו בזמננו ואין כל חידוש בעשייתה... אולם, שמירה במבואות כפר, זו לי הפעם הראשונה "עוזי" תלוי לי על צוואר, מעשה ידי "מלומדי מלחמה... מפחד בלילות"...
צלליים ודמויות מגיחות מדי פעם מתוך החרבות, ממלאות אותך כל פעם מחדש חלחלה ורטט...
קול דממה דקה טומן בחובו הלילה. מדי פעם יתנפץ קולו של כלב מיילל, רוח חרישית תנשב לה בקלילות מתנגנת הולכת ומתמזגת עם נעירתו של בן אתונות סהרורי...
מין שלווה נסוכה על הכל, אף נביחת הכלב כמין אגב אורחא, לצאת ידי חובת נביחה, הצינה העזה, מקפיאה את הרגליים, אף את האזניים ללא תקנה, אך, ככל שתגבר הצינה ותלך, תבער האש הפנימית שבלב, אש תמיד תוקד, לא תכבה... אושר שיש עמו מעט משלוות העולם הבא...

עוד רגע קט ואנוכי נושא קולי בניגון תלמודי, וזכרונות מציפים ומאירים, זכרונות שיש עמהם מרגוע, הנה הישיבה אל מול הסטנדר, והגמרא פתוחה והגוף קדימה ואחורה, אחורה וקדימה מתנועע, כל עצמותי תאמרנה... עוד קושיא ותירוץ בצידה ותוספת באור ושינון וליבון, הבעת פנים של הסתפקות ופסיחה על שתי הסעיפים, קימה מזורזת לעבר ארון הספרים, חיפוש המסכת לעיון נוסף, אך - לא, שוב לקחוה ממקומה והיא מתגוללת על אחד הסטנדרים באולם "מדוע תמיד אותם דברים, למה החבר'ה לא לומדים אחת ולתמיד שחובה מוסרית להחזיר את הספר למקומו לאחר עיון, כמה שעות של ביטול תורה היו נחסכות עקב שמירה מדוקדקת על הסדר הטוב.

רשרוש מוזר מנערני מחלומותי, לפתע נעשה הכל קריר יותר, לח יותר, רעד עובר בכל גופי, מבט חטוף אל השעון, עוד שעה עברה בשמירה, כאן במבואות אפלות בתוככי חאן ארנבה... ובחפזון, כמעט בריצה שיש עמה קורטוב של סדיז'ם, נגש אנוכי להעיר את השומר הבא...

יום חמישי דפר' "וארא", תשל"ד
נר קטנטן מהבהב ומתאמץ להאיר את הלילה בתוך החדר על המטה, בתנוחה של הסבה כותב אנוכי שורות אלו לאורו של נר זה, דומה כי גם קפאון מה שורה על הלב ומעיין הרעיונות, כקרח הנערם בחוץ בכמות לא מבוטלת. בשעה זו של דממת השינה, יורד לו השלג באלגנטיות, אט אט על האדמה הבוצית, מראהו משובב לבבות קול אוושה קלה משמיע בנפלו, רחש קל עדין ופיוטי, המתנגן באלפי צלילים דקים, "מה רבו מעשיך ד'", לפתע מתקבלים הפסוקים היומיומיים אשר שגורים הם אך שייכים מעט לעולם הדמיון, משמעות מעשית ופירוש עובדתי "הנותן שלג כצמר כפור כאפר יפזר", אין תיאור יותר קולע מתיאורו של בעל התהילים, מראה השלג, צמרי מצמר, וצבעו הלבן, מבהיק ומלבין את שחור הלילה, שחיים אחר חצות והשעון מתקתק ומפריע מעט את הדממה, ללכת לישון זו דרישה לגיטימית של הגוף אך הנשמה דורשת את דרישתה, מי יתן ויכולתי עמוד נוכח פני היפעה המתגלמת בכל עצמתה. גם הזמן לא יעמוד לי לשטן, כל חישוב של נוחיות, מתגמד והולך כנגד ההנאה הנפשית המתקבלת מכך, הנשמה מקבלת את מבוקשה, יוצא אני אל מחוץ לחדרי החם, לחמם את לבי בקור השלג. "מראות אלוקים" המתגלים לעיני, עצמתם וגודלם, מחזירים אותי אל המטה, לא אוכל לקלוט הדר כה מרוכז, גדשה סאת הסתגלותי מעבר לגבולותיה.

בערב זכרון לקדושי ישיבת יבנה
שעת ערבית, השמש שקעה זה לא מכבר ואדמימות של אחרי השקיעה מפזרת אור עגום, קולו המנסר של הרב גולדויכט המספיד את קדושי הישיבה אשר נפלו במערכה, משבר את הלבבות. הנרות - נרות הנשמה דולקים, האבוקות עומדות בגאון, כמו ממללות, רוחשות, "נר ד' נשמת אדם"... יש ונר אחד יבער ולהבה אדירה תפרוץ ממנו ותכלה את כל השעוה... זוהי מן הנשמות הממהרות להפרד מן הגוף, לא טוב לה בעולם עכור זה אצה לה השעה אל עולם שכולו טוב... יש להבות המקטינות עצמן ונחבאות בתוך תוכן, מתגמדות והולכות כנמלטות מן ההמולה הזו... ומן הלהבות תעמודנה מהן נצבות כאילו גמרו אומר להתיצב מול כל רוחות שבעולם ממש כמו אז, בעת הפרדות הנשמה, עת עמדה להבה אדירה, עמדה ובערה ולחכה את הפלדה והתיכה את הברזל ושום כוח בעולם לא עמד כנגדה...

ומתוך הלהבות הדולקות צפות ועולות דמויות, מפויחות, חוורות, אך האושר נטוך על פניהם, כבימי חג, כבאותן שעות של נעילה ביום הכפורים...
בת צחוק טובה ופייסנית כולה אומרת נועם... הנה פלדמן אברהם, וצבי נוסבוים, וגם יצחק מליק ואורלן שמוליק ואילוז יעקב יושב ומצטחק ועמו יהודה מלק ובין דמעה המתגלגלת על לחי לבין דמעה רותחת היורדת שוב, הנה דמותו של אינדיג דב...
תפוש שרעפים, מטושטש קמעא יושב אנוכי מול ענקים אלו, קדושי עליון שמנוחת עדנים מנת חלקם והלב מתכווץ והולך מתכווץ והולך מצטמך והולך והמרה נשפכת ומציפה את הפינות המרוחקות שעדיין נותרו בהם שביבי אושר...

מר על הנשמה, כבד על הלב והנשימה אף היא נעצרת ומין קהות חושים ועלפון יורדים על הגוף, והרגלים נשרכות בכבדות החוצה, אל השגרה האפורה, אל העולם אשר במקום שהיה ראוי להיעצר משאונו, סובב הוא סובב הוא והכל רגיל בו על מכונו.

יום ג' דפר' יתרו תשל"ד
אמש נערכה חתונתו של ישראל הלוי עם ציונה גמליאל, רבת משתתפים ומפוארת כיאות לבני משפחות מיוחסות...
נעים לחגוג חתונתו של ידיד ובאם מדובר בתקופה כמו שלנו, נעימות יש שבעתיים זכיתי, כשנפגשנו בעיצומם של קרבות לאחר פגיעת הטנק מס' 2, שנינו עייפים ומיוזעים שחורים ומפויחים על המקבץ שהתקבץ במחנה עלקה, שם בינות לעצים פרשנו שמיכותינו, והמתקנו סוד על העתיד הלוט בערפל, אז העלה ישראל את השאלה האיומה... האזכה להתחתן? ואנוכי עודדתיו במין אופטימיות עוורת, אל תדאג אני מבטיח לך שעוד תזכה לעשות זאת במהרה. מאז עברו כבר ארבעה חדשים ונדמה כי חלפו יובלות, ב"ה זכינו להתגשמות החלום שהיה במצבנו אז, כמשאלה בלחי הגיונית וחצופה, בקשנו לחזור הביתה, ולחשוב על חתונות, היתה העזה שאין דומה לה.
באמירי העצים שורר שקט, לפני שעה קלה עוד היתה כאן מקהלה עליזה של צפרים, דמדומי חמה והשקט הרוגע כאן בכפר גלעדי, מביא עליך תחושה של דרור ופורקן. פה ושם עוד נשמע ציוץ של צפור שאחרה את תפילת המנחה, ציוץ מבויש קמעא, הססני... בעוד כחצי שעה נסע לתל חי לארוחת ערב כשרה, חמשה במספר, חמש ידות הורמו כתשובה לשאלה "מי אוכל כשר?" חצי מנין, כמנין ה', שם ד', אוי לאוזנים שכך שומעות, אבוי לעיניים שכך רואות, חמשה אשר ה' בליבם והייתר? והשאר?
את הדממה, מפלח קולו של ילד בוכה, מילדי הקבוץ הוא זה... תינוק שנשבה בין הגויים... מחר, יום קשה לנו, "סדרת ספורט" לחלץ עצמות יבשות ומנוונות, נפש בריאה בגוף בריא...

יום ד' דפר' יתרו תשל"ד
בוקר צח מקדם את פנינו משהו הלקוח מעולם האגדה והפיוט, תפילת שחרית בצל עצי האורן העבותים, תפילה הנבלעת בין קולות התפלה הרבים המתנגנים בשחר זה כבכל השחרים מקהלות מקהלות של צפרי שיר אומרות שירה לפני בוראן וקול שירתן, נשמע כהמיית רוח מנשבת המזמרת בדחילו ורחימו... "ישתבח שמך מלכינו".
כנגדה תענה פרה גועה מאי-שם "ברוך שאמר והיה העולם"...
אוושת הנחל הזורם לו לאיטו ופריחת הפרי המלבב בעיתו, נמהלת מתגלגלת בשירת היוגב השותה יין מגיתו. חיוך של שמש המפיזה אורות אורות וקידה עמוקה של העץ רב הפארות כלן ימללו "ברוך יוצר המאורות" בהירות של שמי תכלת אינסופיים וצחוק עליצות ילדותיים, דשא ירקרק וזחילתו של חרק

וחריקת הנדנדה המיושנת ונפנוף הכביסה המלובנת ונביחתו של כלב בין כלבים, כולם בחרדת קודש אומרים: "מודים"... "מודים"... רשרוש וקשקוש נטולי כל פירוש, עלים נופלים, עננים קלים נוסעים, אצים רצים ממהרים ותפילה חרישית מזמרים בהמיה:

כל הנשמה תהלל יה
הללויה...

כל הנשמה תהלל יה
הללויה...

מתוך יומן מלחמה

(ב)

ישראל ו.

הרגשתי שזהו יום הכפורים הראשון, שאני 'משתלט' עליו ולא הוא עלי. בכל שנה היתה התפילה נפגעת עקב הצום, ולא אחת יצאתי מביהכנ"ס לפני סוף 'נעילה' מפאת חולשת-הגוף. השנה זה היה אחרת. הרגשתי שתפילתי מכוונת ומסודרת והצום לא השפיע עלי כלל.

אחרי מוסף (קרוב לשעה שחיים) יצאנו להפסקה. ולפתע - אזעקה. הייתי בחדרי-המשותף לי ולשעיה הי"ד - ויצאתי לראות מה פשרה של אזעקה זו. לא ראיתי דבר. התפללנו מנחה מיד בחדר האוכל. המשכנו נעילה בביהמ"ד, כשלפניה שיחה, של הרב כץ. ירדנו לתקיעות לכותל בשירת "עוצו עצה ותופר" לאחר ששמענו מפה ומשם שאכן מתחוללים קרבות בדרום.

עזבנו שם עפ"י בקשה ברמקול, כשבאולם הישיבה עדיין היה ר' יעקב מתפלל. הוקראו ששה שמות שריונאים - שני צוותים ראשונים שגויסו.

נכנסתי מחדר האוכל לחדרי. שעיה הי"ד כבר כמעט היה מוכן ללכת הביתה על מנת לחזור. גם אני, כמו כולם, ארזתי הכל מהר, "עליתי על מדים" ויצאתי הביתה בטרמפים. בשעה 22.00 כבר הייתי שוב בישיבה, כשהיא משמשת, שלא כדרכה, מקום כנוס לחיילי יחידתי. נכנסנו לחדר - חנניה שעיה הי"ד ואני, ועודנו מדברים כילדים: מה טוב יותר, קרבי יותר - צנחנים או שריון. הסכמנו שנעים יותר להלחם מתוך טנק. "אבל אתה יודע מה זה להשרף בתוך טנק" הוסיף שעיה...

ב-22.30 עלינו על האוטובוס. היו שם חבר'ה מהשעור שלנו ומה"כולל". אליעזר מזכיר את הרמב"ם המפורסם על מה לחשוב ועל מה לא לחשוב, ואיך להתנהג בשעת מלחמה בשעות אלה עדיין נראה שכל הענין יארך יום או יומיים לכל היותר; שאת הטנקים שלנו בכלל לא יוציאו למלחמה ממש, ושאנחנו רק נשב בבסיס כלשהוא לעבודות תדלוק, חימוש או אבטחה.

השעה 2.30, אנחנו במחנה קדמי. אני מוצא ע"י הטנקים איזו חולצת דגמ"ח ומיד מצטרף לעזור בזווד אחד מארבעת הטנקים שהיו אמורים לצאת ראשונים. והנה נגש אלי אחד מאנשי הצוות של אחד הטנקים הנ"ל ומבקש ממני לצאת במקומו. "אני", אמר לי, "רוצה לצאת עם גרשון". לא ידעתי מה לענות והמשכתי בינתיים להכין את הכלים. החיל המשיך לסדר את הענין דרך המ.פ. ובסביבות השעה 5.00 אומר לי נ. נתן "אתה עולה". מתחילה לחדור לתודעתי העובדה שהנה אני יוצא עם ארבעת הטנקים הראשונים של החטיבה. לאן? מה בדיוק קורה? איני יודע. מישהו מזכיר את צומת רפיד עפ"י תדריך של המח"ט אבל זה אינו אומר דבר.
השעה 5.30 אני בדרכי לנשקיה לחתום על נשק אישי ומקלעים. עדיין חשוך אולם כבר מבחינים בדמויות מוכרות, גם בגלל התאורה הבסיסית. מישהו קורה לי.

זה שעיה. "אתה נראה יפה" (הייתי לבוש סרבל חדש בדיוק לפי מידתי). "עוד מעט יוצאים" השבתי לו. "כבר?!" ועל פניו תמיהה. נראה לי שהוא מבין יותר ממני לקראת מה אני עומד לצאת. הנשקיה גזלה זמן רב מדי בתנאי מלחמה אבל סוף סוף חזרתי עמוס בעוזים, מקלעים וכל מה שקשור להם. משקפות קיבלו רק קצינים שבאו לחתום אישית.
השעה 600. אנו יוצאים לדרך דורסים את אריזות הזווד והתחמושת הפזורים בצפיפות על פני השטח.

יום ראשון
יצאנו מדרך העפר ועלינו על הכביש הראשי לכוון ראש פנה. מצאנו את עצמנו בתוך שיירת אוטובוסים שהיו בדרכם לישובי הספר (ק. שמונה, שמיר) לפנות את האזרחים. מצב הרוח, אפשר לומר, היה חגיגי, כאלו מה שעומד לקרות לא שייך אלינו בכלל.

אנחנו באיזור גדות והמ"פ קורא - הזדרזו הזדרזו כי לוחצים! עבורנו עדיין אין לקריאה כל משמעות. מתקרבים לגשר "בנות יעקב" ומחלצים את ירון שסטה פתאום שמאלה, וירד מהציר. בהזדמנות אנחנו גם מחלצים הלוך שנתקע וממשיכים לכוון הגשר כמעט בזחילה, כי הטנק לא סוחב וההגוי כמעט ולא מגיב. כתוצאה מהתקלות נשאר התמרור שמשמאלנו במצב מאוזן ועם חצי ראש באדמה...
צ. מוצא את הדרך להתגבר על התקלה בהגוי ואנחנו מתחילים 'לרוץ' לכוון נפח. לגשר מגיעות יחידות תותחי נ.ט. ובינתיים יש קצת זמן לסקרנות. התחלנו לשאול את נ. לגבי המיקום, הגבול, הגזרה, הסיכוי להלחם ועוד. נ. ששרת ברמה זמן רב הכיר היטב את השטח והדבר נטע בנו בטחון. מנסים להתקשר שוב למ.פ. - אך לשוא. קשר החוץ אינו פועל כשורה. עליקה, נפח.

עצרנו ליד פתח הבסיס מוקף הגדרות. נ. יורד ונכנס פנימה לנסות להתקשר עם המ.פ. - נסיון שלא הצליח. אנחנו משוחחים עם חבר'ה שחזרו מהקרבות. הידיעות אינן מעודדות, בפרט זו שהחרמון נכבש. קיבלנו פקודה לעלות על ציר הנפט ולהתחבר לכח הנמצא באזור סינדינה מאז שעות הבוקר, כנראה ע"מ לבלום כח הצפוי מהציר לכוון נפח. היה לנו תדר אולם קשר החוץ רק השמיע לנו ולא אותנו. אנחנו נעים, המתחמתחיל לעולות. בקשר החוץ נשמעת פקודה המחכה לאישור שלנו אולם זה איננו נשמע. אנחנו מבצעים, ולאחר זמן מה מתחברים אל הכח המתאים שהתמקם בחורשה. לכוחות אויב אין זכר למרות קולות נפץ הנשמעים מאזור המחצבה - כנראה שהכח שהיה צפוי להגיע מציר הנפט הגיע באיגוף מציר צפוני יותר ונכנס לקרב עם הכח שיצא אחרינו מהימ"ח וכלל עשרות חיילי "הסדר' נ. מחליט לחזור לנפח לתקן את הקשר אולם ג. מבקש עזרה כלשהי ואנחנו עוזרים לו. ופתאום - עשרות טנקים סורים מגיחים מאגף שמאל שלנו במרחק של 800-1000 מ'. הכח מתחיל לנוע לעבר הפלטה (כמעט) שמאחורי החורשה לקדם את פני הרעה. שני טנקים שלנו נדלקים כעבור שניות. הצוותים קופצים החוצה אולם אחד מהחיילים פונה בריצה לעבר הסורים.. אנחנו ממשיכים להתקדם בתוך

החורשה לעבר הסורים, מנווטים בין עצי אקליפטוס ומחפורות ארוכות ורחבות מאוד. "נהג ימינה חזק!" אולם ההגוי אינו מגיב כמו שצריך ואנו מוצאים את עצמנו בתוך מחפורת, נוטים על צידינו בזוית חדה כשפלטות הבזוקה של צד ימין נפלו כולן. אנחנו קופצים החוצה במהירות כשהקסדות על ראשינו. נ. וצ. מנסים לחלץ את הטנק ע"י נסיעה קדימה ואחורה - אך ללא הועיל. מ. ואני תופסים מחסה מאחורי עץ אקליפטוס עב-גזע ועל ידו מחפורת קטנה. מצבנו חמור: הטנק מושבת, השטח מוכה אש. צרורות מקלעים והדי תותחים אינם מניחים לשקט ולו לכמה שניות. רק לאחר כמה דקות אנחנו מעיזים להזדקף ולהבחין שלמעשה האש אינה בקרבתנו ממש. אכן, לראשונה אנחנו פוגשים כאן, בסנדריאנה, את אוירת המלחמה ממש, ללא אשליות, ובחוסר-אונים מוחלט של חיילים בשטח-אש בלי כל אמצעי הגנה.

אבל מיד מתברר לנו שמצבנו הוא עדיין יחסית מצוין. מופיע בחורצ'יק עם סרבל מבין העצים ומספר שהטנק שלו נפגע כבר פעמיים ושני הצוותים שאתם נלחם נספו כולם. הוא רועד כולו ומבקש להצטרף אלינו. נ. שואל אותו היכן נפגע הטנק שלו והוא מצביע: 'שם' - לעבר הסורים. נ. מחליט לבסוף לקחת את צ. והם הולכים לראות אם נשארו פצועים ע"מ להגיש להם את העזרה הדרושה. אנחנו יושבים במחפורת מקשיבים בפחד לשריקות ולרעמים של האש באזור, כשמאחורינו ממשיכים לנוע טנקים לעבר הפלטה. עברו כמה דקות (בעינינו כמה שעות) והם חוזרים. לפי הפגיעה בטנק לא היה סכוי להציל איש...

נ. לא נח. הוא הולך שוב וחוזר עם מט"ק שחרחר שמסכים להוציא כבל ולחלץ אותנו, ואכן כבר בנסיון הראשון העסק הולך. אנחנו מזנקים ממש לתאים. האורח מצטרף לתא טען קשר וכבר נעים גם אנו לעבר הפלטה "ליצור מגע". מסתבר ש"האורח" מפריע למנחם בעבודה ונתן מבקש ממנו לרדת ולהשאר בשטח עד שנחזור ונקח אותו עמנו. אך הוא אינו מסוגל להסכים ונשאר. מנחם אומר שיסתדר גם כך. אנחנו מאתרים מטרות בשטח, חלקן נייחות, לא ברור אם הן עדיין פעילות, וחלקן ניידות. משום מה אנחנו לא פוגעים, מחליטים לעשות 'אפוס קרבי' על מטרה נייחת והיא אכן מעלה עשן. שתי מטרות נעות נוספות מועלות באש, ועוד טנק הנושא אתו חיילים סורים "פליטים" מושמד כלו. תוך כדי השמדת המטרות אני אומר לנתן שיסתכל היטב מסביב שלא יפגעו אותנו מאחור או מאחד האגפים - תגובה טבעית של תותחן הרואה רצועה צרה בלבד מהשטח העצום שמסביב. אנחנו בעמדה, ונ. מבחין בתותח המכוון ישירות אלינו. התותח כבר הונמך ונעצר כשלועו השחור מולנו בדיוק. אולם צ. מספיק לסגת לאחור בהליך איטי לפני שהישמעאלי מוציא את הפגז. הסורים נסוגים.

השעה 14.00 והשטח נקי. נקי ממטרות חיות, אך טנקים בוערים נראים מכל עבר ומהכח שלנו נשארו טנקים בודדים. מתברר לנו שהזחל רפוי ואנחנו יכולים להרשות לעצמנו לרדת ללא חשש, להוציא את הכלים המתאימים ולמתוח אותו. תוך כדי עבודה אנחנו מבחינים בקרב אויר בדיוק מעלינו. ענין של שניות ומטוס

נופל במרחק מה מאתנו. אנחנו חוטפים רסיסי פלדה וריקושטים קטנטנים, ומבחינים בחופת מצנח ההולכת ומתרחקת עם כוון הרוח. בהיותנו בטוחים שזהו מטוס סורי אנחנו חושבים לקחתו בשבי, אולם מחברר שאין לנו תחמושת עוזי והעסק עלול להסתבך. ויתרנו על הרעיון. אנו נעים חזרה על ציר הנפט.

מגיעים לנפח. השעה בערך 4.30. האיזור מלא פגרי טנקים מהם בוערים. לא הרחק מאתנו מתרומם לפתע צריח של טנק אויב אחוז אש, מתהפך באויר ונופל חזרה. על גדר הבסיס טנק סורי פגוע. נעצרנו שוב בשערי הבסיס כשהפעם אנחנו פוגשים חיילי גולני מטהרים את המבנים. מחברר שבעליקה יש חוליה טכנית שתוכל לעזור לנו להתגבר על התקלות בטנק ואנחנו כבר בדרך. ההגוי שוב אינו מגיב ואנחנו מוצאים את עצמנו בימין הדרך גם ללא בלום. נ. רץ לציר לעצור רכב המבטיח לדווח בעליקה ולשלוח זחל טכני. בינתיים אנחנו מתפללים מנחה. לאחר רדת החשיכה מגיע הזחל ומאפשר לנו לנוע שוב והפעם גם להגיע לעליקה. מחליפינ לנו 'מוח' ואנחנו מותחים זחל. נ. וצ. "תופסים יוזמה" והולכים להתקלח במחנה הסמוך.

הלילה עבר עלינו חלקו שקט וחלקו בהפגזה שהכריחתנו להכנס למחפורות לפי פקודת קוקוי הי"ד. טנק צנטוריון נראה עולה בלהבות מרחוק באפילת הלילה...

יום ב.
עם שחר יצאנו שוב לציר הנפט על מנת לחצות את ה"כיס" הסורי וליצור קשר עם חושניה לפי פקודה של רמי ושני קציניים שהסתובבו באזור על ג'יפ.
אנחנו מתפללים בטנק תוך כדי נסיעה וכשאנחנו גומרים צ. אומר 'חבורה' של הגרי"ז במס' מכות. והנה, כבר באזור המחצבה, ליתר דיוק משמאל לה, אנו נתקלים בכוח אויב שנכנס ל'כיס'. מתחילים לירות אולם הטווחים גדולים מדי – 3000 מ'. אנחנו מתקרבים יותר ותופסים עמדה על רכס לא גבוה ומנהלים אש. אחד הטנקים שלהם ממסך את עצמו, וטנק שני שהתחלנו יורים עליו פנה אף הוא והסתתר מאחורי העשן הלבן. תוך כדי הירי מפסיק לפעול קשר החוץ ולאחריו גם קשר הפנים. החלטנו לרדת "למלא מחדש" ולנסות להתגבר על התקלות למיניהן. בלי כל קשר, נ. אומר לצ. "אתה יודע מה, זוז עוד קצת אחורה". אנחנו זזים. פגז נופל במקום בו עמדנו לפני כן...

הירי ממשיך להתנהל כאשר מדי פעם עולים טנקים ויורים. כך זה נמשך עד שעת הצהריים. במרחק כמה עשרות מטרים מאתנו עומד משעות הבקר טנק שלנו שמשום מה אין עליו צוות וה"בוגים" מעלים עשן. האש מתפשטת לאט לאט יותר ויותר ואנחנו נשארים אדישים משום מה, אולי משום שאנחנו איננו תופסים שיתכן שיש טנק בשטח בלי צוות שמטפל בו. כשמתקרבת שעת הצהרים הוא כבר ממש בוער. התחמושת עומדת להתפוצץ בדיוק כאשר אנחנו מחליטים לחזור לעליקה לתקן את התקלות החדשות-ישנות, עוקפים את הטנק הבוער ועולים על הציר. בגלל התקלה ב'קשר הפנים' קשרנו את צ. ל"מושכות" מ"סרטי פעולה" ונ. הופך לעגלון...

הנוף באיזור המחצבה אינו שונה: פגרי כלים לרוב. מדי פעם רואים מחזה מרנין את הלב כמו הצריח של 62-ט, שעלה למעלה, כמו טיל וצנח חזרה שחור כפחם. מתקרבים לנפח וצריך לפנות ימינה. ההגוי לא מגיב וצ. מחליט 'לנשק' טנק שרוף שראה לפניו. בעקבות הפעולה הזאת אנחנו שוב מוצאים את עצמנו בתעלה לשמאל הדרך בלי אפשרות לצאת. יוצאים החוצה - שוב הדי יריות. מחפשים טנק שיגרור אותנו החוצה, ומוצאים... פצוע: 'זרוק' לצד הדרך שוכב אבי ליפצ'יק מת"א פצוע ברגלו ונכוה בפניו ובידיו, לא אכל ולא שתה מזה יומיים. הוא עדיין בהכרה ומוסר לנו את הפרטים שלו. כמדומני שטעה כשמסר את מספרו האישי. השקיתי אותו כשנ. מארגן טנק 'שרמן' שעתיד לגרור אותנו החוצה, לספק לנו אלונקה וכנראה לדווח למפקדיו שלנפח עומד להגיע כלי עם פצוע. מעמיסים את הפצוע על התמסורות, מ. נשאר אתו עם מימיה, ונ. מתיישב לימין צ. ומכוון אותו בשיטה אמינה יותר מאשר 'המושכות'. מגיעים לנפח. נ. רץ למנחת ההליקופטרים להביא אמבולנס שעמד שם, וצ. יוצא, רואה את הפצוע ומתחיל לדבר אתו ערבית. הוא חושב שהוא סורי, לפי מראהו. כך חשבנו כולנו עד שראינו שסרבלו סרבל כשלנו. והנה עובר אמבולנס ליד הטנק, כנראה כתוצאה מדווח השרמן, עוצרים אותו. עולה רופא, מגיש עזרה ראשונה ומוריד אותו לרכב. הוא מביע דעה שסיכוייו להחלמה מצוינים. אילולא נפלנו לתעלה לא היינו מבחינים בו...

בינתיים יוצא מהאמבולנס כתב של "קול ישראל". הוא לוקח מספרי טלפונים ע"מ למסור ד"שים (שלבסוף לא נמסרו), ומראיין את נ.: "קשה קשה אבל מתגברים", ואת צ.: "זה לא כמו בספרים". ומה יש לו לומר לנו: - "מה שקורה פה ומה שמשדרים שם הם שני דברים נפרדים, ע"מ לעודד את העורף".

ושוב בעליקה. יורדים מהטנק על מנת לתפוס פינה שקטה כלשהיא. ההרגשה מצוינת. כאן, רחוק משדה-המלחמה מרגישים הקלה, כמעט כמו בתל-אביב. לא הספקנו לצעוד עשרה צעדים ופתאום - מטוסים! ראיתי זחל"ם לידי ולא ידעתי מה לחשוב, אם עדיף לשכב על ידו או שמא להתרחק ממנו. אבל לא היה זמן לחשוב. שכבתי על ידו כשראשי לחוץ באדמה וידי על ערפי. צרורות של שני מטוסי מיג 17 חותכים את האויר במשך שניות ארוכות שהן כנצח. בלי להרגיש כל כאב אני מתפתל על האדמה. אני בטוח בכל שניה נוספת שהנה הצרור מתקרב אלי. ואח"כ - שקט. אני פוחד להרים את הראש, בוודאי מישהו נפגע... אבל לא. כולם ב"ה בריאים ושלמים (אך, איזו משמעות יש עכשיו למשפט הזה). מעכשיו אנחנו במחפורות. "הם ודאי יעשו סבוב נוסף" - הועלתה השערה, ואכן לאחר דקות מועטות שוב טרטרו המקלעים, אולם כל מי שהיה לו נשק הרים וירה. זה היה השעור שלי כיצד "לטפל" במטוסי אויב.

יום שלישי

עם שחר אנחנו מוכנים, מחכים לפקודה ליציאה. מחשש ליציאה כל רגע אנחנו מתפללים בתורנות לפי הסדר שנ. קובע. בינתים 'מתלבשים' עלינו כתבי-חוץ מאנגליה, וכיון שאנחנו מתפללים הם רק מצלמים. יצאנו.

יחד עם טנק נוסף אנחנו מתקדמים לקראת הכח הגדול יותר באזור סנדיאנה. כלים שרופים שלנו מהקרב של נפח יוצרים לנו את ה'נוף'. קובעים לנו שמות: אורח א', אורח ב'. ה'מארחים' הם גדוד או שניים המבצעים מארב לכוחות סורים, והמחכים עד בוש לכח שצריך לבא כתגבורת.
אנחנו מזהים את האויר במרחק רב מאתנו 'מתעסק' עם כח אחר, ומחכים שיכנס למארב. הנה הם. עולים במעלה ההר למול תותחינו, ניתנת פקודה לירי ו'הצלב על'. הטנק מושמד ע"י טנק אחר. הם עולים בזה אחר זה וכך גם הם מושמדים. מסתבר שהתחלנו לירות מוקדם מדי, לפני שהם נכנסו למאבק מושלם, והם מתחילים לסגת.

השעה הוא 10.00 והפקודה היא לירות לכל טווח. אנחנו יורים לטווח 3000 מ' כשהשמש בעינינו וכשהם משתמשים במדוכות עשן למסוך עצמי. הארטילריה מתחילה 'לטפטף' עלינו. אנחנו מחליפים עמדה מספר פעמים ומסתובבים תוך כדי כך בינות בתים הרוסים ועצים עבי גזע שהיו במקום. באחת הפעמים לאחר שהחלפנו עמדה ללא סיבה מיוחדת נחת פגז בדיוק במקום בו היינו כמה שניות לפני-כן... עד עכשיו נפגעו לנו שני טנקים. עתה מתחילה גם הארטילריה שלנו לפעול. ח. מנהל את הקרב בכשרון יוצא מהכלל ושולח אותנו לצפות לאגף ימין מחשש אגוף שלהם.

עמדנו בעמדה צופים לאגף. לאחר זמן מה הרגשנו שאנחנו מטווחים. תחילה נחת הפגז כ-80 מ' מאתנו, ואח"כ כ-25 מ' מאתנו. צ. מנסה לנסוע לאחור אולם ההלוך לא נכנס. פגז נוסף נוחת כ-10 מ' מאתנו ונ. מבקש לשפר קדימה, ל'שטח מת' על מנת לתקן את התקלה. האישור ניתן. אנחנו יוצאים מהעמדה לכוון האויב ע"מ להגיע כמה שיותר מהר ל'שטח המת' אולם צביקה לא יכול להגביר את המהירות כי ההלוך נתקע בשני ולא יוצא. כל תותחי האויב באזור מכוונים למטרה הגלויה הזאת הנוסעת לה כאלו ע"מ לחטוף פגז ולהנקב ככברה. מנחם מבחין בפגז הטס ישירות לטנק, הוא מזהיר את נתן ושניהם נכנסים פנימה לשניה. התוצאה - האנטנה נעלמה כלא היתה. ואז מפסיק גם קשר הפנים לפעול, וצ. לא יכול לשמוע את נ. שצריך לכוון אותו. המצב כלאחר יאוש, אבל אנחנו ממשיכים מעתה שיטת כוון הטנק נעשית בצעקות של נתן אל צביקה דרכי. משנתן אינו יכול כבר לצעוק הוא מושך בכתפי. כשהוא מושך בימנית אני צועק לצביקה 'ימינה!' ובשמאלית - 'שמאלה!' אבל צביקה מצליח לשמוע רק את סופי המלים ולפיכך הוא מרבה להאיט על מנת לשמוע טוב יותר. ואז צרורות המקלעים מתקרבים אלינו יותר ויותר ואנחנו שואגים אליו כולנו - סע! סע! סע! השיטה משתכללת: ימינה - 'אי' שמאלה - 'או' ישר - 'אה'. הגענו אל השטח ה'מת'. בכהרף עין אנחנו מבחינים שהוא כלל אינו שטח 'מת' ושעצמת האש אלינו נשארת בעינה. אין ברירה מוכרחים להמשיך. אנחנו מפנים את אחורינו לאויב בסבוב רחב ימינה ונעים על פני טראסות בגובה של כ-3 מטרים ויותר. אני מציץ לרגע החוצה דרך כיפת המפקד ורואה שני כדורי אש משני כוונים שונים העוברים מעלינו. צביקה מרגיש פתאום שהטנק חוטף מכה. אנחנו ממשיכים לנוע ולכן

הוא חושב לעצמו: - "בטח אבנים - רקושטים, שהרי אם זה היה פגז לא ייתכן שנמשיך לנוע". ואכן אנחנו ממשיכים לצעוק ולנוע, לצעוק ולנוע. לאט לאט באיטיות של צב אנחנו מתרחקים מהתופת, ולאט לאט פוסקת גם האש הנורית לעברינו. "אתה רואה את הכביש?" שואל נ. את צ. - "כן". "אז סע לכוון ההוא". אנחת רווחה נפלטת מכלנו. הגענו לציר.

נסענו על הציר כ-300 מ' ונעצרנו. "כבו מיד את המנוע!" שמענו צעקות - וכך עשינו. אנחנו קופצים החוצה ופוגשים בשמחה עצומה את יגאל והצוות שלו. הטנק שלהם נפגע עוד בבקר. "בואו תראו מה קרה לכם". אנו הולכים אל מאחורי הטנק ורואים פגז ח"ש תקוע לנו במיכל אחורי. עד שיצאנו מהשטח סתם הפגז את המיכל ומנע נזילת דלק שעלולה היתה לפוצץ את כלנו בשניות. משנעצרנו החל הדלק לטפטף החוצה. הפגז נשלף מהמיכל בקלות ועתה זורם הדלק החוצה במהירות. אכן, לא יתכן שמתוך כמות כזאת עצומה של תחמושת לא נפגע אפילו פעם אחת; ולא לחינם הרגיש צ. שמקומו בתובה - שהטנק חטף מכה... שמחתנו על הנס מהולה ביראת הרוממות של היושב בשמים. נ. וצ. מחליטים "על המקום" ש"כשנחזור נלך קודם ל'כותל' להודות על הנס, ואח"כ למסגריה לחתוך את הפגז שפגע בו לשניים ע"מ לשמור אותו למזכרת".

ישבנו כשעה עם הצוות של יגאל עד שקיבלנו אישור לחזור יחד. יגאל גרר אותנו. כמה דקות נסיעה ונעצרים. הסמח"ט, שואל מה נשמע, מדבר בשקט, מסביר מה המצב, מעודד... עשרים וארבע שעות הוא על הג'יפ רכון על המפה טועם מדי פעם מהביסקויטים שעל ידו. כרבע מסתובב עם חוליות "חברא קדישא" ואוסף אפיסקופים מטנקים פגועים. ה"סמח"ט הזה - אמרו החבר'ה - ממש אגדה".

אנחנו ממשיכים. לפני נפח 'הולך' הטנק של יגאל. מעתה אנחנו גוררים. המטרה - עליקה. הזחל"ם של החוליה נוסע לפני הטנקים, ומקדים אותם ע"מ להספיק ולראות מצבם של מספר טנקים נוספים שנפגעו באיזור. אני איתם. טנק פגוע נראה מרחוק, מתקרבים, עולים. הוא חטף פגז מרגמה 120 מ"מ בספון, ובדרג של החוליה אין אפשרות לתקן אותו. הציוד של הצוות עדיין במקומו, אנחנו איננו נוגעים בשום דבר.
בעליקה כבר רואים סדנא רצינית והרבה חוליות טכניות שעובדות במלוא המרץ על טנקים שנפגעו. אנשי הצוות שמסתובבים באזור רובם ככולם מהחטיבה שלנו ואין לתאר את השמחה לראות את כולם, ואת המתח שעולה ויורד עם כל סיפור על נס נוסף שארע לחבר'ה בשלשת הימים הראשונים. איציק מספר לי את ספורו וזה מזכיר לי משהו. ברור קצת, ומסתבר שהטנק שנפגע מהמרגמה היה שלו. שאל מה עם הציוד ויכולתי להשיב לו בשמחה שהוא עדיין שם ובמצב מצוין. אח של י. מ. הי"ד מסתובב, שואל פה ושם אם מישהו ראה את אחיו. איש לא ראה...

את הטנק שלנו מכניסים כמה שיותר פנימה, שכן כמעט ברור לחוליה שהוא "יושבת" לזמן רב. מתקרבת מכונית ונעצרת. יוצאים ממנה הרב פירון, הרב שטיגליץ ומחלקים בין החבר'ה אבטיח מינים. נזכרנו שבעצם מחר ערב סוכות. את האתרוגים שקנינו לכבוד החג השארנו בבית. מי חשב שנשאר כאן כל כך הרבה זמן? חלק

מאתנו זוכים גם לסדורים וספרי תהילים קטנטנים, ומי שזקוק ממש, גם לטלית ותפילין.
מתקרב הערב. החוליות - בעבודה. החבר'ה מסתובבים בשטח, נעצרים מדי פעם מרימים דף קרבי מהרצפה וקוראים או מארגנים מחדש את ה"בית" - הטנק.
אנחנו מכינים ארוחה ראשונה-נורמלית, פחות או יותר, ובסופה מצטרפים למעגל עם שאר החבר'ה ומשוחחים. אכן 'שיח לוחמים' - פשוטו כמשמעו.

יום רביעי - ערב חג הסוכות.
שלב הבלימה בסיומו. הכוחות כולם (בכל הרמה) מתארגנים מחדש. גם בעליקה מתאמצים להשלים עד לערב כמה שיותר טנקים ע"מ להעצים את הכח שעתיד לצאת למחרת לשלב הבא - לפריצה.
טנקים מוסיפים להגיע ומהם קופצים עוד ועוד חבר'ה "משלנו". אנחנו מחליטים מיד לכתוב הביתה ולשלוח עם אחד מני עשרות כלי הרכב היורדים ל"ארץ", והעוברים על הציר שעל ידינו ממש. מפסיק אותנו פתאום יהורם גאון שהגיע במכונית פרטית ונכנס ישר לחבר'ה. הוא מספר כמה בדיחות ושר כמה שירים. הוא אינו מאריך (בכל מקום) ע"מ להספיק להופיע בכמה שיותר יחידות. הוא זז כשאתו הגלויה שלי.

אנחנו מסתובבים בשטח, כמו כלם, קצת עם החוליה, קצת בשק"ם (שעד היום שכחנו ממנו לגמרי), קצת משוחחים וקצת נחים. א.ז. תופס יוזמה ותופס פה ושם כמה אנשים שפנויים באותו רגע לסייע בידו להפוך את אחת המחפורות לסוכה. חומר לסכך ספקו לנו עצי האקליפטוסים באיזור ועד מהרה - בשעות אחה"צ המוקדמות, היתה הסוכה מושלמת.
עם השקיעה סיימנו את העבודות בטנק ופנינו לסוכה. התפללנו ערבית "ברוב עם שמילא את הסוכה ואת כל סביבתה. בסיום התפילה נוצר מעגל ענק שכלל גם מפקדים ואנשי חוליה ששמחו יחד אתנו בשמחת החג. פיסת הרוחניות הזאת - הסוכה - התפשטה בתנופה חזקה בכולנו כפיסת אור המאירה הרבה מן החושך. ככל שהחושך גדול יותר, האור - ולו הזעיר ביותר - מאיר יותר. נוטלים ידים ואוכלים. חלה, מרק חם, תה חם - סעודת חג ממש. צ. מלמד מנגינה למלים:

"פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי
אני אל אלוקים אקרא וה' יושיעני
ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה".

ש. ואני מתכננים לישון בסוכה אך ההוראות מונעות אותי לגמרי ומפסיקות את ש. באמצע הלילה. הולכים לישון מתוך כמיהה לחטוף עוד למחרת בבוקר מה"חגיגיות" של החג ככל שיותר.

יום חמישי. חג הסוכות.
עם שחר אנחנו קמים ומקבלים את הטנק מאנשי החימוש כשהוא מוכן לפעולה. הכח שמתארגן הוא כבר כח רציני יותר מבימים הקודמים, אבל קודמת לכל היום

היא התפילה – תפילת החג המתקיימת בסוכתנו במנין. אנחנו מספיקים גם לעשות "קידוש" ואף לקיים אותו "במקום סעודה", אם כי מצומצמת ביותר מפאת הזמן הדחוק.

הכח – 'כח וגמן' יוצא בשיירה אל מרגלות תל אביטל (אבו-נדה) ומצטרף לכח 'ששי' במקום ההערכות. הכוחות הקטנים שמגיעים למקום כל הזמן ללא הפסקה יוצרים בסופו של דבר עוצמה רצינית המתכוננת לקרב, שהפעם תלחם ככח אורגני המחולק לחטיבות, לגדודים ולפלוגות בצורה מסודרת, ולא כל טנק בנפרד כפי שהיה עד עכשיו, בלית ברירה.

התמונה נוסכת הגאוה של מפלצות הפלדה הישראליות הפרושות פרישה ללא מיצרים למרגלות התל ברוך – הרכסים, כשתותחיהן מופנים בנכונות נמרצת כלפי האויב הישמאעלי הקם עלינו לכלותינו, על אף שקוראת היא בכל עוז "כחי ועצם ידי", ממלאת היא את קרבי דווקא ברגשות רוחניים גואים, המביאים אותי לדמות את המעמד הקיים היום למעמד קבלת התורה למרגלות הר-סיני.

עד לשעת ה'ש' נותרו כשעתיים. האוירה שלווה מדי. אין כמעט מה לעשות בשעתיים שנותרו, אבל מאידך ידוע לכולנו שמהשעה היעודה בבת אחת יהיה יותר מדי מה לעשות. בינתיים אנחנו אוכלים משהו. כבר כמה עשרות דקות הארטילריה שלנו מרעישה את האזור. ככל שמתקרבת השעה ההרעשה נהיית מרוכזת יותר. ועתה מצטרף חיל האויר ל"חגיגה". עשרות טילים מתפוצצים באויר צ. ונ. יורדים מהטנק, נשענים על כנף שמאל. נ. חובש כפה ועונה אחרי צ. פסוק פסוק מפרק פ"ג בתהילים. ("אלוקים אל דמי לך.... כי הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש").

מספר דקות לפני השעה היעודה כלנו מוכנים ליציאה. מפת שטח הפעולה ניתנת לכל מפקד מחלקה, ואנחנו מניעים. ושוב, בפעם המי יודע כמה, עם הנעת המנוע מאבדת מערכת הקשר את יעילותה. "אבל לא זה מה שישבור אותנו!"

בשעה 14.00 אנחנו נכנסים לשדירה ונעים במהירות על הכביש המוליך דרך עין זיון הנטושה אל עבר קוניטרה. אנחנו עם הכח של וגמן. וכך, תוך כדי תנועה יש פנאי לחשוב ולעשות 'חשבון הנפש'... בסיכומו של ענין אני מחליט לעשות הכל לש"ש ומקוה לס"ד. בשערי העיר נעצר הכח. שלטונות צה"ל מנהלים גם מכאן, מהשטח ממש, מערכת מדינית למול זרקורי ומקרופוני העתונאים הזרים הרבים. ואנחנו פורצים: עוברים את תחנת הדלק ופונים מיד ימינה לכוון כביש המערכת. מעבר הכרחי – ואנחנו בפנים. אין זמן לשהיות. המגמה – קדימה! כל אשר בדרך מושמד! ג'יפ תול"ר עושה צרות והוא מתעופף כעבור שניות! הארטילריה בשטח חזקה וצפופה מאד, פה ושם נראים טנקים שלנו שנפגעו. אנחנו עוקפים אותם ובזה אחר זה גם את שלושת הכוחות שנעו לפנינו ונשארו ל'טפל' בהתנגדויות רציניות מצד האויב. ואז מגיע תורנו 'ללחוץ על ההדקים'. המקלעים מתחילים ל'זמר' ישר על אוקטבות גבוהות אולם לא לפי פקודות מדויקות כיון שהקשר בטנק אינו יעיל כלל. נ. צועק לי משהו בכל כוחו, עד

שאני קולט – ולוחץ על ההדק ומוציא פגז. עם יציאתו נתחדש הקשר כבדרך נס. נ. לא מסתיר את הפתעתו מהענין. הוא ממש 'משוללי' בכפה, דרוך בכל אבריו, פוקד פקודות, מצודד ואף יורה מעצמו בירי החרום ע"מ ליצור כמה שיותר אש. מכל העברים יורים כאן, נעים ושואטים קדימה, שוב לא נלחמים על מטרים ספורים, אלא נעים הלאה והלאה. יש לנו רק שני הלוכים – שני ורביעי אבל התנועה בכל זאת מהירה והאש – אש תופת. עתה אנחנו ממש בתוך המתחם שלהם כאשר כל שעברנו חוסל. המתחם מתחיל להתרוקן מאנשיו כאשר הכלים למיניהם כמו קטיושות, משאיות תחמושת ונטי"ם בוערים באש, ואנחנו 'רודפים' אחרי הנמלטים עם צרורות מקלעינו. וכך מתוך התלהבות של קרב אני לוחש: "עשה להם כמדין כסיסרא כיבין בנחל קישון נשמדו בעין דאר היו דמן לאדמה!".

מטול הקטיושות בו פגענו לפני דקות ספורות מתחיל לשלוח את טיליו תוך כדי התפוצצות דווקא למול "ששי" והוא חושב שאלה הם כלים שלנו שיורים עליו. מרגיעים אותו. האש מצידנו פוסקת אט אט. השעה 5.00, מתקרב הערב. אנחנו מנסים לזהות את שארית כוחותיהם – אך הם פשוט אינם. מחליטים לתפוס עמדות לקראת הלילה. הרווחים מצטמצמים ואנו עולים על צלע ההר לצפות על האיזור. מסביבנו תעלות קשר ובונקרים סורים ויש חשש שאנשי קומנדו שלהם נמצאים וינסו לפגוע בנו. הפתרון – שמירה כל הלילה.

בשעה 21.00 לערך אנחנו מזהים ג'יפ נע במהירות על הכביש ללא אורות וטנק שע"י הכביש מנסה לפגוע בו – אך ללא הצלחה. לא הרחק משם נמצא הסמח"ט שיצא לחלץ פצועים שנצנצו לנו בפנס. הג'יפ מנסה לפגוע בסמח"ט בבזוקה, אך הסמח"ט מקדים אותו, ובבוקר התמונה שלהם שונה במקצת: חלקיקי ג'יפ על גוויות מחוררות. בתוך הכפר עליו אנחנו צופים מזהים כוחות שלהם הנכנסים לחניון ומתעורר חשש להתקפת נגד עם שחר. אנחנו מתחילים לשמור דרוכים לכל תנועה שלא תבוא מאזור הבונקרים, אך השטח שקט, מלבד כלבים וחמורים טועים העוטים על גוויות הסורים. מנחם שומר ראשון כאשר מגיע כח צנחנים המטהרים את הבונקרים והתעלות. לאחר שסיימו משתנה ההרגשה. מנחם מעיר אותי ואני את נתן...

יום ששי.
השחר עלה. כח נת'קה חוצה אותנו וממשיך מזרחה. את ארוחת הבוקר שלנו אנחנו מקבלים בצורת כמה להקות "מיג 17" הגחים עלינו ופולטים פצצות, רקטות וקליעי תותחים. כל הכח משיב באש כלפי מעלה במקלעי הנ.מ. פלוס המקלע המקביל שלנו שהצטרף לפעם האחרונה. בכל הגיחות הללו לא ניזוק 'אף בוגי'. אבל המנה העיקרית היתה דווקא הארטילריה: כל הכח החל לעסוק בחימוש מתוך 'זלדה' שהגיעה למקום, ואנחנו גם בתדלוק, כלומר העברת דלק ממיכל אחורי שנסתם, לשניים הצדדיים בעזרת משאבת יד. על מנת לאפשר לזלדה לעבור במהירות מטנק לטנק ריכזנו את כמות הפגזים קודם כל על הספון והתכוננו להכניסם

פנימה כאשר היא הגיעה. בהתחלה ברכות, פה ושם פגז, לא נורא. אנחנו ממשיכים לעבוד בקצב מוגבר על מנת שנוכל כבר להמשיך לנוע כשהפגזים בפנים. וגם היא מגבירה את הקצב. ה'נפילות' נותנות הרגשה לא נעימה בכלל, בפרט כשאנחנו מבחינים שכל הכח כבר החל לעזוב את התופת ורק אנחנו עדיין כאן. הספון מתגלה אט אט מתחת לערימת הפגזים ה'טסים' ממש על ה'בטן'. צביקה כבר יורד להניע. מתחילים לזוז, אבל זה לאט מדי בשביל מצב כשלנו. הסיבה - יש רק הלוך שני. אין כבר טעם להמשיך אחרי הכח המתרחק, עכשיו השאלה היא רק איך יוצאים מכאן חיים... בקצב של צב אנחנו מתקרבים אל הציר ועולים עליו. מנסים לנוע בכל זאת לכוון הכח ופגז נוחת ממש לפני הטנק. מנסים לאחור - ושוב נוחת פגז, 'לפני האף' שלנו. האזור מכוסה כולו בעשן ואבק ואני מרגיש שעוד כמעט רגע וגם מעטפת הפלדה שמכסה אותי בינתיים, לא תועיל... ואז, מן המיצר - קראתי י-ה. מעכשיו אני מוצא את עצמי ממלמל במשך דקות ארוכות את הפסוק "אנא ד' הושיעה נא" בקצב מוגבר כמי שרוצה להספיק הרבה בתוך זמן קצר ובמין השתפכות-נפש מרטיטה. אנחנו יוצאים אט אט מן הגהינום לכוון קוניטרה לאחר ש'וגמן' אישר זאת לנתן, אני ממשיך למלמל עוד ועוד...

עוצרים סמוך לגשר אחמדיה ויוצאים אל מחוץ לטנק. אנחנו 'מגלים' לפתע שהשמש זרחה גם היום ואם לפי מזג האויר הרי שאנו יכולים להיות עכשיו בטיול של 'בין הזמנים' ברמה - כפי שאני, לפחות, תיכננתי לעשות. על הגשר עומדים שלשה נ.ט. נגררים נקובים ושרופים לאחר 'טפול' של חיל האויר, ומעבר לגשר פזורים טנקים סורים מושמדים. פה ושם שוכבות גוויות של חיילים סורים המוסיפות משקל רציני לצחנה באיזור. נתן וצביקה חוזרים מ"סיור" על הגשר כאשר צ. חובש כובע מצחיה חאקי חדש עם שלשה כוכבים מוזהבים!!! אני לא הייתי מסוגל לנגוע בפריט שלל ולו הקטן ביותר - כ"ש לחבוש כובע... היותר חשוב - נתן זיהה בין הגוויות בשטח גם אחת של יהודי ויחד הם העלו אותו על ג'יפ שעבר באזור לקוניטרה. מה עושה יהודי בין כל גוויות הארורים האלה ???

התשובה מתקבלת כמעט מיד כאשר שניים מהחוליה הטכנית חוזרים גם הם מ"סיבוב", ובפיהם סיפור. הם שמעו רשרוש מהצד והיפנו את ראשם: סורי פצוע שכוב כמת ולידו נשקו האישי. היה ברור שהוא אשר הרג את החייל שלנו כאשר התאושש לרגע ועתה נסה שוב.

ואז ירדתי גם אני ל"סיבוב" עם מ. מקרוב היה החורבן מושלם. המשאיות היו נקובות ככברה ממש ופלטו חלק מתוכן החוצה - מנות קרב, פריטי לבוש ועוד. היתה לי הרגשה של חרדת קודש במקום שנעשה נס לעם ישראל. לא לנגוע בשום דבר! בקושי להסתכל, לעשות את הסיבוב ולחזור מיד. לא פחדתי ולא התרגשתי כלל, אבל שמרתי מרחק.

בינתיים מתקנים לנו את הטנק. תחילה את ההלוכים ולאחר מכן מגיע כמו מהשמים איש קשר שאלתר משהו על מנת שהנהג גם יוכל לשמוע משהו ולא יהיה לו

משעמם בטנק, וגם כדי שישמע את הפקודות עבורו, ולא ישים אותו מדי פעם בתעלות למיניהן בזוית קצת חדה...
בשעת אחה"צ הצטרפנו לכח חימוש מזוחל"ם. נענו מערבה וחנינו בכניסה לכפר ג'בא ליד 'הבית' מימין. שם קדש עלינו היום. התפללנו בשלוות הנפש - שהרי, 'רחוקים אנו משדה המערכה' - וישבנו יחד לאכול על ספון הטנק. ואז התחיל 'לטפטף' עלינו משהו קצת רציני. הפגז הראשון קרוב אלינו מאד והבאים אחריו מתקרבים יותר ויותר. הכח מקבל פקודה לזוז לצומת חאן ארנאבה ועושה זאת בזריזות. אנחנו מוצאים את עצמנו פתאום, משום מה, בצדו השני של הכביש, בשטח מגודר וסלעי ומשאנחנו מתחילים לזוז לעבר הכביש נשמעים קולות לא-סימפטיים מהזח"ל. על הציר ממשיכה תנועת כלי רכב מהירה מפאת הארטילריה וכמובן שקשה למצוא בשעות כאלה טנק שיתנדב להוציא אותנו מהבוץ הזה. עוברות דקות מספר וכוח של טנקים מגיע מתקרב אלינו. עוצרים אחד מהם ומסבירים לו בצעקות - הלך לנו הנע סופי - תגרור אותנו. לאחר מספר נסיונות חילוץ מצאנו את עצמנו סוף סוף על הציר נגררים אל מחוץ לשטח המוכה - לצומת. אנחנו משאירים את הטנק כ-50 מ' לפני הצומת מימין לציר ומצטרפים בגפינו לכח ה'חוליה' בדרכם לצומת וסט. חנינו באזור מרום הגולן. "בילינו את הלילה" בשינה טרופה על אבני בזלת עם מינימום של שמיכות.

שבת.
מתעוררים. קר. מסתובבים בינתיים עם השמיכות על הגב כדי להתחמם קצת. לא עוזר הרבה. עולים על הזחל"ם ויושבים יחד עטופיח במקום בטלית של מצוה - בשמיכות נגד הקור. מתפללים, אוכלים משהו. השמש מתחילה לצאת. מתפתח דיון מענין בנושא הדת וצ. 'מרביץ' מערכה רצינית של השקפת עולם משכנעת ביותר (כמובן שלא את כולם).
בעקבות השמש - גם אנחנו מתחילים לצאת לאט לאט מהשמיכות ומהזח"ל לאכול משהו יותר רציני, לנמנם קצת ולהשקיף על מטוסינו שבפעולה. האנשים מסביב מתארגנים מחדש, מטפלים בעצמם: מתרחצים, מתגלחים ושותים קפה חם. מזמן לא שתינו משהו חם, אבל גם מזמן לא היה לנו יום שקט. היום, בשבת, זהו היום השקט הראשון שלנו.
השמש נוטה מערבה. נ. יורד לתאג"ד - כ-200 מ' מאתנו לא רחוק מהצומת. לפתע מקבל הכח פקודה לזוז. הם מתארגנים במהירות לקראת היציאה ואנחנו לא יודעים מה לעשות עם עצמנו כיון שאין את מי לשאול אם להמשיך אתם או לא. 'מן הון להון' אנחנו מוצאים את עצמנו עם הציוד בחוך האבק של הזחל"מים המתרחקים. נתן חוזר. מתייעצים, מחליטים לזוז לעבר הצומת ולנסות להגיע לקוניטרה עפ"י שמועה שיש שם נקודת איסוף אנשי צוות ללא טנקים, ותיקון טנקים פגועים.
מגיעים לממשל. פוגשים חבר'ה מ"יבנה" ועוד ומצטרפים אליהם לסעודה שלישית לאחר מנחה. החלפת "חוויות" והתארגנות לשינה בממשל. בית הממשל הפך למקום מגורים לעשרות אנשי צוות. אירגנו מטבח וחדר אוכל ששרת את כולם ביעילות

רבה. מדי פעם מגיעות מכוניות אזרחיות ובתוכן "דודות" שהביאו ציודים מציודים שונים לחלוקה והציעו לנו למסור ד"שים בטלפון דרכן. אבל 'שבת היא שבת' ואנחנו מוותרים. הכוונה היא 'להתלבש' למחרת על טנק, לתקן אותו ולזוז.
מעריב, רשימת-שמירה וחרופ...

יום ראשון.
תפילות שחרית ומוסף של חג במנין על המדרגות בין קומה לקומה בממשל. קיבלנו ארבעה מינים שמעתה ילוו את הצוות שלנו בדרכנו הלאה. במשך היום דרשנו בתוקף לקבל טנק ע"מ להמשיך הלאה. לא כל החברה בממשל הבינו אותנו.

התלבשנו על אחד הטנקים על-מנת להביא אותו לכשירות מבצעית אבל לאחר הרבה עבודה התברר שיש לנו אפיצות רצינית בתותח ויקח זמן רב לתקן זאת. עברנו לטנק אחר. לקראת הערב נותר רק לחמש אותו. סחבנו פגזים עשרות רבות של מטרים - מהממשל ועד לחניון, ועל-מנת לגמור מהר יותר סחב כל אחד מאתנו מדי פעם שניים יחד. הוחלט לצאת למחרת בבקר יחד עם עוד טנק.

יום שני.
עם שחר יוצאים שני הטנקים בקוניטרה אל הציר וממתינים. מקבלים תדר מרס"ן שהסתובב באזור. התדר של החדר של החט' שלנו. אנו עתידים להפגש היום עם החט' שלנו, ממנה נפרדנו עוד ביום הראשון ושבשרידיה פגשנו מדי פעם לאחר קרבות קשים כשהם בהתאוששות - הן של האנשים והן של הכלים. עם תחילת החנועה מתברר שההגוי אינו עובד כראוי ומשאנו פוגשים בחוליה טכנית אנחנו יורדים גם למתוח זח"ל. בדרך אגב מחזירים למקומו גם איזה פין שיצא. אינני יודע בדיוק היכן חנינו אבל זה היה כפר סורי נטוש ש'חי"רים' עדיין עסקו בטיהורו. האזור היה מוצחן מגוויות ובשטח היו מפוזרים כלים פגועים. כל זה לא מנע מהחברה להסתובב באזור ו"החוויות" העסיקו אותנו עד לגמר התיקונים של הטנק. מעכשיו ההגוי עובד יופי וצ. 'מושך' לפעמים גם סתם כך בשביל ה"כיף". בחן ארנאבה אנו ממתינים שיבואו לקחת אותנו לכח המיועד. בינתיים אנו עולים על הטנק הנטוש שלנו ולוקחים את מה שעוד נשאר - סה"כ זה לא הרבה. מצטיידים בעוד קצת תחמושת קלה ומ. מתאם את המקלע מחדש.

והנה מגיע ג'יפ עם איזה קצין שנראה 'זרוק' למדי אבל עם הרבה מרץ ועם צורה של לוחם, והוא מחכה בקוצר-רוח שנחליט שאנחנו מוכנים כבר לזוז. נתן מגיע מסבוב באזור והוא משיב על המצב הטכני של הטנק. לא רע. זזים. לפני ג'בא יושב כח. שמים אותנו בשטח ואנחנו מתבשרים שיש פנאי להתארגנות אישית. אנחנו די צנועים מבחינה זאת אבל צ. מחליט שאם כבר, אז להתקלח פירושו לעמוד על ה'כורסה' שלנו ולהישטף בג'ריקנים מראשו ועד כפות רגליו. נתן מחנדב להיות הבלן. לרוע מזלו של צ. איך שהוא מסובן כולו ורועד מקור מגיעה פקודה עצבנית לזוז מיד עם זירוזים כל כמה שניות. מרוב יאוש התחלנו לצחוק.

שטפנו אותו מהסבון והלבשנו אותו בסרבל ששימש גם כמגבת. וכך במצב רוח טוב יצאנו מהמקום כשאנחנו מבחינים בהפתעה ש'המלחמה עוד לא התחילה' ורק שני הטנקים שלנו זזים מהמקום לשטח כינוס של הכח האמיתי המיועד לנו, שכן הג'יפ שלקח אותנו מחאן ארנאבה לא היה מהכח הנכון אלא מכח אחר. הספקנו עוד לחטוף כמה לחמניות טריות מכח ד. ויצאנו בעקבות ג'יפ אחר לשטח כנוס אי-שם.

שטח הכנוס דמם כלו במתח שלפני קרב. הם היו מתודרכים, מסודרים ומאורגנים. רק אנחנו שפרצנו לשטח והשארנו 'מטען-עזר' דולק לטעינת המצבר הפרענו את השקט הדרוך. כמו איזה פרא שמוצא את עצמו לפתע בחברת אינטליגנטים שקטים שגם הם מסתכלים עליו בהפתעה כלשהיא...

דוממנו, ונכנסנו לאוירה. אולם לא עברו אלא מספר דקות וכבר הנענו שוב. הפקודה - באגוף שמאלי עמוק לדיר אל עדס. הדרך ארוכה וקשה. והנה אנחנו נתקלים באויב: מתחם חי"ר + 3-2 טנקים וטילי נ.ט. שמקורם לא מזוהה. הטנק שלפנינו חוטף טיל והצוות נוטש אותו. הטילים האלה מדאיגים את המג"ד והוא מבקש מכלם לנסות לזהות את מקורם בכל מחיר. בינתיים אנחנו ממשיכים. הטנקים שבמתחם מושמדים עד מהרה על אף שהם בעמדות ואנחנו גלויים על שטח מישורי בלי אפשרות לעמדות כלל. אנחנו אישית מתקרבים אל המתחם יותר ויותר ויורים על החי"ר. נ. מסתכל סביבו ופולט: "אני לא יודע למה תמיד אני ראשון!" המרחק הוא 200 מ' מהמתחם ושני סורים שמציצים כל כמה דקות מהתעלה 'מרגיזים אותנו'. כל פעם שאנחנו מתחילים לירות עליהם הם מורידים את הראש ולאחר כמה שניות מרימים שוב. אולי הם צוות טילאים? עד שנ. אומר - אתה יודע מה - שים 'מעיך': אש, ופני השטח כלו שונו שם. יותר הם לא הרימו את הראש... השמש מאדימה ואנחנו גמרנו כאן את ה'עבודה'. חזרה - ב'פק"ל תותחים' על הציר. נתן מספר ש'זלדה' הגיעה לטנק הפגוע וחילצה את הצוות. המג"ד חטף תוך כדי העבודה ח"ש אבל כל כמה שקרה הוא שריפת כסוי מקבע התותח.

אנחנו נעים על ציר אל מל - כפר נסג' - מ.ע.צ. תוך כדי תנועה, צדוד וכו' מ. מבחין בפגז שנתקע בין התובה לצריח בתוך הטנק, ואנחנו עוצרים להוציא אותו. הכח עובר אותנו ואנחנו אחרונים. זלדה עם נפגעים מגיעה מאחור. החבר'ה לא מבחינים והיא מתעכבת. לאחר כמה צעקות בקשר נותנים לה לעבור והיא 'טסה' הלאה. עוצרים. מבחוץ נשמעים קולות מוכרים. קופצים למטה ומזהים את החבר'ה. מ"יבנה" מה"גוש" ועוד... אכן - החטיבה שלנו. היתה לנו הזכות להלחם היום יחד. הפגישה נרגשת. שאלתי מי נמצא כאן מישיבת הכתל. גולדשטיין בן שחר, ענו לי. לא הספקתי לגשת כי המשכנו בתנועה לקראת כניסה לחניון לילה באזור תל א שער.
בחניון אנחנו מקבלים טפול: אנושי - לנו וטכני לטנקים. 'סיק"סים' עברו בין כל הכלים וחילקו ביד רחבה כל מה שנצרך: מזון, ביגוד וכו' ולטנקים דלק,

שמן וטכנאים שבקרו הכל. אני עומד על הספון. מישהו עולה על הטנק מאחור. טפיחה על השכם ואני מסתובב. ג. סוף כל סוף קיבלתי קצת עדוד רוחני וגם צבאי באשר הוא היה התותחן של וגמן. הוזמנתי לאכול משהו אצלו וראיתי מה זה הבדל בין חט' מאורגנת עם הכל לבין טנק שלוחם בדד ימים שלמים ופה ושם דוחפים לו משהו לפה. תכננו לשמור יחד אולם משום מה זה לא יצא. הוסבר לנו שמהבוקר הכוונה היתה לא להמשיך לכבוש אלא להשאר בהחזקת הקו הנוכחי. רק כיון ששמעו על המתחם הנ"ל, 'ירדו' עליו ומחר הכוונה היא שוב - לנוח. אז לילה טוב...

יום שלישי.
בבקר מקבלים ידיעה על כוחות אויב בתל אל מל ואנחנו מתנערים מהר מהאשליות על המנוחה בדרכנו לאזור דרך תל מסחרה. עולים לעמדות מימין לציר כשלארכם מונחים קוי מתח של חשמל קרועים. הכח לו ציפינו אינו נראה. המג"ד קורא לשפר מגמה לפנים כי האויב נסוג. אנחנו מבצעים. עתה אנו על תל אל מל מביטים ממרומיו על שטח נחות ובו טנקים עירקיים. מזהים טנק בטווח עצום ויורים עליו עד שהוא מעלה עשן. שאר הכח נמצא הרחק הרחק בטווח 5000-4000 מ'.
אנחנו מחליפים עמדה ועומדים ב"שפוע צד" גדול צופים אל מעבר לשפוע הימני של התל. כח האויב נע בתחילה משמאל לימין ואח"כ מימין לשמאל. תנועתו אינה ברורה כל עיקר. משעמם. אפילו הארטילריה שיורדת כל הזמן במרחק-מה מאתנו לא מצליחה לעורר אותנו למצב לוחמה. רסיס פגז ארטילריה שירד קרוב מאד אלינו הוריד לנו אנטנת מקלט עזר. אולי זהו אות אזהרה. אבל אנחנו אדישים, צופים שוב קצת לשטח אבל אין כל חדש. כבר גמרנו להתפלל, מנחם ממשיך בפרקי תהילים ואני ממשיך לצפות ולנמנם חליפות. השעה בערך 12.00. הקשר מתעורר לחיים ובשבילנו זו כאילו אזהרה נוספת: פגז ארטילריה פגע בטנק משמאלנו - ב 'למד' של זחל ימין, והוציא אותנו מכלל אפשרות תנועה.
הצוות מתבקש להתפנות, הוא קצת בהלם. מחליטים לפזר את הצוות בין הטנקים ואלינו מגיע הנהג. מחברר שהוא בצוות של א.מ. מ"יבנה". הטנק שלהם נשאר מונע ויש חשש שאם כך יתפוצץ. הנהג יוצא לדומם את המנוע וחוזר עם התפילין שלו. כמה דקות לאחר מכן מגיעה 'זלדה' והם מתפנים.

השעה 12.35. מנחם נעתר לבקשתנו מגיש לנו כמה מציות עם ריבה ועולה אל מחוץ לצריח למלא את המימיה מהג'ריקן שבחוץ. ופתאום - חבטה עצומה בטנק! מהממת ממש! סאגר חדר לנו ממקבע תותח דרך תא טען ודרך הקשר וכמעט יצא מהצד השני. הרגשתי דפיקה בחזה והתכוונתי ל'עוף' החוצה כאשר שמעתי את נ. צועק בהיסטריה "איפה הכובע שלי?" "חצאו מהר!" ושוב ושוב אותו דבר. עזבתי הכל וקפצתי בעקבות נ. מהטנק. אוטומטית רצנו בשפיפה למחפורת שהיתה עמדת טנק לידינו והסתכלנו סביבנו. נ. היה מלא רסיסים בפניו והדם כסה את עיניו. מ. מצמץ בעיניו וכל חלק שעיר בפניו (הלא מגולחים) היה חרוך. הסרבל שלי החל להתאדם באיזור החזה. בקשנו מימיה מהטנק לידינו ע"מ לשטוף את הפצעים והוא ביצע במהירות. מ. 'התגלה' כחובש סוג א'. הוא חבש את נתן

והתחיל איתי. תוך כדי חבישת החזה שלי נתן נזכר שבעצם צ. עדיין בתאו ואינו מגיע אלינו. הוא רץ, פתח את המדפים מבחוץ וקרא לצ. שלא הרגיש כלל שנפגענו צ. קפץ החוצה במהירות עם העוזי והצטרף אלינו. חששנו לחזור לטנק מאחר שהיה ברור לנו שהוא מהווה מטרה ב'עמדת הבוגי' שלו והתחלנו לדבר על פינוי מהשטח כשהטנק שלידינו מקשר בינינו לבין המג"ד-מח"ט. סוכם שנגיע לציר בכוחות עצמנו. שאלו אותי אם אני מסוגל ללכת השבתי בחיוב והתחלתי ללכת כפוף תוך כדי לחיצה על התחבושת האישית - על מקום הפגיעה על מנת להפסיק את הדימום. הרגשתי מאד לא נוח על שאני עוזב את המקום - שהרי השאר עדיין צריכים להשאר כאן, ומה הם חייבים יותר ממני? צ. לקח את נ. ומנחם השיג אותי. הלכנו במהירות שפופים.

מ. ואני הגענו לציר. תפשנו מסתור מפני הארטילריה שהמשיכה 'לטפטף' ומצאנו מעביר מים מתחת לציר שהווה לנו מסתור מהשמש היוקדת. בדקנו היטב את האזור שהיה נקי מאויב והתיישבנו. פתחתי את הסרבל והסתכלתי על התחבושת. רציתי לדעת בדיוק מה קרה לי. העברתי את היד על הסרבל מול הפצע עד שהרגשתי בחור אמרתי למנחם אתה רואה את החור הזה - זהו. המשכתי לבחון את הסרבל והבחנתי פה ושם בחורים קטנים נוספים.

קוראים לנו מרחוק. אנו יוצאים ורואים טנק מתקרב לאחר שעזב את החבר'ה למעלה והספיק כבר לאסוף את נתן שהתחבושת כסתה את שתי עיניו ואת צביקה שתמך בו. עלינו בזהירות והגענו אתו אל מעבר לציר - לכח מנוגמ"ש שהפריש 'זלדה' לטובתנו. ראיתי את ד. ע"י הזלדה והספקתי עוד לומר לו: עשה לי טובה, אם תראה את ג. תאמר לו שזה קל וזה לא נורא. הדלת נסגרה מאחורינו והזלדה החלה בתנועה.

נקודת תאג"ד. חבשו אותי מחדש. תוך כדי טיפול עברו מעלינו מטוסי אויב ונכנסנו למחפורת קרובה, כשנתן עדיין על אלונקה.

אוטובוס-אמבולנס לקח אותנו משם כששלושתינו יושבים ונתן שוכב על אלונקה. הכוויות של מ. הציקו לו יותר ויותר אך הוא שתק. אני הרגשתי טוב. האוטובוס 'טס' לבי"ח-שדה ע"י קרית שמונה. האוטובוס ממשיך לרדת יותר ויותר, התילים כבר כמעט ולא נראים ובמקומם מתגלה עמק החולה. הרמה מאחורינו...
עוד לא ידענו, אבל היה זה הקרב האחרון של החטיבה.

באלם דמימה

הרב משה צבי נריה

"ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך" (יחזקאל, ט"ז, ו)
פי' החוזה ז"ל מלובלין: לשון דממה ושתיקה, כמו שכתוב:
"דום לה' והתחולל לו" (תהלים ל"ז, ג)
"ואפרוחיו יעלעו דם" (איוב ל"ט) חמי [אהרן] אפרוחין
מגעגעין בדם - ושתיק. (מדרש תנחומא, פ' אחרי מות)
ובאותה שעה היה אהרון גדול ממשה (מאור ושמש, שמות ו', כ"ו.)

אומתנו מתפתלת במכאוביה, זועקת בחבליה וקולה הבלתי-נשמע מנסר בעולם והוא בוקע חלוני-רקיע.

כנראה שבכל דור ודור חוזר הדיבור: "בקרובי אקדש". ואף התגובה אחת היא בכל הדורות: - "וידום אהרן", וגם בניו "הושוו בדמימה" (רש"י ויקרא י"א, ב).

זו מדה מיוחדת לישראל עם-קרובו, "עם אלקי אברהם".

כך דרשו חז"ל במדרש-תהלים פ' כ"ט: "הבו לד' בני אלים [בני אלמים], בנים שיש להם מה להשיב למקום - ואינם משיבים"...

ושנינו בפסיקתא-רבתי דרב כהנא, פיסקא בחודש השביעי, אות ו':

"ויקרא אברהם את שם המקום ההוא ד' יראה וגו' - אמר ר' ירמיה: אמר לו, רבש"ע, גלוי היה לפניך שהיה לי מה להשיבך כשאמרת ליקרב את יצחק, אילו השיבתי אותך לא היה לך מה להשיבני, שהייתי אומר לך, אתמול אמרת לי (בראשית כ"א) כי ביצחק יקרא לך זרע, ועכשיו אתה אומר לי לשחטו, ולא השבתי אותך, אלא עשיתי עצמי כאלם וכחרש (תהלים ל"ח, יד) ואני כחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח פיו. כשיהיו בניו של יצחק נידונים לפניך ביום זה, ואפילו יש להם כמה קטגורים מקטרגים אותם, כשם שדממתי ולא השיבותיך, כך אתה לא תשיב להם".

וגדולה מאד מדה זו, ונבחנו בה גדולי-עולם, שכך שנינו בפסיקתא-רבתי פמ"ח: "איוב - אילו לא קרא תגר כשבאו עליו יסורים, כשם שאומרים עכשיו אלקי אברהם וכו', כך היו אומרים אלקי איוב"...

* * *

סופר רוסי, בעל מחשבה מעמיקה, כתב פעם:-

"סוד-הסוד של היהודים הוא, שאת איוב הם שמעו לא אלפים שנה אלא חמשת אלפים שנה, וכנראה גם שמעו אותו באוזן אחרת"...

אכן, תפס הסופר המעמיק ועמד על אחד הסודות שלנו, ברם לא זהו סוד-הסוד, כי למעלה מעוז-תביעותיו של איוב עומדת השכמת הבוקר הדוממת-האילמת של אברהם-אבינו בדרכו לעקדה, שלות-נפשו העילאית של יצחק אבינו לשמע הדברים "אלוקים יראה לו השה לעולה, בני", והמשך ההליכה המשותפת עם אבא - "וילכו שניהם יחדיו", ומשם נובעת ועולה דומייתו של אהרון ודומיית בניו.

אבינו הראשון העלה את יסורי אור-כשדים לדרגה של מסירות-נפש, לדרגה של קידוש-השם, ומבחן-העקדה של האב הראשון והשני גם יחד הפך למקור-זכות לישראל, עד סוף כל הדורות.

ומזרע אברהם צמחה ועלתה משפחת הכהונה שקבלה יסורים בהתאפקות, בהתעלות.

יסורי הדמימה ממרקין. הדמימה, מטהרת, מקדשת, הדמימה מעלה ומכניסה בקודש.

- וזהו סוד-הסוד...

ואם הבין אותו סופר כי בכדי לשמוע דברי איוב יפה יפה, יש צורך באוזן אחרת, באוזן מיוחדת, על אחת כמה וכמה שדומיית אהרון - לא באוזן רגילה ניתן לשמוע אותה, ורק אוזניים פנימיות, אזני-בינה-שבלב, הן המסוגלות להקשיב לקולה המופלא.

ואוזן-של-מעלה שמעה את קולה של אותה דמימה נוראת-ההוד, של אהרן ושל בניו וזיכתה את משפחת-הכהונה בעליה בקודש, בכניסה לפני ולפנים - "בזאת יבא אהרן אל הקודש".

כי רק כשעולין בקודש, כשעולין ומעלין, כשעולין ומתעלים למעלה מחיי-החולין, למעלה מחיי-שעה, מחיי עולם-עובר, רק שם "בערפל אשר שם האלקים", גנוזה התשובה לשאלה המציקה, לשאלה הנוקבת שבעולמנו אין עליה תשובה.

* * *

"ולא אמרו העוברים ברכת-ד' עליכם וגו' אלו אומות-העולם שהם עוברים מן העולם" (ירושלמי שביעית) - ופירש לנו מרן הגראי"ה קוק זצ"ל: מדוע נקרא שמם אומות-העולם? משום שאחיזתם היא רק בעולם הזה, החולף והעובר, ואילו בישראל נאמר "וחיי עולם נטע בתוכנו" - אחיזת העולם בנו, כי אנו - מקור חיי העולם.

כי נשמת ישראל שהיא למעלה מן העולם, ששרשיה בנצח, היא המנביעה חיים וקיום לעולם.

ומפי קדוש-ד', רבינו הרמב"ן למדנו (דברים י"ד, א): "בנים אתם לד' אלקיכם - ולפי דעתי כי טעם עם קדוש ("כי עם קדוש אתה") הבטחה בקיום הנפשות לפניו יתברך. יאמר: אחרי שאתה עם-קדוש וסגולת-ד' "ולא ישא אלקים נפש וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נידח" (שמואל ב', י"ד, י"ד) - אין ראוי לכם להתגודד ולהקרח על נפש, ואפילו ימות בנוער".

והדברים זוהרים בזוהר שלח (דף קנ"ט, ב): "על דא כתיב בנים אתם וגו' כמה דאוקמוה, ואלין אינון בצלם-אלקים, ואלין ירתין ירותא עילאה כגוונא דיליה, ועל דא אזהר באורייתא לא תתגודדו ולא תשימו קרחה, דהא לא אתאביד, והא שכיח בעלמין טבין, עילאין ויקירין".

אשרי מי שנשמתו הישראלית טהורה וקדושה היא, טהורה ומטהרת, קדושה ומקדשת. זוהרו - מאיר עולם, ממעלות קודש וטוהר - שופעת נהרתו ממרומים.

כי תעבור במים אתך אני
ובנהרות לא ישטפוך

כי תלך במו אש לא תכוה
ולהבה לא תבער בך

כי אני ה׳ אלוהיך קדוש ישראל מושיעך

(ישעיהו מ"ג, ב׳-ג׳)